

*Ole Rognstad og
Trond Amund Steinset*

Landbruket i Norge 2009
Jordbruk – Skogbruk – Jakt

Statistiske analyser

I denne serien publiseres analyser av statistikk om sosiale, demografiske og økonomiske forhold til en bredere leserkrets. Fremstillingsformen er slik at publikasjonene kan leses også av personer uten spesialkunnskaper om statistikk eller bearbeidingsmetoder.

© Statistisk sentralbyrå, desember 2010
Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen
skal Statistisk sentralbyrå oppgis som kilde.

ISBN 978-82-537-7989-8 Trykt versjon
ISBN 978-82-537-7990-4 Elektronisk versjon
ISSN 0804-3321

Emnegruppe

10.04

Design: Siri Boquist
Trykk: Statistisk sentralbyrå

Standardtegn i tabeller	Symbol
Tall kan ikke forekomme	.
Oppgave mangler	..
Oppgave mangler foreløpig	...
Tall kan ikke offentliggjøres	:
Null	-
Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	0
Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	0,0
Foreløpig tall	*
Brudd i den loddrette serien	—
Brudd i den vannrette serien	

Forord

Landbruket i Norge 2009 gir en oversikt over offisiell landbruksstatistikk utarbeidet av Statistisk sentralbyrå og andre institusjoner. Det er også tatt med statistikk som sammenligner norsk landbruk med landbruket i andre europeiske land. Publikasjonen omfatter kapitler om landbruk generelt (landbrukseiendommer), og om jordbruk, skogbruk og jakt. Kapitlene er inndelt i underkapitler. I hvert underkapittel er det lagt vekt på å vise statistikk i form av figurer og enkle tabeller, med tilhørende tekst som beskriver bakgrunn og utvikling. Bakerst i hvert underkapittel er det tabeller med detaljert statistikk.

Landbruket i Norge 2009 viser utviklingen i jordbruket og skogbruket over tid, og inneholder statistikk på fylkesnivå. Ved sammenligning av fylkestall over tid må en være oppmerksom på at det ikke er korrigert for at to kommuner har skiftet fylke. I 1964 ble tidligere Skoger kommune overført fra Vestfold til Buskerud, og i 2002 ble Ølen kommune flyttet fra Hordaland til Rogaland.

Landbruket i Norge 2009 er en oppdatering av publikasjonen *Landbruket i Norge 2007*. Statistikkene som inngår i Landbruket i Norge, ble til og med 2005 presentert i publikasjonene NOS Jordbruksstatistikk, NOS Skogstatistikk og NOS Jaktstatistikk. For årene 2006-2008 er innholdet i disse publikasjonene avgrenset til statistikk produsert av Statistisk sentralbyrå, og med vekt på dokumentasjon av datakilder, kvalitetssikring, feilkilder, sammenlignbarhet og hovedresultater. Publikasjonsserien NOS ble nedlagt i 2009.

Landbruket i Norge er også tilgjengelig i pdf-format på Statistisk sentralbyrås internett-sider under adressen <http://www.ssb.no/>. Mer detaljert statistikk om jordbruk, skogbruk og jakt finnes på <http://www.ssb.no/emner/10/04/> og i Statistikkbanken på <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/>. Publikasjonen inneholder også en liste med internettadresser til andre institusjoner som produserer landbruksstatistikk.

Flere medarbeidere ved Seksjon for primærnæringsstatistikk har deltatt i utarbeidingen av publikasjonen. Ole Rognstad har hatt ansvaret for kapitlene om landbruk og jordbruk og Trond Amund Steinset for kapitlene om skogbruk og jakt. Ansvarlig seksjonssjef er Ole Osvald Moss.

Statistisk sentralbyrå,
Oslo/Kongsvinger, 11. oktober 2010

Øystein Olsen

Nils Håvard Lund

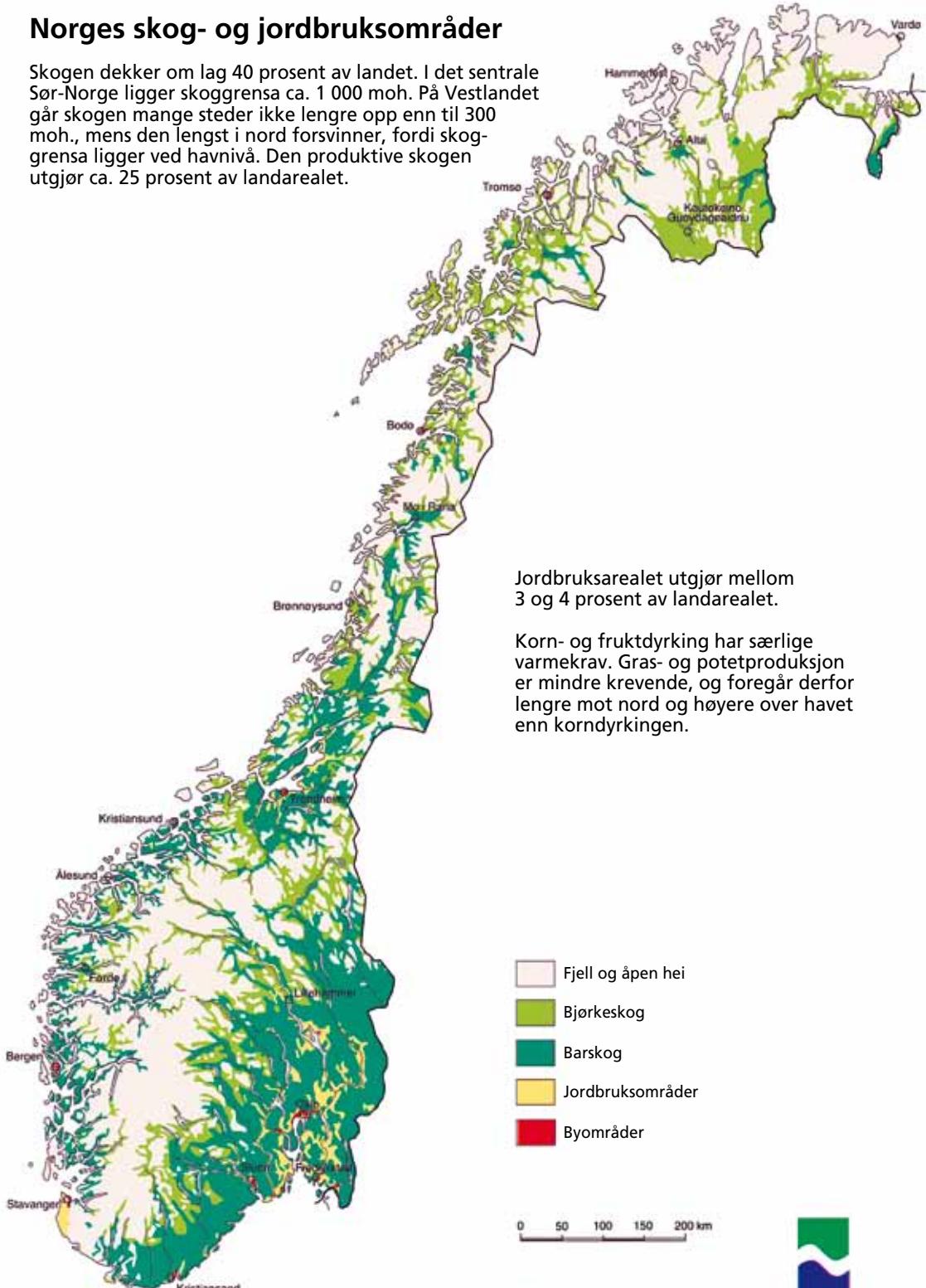

Innhold

1.	Landbruk	7
	Definisjoner og ordforklaringer	17
2.	Jordbruk	19
2.1.	Jordbruksbedrifter og brukere	21
2.2.	Jordbruksareal og avlinger	35
2.3.	Husdyr og husdyrprodukter	56
2.4.	Driftsmidler.....	74
2.5.	Sysselsetting	84
2.6.	Økonomi	94
2.7.	Import og eksport av jordbruksvarer	108
2.8.	Matvareforbruk	114
	Definisjoner og ordforklaringer	119
	Litteratur	121
	Nyttige nettsteder.....	121
3.	Skogbruk	123
3.1.	Skogen i Noreg.....	126
3.2.	Skogbruk som næring	132
3.3.	Hogst av tømmer for sal	139
3.4.	Skogsvegar og skogkultur.....	144
3.5.	Økonomien i skogbruket	150
3.6.	Skogindustrien.....	160
	Definisjonar og ordforklaringar	166
	Litteratur	167
	Nyttige nettsteder.....	167
4.	Jakt	169
4.1.	Jaktutbyte og annan avgang av vilt	170
4.2.	Jegerar	178
	Definisjonar og ordforklaringar	180
	Litteratur	180
	Nyttige nettsteder.....	180
	Figurregister	181
	Tabellregister	185

Norges skog- og jordbruksområder

Skogen dekker om lag 40 prosent av landet. I det sentrale Sør-Norge ligger skoggrensa ca. 1 000 moh. På Vestlandet går skogen mange steder ikke lengre opp enn til 300 moh., mens den lengst i nord forsvinner, fordi skoggrensa ligger ved havnivå. Den produktive skogen utgjør ca. 25 prosent av landarealet.

Jordbruksarealet utgjør mellom 3 og 4 prosent av landarealet.

Korn- og fruktdyrking har særlege varmekrav. Gras- og potetproduksjon er mindre krevende, og foregår derfor lengre mot nord og høyere over havet enn korndyrkingen.

- Fjell og åpen hei
- Bjørkeskog
- Barskog
- Jordbruksområder
- Byområder

0 50 100 150 200 km

Kilde: Nasjonalatlas for Norge
© Statens kartverk

1. Landbruk

Begrepet *landbruk* kan ha ulik betydning; dels brukes det om jordbruk, dels brukes det som fellesbetegnelse for jordbruk og skogbruk. I denne publikasjonen brukes landbruk som fellesbetegnelse for jordbruk og skogbruk. Jordbruk omfatter dyrking av jord- og hagebruksvekster samt husdyrhold. Skogbruk er drift av skog.

- I 2009 var det 187 000 landbrukseiendommer i Norge. Av disse hadde 58 prosent både jordbruksareal og produktivt skogareal, 35 prosent hadde jordbruksareal, men ikke produktivt skogareal, og 7 prosent hadde produktivt skogareal, men ikke jordbruksareal.
- 94 prosent av landbrukseiendommene eies av enkeltpersoner.
- Landbrukseiendommene omfatter om lag to tredjedeler av Norges landareal, utenom Svalbard og Jan Mayen.
- I 2009 hadde 78 prosent av landbrukseiendommene med boligbygning fast bosetting. Det bodde i alt 430 000 personer på disse eiendommene. Det tilsvarte 9 prosent av Norges befolkning.

Landbrukseiendommer

Landbruk drives med utgangspunkt i en *landbrukseiendom*. En landbrukseiendom er en eiendom som benyttes, eller kan benyttes, til jord- og/eller skogbruk. Som

hovedregel regnes alt som eies av samme eier innenfor en kommune, som én landbrukseiendom. I statistikkssammenheng er det vanlig å avgrense landbrukseiendom til eiendom med minst 5 dekar jordbruksareal og/eller minst 25 dekar produktivt skogareal. Eiendom med for eksempel bare myr, snaufjell eller skogbevokst areal som ikke er produktivt, regnes ikke som landbrukseiendom. Foreløpig har en ikke oversikt over antall slike eiendommer og tilhørende arealer.

I 2009 var det 186 800 landbrukseiendommer i Norge. Av disse var 58 prosent kombinerte jord- og skogeiendommer, 35 prosent var jordbrukseiendommer uten produktivt skogareal, og 7 prosent var skogeiendommer uten jordbruksareal. Statistikk over utviklingen av antall landbrukseiendommer er ufullstendig og ikke fullt ut sammenlignbar over tid. 1979 er det første året med heldekkende statistikk.

Over tid har avviket mellom antall landbrukseiendommer med jordbruksareal og antall *jordbruksbedrifter* blitt stadig større. Dette skyldes hovedsakelig at et økende antall eiere leier bort jordbruksarealet som tilleggsjord til de gjenværende jordbruksbedriftene. Det er sannsynligvis få landbrukseiendommer der hele jordbruksarealet går ut av drift, men for tungdrevne og avsidesliggende eiendommer forekommer dette.

Skogareal leies ikke ut på samme måte som jordbruksareal. Det er heller ingen klar definisjon av om en skogeierdom er i drift eller er ute av drift. Skogeier regnes per definisjon som bruker av skogarealet, selv om alt praktisk skogsarbeid og administrasjon av skogen utføres av andre.

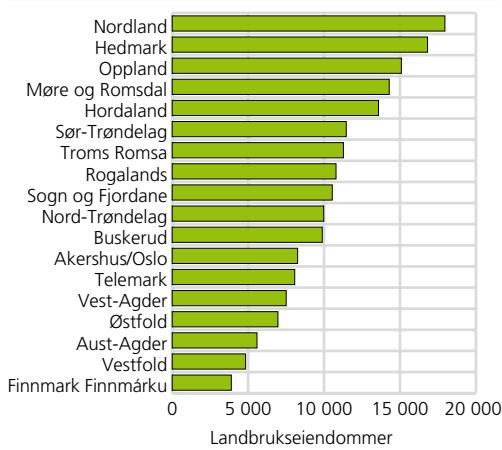
I gjennomsnitt er de norske landbrukseiendommene små. For landbrukseiendommer med minst 5 dekar jordbruksareal var gjennomsnittsstørrelsen 70 dekar jordbruksareal i 2009. Tilsvarende var gjennomsnittlig produktivt skogareal for eiendommer med minst 25 dekar produktivt skogareal 559 dekar.

Tabell 1.1. Landbrukseiendommer og jordbruksbedrifter. 1949, 1957, 1959, 1967, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009

	I alt	Med jordbruksareal, men uten produktivt skogareal	Med både jordbruksareal og produktivt skogareal	Med produktivt skogareal, men uten jordbruksareal	Jordbruksbedrifter
1949	..	..	..	..	213 441
1957	..	..	103 929	10 778	..
1959	..	..	..	..	198 315
1967	..	..	128 337	..	170 599
1969	..	..	..	..	154 977
1979	191 707	70 777	111 595	9 335	125 302
1989	183 065	57 543	114 112	11 410	99 382
1999	..	..	..	..	70 740
2009	186 774	65 030	107 973	13 771	45 872

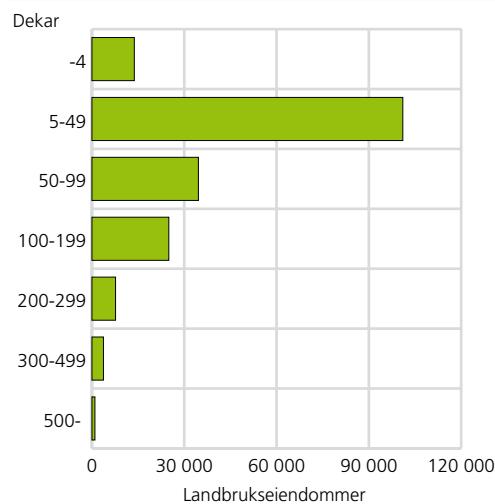
Kilde: Jordbruksstellinger 1949, 1959, 1969 og 1999, skogbruksstellinger 1957 og 1967, landbruksstellinger 1979 og 1989 og landbruksstatistikk 2009, Statistisk sentralbyrå.

Figur 1.1. Landbrukseiendommer, etter fylke. 2009

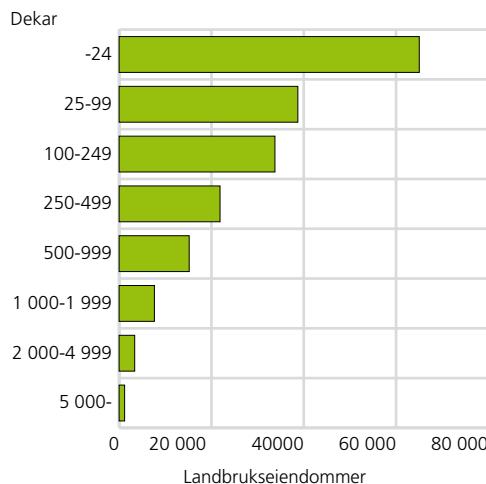
Kilde: Landbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 1.2. Landbrukseiendommer, etter størrelsen på jordbruksarealet. 2009. Dekar

Kilde: Landbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 1.3. Landbrukseiendommer, etter størrelsen på produktivt skogareal. 2009. Dekar

Kilde: Landbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Fullstendig registrering av landarealet som tilhører landbrukseiendommene, ble sist gjort i 1989. I alt 183 100 landbrukseiendommer hadde da et totalt landareal på 205,7 millioner dekar (205 700 kvadratkilometer). Dette utgjorde 67 prosent av Norges totale landareal, utenom Svalbard og Jan Mayen.

Enkeltperson er antallsmessig den dominerende eierkategorien av landbrukseiendommer. Enkeltperson dominerer helt når det gjelder eie av jordbruksareal og er også den største eierkategorien av produktivt skogareal. Andre betydelige eiere av skogareal er: kommuner, bygdeallmenninger, statsallmenninger, aksjeselskaper, Opplysningsvesenets fond og annen statseiendom.

Av 186 800 landbrukseiendommer i 2009 ble 69 prosent eid av mannlige enkeltpersoner og 25 prosent av kvinnelige enkeltpersoner. 6 prosent av eiendommene ble eid av upersonlig eier, inkludert dødsbo, eller eier var ukjent.

Bosetting på landbrukseiendommer

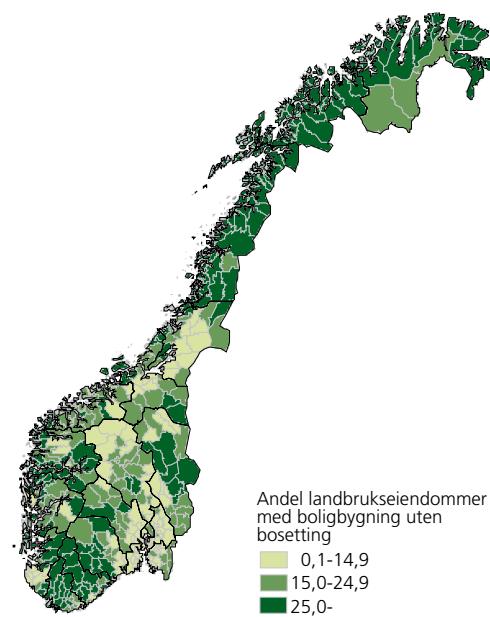
Før 1. juli 2009 hadde både odelsloven og konsesjonsloven bestemmelser om bo- og driveplikt for landbrukseiendom. Nå er reglene om boplikt bare fastsatt i konsesjonsloven, og reglene gjelder bebygd eiendom over arealgrensen for odling. En eiendom blir regnet som odlingsjord når fulldyrka og/eller overflatedyrka jordbruksareal er over 25 dekar, eller det produktive skogarealet er over 500 dekar. Boplikten varer i fem år. Den som selv ikke kan eller vil oppfylle lovbestemt boplikt, må søke konsesjon.

Reglene om driveplikt er fastsatt i jordloven. Fra 1. juli 2009 er driveplikten en varig plikt for alle som eier eiendom med jordbruksareal. Driveplikten kan oppfylles av eieren selv, eller ved bortleie på bestemte vilkår. Vilkårene innebærer at avtalen må være skriftlig, den må ha ti års varighet eller mer, og den må føre til driftsmessig gode løsninger.

Av 186 800 landbrukseiendommer i 2009 hadde 156 500 eiendommer boligbygning. Fire av fem landbrukseiendommer med boligbygning hadde fast bosetting, og til sammen var det 430 200 bosatte personer på eiendommene. Dette tilsvarer 9 prosent av Norges befolkning.

22 prosent av landbrukseiendommene med boligbygning var uten fast bosetting. Andel ubebodde eiendommer varierte fra rundt 10 prosent i fylkene ved Oslofjorden til 30-40 prosent i Nord-Norge. Innenfor fylkene er det stor forskjell mellom sentralt beliggende kommuner og utkantkomuner. Lett tilgang til arbeidsmarkedet utenom jord- og skogbruk antas å være en årsak til den høyere bosettingen i sentrale kommuner. Det finnes ikke statistikk som viser hvor mange av de ubebodde landbrukseiendommene med boligbygning som er i bruk som fritidsbolig.

Figur 1.4. Landbrukseiendommer med boligbygning som er uten fast bosetting. 2009. Prosent

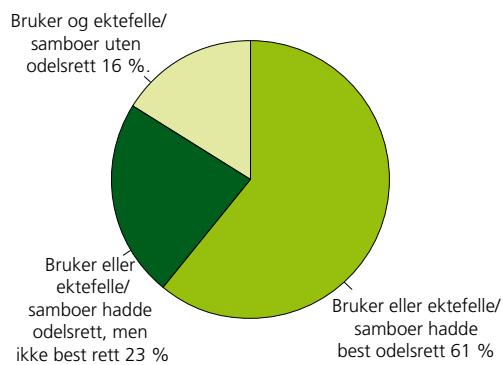

Kilde: Landbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Omsetning av landbrukseiendommer

Omsetningen av landbrukseiendommer i Norge er strengt regulert sammenlignet med andre land. De fleste landbruks-eiendommer omsettes mellom nære familiemedlemmer. Dette har sammenheng med odelsretten, og det hviler odel på de fleste landbrukseiendommene. Før 1. juli 2009 måtte en eiendom som hovedregel ha minst 20 dekar jordbruksareal eller minst 100 dekar produktivt skogareal for

Figur 1.5. Jordbruksbedrifter eid av personlig bruker med/uten odelsrett ved overtakelse. 1999. Prosent

Kilde: Jordbrukstelling 1999, Statistisk sentralbyrå

å kunne regnes som odelsjord. Fra og med 1. juli 2009 er minstegrensene hevet til respektive 25 dekar fulldyrka og/eller overflatedyrka jordbruksareal eller 500 dekar produktivt skogareal. En eiendom blir ikke odelsjord før den har vært i slektens eie i 20 år. Før 1. juli 2009 var odelsrekkefølgen lik for menn og kvinner som er født etter 1. januar 1965. Fra og med 1. juli 2009 går eldre foran yngre, uavhengig av kjønn og når de er født.

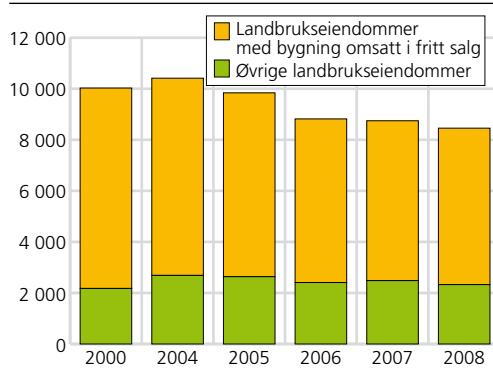
Ved omsetning av landbrukseiendom som det ikke hviler odel på, eller ved omsetning til personer utenfor kretsen av personer med odelsrett, gjelder konsesjonsloven (lov om konsesjon ved erverv av fast eiendom). Konsesjonsloven har øvre grenser for konsesjonsfri omsetning. Fra 1. juli

Tabell 1.2. Landbrukseiendommer med boligbygning og bosetting, etter type eiendom. 2009

	Landbrukseiendommer		Bosatte personer på eien-dommene
	I alt	Med boligbygning	
	I alt	Med bosetting	Prosent
I alt	186 774	156 508	78
Landbrukseiendom uten jordbruksareal	13 750	4 688	59
Landbrukseiendom med egen jordbruksdrift	45 872	44 930	95
Landbrukseiendom der jordbruksarealet er bortleid eller ute av drift	127 152	106 890	72
			232 903

Kilde: Landbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 1.6. Omsetning av landbrukseiendommer. 2000, 2004-2008

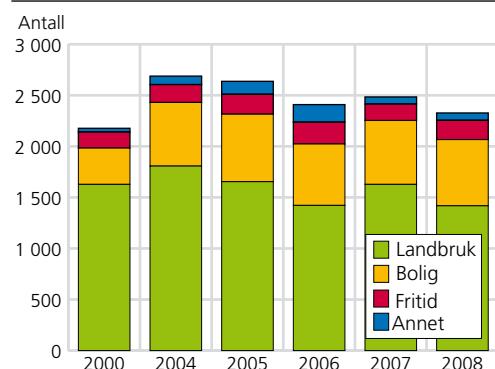
Kilde: Landbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

2009 er grensen for konsesjonsfri omsetning av bebygd eiendom 100 dekar totalareal, av dette kan ikke mer enn 25 dekar være fulldyrka og/eller overflatedyrka jordbruksareal. Ubebygd landbrukseiendom er underlagt konsesjonsbehandling uavhengig av arealstørrelse.

Det siste tiåret har rundt 5 prosent av landets landbrukseiendommer skiftet eier per år. I 2008 var det eierskifte på 8 450 eiendommer. En av tre overdragelser var et skifteoppgjør eller tinglysing av retten til å sitte i uskiftet bo, 30 prosent var omsetninger i fritt salg, mens 21 prosent av overdragelsene ble registrert som gave. Mange av overdragelsene oppgitt som fritt salg gjaldt omsetning mellom nære familiemedlemmer. Gjennomsnittlig kjøpesum for landbrukseiendom omsatt i fritt salg var 1,40 millioner kroner i 2008. I Vestfold var gjennomsnittlig kjøpesum 3,18 millioner kroner, mens den i Nordland og Troms var om lag 550 000 kroner.

Ved omsetning blir det krysset av på skjøtet hva som skal være hovedformålet med eiendommen. For landbrukseiendommer med bygning, omsatt i fritt salg har andelen med hovedformål landbruk minket fra 75 prosent i 2000 til 61 prosent i 2008.

Figur 1.7. Landbrukseiendommer med bygning omsatt i fritt salg, etter eiendommens formål¹. 2000, 2004-2008

¹ Formålet blir oppgitt på skjøtet ved tinglysing.

Kilde: Landbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tilsvarende har andelen der hovedformålet er bolig økt fra 16 til 28 prosent. Andel med hovedformål fritid har endret seg lite og utgjør 7-8 prosent.

I 2009 innvilget kommunene 528 søknader som gjaldt deling av landbrukseiendom og der formålet var fradeling av tilleggsjord til annen landbrukseiendom. Dette er om lag samme antall søknader som for årene 2006-2008.

Annen næringsaktivitet i tilknytning til landbrukseiendommer

I den senere tid har det blitt stor oppmerksomhet omkring næringsaktivitet som drives i tillegg til tradisjonelt jord- og skogbruk på landbrukseiendommer. Med *tilleggsnæring* menes annen næringsaktivitet som baseres på landbrukseiendommens ressurser, som arealer, inkludert utmarksarealer, bygninger, maskiner og redskap samt landbruksråvarer. Eksempler på tilleggsnæringer er: leiekjøring med traktor, hytteutleie, servering av mat, produksjon av ved, utleie av jakt- og fiskeretter. Tilleggsnæringer skaper nye arbeidsplasser til erstatning for de som forsvinner i tradisjonelt jord- og skogbruk på

grunn av nedlegging av jordbruksbedrifter og effektivisering av drifta. SSB har ikke undersøkt omfanget av tilleggsnæringer på alle landbrukseiendommene på et gitt tidspunkt, men undersøkelser har vært gjennomført for jordbruksbedrifter og skogeidommer hver for seg. Resultatene er omtalt under kapitlene 2 og 3.

Boks 1.1. Landbruk – avgrensning

I norsk standard for næringsgruppering (SN2007) inngår jord- og skogbruk slik det omtales i denne publikasjonen, i næringene:

- 01 Jordbruk og tjenester tilknyttet jordbruk, jakt og viltstell
- 02 Skogbruk og tjenester tilknyttet skogbruk

Næringene 01 og 02 omfatter noen aktiviteter som ikke omtales i denne publikasjonen, for eksempel oppdrett og avl av kjæledyr og ulike tjenester tilknyttet planteproduksjon, husdyrholt og skogbruk. Dette gjelder få bedrifter, og produksjonsomfanget er begrenset.

Boks 1.3. Hvor mange landbruks-eiendommer var det på begynnelsen av 1950-tallet?

Før 1979 finnes det ingen offisiell statistikk over antall landbrukseiendommer. En kan imidlertid komme fram til et tilnærmet antall, basert på resultatene fra tidligere jordbruks- og skogbrukstellingen: I 1949 hadde utleie av jordbruksareal til andre jordbruksbedrifter ubetydelig omfang. Nesten alle dreiv den jorda de eide, med unntak av noen hele eiendommer som ble forpaktet bort. Med knappheten på mat under andre verdenskrig friskt i minne var det neppe mange eiendommer som hadde alt jordbruksareal ute av drift. På denne bakgrunn kan en anta at antall jordbruksbedrifter i 1949 minus antall husmannsbruk var tilnærmet lik antall landbrukseiendommer med jordbruksareal, det vil si 212 000 eiendommer. I 1957 var det 10 800 skogeidommer uten jordbruksareal. Antar en at dette antallet var om lag det samme i 1949, kommer en fram til mellom 222 000 og 223 000 landbrukseiendommer i alt i 1949. Ut fra dette ble tallet på landbrukseiendommer redusert med 31 000 i perioden 1949-1979. Fra 1979 til 1989 ble antallet redusert med 8 600.

Boks 1.2. Landbrukseiendommer – datagrunnlag og kvalitet

SSB har gjennomført fullstendige tellinger av alle landbrukseiendommer i Norge i 1979 og 1989. I de fullstendige jordbrukstellingene før 1979 og i 1999 ble bare jordbruksbedrifter tellt. Egne tellinger av skogeidommer ble gjennomført i 1957 og 1967.

I 1991 ble Landbruksregisteret etablert. Registeret forvaltes av Statens landbruksforvaltning og er et løpende oppdatert register over landbrukseiendommer og jordbruksbedrifter. Landbruksregisteret har manglet pålitelige opplysninger om eiendommenes produktive skogareal og andre utmarksarealer, men dette er i ferd med å bedre seg gjennom den såkalte «gårdskartprosessen», som gjennomføres av Norsk institutt for skog og landskap.

Over tid skjer det avgang av landbrukseiendommer ved omdisponering av arealer til andre formål eller ved sammenslåing av eiendommer. Det er ubetydelig nyetablering av landbrukseiendommer da deling av eksisterende eiendommer begrenses av bestemmelser i jordloven. På bakgrunn av dette skulle en forvente en nedgang i antall landbrukseiendommer fra 1989 til 2009. Statistikken viser en annen utvikling, og dette kan skyldes flere forhold:

- SSBs tellinger viser situasjonen per en bestemt dato, mens Landbruksregisteret oppdateres løpende fra flere kilder.
- Landbrukseiendommer kan mangle i tellingene i 1979 og 1989.
- Landbruksregisteret kan inneholde landbrukseiendommer som er omdisponert til annet enn landbruk, eller er slått sammen med andre landbrukseiendommer.

Tabell 1.3. Landbrukseiendommer med ulike kombinasjoner av jordbruksareal og produktivt skogareal¹, etter fylke, etter eid jordbruksareal og etter produktivt skogareal. 2009

	Landbruks- eiendommer i alt	Med eid jordbruks- areal og produktivt skogareal	Med eid jordbruks- areal uten produktivt skogareal	Med produktivt skogareal uten eid jordbruksareal
Hele landet	186 774	107 973	65 030	13 771
Fylke				
Østfold	6 962	4 830	1 579	553
Akershus/Oslo	8 068	4 461	2 765	842
Hedmark	16 815	9 247	5 605	1 963
Oppland	15 091	9 761	4 130	1 200
Buskerud	9 881	6 201	2 269	1 411
Vestfold	4 832	3 268	1 180	384
Telemark	8 260	5 438	1 587	1 235
Aust-Agder	5 584	3 545	1 183	856
Vest-Agder	7 506	4 728	2 124	654
Rogaland	10 788	4 329	6 096	363
Hordaland	13 584	8 202	4 806	576
Sogn og Fjordane	10 541	5 991	4 331	219
Møre og Romsdal	14 292	7 780	6 023	489
Sør-Trøndelag	11 462	6 978	3 855	629
Nord-Trøndelag	9 978	5 891	3 644	443
Nordland	17 960	9 149	7 613	1 198
Troms/Romsdalsfjordene	11 276	7 702	2 874	700
Finnmark/Finnmárku	3 894	472	3 366	56
Eid jordbruksareal				
0- 4	13 771	-	-	13 771
5- 49	101 033	51 125	49 908	-
50- 99	34 599	26 010	8 589	-
100-199	24 987	20 335	4 652	-
200-299	7 675	6 427	1 248	-
300-499	3 738	3 214	524	-
500-	971	862	109	-
Produktivt skogareal				
0- 24	65 030	-	65 030	-
25- 99	38 724	32 799	-	5 925
100- 249	33 760	30 433	-	3 327
250- 499	21 865	20 084	-	1 781
500- 999	15 184	13 951	-	1 233
1 000- 1 999	7 646	6 887	-	759
2 000- 4 999	3 375	2 913	-	462
5 000-19 999	958	717	-	241
20 000-	232	189	-	43

¹ Med jordbruksareal vil si minst 5 dekar jordbruksareal. Med produktivt skogareal vil si minst 25 dekar produktivt skogareal.

Kilde: Landbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.4. Landbrukseiendommer med bebyggelse, med boligbygning og med fast bosetting¹, etter fylke, etter eiers kjønn, etter jordbruksdrift, etter eid jordbruksareal og etter eid produktivt skogareal. 2009

	Land- bruks- eien- dommer i alt	Be- bygde eien- dom- mer	Andel bebygde land- bruks- eien- dommer	Land- bruks- eien- dommer med bolig- bygning	Land- bruks- eien- dommer med bolig- bygning og bo- setning	Land- bruks- eien- dommer med bolig- bygning uten bosetting	Andel land- bruks- eien- dommer med bolig- bygning uten bosetting	Personer i alt bosatt på land- bruks- eien- dommer med bolig- bygning	Andel bosatte på land- bruks- eien- dommer av alle bosatte i kom- munen
			Prosent				Prosent		Prosent
Hele landet	186 774	173 780	93,0	156 508	121 998		22,0	430 182	9,0
Fylke									
Østfold	6 962	6 320	90,8	5 872	5 105	13,1	18 699	7,0	
Akershus/Oslo	8 068	7 198	89,2	6 645	5 931	10,7	24 601	2,2	
Hedmark	16 815	15 523	92,3	14 052	11 354	19,2	37 065	19,5	
Oppland	15 091	14 134	93,7	12 812	10 763	16,0	38 342	20,8	
Buskerud	9 881	9 127	92,4	8 141	6 886	15,4	24 975	9,8	
Vestfold	4 832	4 459	92,3	4 138	3 788	8,5	14 031	6,1	
Telemark	8 260	7 710	93,3	6 867	5 349	22,1	17 713	10,6	
Aust-Agder	5 584	5 181	92,8	4 742	3 566	24,8	11 636	10,8	
Vest-Agder	7 506	6 976	92,9	6 273	4 469	28,8	14 025	8,3	
Rogaland	10 788	10 075	93,4	9 187	7 748	15,7	32 628	7,8	
Hordaland	13 584	13 009	95,8	11 688	8 806	24,7	30 936	6,6	
Sogn og Fjordane	10 541	10 234	97,1	9 645	7 299	24,3	26 811	25,2	
Møre og Romsdal	14 292	13 680	95,7	12 443	9 842	20,9	34 474	13,9	
Sør-Trøndelag	11 462	10 713	93,5	9 589	7 655	20,2	28 841	10,1	
Nord-Trøndelag	9 978	9 155	91,8	8 384	7 071	15,7	27 927	21,4	
Nordland	17 960	16 518	92,0	14 157	8 545	39,6	25 232	10,7	
Troms Romsa	11 276	10 377	92,0	8 918	5 763	35,4	16 215	10,4	
Finnmark Finnmark	3 894	3 391	87,1	2 955	2 058	30,4	6 031	8,3	
Eier									
Mann	128 792	122 184	94,9	112 367	91 631	18,5	331 623	.	
Kvinne	45 933	42 642	92,8	38 012	27 212	28,4	86 772	.	
Dødsbo/upersonlig/uoppgett	12 049	8 954	74,3	6 129	3 155	48,5	11 787	.	
Jordbruksdrift									
Eiendom uten jordbruksareal	13 750	9 055	65,9	4 688	2 763	41,1	8 117	.	
Eiendom med egen jordbruksdrift	45 872	45 663	99,5	44 930	42 757	4,8	189 162	.	
Eiendom med jordbruksareal bortleid eller ute av drift	127 152	119 062	93,6	106 890	76 478	28,5	232 903	.	

Tabell 1.4 (forts.). **Landbrukseiendommer med bebyggelse, med boligbygning og med fast bosetting¹, etter fylke, etter eiers kjønn, etter jordbruks drift, etter eid jordbruksareal og etter eid produktivt skogareal. 2009**

	Land- bruks- eien- dommer i alt	Be- bygde eien- dom- mer	Andel bebygde land- bruks- eien- dommer	Land- bruks- eien- dommer med bolig- bygning	Land- bruks- eien- dommer med bolig- bygning og bo- setning	Land- bruks- eien- dommer mer med boligbyg- ning uten bosetting	Andel land- bruks- eien- dommer med bolig- bygning	Personer i alt bosatt på land- bruks- eien- dommer med bolig- bygning	Andel bosatte på land- bruks- eien- dommer av alle bosatte i kom- munen
			Prosent			Prosent			Prosent
Eid jordbruksareal									
0- 4	13 771	9 074	65,9	4 702	2 774	41,0	8 152	.	
5- 49	101 033	94 309	93,3	83 797	58 169	30,6	171 768	.	
50- 99	34 599	33 600	97,1	32 126	27 315	15,0	98 411	.	
100-199	24 987	24 558	98,3	23 931	22 242	7,1	94 187	.	
200-299	7 675	7 600	99,0	7 436	7 129	4,1	33 810	.	
300-499	3 738	3 682	98,5	3 598	3 489	3,0	18 099	.	
500-	971	957	98,6	918	880	4,1	5 755	.	
Produktivt skogareal									
0- 24	65 030	59 479	91,5	52 948	39 310	25,8	126 793	.	
25- 99	38 724	35 519	91,7	31 775	24 300	23,5	81 273	.	
100- 249	33 760	31 716	93,9	28 925	22 705	21,5	81 066	.	
250- 499	21 865	20 761	95,0	19 118	15 571	18,6	58 661	.	
500- 999	15 184	14 563	95,9	13 362	11 197	16,2	44 226	.	
1 000- 1 999	7 646	7 351	96,1	6 701	5 738	14,4	23 412	.	
2 000- 4 999	3 375	3 255	96,4	2 852	2 493	12,6	11 097	.	
5 000- 19 999	958	914	95,4	683	585	14,3	2 949	.	
20 000-	232	222	95,7	144	99	31,3	705	.	

¹ Omfatter eiendommer som har minst 5 dekar jordbruksareal og/eller minst 25 dekar produktivt skogareal.

Kilde: Landbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.5. Omsatte landbrukseiendommer, etter type omsetning. 2000, 2004-2008

	2000	2004	2005	2006	2007	2008
I alt	11 907	12 202	11 906	8 818	8 746	8 456
Omsetningstype						
Fritt salg	3 366	4 184	4 480	2 747	2 708	2 570
Gave	2 658	2 683	2 469	1 999	1 980	1 809
Uskifte-/ skifteoppkjør	4 475	3 777	3 498	2 965	2 868	2 848
Annet	1 408	1 558	1 459	1 107	1 190	1 229

Kilde: Landbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.6. Landbrukseiendommer¹ med bygning omsatt i fritt salg, etter fylke. 2006-2008

	Landbruks- eiendommer i alt 2008	Landbrukseiendommer med bygning 2008			Prosent
		I alt	Omsatt i fritt salg 2006-2008		
Hele landet	187 768	175 065	8 025		4,6
Fylke					
Østfold	7 026	6 403	326		5,1
Akershus og Oslo	8 084	7 239	396		5,5
Hedmark	16 862	15 595	1 094		7,0
Oppland	15 272	14 365	618		4,3
Buskerud	10 005	9 261	413		4,5
Vestfold	4 834	4 466	232		5,2
Telemark	8 321	7 773	333		4,3
Aust-Agder	5 621	5 220	285		5,5
Vest-Agder	7 488	6 980	379		5,4
Rogaland	10 892	10 187	415		4,1
Hordaland	13 571	13 010	430		3,3
Sogn og Fjordane	10 580	10 279	269		2,6
Møre og Romsdal	14 478	13 862	458		3,3
Sør-Trøndelag	11 479	10 763	435		4,0
Nord-Trøndelag	10 012	9 218	426		4,6
Nordland	18 055	16 634	895		5,4
Troms Romsa	11 304	10 422	437		4,2
Finnmark Finnmark	3 884	3 388	184		5,4

¹ Landbrukseiendommer ifølge Landbruksregisteret 2008.

Kilde: Landbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Definisjoner og ordforklaringer

Enkeltperson

Eierkategorien «enkeltperson» omfatter landbrukseiendom som eies av enkeltperson, ektepar eller samboere samt eiendom som eies i fellesskap av medlemmer av samme familie, dersom eierfellesskapet ikke er registrert som aksjeselskap.

Jordbruksareal

Jordbruksareal omfatter areal av fulldyrka jord, overflatedyrka jord og innmarksbeite.

Jordbruksareal ute av drift

Jordbruksareal som ikke lenger er i bruk, men som uten nybrottsgnende arbeid kan tas i bruk igjen som jordbruksareal. Areal av åpen åker som brakklegges for ett år (ettårig brakk), inngår ikke.

Jordbruksbedrift

Virksomhet med jordbruksdrift, inkludert hagebruk og husdyrholt. Bedriften omfatter alt som blir drevet som en enhet under en ledelse og med felles bruk av produksjonsmidler. Jordbruksbedriften er uavhengig av kommunegrenser. En jordbruksbedrift skal ha et driftssenter på en landbrukseiendom.

Jordbruksbedrift ble tidligere kalt «driftsenhet i jordbruket» eller bare «driftsenhet». Før «driftsenhet» ble det brukt termen «bruk». Før 1999 omfattet jordbruksbedrift virksomhet som ble drevet som en driftsenhet innenfor én kommune. Ved for eksempel leie av tilleggsjord i en nabokommune ble denne jorda regnet som en egen jordbruksbedrift.

Landbrukseiendom

Eiendom som benyttes eller kan benyttes til jord- og/eller skogbruk. Alt som tilhører samme eier i en kommune, hører til samme landbrukseiendom uten hensyn til om den omfatter flere matrikkelenumre (grunneiendommer).

I statistikksammenheng er det vanlig å avgrense landbrukseiendom til eiendom med minst 5 dekar jordbruksareal og/eller minst 25 dekar produktivt skogareal.

Produktivt skogareal

Skogareal som ved gunstige bestandsforhold i gjennomsnitt per år kan produsere minst 0,1 kubikkmeter trevirke med bark per dekar.

2. Jordbruk

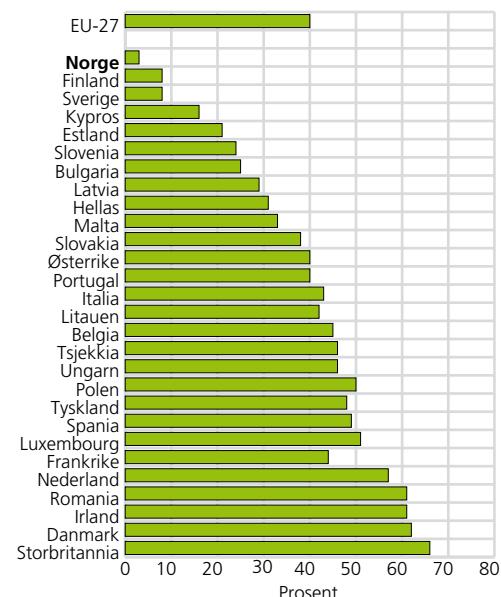
Dagens norske jordbruk er et resultat av naturgitte forhold, den generelle samfunnsutviklingen og landbrukspolitikken.

Naturgitte forhold

Jordbruksarealet i drift utgjør om lag 3,4 prosent av landarealet, Svalbard og Jan Mayen ikke medregnet. Store deler av landarealet er lite egnert for moderne jordbruksdrift. De viktigste årsakene er:

- Terrenghold: Mye areal er bratt, og dyrket og dyrkbart areal er oppdelt og ligger spredt.
- Jorddekke: Mye areal har tynt dekke av jord over berggrunnen, eller jorda inneholder mye stein.
- Klima: Norge ligger langt mot nord og har kort vekstsesong og liten varmesum. Dessuten ligger mye av arealet høyt over havet der vekstsesong og varmesum reduseres ytterligere. Dette begrenser hvilke vekster som kan dyrkes, og avling per dekar. Det meste av landet har tilstrekkelig nedbør i vekstsesongen. Langs kysten fra Vestlandet og nordover begrenser mye nedbør i innhøstingsperioden hvilke vekster som kan dyrkes. Store deler av landet har et klima som er best egnet til dyrking av gras og andre grovförvekster for husdyr.

Figur 2.1. Norge og EU. Jordbruksareal i drift i prosent av totalt landareal. 2007

Kilde: Eurostat.

Den generelle samfunnsutviklingen

Den generelle økonomiske utviklingen i Norge påvirker jordbruket gjennom blant annet:

- Etterspørse: Hvor mye og hva slags norskeproduserte matvarer forbrukerne etterspør.
- Arbeidsmarkedet: Muligheten for dem som arbeider i jordbruket, til å ta seg

arbeid utenom jordbruksbedriften samt tilgangen til og prisen på innleid arbeidskraft.

- Rentenivået: Kostnadene til investeringer i maskiner, bygninger med videre påvirkes av rentenivået.
- Den teknologiske utviklingen: Hvor raskt ny teknologi tas i bruk, bestemmes blant annet av forholdet mellom prisen på arbeidskraft og kapital.

Politiske rammer

Jordbruket er en sterkt regulert næring, og jordbrukspolitikken har stor innvirkning på hva som produseres, hvor mye som produseres, og hvor produksjonen finner sted. Jordbruket skal også bidra til å oppfylle en del mål som går utover produksjon av mat. I St.meld. nr. 19 (1999-2000) heter det at landbruket i tråd med samfunnets behov skal produsere:

- helsemessig trygg mat av høy kvalitet med bakgrunn i forbrukernes preferanser.
- andre varer og tjenester med utgangspunkt i næringens samlede ressurser.
- fellesgoder som livskraftige bygder, et bredt spekter av miljø- og kulturgoder, og en langsiktig matforsyning.

Internasjonale avtaler gir rammer for den nasjonale politikken. De viktigste internasjonale avtalene er EØS-avtalen og WTO-avtalen. Særlig WTO-avtalen setter begrensninger på importvernet (tollsatsene) og hvor mye og hva slags budsjettstøtte (overføringer over statsbudsjettet) som kan gis. Det pågår forhandlinger i WTO om en videre liberalisering av handelen med jordbruksvarer.

Importvernet fører til at jordbruket i Norge oppnår høyere priser enn verdensmarkeds priser, og dermed blir den innenlandske produksjonen større enn den ellers ville ha blitt. Støtten over statsbudsjettet gis i form av en rekke tilskudd. Støtten deles ofte inn i:

- Direkte støtte
  - Produksjonsavhengig støtte, for eksempel pristilskudd på produkter
  - Produksjonsuavhengig støtte, for eksempel tilskudd per husdyr eller per dekar jordbruksareal i drift samt ulike sosiale ordninger
- Støtte til investeringer
- Indirekte støtte via forskning, undervisning og rådgivning

For å nå målene i landbrukspolitikken blir mye av støtten differensiert etter produksjon, region, buskapsstørrelse og arealstørrelse.

OECD (organisasjon for økonomisk samarbeid og utvikling) foretar beregninger av støtten til jordbruket i de enkelte medlemslandene. For Norge viser beregningene for 2009 at importvernet utgjør 11,1 milliarder kroner og budsjettstøtten 12,3 milliarder kroner. Samlet utgjør importvern og budsjettstøtte 66 prosent av total produksjonsverdi.

I tillegg til importvern og budsjettstøtte er jordbruket underlagt juridiske virkemidler i form av lover og forskrifter. Viktige lover og forskrifter er:

- Odelsloven og konsesjonsloven: Lovene regulerer omsetningen av landbrukseiendommer.

- Jordloven: Loven omhandler vern av dyrka og dyrkbar jord, deling av landbruks eiendom med videre.
- Dyrevernloven
- Lov om regulering av ervervsmessig husdyrhold: Loven regulerer buskapsstørrelse i svine- og fjørfehold.
- Forskrift om kvoteordningen for melk: Forskriften regulerer produksjonen av ku- og geitemelk.

Utviklingstrekk

Fra 1950-årene og framover har jordbrukspolitikken stimulert til kornproduksjon i de områdene av landet som har klima og topografi som er egnet til korndyrking («kanaliseringspolitikken»). Dette gjelder det sentrale Østlandet og rundt Trondheimsfjorden. Det meste av produksjonen av melk og kjøtt fra husdyr som storfe, sau og geit (grovføretende husdyr) foregår i dal- og fjellbygdene, på Vestlandet, langs kysten av Trøndelag og i Nord-Norge.

Parallelt med spesialiseringen mellom distrikter har det skjedd en spesialisering i den enkelte jordbruksbedrift. For 50 år siden hadde de fleste bedrifter flere

husdyrslag og dyrket flere vekster. Mange jordbruksbedrifter har nå sluttet helt med husdyr, eller har bare ett slag. Også i planteproduksjonen har det skjedd en spesialisering i retning av én eller få vekster, delvis har dette sammenheng med endringene i husdyrholdet.

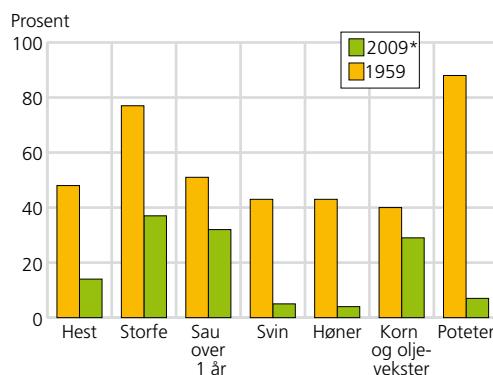
Den norske produksjonen av jordbruksprodukter er rettet mot det innenlandske markedet, med unntak av pelsdyrskinn. Norske jordbruksprodukter er til vanlig ikke prismessig konkurransedyktige på verdensmarkedet, og den innenlandske produksjonen må tilpasses slik at det norske markedet over tid er i balanse.

Jordbruket har gjennomgått en omfattende mekanisering og effektivisering i løpet av de siste 50 årene. I 1959 hadde 48 prosent av jordbruksbedriftene hest, mens 20 prosent hadde firehjulstraktor. Fram til først på 1980-tallet gikk hesten gradvis ut av bruk som trekraft i jord- og skogbruket. I 2005 hadde 96 prosent av jordbruksbedriftene firehjulstraktor. I perioden 1959-2009 er arbeidsinnsatsen i jordbruket redusert fra 594 millioner timeverk til 107 millioner timeverk, mens samlet produksjon av plante- og husdyrprodukter har økt med om lag 80 prosent.

2.1. Jordbruksbedrifter og brukere

- Fra 1959 til 2009 er antall jordbruksbedrifter redusert med 76 prosent, fra 198 000 til 48 000.
- Gjennomsnittlig jordbruksareal per jordbruksbedrift har økt fra 50 dekar i 1959 til 212 dekar i 2009.
- I 2009 var 41 prosent av jordbruksarealet i drift leid, det vil si at arealet ble drevet av andre enn eieren.
- I 2009 var 6 prosent av jordbruksbedriftene godkjent for økologisk drift.

Figur 2.2. Andel jordbruksbedrifter med ymse husdyr og vekster. 1959 og 2009*. Prosent

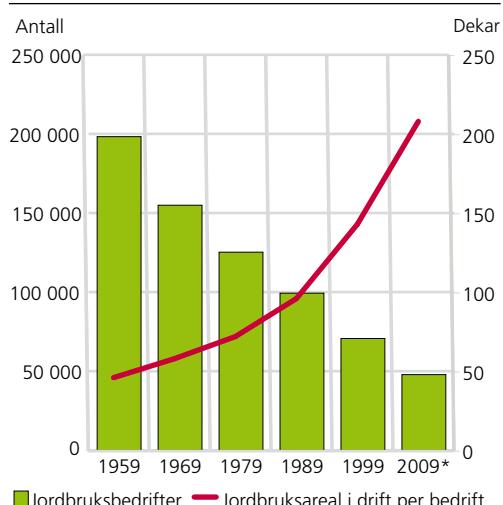
Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

- Jordbruksbedrifter drevet av personlig bruker dominerer jordbruket i Norge, men antall bedrifter organisert som ansvarlig selskap har økt de siste årene. Mange av disse driver samdrift i melkeproduksjon.
- I 2009 var 14 prosent av de personlige brukerne kvinner.

Antall jordbruksbedrifter

Fra 1950-tallet og framover har antall jordbruksbedrifter avtatt sammenhengende, med unntak for slutten av 1970-tallet da inntektene i jordbruket økte, og det var stor optimisme i næringa. Etterkrigs-tida har vært preget av vekst i økonomien og liten arbeidsledighet. Arbeidskraften i jordbruket har gått til bedre betalt arbeid i andre næringer. Samtidig har framgang i plante- og husdyravl, mer og bedre handelsgjødsel og plantevernmidler samt mekanisering og spesialisering på den enkelte jordbruksbedrift ført til en stor økning i produksjon per sysselsatt i jordbruket.

Figur 2.1.1. Antall jordbruksbedrifter og gjennomsnittlig jordbruksareal per bedrift. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009*

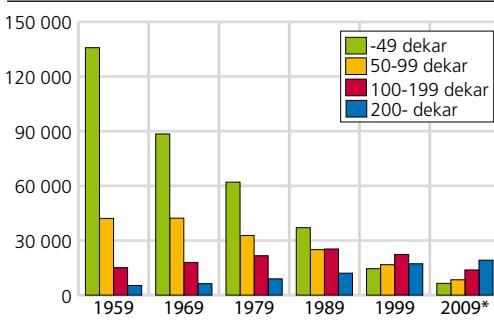
Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Avgangen av jordbruksbedrifter skjer blant de små bedriftene, målt etter jordbruksareal i drift. Mange av disse gir ikke arbeid på fulltid for en person, og inntekta kan heller ikke konkurrere med arbeidsinntekta i andre næringer. Mekanisering av små bedrifter er dessuten kostbart. Ved generasjonsskifte er det ofte ingen som ønsker å drive bedriften videre.

Hva som er små bedrifter, har endret seg over tid, i takt med den teknologiske utviklingen og økningen i levestandarden. Fra 1959 til 1969 minket antall jordbruksbedrifter bare i størrelsesgruppen under 50 dekar jordbruksareal. I de to neste tiårsperiodene ble det færre jordbruksbedrifter i størrelsesgruppene under 100 dekar jordbruksareal. Fra 1989 har antall bedrifter også minket i størrelsesgruppen 100-199 dekar. For størrelsesgruppene 200-299 dekar og 300-499 dekar startet nedgangen i henholdsvis 2002 og 2008. De siste årene har antall jordbruksbedrifter under 50 dekar jordbruksareal økt noe igjen. Dette skyldes en økning i antall samdrifter uten jordbruksareal.

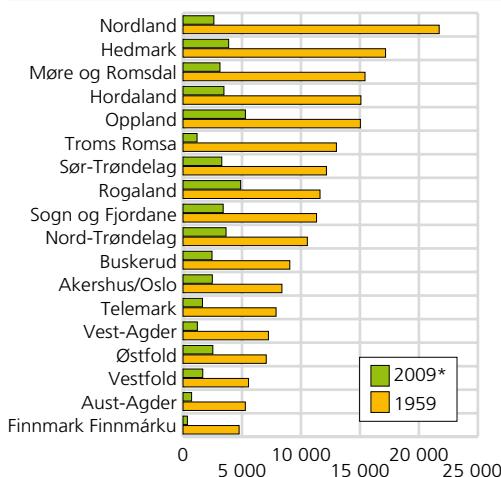
Ikke alle små jordbruksbedrifter som ifølge statistikken er borte, har lagt ned jordbruksdrifta. Noen bedrifter utvider jordbruksarealet, ved leie av jordbruksareal fra bedrifter som legger ned driften.

Figur 2.1.2. Jordbruksbedrifter, etter størrelsen på jordbruksarealet i drift. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009*

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.1.3. Jordbruksbedrifter, etter fylke. 1959 og 2009*

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

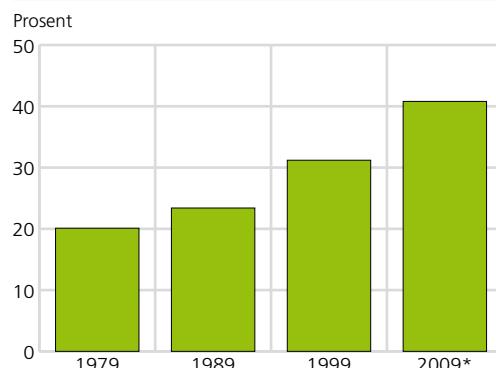
eller ved nydyrkning. Det offentlige ga tilskudd til nydyrkning fram til begynnelsen av 1990-tallet. Seinere har omfanget av nydyrkningen avtatt mye, og jordbruksbedrifter som nå øker jordbruksarealet, gjør det vesentlig via leie eller kjøp av eksisterende jordbruksareal.

En del av jordbruksarealet på de nedlagte bedriftene har blitt tatt ut av drift fordi arealet er tungdrevet eller ligger avsides til. Dette arealet kan senere gradvis ha gått over til skogbevokst areal. Videre blir en del jordbruksareal omdisponert til tomter, veier og lignende.

Jordleie

Leie av tilleggsjord tok til på 1950-tallet. Før den tid forekom jordleie hovedsakelig som forpakning av hele landbrukseidommer, inkludert driftsbygninger og bolighus. I 1959 leide 13 prosent av jordbruksbedriftene jordbruksareal. Det leide jordbruksarealet utgjorde 12 prosent av samlet jordbruksareal i drift. Vel halvparten av jordbruksbedriftene med jordleie leide hele jordbruksarealet.

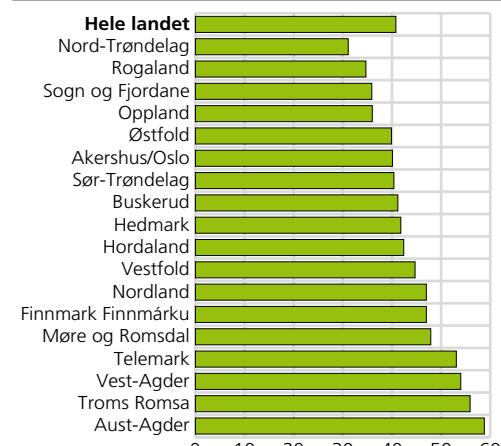
Figur 2.1.4. Andel jordbruksareal i drift som er leid. 1979, 1989, 1999 og 1999*. Prosent

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Omfanget av jordleie har økt i hele perioden etter 1959. I 1999 leide 55 prosent av jordbruksbedriftene jordbruksareal. Blant jordbruksbedrifter med leiejord leide 6 av 10 mellom 1 og 49 prosent av jordbruksarealet. Dette er den typiske leieren av tilleggsjord fra én eller flere naboeidommer. Jordbruksbedrifter der hele jordbruksarealet var leid, utgjorde 8 prosent av jordbruksbedriftene. De fleste av disse gjaldt leie fra familie i forbindelse med generasjonsskifte. I 2009 var 41 prosent av jordbruksarealet i drift leid.

Figur 2.1.5. Andel jordbruksareal i drift som er leid, etter fylke. 2009*. Prosent

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Driftsformer

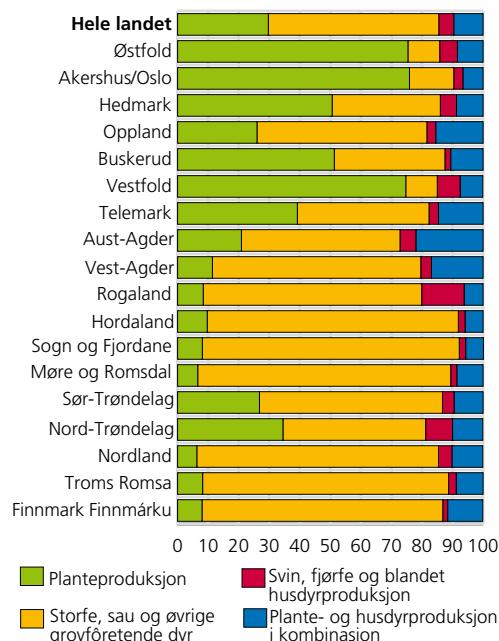
Driftsformen til en jordbruksbedrift fastsettes ut fra andelen de ulike plante- og husdyrproduksjonene i bedriften utgjør av bedriftens totale produksjon. For å regnes som en spesialisert produksjon, for eksempel planteproduksjon, må planteproduksjonen utgjøre mer enn to tredjedeler av bedriftens totale produksjon. For kombinerte produksjoner gjelder at hver av produksjonene må utgjøre mer enn en tredjedel, men mindre enn to tredjedeler av bedriftens totale produksjon. For 2009 fordelede norske jordbruksbedrifter seg slik etter driftsform: 56 prosent husdyrhold, 38 prosent planteproduksjon og 6 prosent husdyr- og planteproduksjon i kombinasjon. Av planteprodusentene hadde knapt halvparten korn og oljevekster som driftsform. Dels som en følge av klimatiske og topografiske forhold og dels som en følge av landbrukspolitikken («kanaliseringspolitikken») er det store regionale ulikheter med hensyn til utbredelsen av de ulike driftsformene¹.

Økologisk drift

I 1995 var under 1 prosent av jordbruksbedriftene i Norge godkjent for økologisk drift. Denne andelen har økt til 6 prosent i 2009. Begrepet «økologisk» er beskyttet, og jordbruksprodukter kan bare omsettes som økologiske dersom bedriften har godkjenning. Debio er kontroll- og godkjenningsinstans for økologisk produksjon i Norge og utfører årlig inspeksjon hos alle som deltar i ordningen.

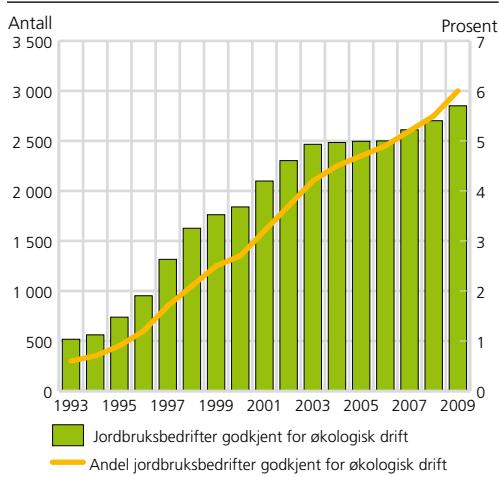
¹ I 2009 ble beregningen av jordbruksbedriftenes driftsform noe endret. Endringen har medført en nedgang i antall jordbruksbedrifter med driftsformene «øvrige grovførende dyr» og «plante- og husdyrproduksjon i kombinasjon», mens antall jordbruksbedrifter med driftsformen «øvrige jordbruksvekster» har økt. For andre driftsformer er endringene ubetydelige.

Figur 2.1.6. Jordbruksbedrifter, etter driftsform og fylke. 2009*. Prosent

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.1.7. Jordbruksbedrifter med økologisk drift. 1993-2009*. Antall og andel

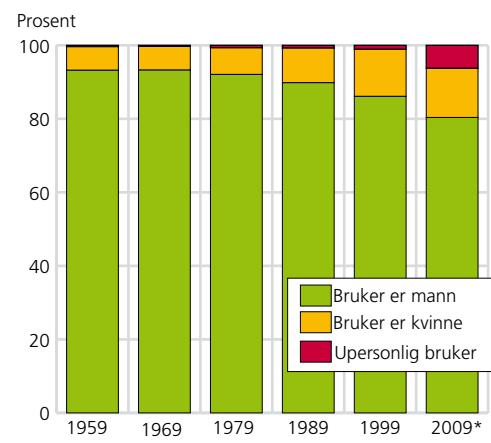
Kilde: Debio, og jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Brukere

Jordbruksbedrifter drevet av «personlig bruker», enten enkeltperson eller ektepar, er den dominerende måten å organisere jordbruksvirksomhet på i Norge. Odelslov og konsesjonslov gjør det vanskelig for «ikke-fysiske personer» å kjøpe landbruks eiendom. Videre har «ikke-fysiske personer» i noen grad vært diskriminert når det gjelder statlige tilskudd til jordbruksdrift. I hele perioden 1959-1999 utgjorde jordbruksbedrifter med «upersonlig bruker» godt under 1 000 enheter. Til og med 2001 var samdrift i melkeproduksjon det eneste formelle samarbeidet mellom to eller flere brukere som var berettiget statlig produksjonstilskudd i jordbruket. Antall samdrifter i melkeproduksjon økte fra om lag 100 først på 1990-tallet til 400 i 1999. I 2002 ble forskriften for produksjonstilskudd endret slik at alle typer foretak kan motta tilskudd, uavhengig av hva som produseres. Dette har ført til en økning i antall bedrifter organisert som ansvarlig selskap, fra 500 i 1999 til 2 600 i 2009.

Ved endring av odelsloven i 1975 fikk eldste barn i søskjenflokken best odelsrett, uavhengig av kjønn. Dette gjaldt imidlertid

Figur 2.1.8. Jordbruksbedrifter, etter brukertype og kjønn for personlig bruker. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009*. Prosent

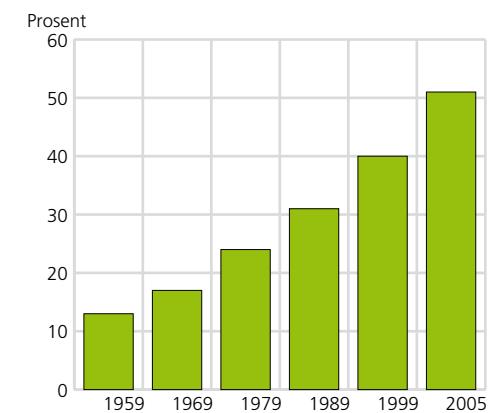

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

bare for personer født etter 1. januar 1965. Fra 1. juli 2009 er loven endret på nytt, og eldre går foran yngre, uavhengig av når de er født. I 1959 og 1969 var vel 6 prosent av brukerne kvinner, derav flest enker. I 1999 utgjorde kvinnelige brukere 13 prosent, og av disse var 80 prosent gifte/samboere. Det var om lag samme andel som for mannlige brukere. I 2009 var 14 prosent av brukerne kvinner.

I 2009 var gjennomsnittsalderen for brukerne 50 år. Fra 1969 til 1999 sank gjennomsnittsalderen fra 54 til 48 år. På slutten av 1990-tallet gikk andel brukere som var 70 år eller eldre, vesentlig ned. Dette henger trolig sammen med økt avkorting av produksjonstilskudd i jordbruket for brukere i denne aldersgruppa. Avkorting av produksjonstilskudd på grunn av høy alder ble innført for å oppmuntre til generasjonsskifte. Fra og med 1999 gjaldt to satser for avkorting, en for brukere i alderen 67-69 år og en annen og vesentlig høyere sats for brukere 70 år og eldre. Avkorting av produksjonstilskudd for eldre brukere ble avviklet i to omganger, i 2008

Figur 2.1.9. Jordbruksbedrifter der bruker og/eller ektefelle/samboer har landbruksutdanning¹. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2005. Prosent

¹1959 og 1969: Jordbruksbedrifter der både bruker og ektefelle hadde landbruksutdanning, er telt to ganger.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

for brukere i alderen 67-69 år og i 2009 for brukere 70 år og eldre.

Over tid har andel brukere og ektefeller/samboere med landbruksutdanning økt. Økningen må ses i sammenheng med endringen fra mindre til større jordbruksbedrifter der det kreves mer faglig kompetanse. Et annet forhold er den generelle samfunnsutviklingen der det gradvis har blitt vanligere med utdanning utover grunnskole. I 2005 hadde 51 prosent av jordbruksbedriftene bruker og/eller ektefelle/samboer med landbruksutdanning. Bruker hadde landbruksutdanning på 47 prosent av jordbruksbedriftene, mens andelen for ektefelle/samboer var 13 prosent.

Boks 2.1.2. Bruker – foretak

I denne publikasjonen brukes termen «bruker» om den personen (fysisk person eller juridisk person) som er hovedansvarlig for drifta av en jordbruksbedrift. I andre sammenhenger, for eksempel ved søknad om produksjonstilskudd i jordbruket og i Brønnøysundregistrene, brukes isteden termen «foretak». Foretaket kan være enten enkelt-personforetak eller ulike former for juridiske personer, som aksjeselskap og ansvarlige selskap med videre. I jordbruksstatistikken omfatter «personlige brukere» noen fysiske personer med så liten jordbruksdrift at de ikke søker produksjonstilskudd eller er registrert i Brønnøysundregistrene.

Boks 2.1.1. Jordbruksbedrifter – avgrensning

Til og med 1998 omfattet jordbruksbedrift virksomhet innenfor en kommune. Fra og med 1999 er jordbruksbedriften uavhengig av kommunegrenser. På 1950- og 1960-tallet hadde få jordbruksbedrifter virksomhet i flere kommuner. Senere har leie av tilleggsjord økt i omfang, og dette har medført at flere jordbruksbedrifter har virksomhet i mer enn en kommune. Omfanget av virksomhet i flere kommuner har vært undersøkt i de fullstendige tellingene i 1979 og 1989. I begge tellingene ga en sammenslåing av jordbruksbedrifter med samme *personlige* bruker en nedgang på om lag 1 000 jordbruksbedrifter.

Tabell 2.1.1. Jordbruksbedrifter, etter størrelsen på jordbruksareal i drift og fylke

	I alt	Størrelsesgrupper. Dekar				
		-49	50-99	100-199	200-499	500-
1949 ¹	213 441	150 130	42 526	15 597	4 809	379
1959 ¹	198 315	135 830	42 126	15 074	4 870	415
1969 ¹	154 977	88 481	42 240	17 938	5 822	496
1979 ¹	125 302	62 017	32 716	21 632	8 228	709
1989 ¹	99 382	37 031	24 969	25 330	11 194	858
1999 ¹	70 740	14 517	16 720	22 286	15 640	1 577
2000 ²	68 539	13 574	15 677	21 411	16 169	1 708
2001 ²	65 607	11 804	14 762	20 541	16 604	1 896
2002 ²	61 890	9 975	13 476	19 555	16 772	2 112
2003 ²	58 231	8 211	12 230	18 669	16 828	2 293
2004 ²	55 507	7 047	11 243	17 754	16 985	2 478
2005 ²	53 003	6 411	10 141	16 764	17 003	2 684
2006 ²	51 218	5 998	9 597	15 901	16 799	2 923
2007 ²	49 935	6 171	8 875	15 195	16 598	3 096
2008 ²	48 825	6 213	8 660	14 481	16 229	3 242
2009* ²	47 906	6 476	8 423	13 830	15 773	3 404
2009*²						
Fylke						
Østfold	2 528	222	294	696	920	396
Akershus og Oslo	2 483	195	349	603	883	453
Hedmark	3 870	380	595	976	1 393	526
Oppland	5 290	630	903	1 703	1 804	250
Buskerud	2 459	272	516	746	718	207
Vestfold	1 674	211	303	466	502	192
Telemark	1 649	303	477	483	322	64
Aust-Agder	728	181	148	198	177	24
Vest-Agder	1 216	263	273	309	336	35
Rogaland	4 886	857	652	1 328	1 744	305
Hordaland	3 469	824	1 066	982	551	46
Sogn og Fjordane	3 405	606	873	1 242	666	18
Møre og Romsdal	3 133	402	567	981	1 099	84
Sør-Trøndelag	3 287	273	470	987	1 342	215
Nord-Trøndelag	3 650	372	413	973	1 575	317
Nordland	2 616	326	310	720	1 100	160
Troms Romsa	1 190	117	184	349	468	72
Finnmark Finnmark	373	42	30	88	173	40

¹ Gjelder bedrifter med minst 5 dekar jordbruksareal i drift.² Samdrifter osv. med mindre enn 5 dekar jordbruksareal i drift er medregnet.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.1.2. Jordbruksareal per jordbruksbedrift, etter fylke. 1949, 1959, 1969, 1979, 1989, 1999, 2008 og 2009*. Dekar

	1949 ¹	1959 ¹	1969 ¹	1979 ¹	1989 ¹	1999 ²	2008 ²	2009* ²
Hele landet	48,1	49,6	61,6	76,1	99,7	146,8	209,8	211,9
Fylke								
Østfold	99,5	108,1	126,4	139,2	155,1	214,0	288,2	294,3
Akershus og Oslo	88,4	97,9	120,1	137,6	160,8	233,7	314,6	315,8
Hedmark	54,0	57,7	74,2	92,8	117,5	181,8	268,4	274,9
Oppland	58,6	57,5	67,6	81,1	103,0	145,7	194,2	196,0
Buskerud	54,7	55,6	65,0	74,4	89,6	136,7	210,1	213,4
Vestfold	74,8	82,0	101,2	107,9	123,0	176,9	245,0	247,8
Telemark	40,7	39,9	45,3	49,6	60,1	100,1	156,8	154,7
Aust-Agder	28,8	27,8	33,1	38,4	53,5	95,7	156,6	154,3
Vest-Agder	26,7	29,2	36,6	43,6	59,1	101,7	162,0	159,3
Rogaland	44,1	52,8	69,5	85,5	110,7	156,4	203,5	205,4
Hordaland	34,2	34,9	41,0	46,2	60,3	84,2	121,3	122,3
Sogn og Fjordane	41,6	41,4	46,1	50,5	64,2	90,0	132,7	133,0
Møre og Romsdal	38,8	37,3	45,2	56,6	80,0	122,7	181,0	182,7
Sør-Trøndelag	57,1	56,4	68,1	87,2	114,9	159,1	226,0	228,4
Nord-Trøndelag	62,2	67,1	82,1	107,3	135,7	176,1	237,6	241,6
Nordland	32,1	31,8	43,6	58,1	94,1	151,2	221,8	223,6
Troms Romsa	30,7	30,0	38,9	49,0	78,2	133,0	211,6	214,3
Finnmark Finnmark	23,2	25,5	35,9	56,5	95,1	160,3	251,1	261,0

¹ Gjelder bedrifter med minst 5 dekar jordbruksareal i drift.

² Samdrifter osv. med mindre enn 5 dekar jordbruksareal i drift er medregnet.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.1.3. Jordbruksbedrifter, etter driftsform og fylke. 2009*

	I alt	Østfold	Akershus og Oslo	Hedmark	Oppland	Buskerud	Vestfold
Jordbruksbedrifter i alt	47 906	2 528	2 483	3 870	5 290	2 459	1 674
Driftsform							
Korn og oljevekster	8 209	1 505	1 555	1 227	587	810	763
Øvrige jordbruksvekster	7 622	299	302	699	1 388	453	294
Hagebruksvekster	1 630	74	56	66	53	145	134
Storfe mjølkeproduksjon	10 576	127	130	611	1 342	242	71
Storfe kjøtproduksjon	3 708	73	87	256	461	166	61
Storfe mjølk- og kjøtproduk- sjon i kombinasjon	527	19	14	31	84	12	8
Sau	8 068	31	81	345	786	333	22
Øvrige grovføretende dyr	1 738	6	27	63	116	67	6
Svin og fjørfe	1 578	125	54	158	89	28	104
Blandet planteproduksjon	509	50	18	46	32	39	70
Blandet husdyrproduksjon	704	22	19	38	52	16	22
Plante- og husdyrproduksjon i kombinasjon	3 037	197	140	330	300	148	119
	Tele- mark	Aust- Agder	Vest- Agder	Roga- land	Horda- land	Sogn og Fjordane	Møre og Romsdal
Jordbruksbedrifter i alt	1 649	728	1 216	4 886	3 469	3 405	3 133
Driftsform							
Korn og oljevekster	343	23	30	44	-	-	55
Øvrige jordbruksvekster	394	180	237	323	235	379	556
Hagebruksvekster	115	39	34	188	306	183	66
Storfe mjølkeproduksjon	123	109	286	1 413	693	1 058	1 076
Storfe kjøtproduksjon	135	87	171	389	333	255	391
Storfe mjølk- og kjøtproduk- sjon i kombinasjon	6	6	17	111	14	35	31
Sau	222	89	225	1 208	1 271	955	564
Øvrige grovføretende dyr	65	16	49	287	319	233	139
Svin og fjørfe	33	22	24	431	43	34	27
Blandet planteproduksjon	45	24	11	26	13	51	10
Blandet husdyrproduksjon	15	16	13	227	34	30	28
Plante- og husdyrproduksjon i kombinasjon	153	117	119	239	208	192	190

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.1.3 (forts.). **Jordbruksbedrifter, etter driftsform og fylke. 2009***

	Sør-Trøndelag	Nord-Trøndelag	Nordland	Troms Romsa	Finnmark Finnmárku
Jordbruksbedrifter i alt	3 287	3 650	2 616	1 190	373
Driftsform					
Korn og oljevekster	571	691	5	-	-
Øvrige jordbruksvekster	534	656	433	170	90
Hagebruksvekster	20	76	44	25	6
Storfe mjølkeproduksjon	1 034	1 041	806	282	132
Storfe kjøttproduksjon	247	262	255	57	22
Storfe mjølk- og kjøttproduksjon i kombinasjon	49	44	38	5	3
Sau	436	238	750	428	84
Øvrige grovføretende dyr	59	50	98	126	12
Svin og fjørfe	79	246	62	16	3
Blandet planteproduksjon	17	42	8	7	-
Blandet husdyrproduksjon	38	69	47	15	3
Plante- og husdyrproduksjon i kombinasjon	203	235	70	59	18

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.1.4. Jordbruksbedrifter, etter brukertype og fylke. 2009*

	Jordbruks- bedrifter i alt	Brukertype					
		Med personlig bruker			Med upersonlig bruker		
		I alt	Mannlige brukere	Kvinlige brukere	I alt	Ansvarlig selskap	AS, institu- sjon o.l.
1959	198 315	197 532	184 858	12 674	783	.	.
1969	154 977	154 493	144 534	9 959	484	.	.
1979	125 302	124 408	115 375	9 033	894	.	.
1989	99 382	98 610	89 267	9 343	772	.	.
1999	70 740	69 959	60 914	9 045	781	462	319
2000	68 539	67 645	58 439	9 205	894	578	316
2001	65 607	64 485	55 503	8 982	1 122	749	373
2002	61 890	60 044	52 182	7 862	1 846	1 398	448
2003	58 231	56 308	48 980	7 328	1 923	1 565	358
2004	55 507	53 376	46 337	7 039	2 131	1 813	318
2005	53 003	50 476	43 751	6 725	2 527	2 184	343
2006	51 218	48 417	41 857	6 560	2 801	2 429	372
2007	49 935	46 939	40 389	6 550	2 996	2 582	414
2008	48 825	45 679	39 204	6 475	3 146	2 667	479
2009*	47 906	44 905	38 500	6 405	3 001	2 564	437
2009*							
Fylke							
Østfold	2 528	2 427	2 108	319	101	80	21
Akershus og Oslo	2 483	2 391	2 063	328	92	50	42
Hedmark	3 870	3 701	3 192	509	169	140	29
Oppland	5 290	4 841	4 226	615	449	418	31
Buskerud	2 459	2 334	1 986	348	125	85	40
Vestfold	1 674	1 600	1 429	171	74	39	35
Telemark	1 649	1 591	1 349	242	58	33	25
Aust-Agder	728	692	591	101	36	23	13
Vest-Agder	1 216	1 144	976	168	72	55	17
Rogaland	4 886	4 478	3 829	649	408	364	44
Hordaland	3 469	3 280	2 775	505	189	161	28
Sogn og Fjordane	3 405	3 205	2 720	485	200	185	15
Møre og Romsdal	3 133	2 884	2 431	453	249	230	19
Sør-Trøndelag	3 287	3 073	2 702	371	214	191	23
Nord-Trøndelag	3 650	3 345	2 903	442	305	281	24
Nordland	2 616	2 433	2 034	399	183	161	22
Troms Romsa	1 190	1 142	917	225	48	43	5
Finnmark Finnmárku	373	344	269	75	29	25	4
Jordbruksareal i drift							
0 dekar ¹	1 862	865	707	158	997	958	39
1- 4 "2	283	187	144	43	96	18	78
5- 49 "	4 331	4 158	3 369	789	173	62	111
50- 99 "	8 423	8 251	6 869	1 382	172	114	58
100-199 "	13 830	13 545	11 514	2 031	285	233	52
200-299 "	8 788	8 467	7 384	1 083	321	293	28
300-499 "	6 985	6 541	5 842	699	444	419	25
500-	3 404	2 891	2 671	220	513	467	46

¹Omfatter i hovedsak samdrifter med melkeproduksjon.²Omfatter i hovedsak jordbruksbedrifter med hagebruk.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.1.5. Personlige brukere, etter alder og fylke 2009*

	Personlige brukere i alt	-39 år	40-49 år	50-59 år	60-69 år	70- år	Gjennom- snittsalder
		Prosent					År
1969 ¹	154 493	14	22	29	24	11	54
1979 ¹	124 408	22	19	26	23	10	52
1989 ¹	98 610	27	27	21	18	8	49
1999	69 959	26	29	28	14	3	48
2006	48 417	21	30	30	17	2	49
2007	46 939	21	30	30	18	2	49
2008	45 679	20	30	30	19	2	50
2009*	44 905	19	29	30	19	3	50

2009*							
Fylke							
Østfold	2 427	20	30	30	19	2	50
Akershus og Oslo	2 391	17	30	30	20	3	51
Hedmark	3 701	17	28	30	21	3	51
Oppland	4 841	19	31	29	18	2	49
Buskerud	2 334	17	30	31	21	2	51
Vestfold	1 600	21	27	32	18	3	50
Telemark	1 591	18	29	30	20	4	50
Aust-Agder	692	17	29	32	19	4	50
Vest-Agder	1 144	21	30	26	18	4	50
Rogaland	4 478	23	29	27	18	3	49
Hordaland	3 280	17	26	31	22	4	51
Sogn og Fjordane	3 205	15	27	31	22	4	51
Møre og Romsdal	2 884	18	28	30	21	3	50
Sør-Trøndelag	3 073	18	32	29	18	2	49
Nord-Trøndelag	3 345	22	33	28	16	2	48
Nordland	2 433	18	28	31	20	3	50
Troms Romsa	1 142	17	29	31	20	3	50
Finnmark Finnmark	344	19	28	27	21	3	50

Jordbruksareal i drift							
- 49 dekar	5 210	18	25	29	23	5	52
50- 99 "	8 251	17	27	30	23	3	51
100-199 "	13 545	19	29	30	19	2	50
200-499 "	15 008	22	33	30	15	1	49
500- "	2 891	24	36	29	11	0	47

¹ Gjelder personlige brukere med minst 5 dekar jordbruksareal i drift.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.1.6. EU og Norge. Jordbruksbedrifter, etter størrelsen på jordbruksarealet i drift og gjennomsnittlig jordbruksareal per jordbruksbedrift. 2007

	Jordbruksbedrifter i alt	Etter jordbruksareal i drift i hektar						Jordbruksareal i drift per jordbruksbedrift
		-4,9	5,0-9,9	10,0-19,9	20,0-29,9	30,0-49,9	50,0-	
		Prosent						Hektar
EU-27								
2005	14 482 010	71	11	7	3	3	5	11,9
2007	13 700 400	70	11	7	3	3	5	12,6
2007								
Belgia	48 010	25	12	16	12	16	18	28,6
Bulgaria	493 130	95	2	1	0	0	1	6,2
Tsjekkia	39 400	50	11	10	5	6	17	89,3
Danmark	44 620	4	20	19	11	13	34	59,7
Tyskland	370 480	23	14	19	9	13	23	45,7
Estland	23 340	36	22	18	7	6	11	38,9
Irland	128 240	7	13	24	19	21	18	32,3
Hellas	860 150	76	13	6	2	1	1	4,7
Spania	1 043 910	53	15	12	6	5	10	23,8
Frankrike	527 350	25	9	10	7	12	37	52,1
Italia	1 679 440	73	12	7	3	2	2	7,6
Kypros	40 120	86	7	4	1	1	1	3,6
Latvia	107 750	41	25	19	6	4	5	16,5
Litauen	230 270	61	20	11	3	2	3	11,5
Luxembourg	2 300	18	9	8	6	11	48	56,9
Ungarn	626 320	89	4	3	1	1	2	6,8
Malta	11 020	97	2	0	0	0	0	0,9
Nederland	76 740	28	14	16	11	16	15	24,9
Østerrike	165 420	33	18	21	11	9	7	19,3
Polen	2 390 960	68	16	10	3	2	1	6,5
Portugal	275 080	73	12	7	2	2	4	12,6
Romania	3 931 350	90	8	2	0	0	0	3,5
Slovenia	75 340	59	25	11	3	1	1	6,5
Slovakia	68 990	87	4	2	1	1	4	28,1
Finland	68 230	10	13	22	16	19	21	33,6
Sverige	72 610	15	18	19	11	12	25	42,9
Storbritannia	299 830	40	10	10	7	9	25	53,8
Norge								
2005	53 000	12	19	32	19	13	5	19,5
2007	49 940	12	18	30	19	14	6	20,7

Kilde: Jordbruksstatistikk, Eurostat.

Tabell 2.1.7. EU og Norge. Jordbruksbedrifter, etter driftsform. 2007

	Jordbruksbedrifter i alt	Jordbruksvekster	Hagebruksvekster	Storfe, sau, geit mv.	Svin og/eller fjørfe	Blandet planteproduksjon	Blandet husdyrproduksjon	Plante- og husdyrproduksjon i kombinasjon	Ikke klassifisert
	Prosent								
EU-27									
2005	14 482 010	21	19	16	6	12	12	13	2
2007	13 700 400	20	19	16	5	12	11	14	2
2007									
Belgia	48 010	17	12	45	6	2	5	12	0
Bulgaria	493 130	15	10	18	12	9	15	17	3
Tsjekkia	39 400	26	17	27	4	7	6	14	0
Danmark	44 620	54	3	20	4	2	1	16	0
Tyskland	370 480	22	11	44	3	3	4	13	0
Estland	23 340	18	3	30	0	12	18	18	0
Irland	128 240	4	0	93	0	0	0	2	0
Hellas	860 150	22	54	6	0	11	2	5	0
Spania	1 043 910	15	56	15	2	6	3	3	1
Frankrike	527 350	24	20	36	2	4	4	10	0
Italia	1 679 440	24	50	11	1	10	1	4	1
Kypros	40 120	10	73	5	1	8	1	3	1
Latvia	107 750	28	3	30	1	10	11	17	0
Litauen	230 270	19	2	21	0	19	20	19	0
Luxembourg	2 300	7	19	60	2	1	3	8	1
Ungarn	626 320	15	16	4	22	10	15	15	2
Malta	11 020	17	17	4	2	16	2	40	3
Nederland	76 740	15	18	51	8	2	2	5	0
Østerrike	165 420	17	10	58	4	2	2	6	0
Polen	2 390 960	27	7	17	5	9	10	21	5
Portugal	275 080	10	40	14	2	17	6	11	0
Romania	3 931 350	16	2	8	8	19	24	22	1
Slovenia	75 340	6	10	42	0	15	14	12	0
Slovakia	68 990	23	7	15	4	19	10	21	0
Finland	68 230	60	5	24	1	2	0	8	0
Sverige	72 610	46	2	38	1	1	1	11	0
Storbritannia	299 830	13	3	46	4	1	1	3	29
Norge									
2005	53 000	24	3	59	3	1	2	7	0
2007	49 940	25	3	58	3	1	2	8	0

Kilde: Jordbruksstatistikk, Eurostat.

2.2. Jordbruksareal og avlinger

Jordbruksareal omfatter areal av fulldyrka jord, overflatedyrka jord og innmarksbeite. Jordbruksarealet kan deles i areal i drift og areal ute av drift.

- Totalt jordbruksareal ble siste gang registrert i 1989 og var da 10,8 millioner dekar. Av dette var 0,8 millioner dekar ute av drift.
- I 2009 utgjorde jordbruksarealet i drift 10,15 millioner dekar.
- Fra 2002 til 2009 har det registrerte jordbruksarealet i drift minket med 3,0 prosent. I flere fylker har nedgangen vært vesentlig større. Noe av nedgangen skyldes innføring av nytt kartverk.
- Gjennomsnittlig kornavling for de siste fem årene er 1,2 millioner tonn. Kornavlingen er fordoblet siden begynnelsen av 1960-tallet.
- Andel hvete av kornproduksjonen har økt fra 1-2 prosent på 1960-tallet til om lag 30 prosent i dag.
- Produksjonen av poteter er redusert med om lag to tredjedeler fra begynnelsen av 1960-tallet og fram til i dag.
- Fra 1949 til 2009 er om lag 1,08 millioner dekar dyrka eller dyrkbar jord omdisponert til formål som hindrer framtidig jordbruksproduksjon.
- Spredning av husdyr- og handelsgjødsel på jordbruksareal fører til forurensning av vassdrag og utslipp av gasser til luft. Bruk av plantevernmidler kan også utgjøre en fare for vassdragene.
- Jordbruksdrift, særlig høstpløyde arealet, medfører fare for erosjon.

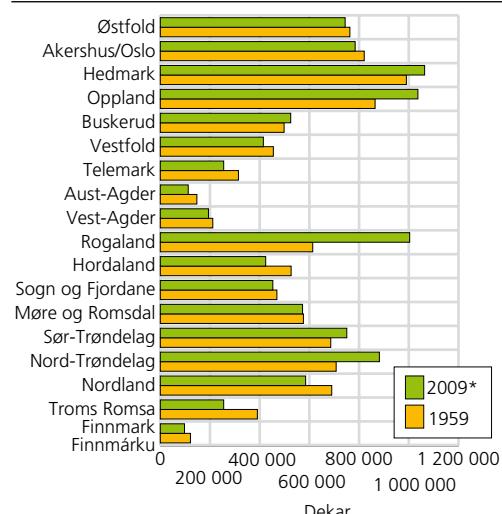
Totalt jordbruksareal

Den årlige statistikken omfatter jordbruksareal som disponeres av jordbruksbedriften. Det meste av jordbruksarealet som er ute av drift tilhører landbrukseiendommer uten egen jordbruksdrift og blir ikke registrert årlig. Landbrukstellingene i 1979 og 1989 omfattet alle landbrukseiendommer. I 1989 utgjorde totalt jordbruksareal på alle landbrukseiendommer 10,8 millioner dekar, og av dette var 0,8 millioner dekar ute av drift. Jordbruksarealet ute av drift på landbrukseiendommer med egen jordbruksdrift var 111 000 dekar.

Jordbruksareal i drift

I 1959 var jordbruksarealet i drift 9,8 millioner dekar. Arealet minket sakte fram til midt på 1970-tallet. Arealet økte noe på slutten av 1970-tallet og begynnelsen av 1980-tallet og var da rundt 9,5 millioner dekar. Fra slutten av 1980-tallet økte arealet igjen. Denne økningen må ses i sammenheng med overgangen fra produksjonsavhengige tilskudd til arealavhengige tilskudd og strengere krav til spredeareal for husdyrgjødsel. I 2001 og 2002 var det

Figur 2.2.1. Jordbruksareal i drift, etter fylke. 1959 og 2009*. Dekar

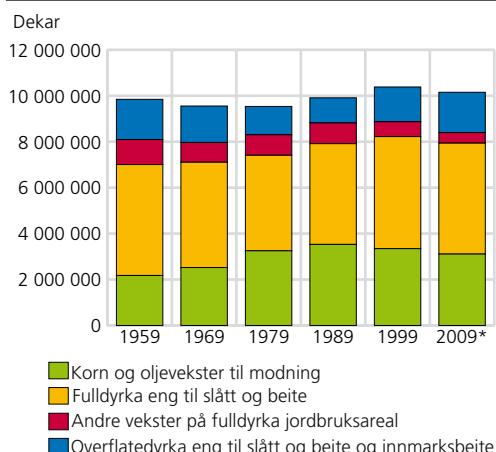

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

registrerte jordbruksarealet i drift nesten 10,5 millioner dekar, det største siden 1939. Fra 2001-2002 til 2009 har arealet minket med 3,0 prosent på landsnivå. I en del fylker er den relative nedgangen vesentlig større; dette gjelder Agderfylkene, Hordaland, Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal, Troms og Finnmark. Noe av nedgangen skyldes innføring av nytt kartverk gjennom den såkalte gårdskartprosessen i regi av Norsk institutt for skog og landskap. Dette arbeidet pågår fremdeles.

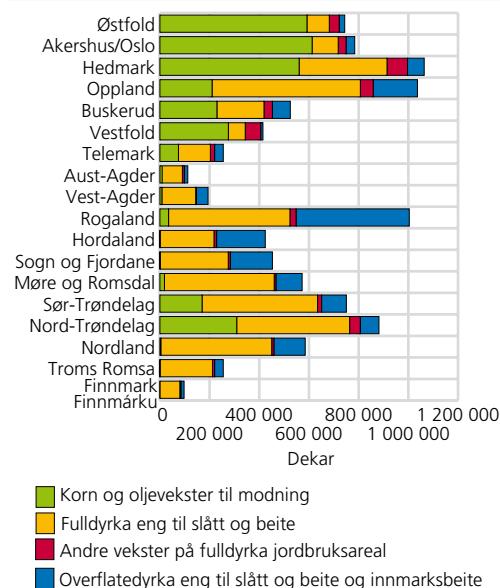
I 1959 utgjorde areal med korn og oljevekster til modning 2,2 millioner dekar, noe som svarte til 22 prosent av jordbruksarealet i drift. Fra 1950-årene og framover har jordbrukspolitikken stimulert til kornproduksjon i de områdene av landet som har klima og topografi som er egnet til kondyrking. Dette gjelder det sentrale Østlandet og rundt Trondheimsfjorden. Korn- og oljevekstarealet økte årlig fram til først på 1990-tallet og nådde 3,7 millioner dekar. Senere har arealet minket, og i 2009 var det 3,1 millioner dekar.

Figur 2.2.2. Jordbruksareal i drift, fordelt etter hovedgrupper av vekster. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009*. Dekar

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.2.3. Jordbruksareal i drift, fordelt etter hovedgrupper av vekster og fylke. 2009*. Dekar

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Fulldyrka eng utgjorde 4,8 millioner dekar både i 1959 og 2009. Midt på 1970-tallet var arealet under 4,0 millioner dekar. Overflatedyrka eng samt innmarksbeite utgjorde 1,7 millioner dekar både i 1959 og 2009, mens arealet midt på 1980-tallet var i underkant av 1,0 million dekar. Fra 1999 til 2009 har arealet med innmarksbeite økt fra 1,2 til 1,5 millioner dekar. Generelt gir innmarksbeite mindre avling enn fulldyrka og overflatedyrka eng. Det er et krav til innmarksbeite at minst 50 prosent av arealet skal være dekket av grasperter, men innmarksbeite kan omfatte mindre arealer med skog, myr, vann eller fjell. Areal med poteter utgjorde 138 000 dekar i 2009. I 1959 dyrka jordbruksbedriftene poteter på 526 000 dekar.

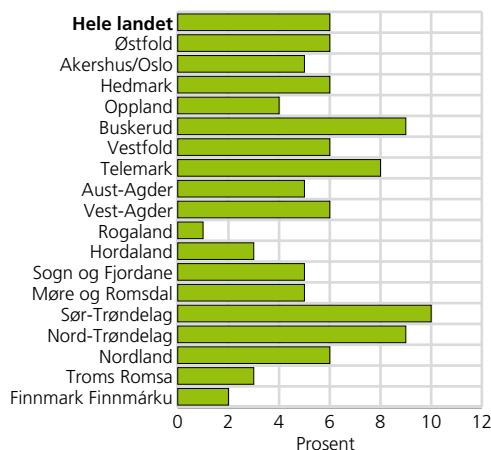
Økologisk jordbruksareal

Økologisk jordbruk bygger på en del forutsetninger:

- Ingen bruk av kunstgjødsel eller kjemisk/syntetisk plantevern

- Et mest mulig variert vekstskifte
- Plantedyrkingen skal legges opp forebyggende mot ugras, sykdommer og skadedyr
- Mest mulig resirkulering av organisk materiale
- Balanse mellom areal og dyretall med hensyn til førproduksjon og bruk av husdyrgjødsel.

Figur 2.2.4. Økologisk jordbruksareal og karensareal i prosent av jordbruksarealet i drift, etter fylke. 2009*

Kilde: Debio og jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

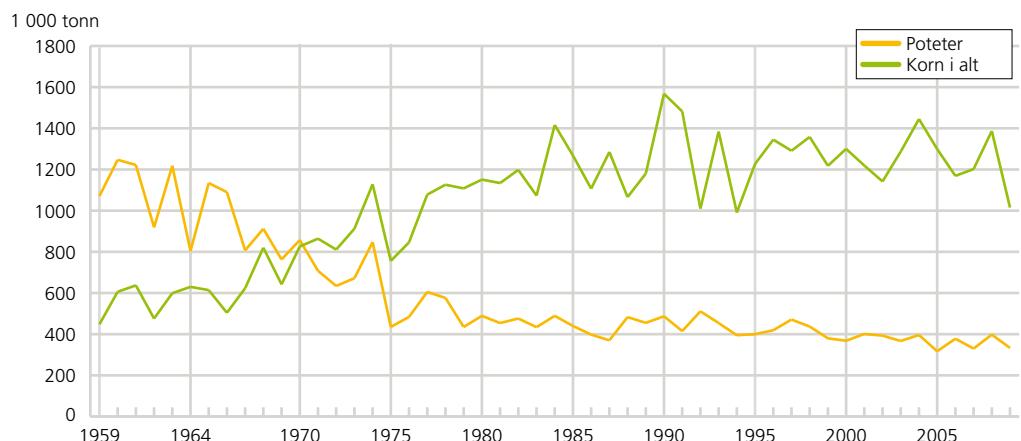
I 2009 utgjorde jordbruksareal som var ferdig omlagt til økologisk drift, og jordbruksareal påbegynt omlagt (karensareal), henholdsvis 440 000 og 127 000 dekar, til sammen 567 000 dekar. Dette svarer til 5,6 prosent av jordbruksarealet i drift. Først i 1997 passerte økologisk drevet areal og karensareal 100 000 dekar.

I St.meld. nr. 19 (1999-2000) er det nedfelt en målsetting om at 10 prosent av det totale jordbruksarealet i løpet av en tiårsperiode skal være lagt om til økologisk drift, forutsatt at det er grunnlag for dette i markedet. Den nåværende regjeringen har som mål at 15 prosent av matproduksjonen og matforbruket i 2020 skal være økologisk.

Avling av jordbruksvekster

Nærmere 90 prosent av jordbruksarealet i Norge brukes til produksjon av fôr til husdyr. Eng til slått og beite samt innmarksbeite utgjorde 65 prosent av jordbruksarealet i drift i 2009. I tillegg dyrkes andre grovfôrvekster som raigras, kornvekster til grønnfôr, fôrraps, fôrmergkål, grønnfôrnepe samt litt rotvekster til fôr (nepe, kålrot og fôrbeter). Videre brukes det alle meste av produksjonen av bygg, havre og

Figur 2.2.5. Avling av korn og poteter. 1959-2009*. 1 000 tonn

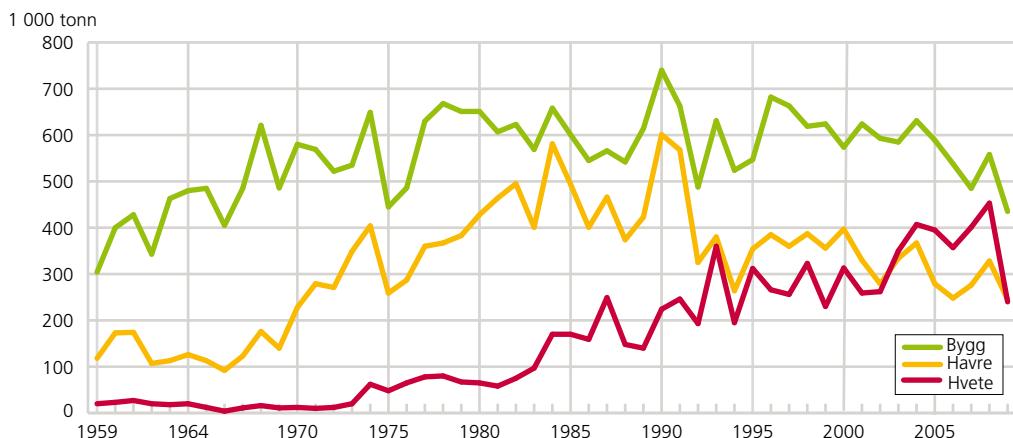
Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

oljevekster til dyrefôr. Hvete og rug dyrkes primært til mat, men andelen som faktisk brukes til mat, varierer betydelig fra år til år, avhengig av kvaliteten. Andre vekster som dyrkes primært til mat, er poteter, grønnsaker, frukt og bær.

Kornavlinga varierer i kvantum og kvalitet fra år til år avhengig av vekst- og innhøstingsforholdene. Den totale kornavlinga ble om lag fordoblet fra begynnelsen av 1960-tallet til slutten av 1970-tallet. I denne perioden økte kornarealet med

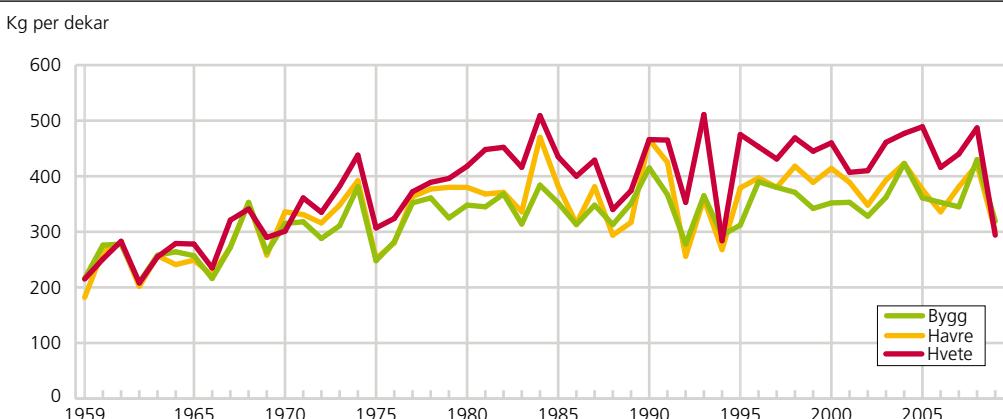
nesten 50 prosent. Samtidig økte avlinga per dekar betydelig på grunn av bedre dyrkingsteknikk, kornsorter, gjødsling og plantevern. Etter 1980 har totalavlinga av korn økt moderat, men fordelingen mellom kornslagene har endret seg vesentlig. Dyrking av hvete har økt mye, og for årene 2005-2008 utgjorde norskprodusert mathvete to tredjedeler av forbruket. Også produksjonen av rug har økt, men produksjonen er fortsatt liten. Det har vært nedgang i dyrking av havre og bygg.

Figur 2.2.6. Avling av hvete, bygg og havre. 1959-2009*. 1 000 tonn

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.2.7. Avling per dekar av hvete, bygg og havre. 1959-2009*. Kilo

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Avling av hagebruksvekster

Statistikken over avlingene i hagebruket er endret over tid. Det er derfor umulig å vise sammenlignbar statistikk for perioden 1959-2009. Til og med 1989 omfattet avlingene av grønnsaker på friland, hagebær og frukt både småhager (kjøkkenhager)

Tabell 2.2.1. **Avling av grønnsaker, hagebær og frukt¹. 1996-2009***. Tonn

	Grønnsaker	Hagebær	Frukt
1996	166 653	13 113	18 169
1997	157 659	9 757	16 069
1998	155 003	9 752	17 284
1999	167 788	11 544	12 431
2000	171 440	11 312	19 427
2001	172 492	11 471	13 726
2002	171 538	11 937	20 774
2003	173 435	11 982	14 974
2004	177 523	13 962	19 930
2005	176 106	12 726	13 517
2006	166 695	14 339	18 629
2007	176 534	12 374	13 474
2008	183 902	15 652	20 289
2009*	190 407	14 371	17 476

¹ Omfatter jordbruksbedrifter som oppfyller en eller flere av følgende betingelser: driver minst 1 dekar frukttrær, driver minst 1 dekar bær på friland, driver minst 1 dekar grønnsaker på friland inkludert urter, driver minst 300 kvadratmeter grønnsaker i veksthus inkludert urter.

Kilde: 1996-2004: Statens landbruksforvaltning. Fra og med 2005: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

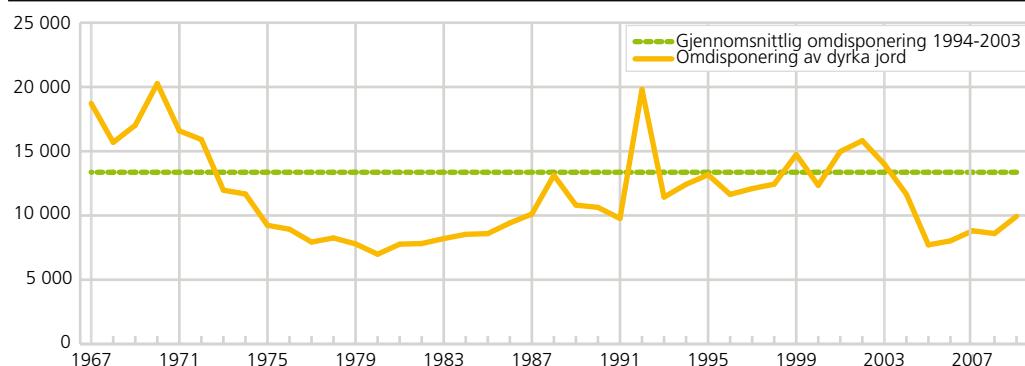
og profesjonell dyrking i jordbruksbedrifter. En stor del av produksjonen foregikk tidligere i småhager. En antar at dyrking av hagebruksvekster i småhager har avtatt mye de senere årene. Til og med 1995 bygde avlingstallene på fylkesvise oppgaver gitt av fylkesgartnerne. Fra og med 1996 blir avlingsopplysningene samlet inn direkte fra et utvalg av jordbruksbedrifter. Samtidig ble arealgrensene for rapportering og omfanget av vekster justert.

Avgang og tilgang av jordbruksareal

Det utarbeides årlig statistikk over omdisponering av dyrka jord (jordbruksareal) og dyrkbar jord med hjemmel i jordloven og/eller plan- og bygningsloven. Det er beregnet at 1,08 millioner dekar dyrka og dyrkbar jord i perioden 1949-2009 er omdisponert til formål som hindrer framtidig jordbruksproduksjon. 57 prosent av arealet var dyrka jord og 43 prosent dyrkbar jord. Arealet av dyrkbar jord er usikkert.

Myndighetene har som mål å halvere den årlige omdisponeringen av de mest verdifulle jordbruksarealene innen 2010. I 2009 ble det omdisponert 9 900 dekar dyrka jord etter jordloven og etter plan- og bygningsloven til andre formål enn landbruk. Dette

Figur 2.2.8. **Omdisponering av dyrka jord, etter jordloven og etter plan- og bygningsloven. 1967-2009***¹. Dekar

¹ Ny rutine for datainnsamling ble iverksatt i 2005, og statistikken regnes som noe mer usikker enn for tidligere år.

Kilde: Landbruksdepartementet, Statens landbruksforvaltning og KOSTRA, Statistisk sentralbyrå.

utgjør 74 prosent av gjennomsnittet for perioden 1994-2003. I disse tallene inngår areal tillatt omdisponert til skogplanting. Dette er areal som det er mulig å omdisponere tilbake til dyrka jord. I tillegg til arealet nevnt over skjer det noe omdisponering innenfor jordbruksareal, for eksempel ved bygging av nye driftsbygninger.

Den største avgangen av jordbruksareal skjer ved at areal i drift tas ut av bruk og ikke vedlikeholdes. Årsaker til dette kan være at arealet er dårlig arrondert, ligger avsides, gir dårlig avling på grunn av dårlig jordsmonn, eller at jorda er vassjuk og lignende. Et annet eksempel er beiteareal som går ut av bruk når husdyrholtet på en jordbruksbedrift opphører eller reduseres. Hvor raskt overgangen fra jordbruksareal til annet areal går, avhenger av naturgitte forhold som jordtype og klima. I områder med godt jordsmonn og klima vil gjengroing med kratt og skog starte raskt. Det eksisterer ikke landsdekkende statistikk over gjengroing av jordbruksareal. For å følge blant annet denne utviklingen gjennomfører Norsk institutt for skog og landskap et program for tilstandsovervåking og resultatkontroll i kulturlandskapet i jordbruksareal (3Q-programmet).

Tilgang av jordbruksareal skjer gjennom nydyrkning, det vil si fulldyrking og overflatedyrking, samt rydding av innmarksbeite. Tidligere ga det offentlige tilskudd til nydyrkning, men ordningen opphørte først på 1990-tallet. På 1960- og 1970-tallet ble det i gjennomsnitt per år gitt tilskudd til nydyrkning av 80 000 dekar. På 1980-tallet avtok dette til om lag 50 000 dekar. Etter at tilskuddet opphørte, er det registrert stor nedgang i nydyrkingen. I tiårsperioden 1989-1999 ble det i gjennomsnitt per år nydyrtet 20 000 dekar. Det må søkes kommunen om tillatelse til nydyrkning. I 2009 godkjente kommunene nydyrkning av 15 200 dekar.

Jordbruksareal og kulturlandskap

Det åpne kulturlandskapet er i stor grad skapt av jordbruksareal og påvirkes kontinuerlig av måten jordbruksareal drives på. Teknologisk utvikling i form av stadig større maskiner og redskaper samt krav om effektivisering gir i et lengre perspektiv endringer i kulturlandskapet. Jordbruksbedriftene blir færre, men større. Dette fører ofte til at små jordstykker går ut av drift. Der det ligger til rette for det, blir jordstykker slått sammen, for eksempel ved fjerning av vegetasjon eller gjenlegging av åpne grøfter eller bekker. For å få fullt produksjonstilskudd skal imidlertid slike tiltak godkjennes av myndighetene. Ubrukt beite vokser igjen med kratt og skog. Økt størrelse på jordstykken reduserer lengden på kantsoner og minsker den landskapsmessige variasjonen innenfor et område. Spesialisering av produksjonen på den enkelte jordbruksbedrift eller i et område gir mindre variert bruk av jordbruksareal og dermed også et visuelt mer ensformig kulturlandskap.

Seterdrift og beiting omtales i kapittel 2.3.

For statistikk om tilstand og utvikling av ulike elementer i kulturlandskapet som for eksempel steingjelder og andre gjelder, bekker og grøfter, åkerholmer, dammer, steinrøyser med videre henvises det til 3Q-programmet til Norsk institutt for skog og landskap.

Forurensning fra jordbruksareal

Spredning av husdyrgjødsel og handelsgjødsel på jordbruksareal kan medføre avrenning av næringsstoffer, særlig nitrogen og fosfor, til vassdrag og i noen grad til grunnvannet. Næringsinnholdet i husdyrgjødsela avhenger blant annet av sammensetningen av føret, lagringsmåte og hvordan gjødsla blir spredd. Avrenning til vassdrag er et særlig problem i områder med mye jordbruk. Husdyrproduksjonen

er geografisk ujevnt fordelt, og dette medfører at forholdet mellom mengde husdyrgjødsel og spredeareal varierer mellom regioner.

Jordbruksareal med spredning av husdyrgjødsel ble sist undersøkt i 2002. Det ble da spredd gjødsel på 3,9 millioner dekar, som tilsvarte 37 prosent av jordbruksarealet i drift. Arealet med husdyrgjødsel fordelte seg på 1,2 millioner dekar åpen åker, inkludert eng som ble pløyd om, 2,4 millioner dekar eng til slått og 0,3 millioner dekar beite. Fra og med 1998 ble det obligatorisk med gjødselplan for alle søkerne av produksjonstilskudd.

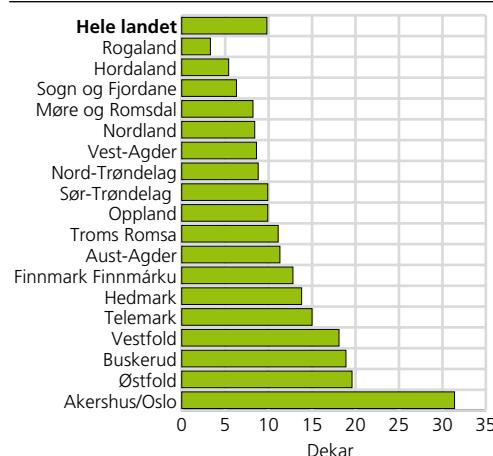
Jordbruket forurensrer også vassdragene gjennom jorderosjon, det vil si at jord blir transportert vekk med overflatevann som renner av jordene. Det meste av jorderosjonen skjer på jorder som pløytes om høsten. Jorda blir da liggende gjennom vinteren uten plantedekke som kan beskytte mot regn og smeltevann. For å redusere jorderosjon gir myndighetene tilskudd til erosjonsutsatte kornarealer som ikke pløytes om høsten. Tilskudd gjelder også lett høstharvet areal, direkte sådd høst-

korn, høstkorn sådd etter lett høstharving, fangvekster og grasdekte vannveier.

Handelsgjødsel og husdyrgjødsel gir utslip til luft i forbindelse med spredning. Dette gjelder i første rekke gassene ammoniakk og lystgass, men også metan. Utslipp av ammoniakk bidrar til sur nedbør, og utslippet fra jordbruket utgjør om lag 90 prosent av totalt ammoniakkutslipp i Norge. Ammoniakkutslippene kommer fra husdyrgjødsel (både under lagring og ved spredning), bruk av handelsgjødsel og ammoniakkbehandling av halm. Lystgass og metan er klimagasser. I underkant av 50 prosent av utslippet av lystgass (N_2O) kommer fra jordbruket. Kilder for lystgass er blant annet bruk av husdyr- og handelsgjødsel, biologisk nitrogenfiksering, dekomponering av restavlinger og dyrking av myr. Det meste av metangassen slipper ut direkte fra fordøyelsessystemet til husdyra.

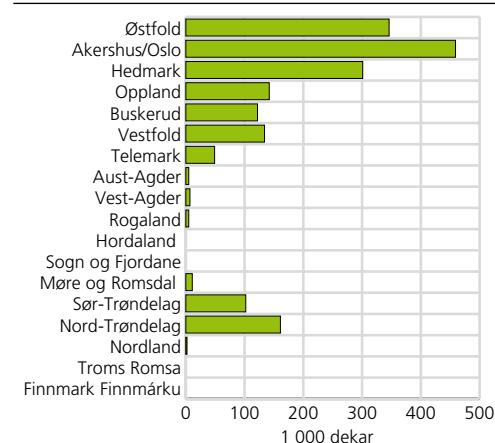
Bruk av plantevernmidler kan medføre fare for dem som spiser produkter som er sprøyted med plantevernmidler, for helsa til personer som utfører sprøyting og for

Figur 2.2.9. Fulldyrka jordbruksareal i drift per gjødseldyrenhet, etter fylke. 2009*. Dekar

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.2.10. Areal med utbetalt tilskudd for endret jordarbeidning, etter fylke. 2008/09*. 1 000 dekar

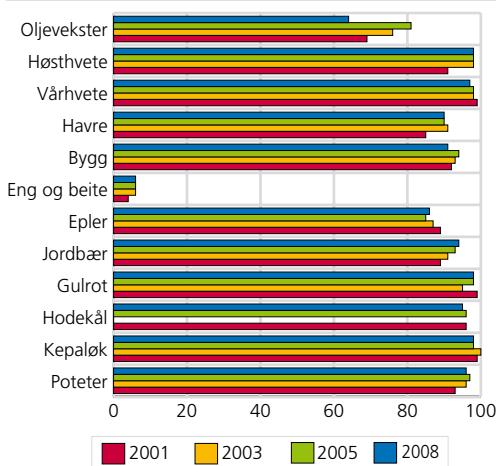

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

miljøet i vid forstand. Det er satt i verk tiltak for å hindre eller redusere skader ved bruk av plantevernmidler; sprøyteutstyr skal funksjonstestes, den som utfører sprøyting skal ha gått kurs og være autorisert, og alle brukere skal føre sprøytejournal. SSB har gjennomført undersøkelser om bruk av plantevernmidler på friland for årene 2001, 2003, 2005 og 2008. Vekstene

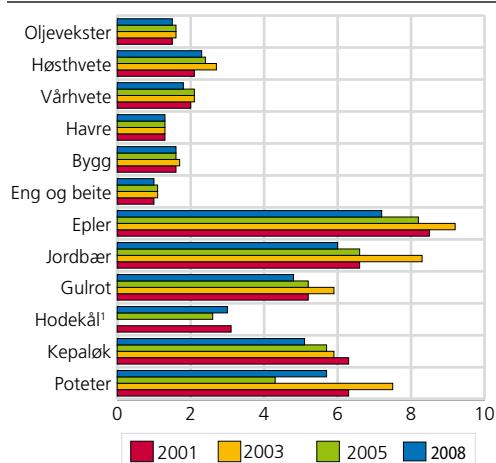
som inngikk i undersøkelsen i 2008, omfattet om lag 96 prosent av det konvensjonelt drevne jordbruksarealet. Værforholdene i vekstsesongen det enkelte år bidrar i stor grad til variasjonen i forbruket av de ulike typer midler. I 2008 ble for første gang plantevern i veksthus belyst i en egen undersøkelse.

Figur 2.2.11. Andel areal av ulike vekster som ble behandlet med plantevernmidler. 2001, 2003, 2005 og 2008. Prosent

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.2.12. Gjennomsnittlig antall behandlinger med plantevernmidler for ulike vekster. 2001, 2003, 2005 og 2008

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Boks 2.2. Jordbruksareal – datagrunnlag

Ved sammenligning av jordbruksarealet over tid bør en kjenne til endringer i datagrunnlaget:

Før 1984 var statistikken basert på de fullstendige tellingene hvert tiende år og utvalgsundersøkelser i de øvrige årene. Fra og med 1984 har søknader om produksjonstilskudd vært hovedkilde for statistikken. Regelverket for tilskudd virker inn på hvordan søkerne tilpasser drifta. I løpet av 1990-tallet var det en økning i tilskuddene til jordbruksareal. Det kom også krav om spredeareal for husdyrgjødsel og tilgang til beite eller luftegård for storfe. Dette har gjort at det er lønnsomt å ha mye areal i drift.

På 1990-tallet ble det mulig å søke tilskudd for u gjødslet inngjerdet beiteareal, såkalt innmarksbeite. Tidligere var det krav om gjødsling, og arealet ble da kalt gjødslet beite. Innføring av innmarksbeite førte til at noe nytt areal kom med.

Før 1999 inngikk plen og prydhage i jordbruksarealet.

I søknader om produksjonstilskudd skal areal gis i hele dekar, unntatt for veksthusareal som gis i kvadratmeter. I tellingene før 1999 ble areal av ulike vekster gitt i dekar med én desimal. Størst utslag gjør dette for vekster som potet, grønnsaker på friland, frukt og bær, og særlig for antall bedrifter som dyrket disse vekstene.

Tabell 2.2.2. Jordbruksbedrifter som dyrker ymse vekster, og gjennomsnittlig areal av vedkommende vekst, etter fylke og etter jordbruksareal i drift

	Korn og oljevekster til modning	Potet	Eng til slått og beite ¹	Dekar per jordbruksbedrift		
				Korn og oljevekster til modning	Potet	Eng til slått og beite#1
1949 ²	112 247	196 648	..	13,5	2,8	..
1959 ²	79 777	174 346	..	27,3	3,0	..
1969 ²	50 099	123 362	143 872	50,3	2,6	42,9
1979 ²	39 500	87 397	102 331	82,3	2,4	52,7
1989 ²	33 103	38 158	74 546	106,6	5,0	73,5
1999 ³	21 909	10 260	56 004	152,7	14,5	114,1
2008 ³	14 550	3 400	37 271	215,7	42,1	178,0
2009* ³	14 109	3 127	36 498	220,4	44,0	180,3
2009*³						
Fylke						
Østfold	2 183	118	988	271,2	47,4	113,4
Akershus og Oslo	2 031	94	1 014	301,7	71,4	137,9
Hedmark	2 091	470	2 285	268,1	108,2	184,1
Oppland	1 289	282	4 392	163,0	44,7	176,4
Buskerud	1 189	106	1 547	193,0	34,5	169,0
Vestfold	1 306	169	675	211,1	99,9	113,8
Telemark	559	69	1 143	133,7	32,9	142,9
Aust-Agder	80	58	611	115,9	42,9	155,6
Vest-Agder	91	54	1 100	88,4	18,2	166,2
Rogaland	367	254	4 261	95,2	36,8	221,6
Hordaland	3	70	3 152	38,7	2,3	131,2
Sogn og Fjordane	10	175	3 176	38,9	7,2	139,8
Møre og Romsdal	159	87	2 892	115,5	20,2	189,1
Sør-Trøndelag	1 041	150	2 668	163,1	14,3	211,6
Nord-Trøndelag	1 662	240	2 626	186,1	58,0	201,7
Nordland	47	422	2 473	79,8	6,7	231,4
Troms Romsa	:	271	1 137	:	14,3	216,7
Finnmark Finnmark	:	38	358	:	5,1	260,4
Jordbruksareal i drift						
- 49 dekar	569	243	3 194	35,2	7,0	33,2
50- 99 "	2 017	397	6 663	67,3	8,8	69,9
100-199 "	3 883	784	11 128	123,5	14,9	134,0
200-499 "	5 959	1 180	13 024	227,5	38,2	259,1
500- "	2 250	523	2 489	554,5	144,5	459,3

¹ For 1969 er frøeng medregnet.

² Gjelder bedrifter med minst 5 dekar jordbruksareal i drift.

³ Samdrifter osv. med mindre enn 5 dekar jordbruksareal i drift er medregnet.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2.3. Jordbruksbedrifter med korn og oljevekster til modning, etter korn- og oljevekstareal

	I alt	Størrelsesklasser etter korn- og oljevekstareal. Dekar				
		1-49	50-99	100-199	200-399	400-
1969 ¹	50 099	34 599	8 126	5 133	1 894	347
1979 ¹	39 532	19 885	8 766	6 960	3 211	710
1989 ¹	33 103	12 399	8 135	7 611	4 037	921
1999 ²	21 909	4 879	5 286	6 170	4 112	1 462
2008 ²	14 550	1 670	3 011	4 371	3 584	1 914
2009* ²	14 109	1 629	2 854	4 208	3 481	1 937

¹ Gjelder bedrifter med minst 5 dekar jordbruksareal i drift.² Samdrifter osv. med mindre enn 5 dekar jordbruksareal i drift er medregnet.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2.4. Jordbruksbedrifter med poteter, etter potetareal

	I alt	Størrelsesklasser etter potetareal. Dekar						
		0,1-1,9	2,0-4,9	5,0-9,9	10,0-19,9	20,0-49,9	50,0-99,9	100,0-
1969 ¹	123 362	79 355	30 807	7 683	3 173	1 835		509
1979 ¹	87 397	66 322	14 470	2 852	1 637	1 547		569
1989 ¹	38 158	28 130	5 019	1 269	1 189	1 522	802	227
1999 ²	10 261	5 410	1 894	526	550	871	657	353
2008 ²	3 400	1 164	531	215	208	406	391	485
2009* ²	3 127	1 068	470	196	194	368	366	465

¹ Gjelder bedrifter med minst 5 dekar jordbruksareal i drift.² Samdrifter osv. med mindre enn 5 dekar jordbruksareal i drift er medregnet.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2.5. Jordbruksareal, etter bruken. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999, 2008 og 2009*. Dekar

Vekst	1959 ¹	1969 ¹	1979 ¹	1989 ¹	1999 ²	2008 ²	2009* ²
Jordbruksareal i drift i alt	9 844 796	9 553 335	9 535 278	9 910 773	10 382 466	10 244 883	10 152 194
Av dette							
Fulldyrket jord	8 095 171	7 967 909	8 303 575	8 817 538	8 871 235	8 493 510	8 398 974
Åker og hage-areal	3 266 671	3 383 931	4 146 786	4 432 425	3 994 611	3 609 245	3 570 659
Korn og oljevekster til modning	2 177 872	2 522 396	3 252 271	3 529 803	3 345 392	3 138 319	3 109 264
Hvete	92 435	38 274	170 021	382 484	515 798	931 697	816 313
Rug	10 825	13 385	16 855	4 245	14 557		
Rughvete	-	-	-	-	12 334	81 694	71 226
Bygg	1 407 006	1 847 131	2 000 838	1 759 910	1 825 917	1 299 067	1 364 205
Havre	645 744	541 199	1 006 720	1 321 950	913 130	777 747	814 407
Blandkorn og erter til modning	21 862	4 763	4 526	-	-	-	-
Oljevekster til modning	..	77 645	53 311	61 215	63 656	48 114	43 113
Potet	525 595	326 437	214 013	188 910	148 522	143 212	137 537
Rotvekster til fôr	130 370	69 960	29 499	25 726	3 913		
Grønnfôr- og silovekster	134 490	208 307	290 637	371 611	307 515	130 566	119 385
Grønnsaker på friland	49 229	51 924	55 218	57 030	60 187	76 288	72 346
Jordbær	6 926	12 440	16 439	14 241	16 787	15 233	14 399
Andre vekster på åker og i hage ³	152 636	115 879	182 262	156 089	91 891	96 247	108 102
Brakk	89 553	76 587	106 447	89 015	20 400	9 380	9 626
Eng til slått og beite⁴	6 578 125	6 169 405	5 388 492	5 478 349	6 387 855	6 635 638	6 581 535
Fulldyrket eng ⁴	4 828 500	4 583 978	4 156 789	4 385 114	4 876 624	4 884 265	4 828 315
Ikke fulldyrket eng	1 749 625	1 585 427	1 231 703	1 093 235	1 511 231	1 751 373	1 753 220
Overflatedyrket eng	..	..	..	..	295 165	243 272	229 919
Innmarksbeite	..	..	..	..	1 216 066	1 508 101	1 523 301

¹ Gjelder bedrifter med minst 5 dekar jordbruksareal i drift.² Samdrifter osv. med mindre enn 5 dekar jordbruksareal i drift er medregnet.³ For 1959, 1969, 1979 og 1989 er plen og prydhage medregnet. Fra og med 1979 er frøeng medregnet.⁴ For 1959 og 1969 er frøeng medregnet.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2.6. Jordbruksareal, etter fylke og bruken av arealet. 2009*. Dekar

Vekst	I alt	Østfold	Akershus og Oslo	Hedmark	Oppland	Buskerud	Vestfold
Jordbruksareal i drift i alt	10 152 194	743 922	784 193	1 063 786	1 036 675	524 850	414 780
Av dette							
Fulldyrket jord	8 398 974	721 820	749 341	996 676	858 515	858 515	405 838
Åker og hageareal	3 570 659	631 927	644 372	643 059	261 712	263 420	337 955
Korn og oljevekster til modning	3 109 264	592 012	612 768	560 535	210 076	229 515	275 646
Av dette							
Hvete	816 313	287 942	141 941	105 535	33 640	74 338	132 894
Bygg	1 364 205	114 326	194 694	278 490	150 887	71 619	53 250
Havre	814 407	159 851	253 680	165 857	22 114	73 455	55 511
Potet	137 537	5 594	6 707	50 876	12 617	3 653	16 877
Grønnfør og silovekster	119 385	5 081	6 297	17 681	26 736	5 114	3 456
Grønnsaker på friland	72 346	10 472	3 838	5 344	7 381	10 816	16 859
Andre vekster på åker og i hage og brakk ¹	117 728	17 241	13 486	7 267	3 719	12 556	23 418
Eng til slått og beite	6 581 535	111 995	139 821	420 727	774 963	261 430	76 825
Fulldyrket eng	4 828 315	89 893	104 969	535 617	596 803	189 466	67 883
Ikke fulldyrket eng	1 753 220	22 102	34 852	67 110	178 160	71 964	8 942
Overflatedyrket eng	229 919	1 725	3 822	7 714	21 444	9 129	2 194
Innmarksbeite	1 523 301	20 377	31 030	59 396	156 716	62 835	6 748
Vekst	Telemark	Aust-Agder	Vest-Agder	Rogaland	Hordaland	Sogn og Fjordane	Møre og Romsdal
Jordbruksareal i drift i alt	255 090	112 295	193 766	1 003 658	424 121	452 918	572 459
Av dette							
Fulldyrket jord	220 187	98 487	147 058	548 080	228 244	283 677	467 210
Åker og hageareal	91 746	17 224	10 974	59 618	10 634	8 936	25 487
Korn og oljevekster til modning	74 730	9 273	8 040	34 946	116	389	18 368
Av dette							
Hvete	19 249	658	:	297	-	:	533
Bygg	21 906	4 456	3 762	32 606	:	:	15 954
Havre	31 284	4 038	4 248	2 043	:	:	1 881
Potet	2 267	2 490	981	9 353	158	1 255	1 756
Grønnfør og silovekster	3 086	567	622	4 521	490	669	2 297
Grønnsaker på friland	1 592	1 661	256	7 478	:	463	362
Andre vekster på åker og i hage og brakk ¹	9 714	2 885	417	2 750	9 693	5 656	1 395
Eng til slått og beite	163 344	95 071	182 792	944 040	413 487	443 982	546 972
Fulldyrket eng	128 441	81 263	136 084	488 462	217 610	274 741	441 723
Ikke fulldyrket eng	34 903	13 808	46 708	455 578	195 877	169 241	105 249
Overflatedyrket eng	9 343	2 654	8 597	19 492	49 165	31 581	14 180
Innmarksbeite	25 560	11 154	38 111	436 086	146 712	137 660	91 069

Tabell 2.2.6 (forts.). Jordbruksareal, etter fylke og bruken av arealet. 2009*. Dekar

Vekst	Sør-Trøndelag	Nord-Trøndelag	Nordland	Troms/Romsdal	Finnmark Finnmárku
Jordbruksareal i drift i alt	750 612	881 721	584 937	255 049	97 362
Av dette					
Fulldyrket jord	650 843	806 447	458 941	220 230	84 494
Åker og hageareal	186 118	352 087	12 589	8 677	4 124
Korn og oljevekster til modning	169 827	309 263	3 750	:	:
Av dette					
Hvete	6 174	12 997	:	-	-
Bygg	141 052	277 434	3 408	-	-
Havre	22 458	17 610	325	-	-
Potet	2 150	13 914	2 829	3 866	194
Grønnfôr og silovekster	11 719	19 337	4 519	3 864	3 329
Grønnsaker på friland	409	4 880	232	226	:
Andre vekster på åker og i hage og brakk ¹	2 860	3 726	1 086	556	590
Eng til slått og beite	564 494	529 634	572 348	246 372	93 238
Fulldyrket eng	464 725	454 360	446 352	211 553	80 370
Ikke fulldyrket eng	99 769	75 274	125 996	34 819	12 868
Overflatedyrket eng	13 113	11 059	17 044	5 544	2 119
Innmarksbeite	86 656	64 215	108 952	29 275	10 749

¹ Medregnet frøeng.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2.7. Økologisk godkjent jordbruksareal, etter bruken og areal under omlegging til økologisk drift. 1995, 2000, 2005-2009*. Dekar

	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009*
Økologisk godkjent jordbruksareal i alt	44 596	180 841	365 002	382 774	396 148	403 763	439 862
Fulldyrket eng	28 106	112 474	208 689	223 224	233 849	233 944	257 770
Overflatedyrket eng	1 800	7 876	11 329	11 714	11 322	11 458	11 723
Innmarksbeite	6 193	30 879	54 071	57 062	62 116	64 875	73 007
Grønngjødslet areal	241	569	6 492	8 132	7 541	5 758	6 869
Grønnfôr og silovekster	3 721	10 472	13 589	17 327	15 496	11 809	16 240
Korn	2 549	12 792	59 748	55 335	54 791	62 008	60 149
Potet	841	1 587	1 745	1 658	1 960	2 195	2 532
Grønnsaker	534	1 124	2 673	2 006	2 470	2 257	3 110
Urter	73	351	192	191	149	200	140
Frukt	117	438	759	772	830	868	925
Bær	139	223	464	437	533	534	534
Andre vekster	282	2 057	5 252	4 916	5 091	7 860	6 865
Jordbruksareal under omlegging	13 082	24 387	65 325	57 761	87 551	118 724	127 486

Kilde: Debio.

Tabell 2.2.8. Avling i jordbruket. 2007-2009*

Vekst	Avling i tonn			Kg per dekar		
	2007	2008	2009*	2007	2008	2009*
Korn i alt ¹	1 202 400	1 386 800	1 015 000	386	449	309
Hvete	401 100	453 300	240 000	440	487	294
Rug og rughvete	76 300	47 600	26 500	524	583	372
Bygg	485 300	558 200	435 000	345	430	319
Havre	276 000	327 800	245 000	381	421	301
Oljevekster til modning ¹	9 000	9 800	6 500	157	204	151
Poteter	329 800	398 400	332 700	2 280	2 782	2 419
Grønnfør- og silovekster	246 100	221 900	212 900	1 792	1 700	1 783
Av dette:						
Ettårig raigras	143 900	131 300	127 800	2 215	2 137	2 433
Grønnførblandinger og kornvekster	94 600	85 000	78 500	1 540	1 427	1 375
Fôrraps, fôrmergkål mv.	4 300	3 000	5 200	1 634	1 203	2 102
Høy ²	2 617 600	2 718 300	2 698 000	589	625	620

¹ Gjelder korn med 15 prosent vanninnhold, og oljefrø med 8 prosent vanninnhold.

² Omfatter all avling fra eng til slått omregnet via tørrstoff til høy.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2.9. Avling i jordbruket, etter fylke. 2008*¹. 1 000 tonn

	Korn ²					Oljevekster til modning ²	Potet	Grønnfør- og silovekster	Høy ³
	I alt	Hvete	Rug og rughvete	Bygg	Havre				
I alt	1 386,8	453,3	47,6	558,2	327,8	9,8	332,7	212,9	2 698,0
Østfold	282,9	164,9	11,7	38,9	67,5	3,4	11,0	8,1	56,1
Akershus og Oslo	273,9	93,5	8,0	68,8	103,7	2,1	20,4	10,6	62,5
Hedmark	260,4	57,8	6,9	125,9	69,8	0,4	132,2	33,1	190,2
Oppland	88,1	16,3	0,7	62,4	8,7	0,4	31,7	48,1	344,2
Buskerud	87,6	34,0	3,3	23,8	26,4	0,8	10,4	5,6	85,9
Vestfold	128,3	73,4	16,3	17,5	21,1	2,6	35,7	5,7	37,2
Telemark	29,2	9,3	0,7	7,3	11,9	0,2	4,5	5,6	59,3
Aust-Agder	2,8	:	:	1,1	1,5	0,0	2,8	1,4	32,2
Vest-Agder	2,7	:	:	1,1	1,5	-	2,1	1,3	79,4
Rogaland	14,3	:	-	13,7	0,5	-	26,6	10,3	310,1
Hordaland	0,1	-	-	0,1	-	-	0,2	1,2	124,5
Sogn og Fjordane	0,1	0,1	-	0,1	0,0	-	1,7	1,8	188,9
Møre og Romsdal	5,1	0,0	-	4,9	0,3	-	4,8	1,5	254,4
Sør-Trøndelag	73,5	0,8	:	63,6	9,0	0,0	3,7	19,6	279,1
Nord-Trøndelag	137,0	2,9	:	128,3	5,9	-	36,7	46,7	309,2
Nordland	0,8	-	-	0,8	0,0	-	1,6	5,6	195,2
Troms Romsa	-	-	-	-	-	-	6,4	3,3	69,6
Finnmark Finnmark	-	-	-	-	-	-	0,2	3,4	20,3

¹ Avling av potet, grønnfør- og silovekster og høy gjelder 2009.

² Gjelder korn med 15 prosent vanninnhold, og oljefrø med 8 prosent vanninnhold.

³ Omfatter all avling fra eng til slått omregnet via tørrstoff til høy.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2.10. **Avling per dekar av ymse jordbruksvekster¹, etter fylke. 2008^{*2}. Kilo**

	Hvete	Rug og rughvete	Bygg	Havre	Oljevekster til modning	Potet	Høy ³
I alt	487	583	430	421	204	2 419	620
Østfold	513	536	428	445	201	1 969	706
Akershus og Oslo	489	558	418	428	175	3 040	685
Hedmark	524	627	468	423	173	2 599	628
Oppland	446	374	412	398	168	2 511	638
Buskerud	404	475	356	377	158	2 835	533
Vestfold	473	678	396	438	311	2 113	678
Telemark	402	550	351	384	:	2 000	541
Aust-Agder	:	:	260	337	:	1 141	509
Vest-Agder	:	:	291	333	-	2 116	666
Rogaland	:	-	421	:	-	2 842	697
Hordaland	-	-	:	-	-	1 077	552
Sogn og Fjordane	:	-	:	:	-	1 355	666
Møre og Romsdal	:	-	303	:	-	2 750	635
Sør-Trøndelag	423	:	439	461	:	1 710	706
Nord-Trøndelag	412	:	448	365	-	2 640	758
Nordland	-	-	:	:	-	550	483
Troms Romsa	-	-	-	-	-	1 657	365
Finnmark Finnmárku	-	-	-	-	-	1 259	272

¹ Gjelder korn med 15 prosent vanninnhold, og oljefrø med 8 prosent vanninnhold.² Avling av potet og høy gjelder 2009.³ Omfatter all avling fra eng til slått omregnet via tørrstoff til høy.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2.11. Avling av hagebruksvekster¹. 2009*

Vekst	Dekar	Avling i kg per dekar	Avling i tonn
Frukt			
Eple	17 262	798	13 769
Pære	1 285	662	850
Plomme	4 324	356	1 540
Moreller	2 454	367	960
Kirsebær	417	198	357
Hagebær			
Solbær	2 896	299	864
Jordbær	16 207	604	9 795
Bringebær	4 246	833	3 535
Blåbær	323	158	51
Andre bær	641	197	126
Grønnsaker på friland			
Kål	21 004	.	41 259
Blomkål	6 435	1 637	10 537
Sommerkål	1 525	3 186	4 858
Høst- og vinterkål	3 860	4 766	18 399
Rosenkål	2 441	843	2 057
Rødkål	323	5 672	1 829
Kinakål	3 073	2 452	7 536
Brokkoli	4 714	1 003	4 729
Kålrøt	5 501	2 744	15 095
Gulrot	14 974	3 186	47 702
Purre	1 598	1 976	3 158
Rødbete	595	2 541	1 512
Kepaløk	8 501	2 425	20 616
Knollselleri	1 246	1 765	2 200
Stikselleri	496	2 775	1 375
Rotpersille	254	693	176
Kruspersille	234	179	42
Sylteagurk	678	2 868	1 946
Isbergsalat	6 925	1 560	5 540
Annen salat ²	3 058	1 870	5 624
Sukkermais	855	360	307
Reddiker	669	423	387
Nepe	524	1 233	646
Grønnsaker under glass/plast			
Agurk	244	:	16 308
Tomat	320	:	10 923
Kruspersille	2	:	64
Rapidsalat ³	20	:	683
Hode-/rotsalat ⁴	4	:	519
Annen salat ⁴	46	:	1 608

¹ Gjelder jordbruksbedrifter som oppfyller en eller flere av følgende betingelser: Driver minst 1 dekar frukttrær, driver minst 1 dekar bær på friland, driver minst 1 dekar grønnsaker inkludert urter på friland eller driver minst 300 m² grønnsaker inkludert urter i veksthus.

² Det er regnet med 350 gram per salathode.

³ Det er regnet med 110 gram per salathode.

⁴ Det er regnet med 130 gram per salathode.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå..

Tabell 2.2.12. Omdisponering av dyrka og dyrkbar jord, etter jordloven og etter plan- og bygningsloven. Fylke

	Omdisponering i alt			Omdisponering etter jordloven		Omdisponering etter plan- og bygningsloven	
	I alt	Dyrka jord	Dyrkbar jord	Dyrka jord	Dyrkbar jord	Dyrka jord	Dyrkbar jord
1993	16 571	11 430	5 141	9 495	2 678	1 935	2 463
1994	17 678	12 423	5 255	7 765	3 383	4 658	1 872
1995	21 233	13 167	8 066	8 230	4 887	4 937	3 179
1996	21 664	11 641	10 023	5 860	1 645	5 781	8 378
1997	21 159	12 093	9 066	6 110	4 025	5 983	5 041
1998	18 192	12 439	5 753	7 008	2 712	5 431	3 041
1999	18 544	14 743	3 801	7 342	2 080	7 401	1 721
2000	14 993	12 346	2 647	7 587	2 437	4 759	210
2001	19 710	14 974	4 736	8 543	2 619	6 431	2 117
2002	24 839	15 818	9 021	7 491	1 776	8 327	7 245
2003	20 762	13 993	6 769	4 747	2 426	9 246	4 343
2004	21 819	11 653	10 166	4 304	1 704	7 349	8 462
2005 ¹	17 963	7 713	10 250	2 965	1 489	4 749	8 761
2006 ²	14 137	8 024	6 113	2 988	1 797	5 036	4 316
2007 ³	15 442	8 809	6 633	2 891	1 565	5 918	5 068
2008 ⁴	16 442	8 594	7 848	2 471	1 569	6 123	6 279
2009* ⁵	15 164	9 937	5 227	2 352	1 255	7 585	3 972
2009*							
Fylke							
Østfold	458	399	59	38	8	361	51
Akershus og Oslo	1 053	527	526	64	32	463	494
Hedmark	1 059	719	340	125	156	594	184
Oppland	662	264	398	50	41	214	357
Buskerud	407	201	206	80	37	121	169
Vestfold	420	382	38	189	7	193	31
Telemark	969	180	789	36	46	144	743
Aust-Agder	150	117	33	83	32	34	1
Vest-Agder	191	171	20	87	7	84	13
Rogaland	2 806	2 354	452	405	252	1 949	200
Hordaland	756	617	139	202	24	415	115
Sogn og Fjordane	539	472	67	104	15	368	52
Møre og Romsdal	1 901	1 004	897	229	37	775	860
Sør-Trøndelag	1 982	1 707	275	158	23	1 549	252
Nord-Trøndelag	410	266	144	123	37	143	107
Nordland	349	153	196	106	128	47	68
Troms Roma	832	355	477	229	307	126	170
Finnmark Finnmark	220	49	171	44	66	5	105

¹ Rutinene for kommunenes rapportering ble lagt om i 2005. Tallene kan derfor ikke være noe mer usikre enn for foregående år. Opplysninger mangler for Bokn kommune i Rogaland, Radøy, Austrheim, Fedje og Masfjorden i Hordaland, Vågsøy i Sogn og Fjordane, Giske, Midsund og Tustna i Møre og Romsdal, Grong i Nord-Trøndelag, Hamarøy, Tysfjord, Røst og Moskenes i Nordland, Torsken i Troms og Hammerfest og Kvalsund i Finnmark.

² Opplysninger mangler for Austrheim kommune i Hordaland, Frøya i Sør-Trøndelag og Rødøy i Nordland.

³ Opplysninger mangler for Kvæn kommune i Hordaland, Bremanger og Vågsøy i Sogn og Fjordane, Haram i Møre og Romsdal, Herøy, Lurøy og Flakstad i Nordland og Torsken i Troms.

⁴ Opplysninger mangler for Grimstad i Aust-Agder, Balestrand, Gauldal og Bremanger i Sogn og Fjordane, og Ballangen i Nordland.

⁵ Opplysninger mangler for Vestby i Akershus, Våler og Engerdal i Hedmark, Søndre Land og Etnedal i Oppland, Nes, Gol, Krøds-herad og Modum i Buskerud, Seljord i Telemark, Birkenes i Aust-Agder, Søgne i Vest-Agder, Kvitsøy og Bokn i Rogaland, Stord, Kvam, Fusø, Os, Sund, Radøy og Fedje i Hordaland, Solund, Leikanger, Jølster, Naustdal, Bremanger, Vågsøy og Floppen i Sogn og Fjordane, Ulstein, Stordal, Skodje og Aukra i Møre og Romsdal, Frøya i Sør-Trøndelag, Namsos, Meråker og Grong i Nord-Trøndelag, Sømna, Alstahaug, Lurøy, Radøy, Hamarøy, Tysfjord, Lødingen, Røst, Bø og Moskenes i Nordland, Tranøy, Lyngen og Kåfjord i Troms, Nordkapp, Tana, Nesseby og Båtsfjord i Finnmark.

Kilde: KOSTRA, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2.13. Bruk av plantevernmidler i forskjellige vekster. 2001, 2003, 2005 og 2008

	Areal i alt av vedkommende vekst. Dekar	Prosent areal sprøytes ¹						Gjennom- snittlig antall sprøytinger
		I alt	Med ugress- middel	Med sopp- middel	Med skadedyr- middel	Med vekst- regulerende middel	Med blad- drepings- middel	
Potet								
2001	151 268	93	90	87	² 18	-	59	6,3
2003	143 968	96	89	92	24	-	68	7,5
2005	136 619	97	91	93	35	-	59	4,3
2008	141 872	96	96	94	44	-	74	5,7
Kepaløk								
2001	5 541	99	99	73	² 12	-	-	6,3
2003	6 584	100	99	85	² 21	-	-	5,9
2005	6 719	98	98	85	26	-	-	5,7
2008	7 232	97	98	87	11	-	-	5,1
Gulrot								
2001	13 182	99	99	54	55	-	-	5,2
2003	11 999	95	94	58	69	-	-	5,9
2005	12 418	98	96	58	72	-	-	5,2
2008	15 640	98	98	67	71	-	-	4,8
Jordbær								
2001	17 243	89	74	85	83	-	-	6,6
2003	17 724	91	85	89	87	-	-	8,3
2005	17 324	92	80	99	85	-	-	6,6
2008	14 779	94	82	93	91	-	-	6,0
Eple								
2001	17 558	89	66	88	86	-	-	8,5
2003	16 203	87	57	86	85	-	-	9,2
2005	14 742	85	41	84	80	-	-	8,2
2008	14 292	86	51	81	80	-	-	7,2
Eng til slått og beite								
2001	6 393 290	4	4	-	-	-	-	1,0
2003	6 262 442	6	5	-	-	-	-	1,1
2005	6 314 343	6	5	-	-	-	-	1,1
2008	6 333 626	6	6	-	-	-	-	1,0
Bygg								
2001	1 725 856	92	91	34	² 11	² 9	-	1,6
2003	1 588 502	93	90	50	14	18	-	1,7
2005	1 614 446	94	92	52	9	22	-	1,6
2008	1 271 246	91	91	47	8	7	-	1,6

Tabell 2.2.13 (forts.). Bruk av plantevernmidler i forskjellige vekster. 2001, 2003, 2005 og 2008

	Areal i alt av vedkommende vekst. Dekar	Prosent areal sprøytet ¹					Gjennom- snittlig antall sprøytinger	
		I alt	Med ugress- middel	Med sopp- middel	Med skadedyr- middel	Med vekst- regulerende middel		
Havre								
2001	826 829	85	85	:	24	16	-	1,3
2003	827 476	91	90	24	9	17	-	1,3
2005	729 941	90	89	:	23	8	-	1,3
2008	758 765	90	89	22	22	11	-	1,3
Vårhvete								
2001	512 336	99	98	67	25	13	-	2,0
2003	435 772	98	97	75	23	23	-	2,1
2005	529 090	98	97	76	27	27	-	2,1
2008	558 296	97	97	64	15	6	-	1,8
Høsthvete								
2001	118 821	91	89	54	211	21	-	2,1
2003	316 902	98	97	87	13	61	-	2,7
2005	271 905	98	96	88	18	57	-	2,4
2008	360 388	98	97	80	8	42	-	2,3
Oljevekster								
2001	108 600	69	39	:	49	:	6	1,5
2003	74 965	76	37	12	62	-	4	1,6
2005	66 777	81	51	7	65	-	6	1,6
2008	48 061	64	37	7	43	-	6	1,5

¹ Gjelder areal som ble sprøytet minst en gang.² Tall med stor utvalgsusikkerhet.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2.14. Norge og EU. Jordbruksareal i drift, etter bruken og annet areal tilhørende jordbruksbedrifter. 2007. Hektar

	Jordbruksareal i drift				Frukt, bær, vinmarker, oliven mv.	Skogdekt areal	Annnet areal			
	I alt ¹	Åkervekster		Varig eng og beite						
	I alt	Av dette korn til modning								
EU-27										
2005	171 996 200	104 716 720	59 248 970	55 983 870	10 872 020	31 266 250	12 483 180			
2007	172 485 050	104 341 220	58 072 730	56 790 720	10 962 680	30 979 920	11 931 490			
2007										
Belgia	1 374 430	841 920	329 890	511 450	20 850	6 920	23 900			
Bulgaria	3 050 740	2 663 640	1 700 310	279 580	89 770	949 210	87 560			
Tsjekkia	3 518 070	2 570 880	1 544 500	909 180	37 220	1 462 410	51 740			
Danmark	2 662 590	2 452 080	1 445 160	201 050	9 460	208 850	106 110			
Tyskland	16 931 900	11 890 450	6 582 500	4 838 570	198 450	1 370 960	382 670			
Estland	906 830	626 950	292 520	273 390	3 190	229 650	82 910			
Irland	4 139 240	1 007 580	275 220	3 130 280	1 240	128 610	147 000			
Hellas	4 076 230	2 118 620	1 166 060	819 610	1 125 940	60 540	266 020			
Spania	24 892 520	11 882 970	7 034 350	8 649 790	4 355 270	4 859 220	3 410 450			
Frankrike	27 476 930	18 301 980	9 034 690	8 105 260	1 058 510	946 520	525 770			
Italia	12 744 200	6 938 830	3 919 010	3 451 760	2 323 180	3 813 640	1 283 710			
Kypros	146 000	107 840	38 850	1 860	36 250	2 140	31 820			
Latvia	1 773 840	1 110 530	511 790	639 520	17 660	708 420	366 130			
Litauen	2 648 950	1 809 380	1 001 740	819 130	20 440	163 520	95 690			
Luxembourg	130 880	61 070	28 510	68 290	1 510	6 530	700			
Ungarn	4 228 580	3 552 600	2 344 460	504 150	155 400	1 362 870	412 100			
Malta	10 330	8 020	-	-	1 320	-	1 350			
Nederland	1 914 330	1 059 230	222 530	820 700	34 390	8 470	152 000			
Østerrike	3 189 110	1 388 640	817 430	1 730 260	66 200	2 738 580	926 100			
Polen	15 477 190	11 755 780	8 348 090	3 271 240	375 240	1 202 730	1 418 730			
Portugal	3 472 940	1 077 700	296 260	1 780 580	596 250	721 830	213 660			
Romania	13 753 050	8 691 340	5 195 150	4 540 140	343 620	1 072 660	438 950			
Slovenia	488 770	172 950	98 580	288 220	25 840	377 770	54 680			
Slovakia	1 936 620	1 357 730	801 800	551 090	24 080	1 051 090	67 330			
Finland	2 292 290	2 248 060	1 168 330	38 470	4 520	3 171 190	863 310			
Sverige	3 118 000	2 626 910	990 100	487 120	3 970	3 722 970	225 290			
Storbritannia	16 130 490	6 017 540	2 884 900	10 080 030	32 910	632 620	295 810			
Norge										
2005	1 035 400	621 730	326 220	410 450	3 220	2 422 770	3 026 080			
2007	1 031 990	616 640	312 630	412 190	3 150	2 328 790	2 978 280			

¹ Inkludert kjøkkenhager i noen land.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Eurostat.

Tabell 2.2.15. Norge og EU. Areal av ymse jordbruksvekster. 2007. Hektar

	Hvete	Rug	Bygg	Havre	Mais	Olje- og fibervekster, tobakk, humle mv.	Poteter	Sukker- beter
EU-27								
2005	26 167 560	2 609 180	13 988 850	4 503 140	8 561 260	4 801 250	2 105 190	2 186 960
2007	25 048 970	2 687 150	14 002 800	4 672 970	8 336 770	11 214 290	2 064 530	1 814 850
2007								
Belgia	210 040	680	48 600	5 110	58 240	35 360	67 940	82 660
Bulgaria	1 076 970	7 640	208 680	25 500	360 800	744 950	17 830	1 360
Tsjekkia	800 150	40 440	487 970	59 940	99 250	458 160	32 650	54 070
Danmark	691 670	30 050	626 230	55 560	-	180 070	41 220	39 300
Tyskland	2 996 050	684 860	1 925 760	197 140	397 770	1 615 690	276 600	405 320
Estland	99 890	16 840	135 950	35 180	-	74 720	7 620	-
Irland	83 860	-	168 510	19 680	-	8 060	10 280	1 460
Hellas	687 470	21 630	137 170	73 040	209 110	357 450	23 680	13 870
Spania	2 102 270	134 250	3 502 350	721 800	390 220	746 320	63 390	83 180
Frankrike	5 236 430	26 990	1 661 710	96 700	1 551 130	2 317 150	154 880	393 260
Italia	2 105 820	3 750	368 590	157 630	996 520	231 790	34 590	84 180
Kypros	4 470	190	32 170	1 510	70	170	4 970	-
Latvia	221 410	53 830	143 810	61 350	-	94 760	34 330	260
Litauen	354 510	69 830	379 760	89 200	5 390	166 830	46 120	16 370
Luxembourg	12 590	1 250	9 230	1 610	280	6 110	630	-
Ungarn	926 070	25 610	270 990	39 320	971 200	669 100	17 080	33 740
Malta	-	-	-	-	-	-	710	-
Nederland	141 320	2 850	45 990	1 700	26 540	10 590	157 170	82 030
Østerrike	295 990	46 080	193 210	35 980	197 930	120 030	22 880	44 180
Polen	2 111 980	1 402 180	1 232 370	2 001 740	257 210	869 820	549 460	247 430
Portugal	59 040	18 840	39 690	47 890	88 430	17 060	20 280	2 320
Romania	2 037 240	14 200	374 920	201 400	2 526 300	1 320 670	265 180	29 230
Slovenia	32 040	820	18 530	2 330	40 910	10 940	5 740	10
Slovakia	366 460	21 270	215 050	23 410	159 470	238 900	13 190	18 930
Finland	203 900	31 960	550 120	381 000	-	131 890	27 590	15 960
Sverige	361 740	24 720	326 910	207 970	-	92 190	28 470	40 680
Storbritannia	1 829 590	6 390	898 530	129 280	-	695 510	140 050	125 050
Norge								
2005	80 820	6 910	163 300	74 160	-	6 690	13 730	-
2007	91 220	7 630	140 670	72 390	-	6 200	14 470	-

Kilde: Jordbruksstatistikk, Eurostat.

2.3. Husdyr og husdyrprodukter

- I 2009 hadde 71 prosent av jordbruksbedriftene husdyr.
- Fra 1959 til 2009 har antall jordbruksbedrifter med melkeku minket fra 148 000 til 11 700, og antall kyr har gått ned fra 594 000 til 239 000.
- I 2009 tilhørte 28 prosent av melkekyrne samdrifter.
- Fra midten av 1980-tallet til 2009 er produksjonen av kumelk redusert fra om lag 1 850 millioner liter til 1 500 millioner liter.
- Fra 1959 til 2009 har den totale kjøttproduksjonen økt fra 119 000 tonn til 316 000 tonn. Produksjonen av alle de viktige kjøttslagene, som storfe, sau, svin og fjørfe, har økt.
- Fjørfekjøtt har økt sin andel fra 2 prosent i 1959 til 26 prosent i 2009.

I 2009 hadde 33 950 jordbruksbedrifter, eller 71 prosent av alle jordbruksbedriftene, ett eller flere husdyrslag.

Storfe

I 2009 hadde 37 prosent av jordbruksbedriftene storfe. Storfe holdes for produksjon av melk og/eller kjøtt. I 2009 var inntektene fra kumelk nesten dobbelt så store som inntektene fra storfekjøtt. En økende del av melkeproduksjonen skjer i samdrifter. Samdrift vil si at to eller flere melkeprodusenter går sammen om felles produksjon. Først på 1990-tallet var det rundt 100 samdrifter. Fra slutten av 1990-tallet økte antallet kraftig og nådde en foreløpig topp i 2008 med 1 860 samdrifter. Fra 2008 til 2009 var det en nedgang på 100 samdrifter. Nedgangen antas å henge sammen med at det fra 2008 ble tillatt å leie melkekvote (gjelder ikke for samdrifter). Samtidig med økningen i antall samdrifter skjer det en betydelig avgang av tradisjonelle jordbruksbedrifter («familiebruk») med melkeproduksjon.

Tabell 2.3.1. Storfehold. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009*

	Jordbruksbedrifter med storfe i alt	Jordbruksbedrifter med melkeku ¹	Antall melkekyr ¹	Melkekyr per jordbruksbedrift	Jordbruksbedrifter med ammeku	Antall ammekyr	Ammekyr per jordbruksbedrift
1959	152 283	148 167	594 432	4,0	..	..	..
1969	92 116	82 177	436 353	5,3	..	..	..
1979	53 793	38 906	372 288	9,6	..	..	..
1989	37 584	27 980	333 842	11,9	1 494	6 627	4,4
1999	30 130	22 659	312 948	13,8	5 464	36 809	6,7
2009*	17 554	11 703	239 386	20,5	5 148	66 483	12,9

¹ Gjelder kyr i alt (melkekyr og ammekyr) i 1959, 1969 og 1979. I 1989 er kyr i alt fordelt på melkekyr og ammekyr etter fordelingen ved søknad om produksjonstilskudd.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.3.2. Kumelkproduksjon drevet i samdrift og utenom samdrift. 1999 og 2009*

	Samdrifter med melkeku	Melkekyr i samdrifter	Melkekyr per jordbruksbedrift samdrift med melkeku	Øvrige jordbruksbedrifter med melkeku	Melkekyr i øvrige jordbruksbedrifter	Melkekyr per øvrig jordbruksbedrift
1999	376	9 964	26,5	22 283	302 984	13,6
2009*	1 756	66 097	37,5	9 947	173 289	17,4

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.3.3. Melk per årsku. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009. Kilo

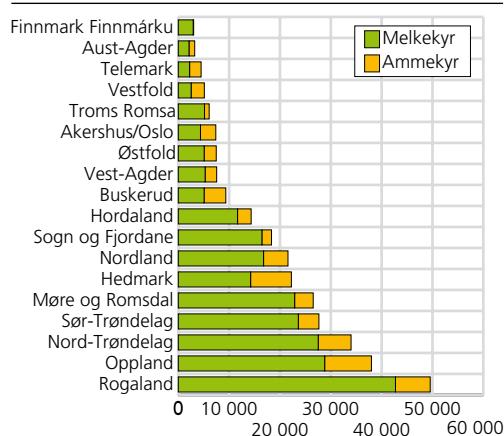
	Kg	Relativ utvikling. 1959=100
1959	3 532	100
1969	4 907	139
1979	5 607	159
1989	6 261	177
1999	6 108	173
2009	7 057	200

Kilde: 1959 og 1969: Statskonsulenten i husdyrkontroll og avkomsgrensning. Fra og med 1979: TINE BA.

Melkeproduksjonen i Norge nådde sitt høyeste nivå på 1980-tallet, med 1 850–1 900 millioner liter per år. På 1990-tallet begynte forbruket av melk å gå ned, og de siste årene har produksjonen vært i overkant av 1 500 millioner liter. Nedgang i forbruk kombinert med økning i produsert mengde melk per ku per år har over tid ført til en stor reduksjon i antall melkekyr.

Produksjonen av melk har siden først på 1980-tallet vært regulert ved årlige melkekvoter per produsent. Siden 1997 har det vært en ordning med omsetning av kvoter. De første årene foregikk all omsetning via staten. I enkelte år ble mesteparten av

Figur 2.3.2. Melkekyr og ammekyr, etter fylke. 2009*

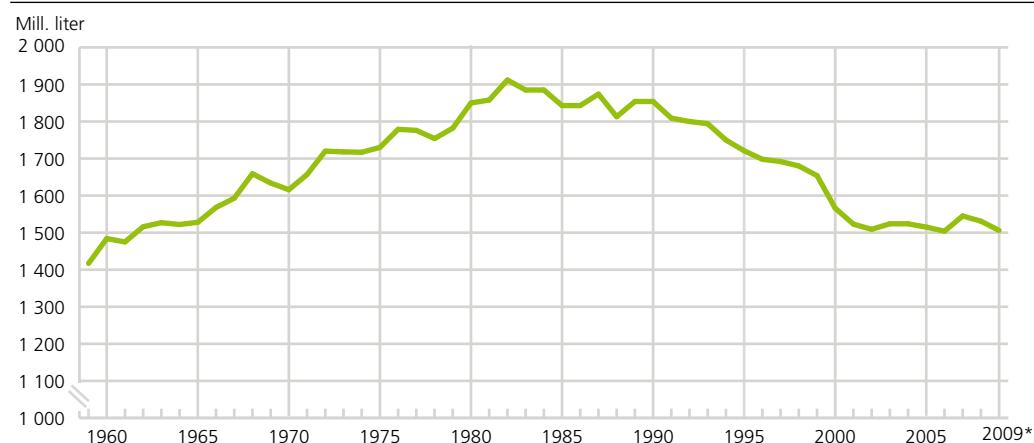

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

de omsatte kvotene inndratt for å unngå overproduksjon. Fra 2003 har det vært tillatt å selge en del av kvoten i det private markedet, og fra 2008 er det tillatt å leie ut kvoten (gjelder ikke samdrifter).

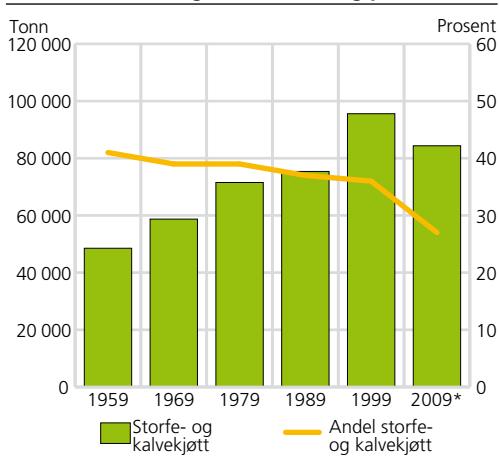
Ammekyr holdes hovedsakelig for produksjon av kalv for kjøttproduksjon. Midt på 1980-tallet var det om lag 5 000 ammekyr. Siden da har produksjonen vært i vekst, og i 2009 var det 66 500 ammekyr.

Figur 2.3.1. Produksjon av kumelk. 1959-2009*. Millioner liter

Kilde: Totalkalkulen for jordbruket, Budsjettet for jordbruket.

Figur 2.3.3. Produksjon av storfe- og kalvekjøtt og andel av total kjøttproduksjon. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009*. Tonn og prosent

Kilde: Totalkalkulen for jordbruket, Budsjettet til Nærings- og handelsdepartementet.

Produksjonen av storfekjøtt økte i mange år og nådde en topp på slutten av 1990-tallet. Senere har produksjonen gått noe ned. I perioden 1990-2009 har andelen storfekjøtt, inkludert kalvekjøtt, falt fra 39 til 27 prosent, regnet av total kjøttproduksjon. Nedgangen i antall melkekyr de siste årene har ikke blitt dekket opp av økningen i antall ammekyr, og det har periodevis vært underskudd på norsk storfekjøtt.

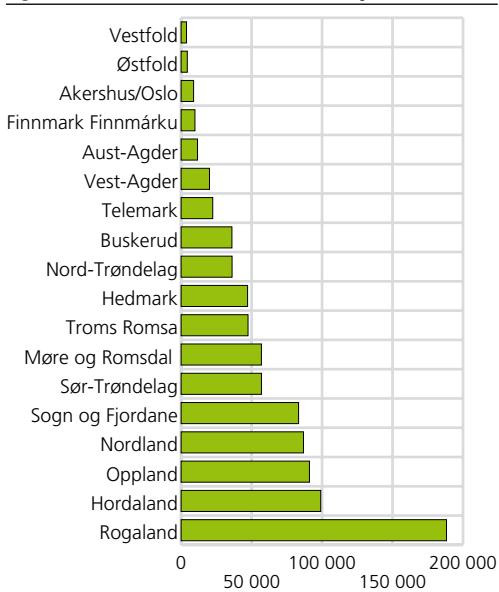
Tabell 2.3.4. Sauehold. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009*

	Jordbruksbedrifter med sau over 1 år ¹	Antall sau per 1 år over 1 år	Sauer over 1 år per jordbruksbedrift	Antall lam per sau over 1 år
1959	101 220	834 470	8	1,1
1969	69 075	837 859	12	1,2
1979	44 514	862 504	19	1,3
1989	28 887	899 080	31	1,4
1999	22 709	955 367	42	1,4
2009*	15 254	910 451	60	1,5

¹ Gjelder sau i alt i 1959.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.3.4. Sauer over ett år, etter fylke. 2009*

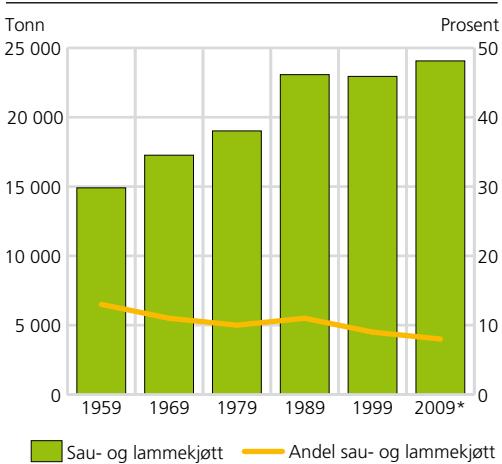

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

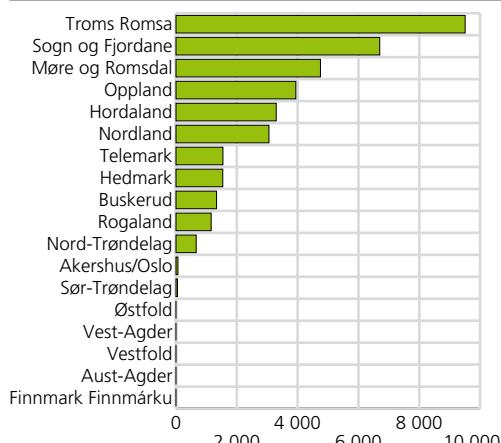
Sau

I 2009 hadde 32 prosent av jordbruksbedriftene sau. Mange av bedriftene med sau er små, og brukerne driver ofte sauehold i kombinasjon med arbeid utenom jord-

Figur 2.3.5. Produksjon av saue- og lammekjøtt og andel av total kjøttproduksjon. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009*. Tonn og prosent

Kilde: Totalkalkulen for jordbruket, Budsjettet til Nærings- og handelsdepartementet.

Figur 2.3.6. Melkegeiter, etter fylke. 2009*

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

bruksbedriften. Sauehold anses å være lettere å kombinere med annet arbeid enn andre husdyrproduksjoner. En del jordbruksbedrifter med storfe som hovedproduksjon har sau som tilleggsproduksjon. Blant jordbruksbedriftene med sauehold i 2009 hadde 21 prosent færre enn 20 voksne sauер, mens 17 prosent hadde minst 100 voksne sauер.

Hovedtyngden av saueholdet er i fylkene langs kysten fra Rogaland til Troms samt

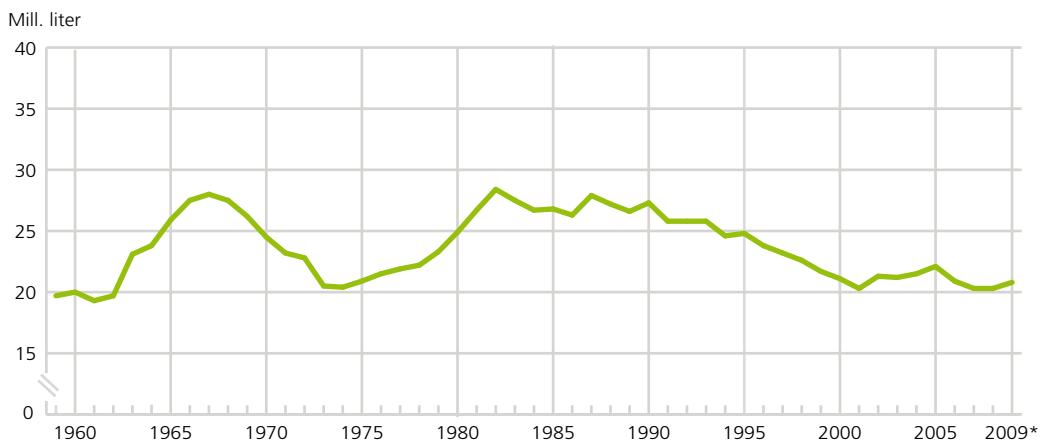
i Oppland. Disse fylkene har store arealer med utmarksbeite. I de senere årene har tap av dyr på utmarksbeite på grunn av rovdyr blitt et økende problem i deler av landet. I 1995 ble det på landsbasis gitt erstatning for 19 600 voksne sauere og lam som var skadet av store rovdyr eller ørn. Tilsvarende tall i 2009 var 34 500 sauere og lam. Erstatningsbeløpet utgjorde 75 millioner kroner.

Inntektene fra sauehold kommer fra kjøtt og ull, og inntektene fra kjøtt utgjør 80-85 prosent av de totale inntektene. Sauekjøtt utgjorde 8 prosent av den totale kjøtproduksjonen i 2009.

Geit

Geitehold er koncentrert til visse områder av landet. I 2009 hadde Troms om lag en fjerdedel av melkegeitene. Øvrige områder med geitehold er deler av fylkene Hordaland, Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal og Nordland samt en del fjellbygder i Sør-Norge.

På samme måte som i kumelkproduksjonen blir produksjonen av geitemelk regulert ved hjelp av årlige kvoter per produsent. I utgangspunktet gir geit både

Figur 2.3.7. Produksjon av geitemelk. 1959-2009*. Millioner liter

Kilde: Totalkalkulen for jordbruket, Budsjettetnemnda for jordbruket.

Tabell 2.3.5. Svinehold. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009*

	Jordbruksbedrifter med svin i alt	Jordbruksbedrifter med avlspurker ¹	Antall avlspurker ¹ per jordbruksbedrift	Avlspurker ¹ per jordbruksbedrift
1959	84 999	..	59 172	..
1969	49 970	15 444	74 438	5
1979	17 667	8 914	81 951	9
1989	8 272	5 229	84 233	16
1999	5 876	3 676	97 495	27
2009*	2 620	1 573	97 850	62

¹ Gjelder ungpurker og purker som har grisa. I 1989 inngår også ungråner og råner.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

melk og kjøtt, men det er liten etterspørsel etter kjøttet, og følgelig er prisen lav og produksjonen liten.

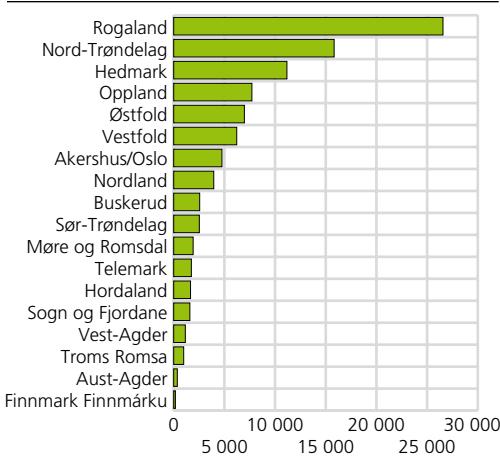
Svin

Svine- og fjørfehold har siden 1975 vært underlagt begrensninger i besettingsstørrelse (lov om regulering av ervervsmessig husdyrhold). Bakgrunnen for loven var at utviklingen innenfor disse produksjonene gikk i retning av industripreget produksjon basert på innkjøpt kraftfôr. Dette ble sett på som lite ønskelig ut fra landbrukspolitiske mål. Maksimumsgrensene for konsesjonsfritt svinehold ble sist endret i 2003, og grensene er nå 2 100 omsatte eller slaktede slaktegriser per år eller 105 innsatte avlspurker.

Svinehold drives på tre måter: smågrisproduksjon med salg av smågrisene, slaktegrisproduksjon basert på innkjøpte smågriser og kombinert produksjon der egenproduserte smågriser føres fram til slakt.

Produksjonen av svinekjøtt er mer enn fordoblet siden begynnelsen av 1960-tallet. Andel svinekjøtt av total kjøttproduksjon utgjorde 39 prosent i 2009, det samme som i 1990.

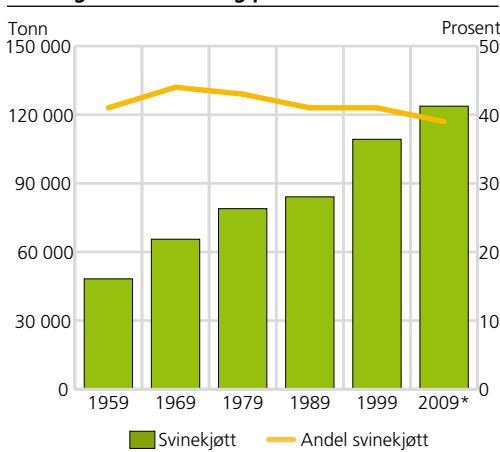
Figur 2.3.8. Avlspurker, etter fylke. 2009*

¹ Gjelder ungpurker og purker som har grisa.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.3.9. Produksjon av svinekjøtt og andel av total kjøttproduksjon. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009*. Tonn og prosent

Kilde: Totalkalkulen for jordbruket, Budsjettnemda for jordbruket.

Fjørfe

På samme måte som svinehold er fjørfehold underlagt begrensninger i besettingsstørrelse (lov om regulering av ervervsmessig husdyrhold). Maksimumsgrensene for konsesjonsfritt fjørfehold ble sist endret i 2003, og grensene er nå: slaktekyllingsproduksjon 120 000 omsatte

Tabell 2.3.6. Hønsehold. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009*

	Jordbruksbedrifter med høner	Antall høner	Høner per jordbruksbedrift
1959	85 588	2 667 878	31
1969	40 653	3 270 423	80
1979	14 655	3 827 799	261
1989	5 930	3 441 719	580
1999	4 064	3 181 174	783
2009*	1 848	3 833 799	2 075

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå..

eller slaktede kyllinger per år, kalkunproduksjon 30 000 omsatte eller slaktede kalkuner per år og eggproduksjon 7 500 innsatte høner.

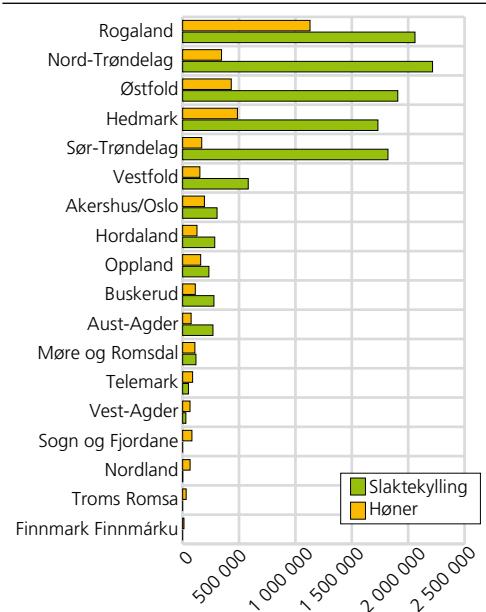
Over tid har eggproduksjonen blitt koncentrert på en stadig mindre andel av jordbruksbedriftene. I 2009 var det høner på 1 850 jordbruksbedrifter. Vel 400 av bedriftene hadde minst 5 000 høner, og disse hadde 84 prosent av totalt antall høner.

Høner for eggproduksjon blir utrangert når de er rundt 18 måneder gamle, og tidligere var hønsekjøtt et viktig biprodukt til eggproduksjonen. Utover på 1990-tallet avtok etterspørselen etter hønsekjøtt, og prisen har etter hvert blitt svært lav.

Produksjonen av slaktekylling har utviklet seg til en spesialisert produksjon som foregår på få bedrifter. I 2009 produserte omtrent 600 bedrifter kylling for slakt. Til sammen var produksjonen på årsbasis om lag 56,6 millioner kyllinger. Gjennomsnittet per bedrift per år var 96 000 slaktekyllinger. Den enkelte bedrift fører vanligvis fram 5-7 puljer med slaktekylling per år.

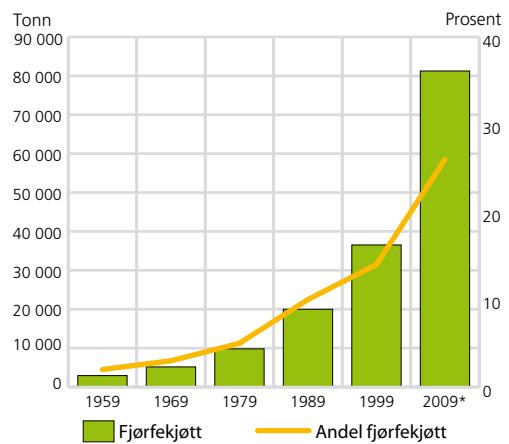
Produksjonen av fjørfekjøtt, først og fremst kylling, har økt kraftig siden slutten av 1960-tallet. Økningen har vært særlig stor fra rundt 1990 og framover. Fjørfekjøtt utgjorde 26 prosent av kjøttproduksjonen

Figur 2.3.10. Høner og slaktekyllinger, etter fylke. 2009*

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå..

Figur 2.3.11. Produksjon av fjørfekjøtt og andel av total kjøttproduksjon. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009*. Tonn og prosent

Kilde: Totalkalkulen for jordbruket, Budsjettnevnad for jordbruket.

i 2009, mot 9 prosent i 1990. Slaktekylling dominerer med 85 prosent av kvantumet, deretter følger kalkun med 12,5 prosent og høns med knapt 3 prosent. Det produseres

også litt andekjøtt, mens produksjonen av gås og struts er ubetydelig.

Andre husdyr

Hest: Antall hester i jordbruksbedriftene sank fra 116 000 i 1959 til 15 000 først på 1980-tallet. Senere har hestetallet i jordbruksbedriftene steget jevnt og var 35 500 i 2009. I tillegg ble det holdt 5 100 hester i pensjon i beitesesongen. Den store nedgangen fra 1950-tallet og framover skyldes at hesten gradvis gikk ut av bruk som trekraft i jord- og skogbruk. Økningen i hestetallet de senere årene skyldes økt hold for sports- og fritidsbruk. En betydelig del av hesteholdet skjer i dag utenom jordbruksbedriftene.

Pelsdyr: Hold av pelsdyr for produksjon av skinn startet opp som en tilleggsproduksjon til tradisjonelt jordbruk mellom 1910 og 1920. Nå drives pelsdyrholt dels i kombinasjon med annet jordbruk, dels som en separat produksjon. Det produceres mink- og reveskinn. Pelsdyrholtet skiller seg fra resten av jordbruket i Norge ved at produksjonen i hovedsak er rettet mot verdensmarkedet. Pels som moteplagg svinger mye i popularitet, og skinnprisene og produksjonen følger disse svingningene.

Reindrift: Reindrift drives i de samiske reindriftsområdene i Finnmark, Troms,

Tabell 2.3.7. **Pelsdyrholt. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009**

Jordbruksbedrifter med pelsdyr	Antall rev av sølvrev-typer	Antall rev av blårev og krysningstyper	Antall mink
1959	2 436	2 600	71 400
1969	4 716	2 700	198 200
1979	1 715	25 300	449 000
1989	2 324	404 500	372 300
1999	..	110 000	542 000
2009	..	145 000	350 000
			680 000

Kilde: 1959, 1969, 1979 og 1989: Jordbruksstatistikk, SSB.
1999 og 2009: Norges Pelsdyralslag.

Nordland, Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag/Hedmark samt av enkelte tamreinlag utenfor de samiske reindriftsområdene.

Bier: Siste fullstendige telling av bihold ble gjennomført i 1979. Det var da 1 500 jordbruksbedrifter med til sammen 18 200 bikuber, mens bihold utenom jordbruksbedriftene omfattet 27 200 bikuber. Fra 2009 er det innført produksjonstilstskudd for birøkt for jordbruksbedrifter som disponerer minst 25 bikuber i produksjon. I 2009 omfattet dette vel 500 bedrifter med 36 000 kuber. Værforholdene det enkelte år har stor betydning for produksjonen av honning. I tillegg til inntekter fra salg av honning har mange birøktere inntekter fra bienes pollinering innenfor hagebruket.

Kanin: Kanin holdes for produksjon av kjøtt og angoraull. Næringsmessig kaninhold har meget lite omfang i Norge, og det finnes ikke fullstendig statistikk. Ved søknad om produksjonstilstskudd per 31. juli 2009 var det 440 jordbruksbedrifter med i alt 1 890 hunnkaniner.

Økologisk husdyrholt

Økologisk husdyrholt har lite omfang i Norge. I 2009 utgjorde økologisk kumelk levert meieri 2,6 prosent av total leveranse. Økologisk slakt av storfe, sau og

Tabell 2.3.8. **Reindrift. 31. mars 2009**

Reinbeiteområde	Driftsenheter med tamrein	Antall tamrein	Tamrein per driftsenhet
I alt		557 243 200	415
Sør-Trøndelag/Hedmark	30	13 600	453
Nord-Trøndelag	39	12 100	310
Nordland	44	14 800	336
Troms	45	11 800	263
Vest-Finnmark	217	93 600	431
Øst-Finnmark	182	85 000	467
Tamreinlag utenfor reinbeiteområder	..	12 300	..

Kilde: Reindriftsforvaltningen.

Tabell 2.3.9. Andel økologiske husdyr og husdyr i karens. 2009*. Prosent

	Andel økologiske husdyr og husdyr i karens
Storfe i alt	2,7
Melkekyr	3,2
Ammekyr	4,4
Sauer og lam	2,0
Geiter	2,0
Svin	0,3
Verpehøner	4,4
Slaktekyllinger	0,3

Kilde: Debio. Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

lam, geit og svin utgjorde til sammen bare 0,9 prosent av tonn slakt i alt i 2009. Andel økologiske egg var 4,5 prosent.

Husdyr og kulturlandskap

I et historisk perspektiv har husdyras beiting i utmark og seterdrift vært viktig for å skaffe nok fôr. I de senere årene har de beitende husdyras betydning for kulturlandskapet kommet i fokus. Beitende husdyr er positivt som et synlig element i landskapet, og beiting hindrer gjengroing. Det gis tilskudd til husdyr som går over et visst antall uker på utmarksbeite (minst 5 uker i 2009). Fra og med 2006 gis det også et generelt beitetilskudd, uavhengig av om beitingen skjer i utmark eller på jordbruksareal.

Seterdrift er et viktig element i kulturlandskapet i fjellet i enkelte områder av landet. I 1959 hadde 13 700 jordbruksbedrifter egen seter eller del i seter som var i bruk. I 2009 gjaldt dette i underkant av 1 650 jordbruksbedrifter.

Husdyr og forurensning

Husdyrgjødsel er en kilde til næring for planter, men kan også forårsake forurensning, først og fremst gjennom avrenning til vassdrag i forbindelse med spredning av gjødsela på jorder, men også ved utsipp fra gjødsellagre. Husdyr og husdyrgjødsel gir også utsipp til luft i form av ammoniakk, metan og lystgass. Mesteparten av metangassen slippes ut direkte fra fordøyelsessystemet til dyra. Jordbruket står for 45-50 prosent av totalt utsipp av metan i Norge. Utsipp i forbindelse med spredning av gjødsela på jordbruksareal er omtalt i kapittel 2.2.

Boks 2.3. Husdyr – datagrunnlag

Datagrunnlag og telldata for husdyr har endret seg over tid:

Før 1984 var statistikken basert på de fullstendige tellingene hvert tiende år og utvalgsundersøkelser i de øvrige årene. Fra og med 1984 har søknader om produksjonstilskudd vært hovedkilde for statistikken. Regelverket for tilskudd virker inn på hvordan søkerne tilpasser drifta. I løpet av 1990-tallet var det en økning i tilskudd per dyr, og dette kan ha medført at søkerne passer på å ha et størst mulig dyretall på registreringsdataene.

Det kan søkes produksjonstilskudd for husdyr to ganger per år, med tellingsdato henholdsvis 1. januar og 31. juli. SSB bruker registreringen per 31. juli som grunnlag for årsstatistikken. I tidligere tellinger og utvalgsundersøkelser har telldataoen vært 1. juni eller 20. juni. En flytting av telldataoen med 1-2 måneder har neppe stor innvirkning på dyretallet.

Tabell 2.3.10. Husdyr som går minst åtte uker på utmarksbeite. 1985, 1995, 2005 og 2009*

	Husdyr på utmarksbeite i alt	Storfe	Sauer	Geiter	Hester over 1 år ¹
1985	2 800 000	432 600	2 266 900	92 400	8 200
1995	2 555 000	242 600	2 225 100	81 300	6 300
2005	2 379 700	238 900	2 066 800	65 900	7 800
2009 ²	2 228 600	226 500	1 936 200	56 900	9 000

¹ Gjelder alle hester for 2005 og 2009*.

² Minst 5 uker på utmarksbeite.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.3.11. Jordbruksbedrifter med ulike husdyrslag, etter fylke og bruksstørrelse

	Hest	Storfe i alt	Ku i alt	Sau over 1 år	Melke- geit	Svin i alt	Avls- svin	Slakte- svin	Høner
1949 ¹	130 513	..	192 492	..	..	119 063	..	..	138 648
1959 ¹	95 623	152 283	148 167	..	..	84 999	..	..	85 588
1969 ¹	34 090	92 116	82 177	69 075	² 3 488	49 970	15 530	..	40 653
1979 ¹	12 328	53 793	38 906	44 514	² 1 713	17 667	8 943	..	14 655
1989 ¹	7 560	37 584	29 143	28 887	² 1 474	8 272	5 229	..	5 930
1999 ³	7 310	30 130	26 468	22 709	751	5 876	3 686	5 158	4 064
2004 ³	6 438	22 959	20 862	18 627	572	3 933	2 335	3 499	2 768
2008 ³	6 656	18 417	16 783	15 548	451	2 767	1 644	2 483	1 850
2009* ³	6 675	17 554	15 939	15 254	425	2 620	1 576	2 319	1 848

2009³**Fylke**

Østfold	330	345	317	149	-	175	112	149	114
Akershus og Oslo	415	341	312	243	:	118	78	100	80
Hedmark	558	1 057	1 005	734	24	265	155	232	151
Oppland	709	2 088	1 929	1 385	47	218	134	173	118
Buskerud	353	536	498	581	17	59	33	53	85
Vestfold	240	215	198	121	-	150	86	141	52
Telemark	305	346	304	412	22	59	32	50	66
Aust-Agder	120	235	212	237	-	26	15	21	38
Vest-Agder	243	534	475	487	-	33	21	30	57
Rogaland	631	2 457	2 255	2 768	13	646	337	585	328
Hordaland	484	1 288	1 069	2 157	36	93	50	83	121
Sogn og Fjordane	377	1 554	1 381	1 774	69	85	52	80	110
Møre og Romsdal	431	1 671	1 431	1 130	43	76	54	60	135
Sør-Trøndelag	461	1 520	1 389	762	:	90	61	76	101
Nord-Trøndelag	306	1 563	1 473	562	:	358	241	334	106
Nordland	425	1 234	1 174	1 126	33	124	80	113	128
Troms Romsa	210	399	365	607	110	38	29	33	44
Finnmark Finnmark	77	171	152	132	-	7	6	6	14

Jordbruksareal i drift

- 4 dekar	58	975	960	143	9	278	165	253	138
5- 49 "	507	307	161	1 779	17	115	47	95	199
50- ³ 99 "	1 200	1 329	917	3 468	101	219	136	180	276
100-199 "	2 043	4 828	4 232	4 994	189	557	352	481	510
200-499 "	2 372	8 398	7 994	4 376	101	1 096	653	993	572
500- "	495	1 717	1 675	607	8	355	223	317	153

¹ Gjelder bedrifter med minst 5 dekar jordbruksareal i drift.² Medregnet hanndyr.³ Samdrifter osv. med mindre enn 5 dekar jordbruksareal i drift er medregnet.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.3.12. Husdyr. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999, 2008 og 2009*

	1959 ¹	1969 ¹	1979 ¹	1989 ¹	1999 ²	2008 ²	2009* ²
Hester	115 798	40 635	20 704	17 417	26 959	34 387	35 546
Storfe	1 099 350	971 928	968 843	949 369	1 033 070	891 170	877 711
Oksekalver under 1 år	322 151	340 239	177 025		184 111	146 472	142 689
Kvigekalver under 1 år			174 268		176 172	137 244	138 432
Okser over 1 år	46 251	47 023	79 275	608 900	124 641	118 053	118 985
Kviger over 1 år	136 516	148 313	165 987		198 389	177 881	171 736
Kyr	594 432	436 353	372 288	340 469	349 757	311 520	305 869
Melkekryr	..	..	..	..	312 948	248 283	239 386
Ammekryr	..	..	..	..	36 809	63 237	66 483
Sauer	1 750 985	1 840 755	1 952 092	2 183 098	2 324 789	2 250 471	2 296 084
Under 1 år	916 515	1 002 896	1 089 588	1 284 018	1 369 422	1 352 587	1 385 633
Over 1 år	834 470	837 859	862 504	899 080	955 367	897 884	910 451
Geiter	99 163	91 160	80 652	..	78 590	69 467	67 767
Melkegeiter	74 754	71 924	57 849	67 691	51 724	38 853	37 604
Svin	435 245	621 317	672 754	656 695	738 372	828 243	839 346
Avlssvin	61 787	78 163	86 340	84 233	100 408	99 618	101 025
Avlspurker	59 172	74 438	81 951	..	97 495	96 892	97 850
Avlsråner	2 615	3 725	4 389	..	2 913	2 726	3 175
Andre svin	373 458	543 154	586 414	572 462	637 964	728 625	738 321
Smågriser inntil 8 uker	..	..	..	..	265 009	274 545	286 550
Slaktesvin, 20-50 kilo	..	..	..	..	372 955	454 080	451 771
Høner	2 668 394	3 270 423	3 827 799	3 441 719	3 181 174	3 668 435	3 833 799
Livkyllinger	..	..	..	..	1 459 614	1 280 137	1 419 438
Slaktekyllinger	..	..	..	..	4 833 875	13 099 623	11 885 199

¹ Gjelder bedrifter med minst 5 dekar jordbruksareal i drift.² Samdrifter osv. med mindre enn 5 dekar jordbruksareal i drift er medregnet.³ Geiter over 1 år medregnet hanndyr.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.3.13. Husdyr, etter fylke. 2009*

	I alt	Østfold	Akershus og Oslo	Hedmark	Oppland	Buskerud	Vestfold
Hester	35 546	2 294	3 491	3 144	3 157	2 298	1 778
Storfe	877 711	20 729	21 585	61 406	110 398	23 850	13 604
Kyr	305 869	7 464	7 377	22 243	37 992	9 345	5 120
Melkekryr	239 386	5 087	4 363	14 225	28 793	5 076	2 528
Ammekryr	66 483	2 377	3 014	8 018	9 199	4 269	2 592
Øvrige storfe	571 842	13 265	14 208	39 163	72 406	14 505	8 484
Sauer	2 296 084	10 699	22 325	127 066	249 506	100 197	9 766
Under 1 år (lam)	1 385 633	6 320	13 468	79 593	158 449	64 046	5 944
Over 1 år	910 451	4 379	8 857	47 473	91 057	36 151	3 822
Melkegeiter	37 604	-	:	1 334	3 940	1 544	-
Avlssvin	101 025	7 097	4 023	12 127	8 103	1 695	6 280
Slaktesvin, 20-50 kilo	451 771	36 303	19 379	52 017	31 404	4 763	39 002
Høner	3 833 799	431 045	192 943	485 823	160 004	112 259	152 794
Livkyllinger	1 419 438	193 969	10 179	154 154	7 563	19 443	-
Slaktekyllinger	11 885 199	1 907 804	305 034	1 731 774	232 682	277 429	581 604
	Telemark	Aust-Agder	Vest-Agder	Rogaland	Hordaland	Sogn og Fjordane	Møre og Romsdal
Hester	1 894	771	1 264	3 018	1 748	1 109	2 550
Storfe	12 057	9 050	22 056	149 910	38 932	48 255	78 206
Kyr	4 485	3 227	7 549	49 554	14 331	18 336	26 536
Melkekryr	2 223	2 111	5 283	42 718	11 658	16 449	22 887
Ammekryr	2 262	1 116	2 266	6 836	2 673	1 887	3 649
Øvrige storfe	7 572	5 823	14 507	100 356	24 601	29 919	51 670
Sauer	59 192	30 609	51 263	466 894	224 440	205 347	135 219
Under 1 år (lam)	36 748	18 971	31 135	278 615	125 387	122 004	78 249
Over 1 år	22 444	11 638	20 128	188 279	99 053	83 343	56 970
Melkegeiter	1 539	-	-	1 157	3 057	6 700	4 751
Avlssvin	2 540	590	1 169	27 140	1 757	1 611	1 944
Slaktesvin, 20-50 kilo	6 476	4 159	3 428	122 524	7 666	6 460	10 010
Høner	88 305	75 061	65 295	1 129 578	127 180	82 218	108 541
Livkyllinger	189	-	108	863 867	20 415	95	176
Slaktekyllinger	51 461	268 788	-	2 060 509	284 496	-	118 001
	Sør-Trøndelag	Nord-Trøndelag	Nordland	Troms Romsa	Finnmark	Finnmárku	
Hester	2 493	1 419	1 762	987	369		
Storfe	79 698	99 751	63 620	16 415	8 189		
Kyr	27 659	33 984	21 575	6 070	3 022		
Melkekryr	23 607	27 522	16 773	5 155	2 928		
Ammekryr	4 052	6 462	4 802	915	94		
Øvrige storfe	52 039	65 767	42 045	10 345	5 167		
Sauer	145 157	90 337	218 088	124 669	25 310		
Under 1 år (lam)	88 155	54 288	131 264	77 503	15 494		
Over 1 år	57 002	36 049	86 824	47 166	9 816		
Melkegeiter	-	-	3 296	9 508	-		
Avlssvin	2 600	16 022	5 150	1 001	176		
Slaktesvin, 20-50 kilo	9 271	71 294	22 637	4 399	579		
Høner	169 112	344 898	65 988	31 149	11 606		
Livkyllinger	38 874	12 569	97 687	65	-		
Slaktekyllinger	1 820 827	2 216 230	35	-	-		

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.3.14. Dyretall per jordbruksbedrift med vedkommende husdyr, etter fylke og bruksstørrelse

	Storfe			Sau over 1 år	Melke- geit	Svin		Høner
	I alt	Ku ¹	Melkeku			Avls- svin	Slakte- svin	
	I alt	Melkeku	Ammeku					
1949 ²	..	3,9	..	..	..	..	..	³ 22
1959 ²	7,2	4,0	..	..	..	..	..	31
1969 ²	10,6	5,3	..	..	12,1	⁴ 20,6	5,0	..
1979 ²	18,0	9,6	..	..	19,4	⁴ 33,8	9,7	..
1989 ²	25,3	11,7	..	..	31,1	⁴ 45,9	16,1	..
1999 ⁵	34,3	13,2	13,8	6,7	42,1	68,9	27,2	72,3
2008 ⁵	48,4	18,6	19,8	12,0	57,7	86,1	60,6	182,9
2009* ⁵	55,1	19,9	20,5	12,9	59,7	88,5	64,1	194,8
								2 075
2009**⁵								
Fylke								
Østfold	65,4	50,1	28,6	15,1	30,0	-	63,4	243,6
Akershus og Oslo	69,2	30,4	26,6	17,5	36,6	:	51,6	193,8
Hedmark	61,1	30,3	21,3	19,9	65,5	55,6	78,2	224,2
Oppland	57,2	27,4	19,7	15,2	66,2	83,8	60,5	181,5
Buskerud	47,9	16,1	19,1	15,6	62,5	90,8	51,4	89,9
Vestfold	68,7	42,3	29,1	20,3	32,1	-	73,0	276,6
Telemark	39,7	10,9	16,5	12,4	54,9	70,0	79,4	129,5
Aust-Agder	42,7	13,6	17,9	10,4	49,5	-	39,3	198,0
Vest-Agder	46,4	15,5	17,0	11,3	41,8	-	55,7	114,3
Rogaland	66,5	17,9	24,6	10,5	68,5	89,0	80,5	209,4
Hordaland	36,4	6,6	15,7	7,4	46,0	84,9	35,1	92,4
Sogn og Fjordane	34,9	10,3	14,4	6,6	47,1	97,1	31,0	80,8
Møre og Romsdal	54,7	23,5	20,3	10,4	51,2	110,5	36,0	166,8
Sør-Trøndelag	57,4	36,3	21,1	11,4	75,4	:	42,6	122,0
Nord-Trøndelag	67,7	60,5	24,1	15,3	65,2	:	66,5	213,5
Nordland	54,2	19,2	19,3	12,2	78,1	99,9	64,4	200,3
Troms Romsa	45,0	10,0	17,4	10,9	78,1	86,4	34,5	133,3
Finnmark Finnmárku	53,9	22,9	21,5	5,5	74,9	-	29,3	96,5
								829
Jordbruksareal i drift								
- 4 dekar	111,3	256,9	38,1	9,1	55,7	149,4	120,9	243,7
5- 49 "	15,7	0,4	5,9	3,8	25,3	63,5	35,1	108,3
50- 99 "	21,0	1,8	8,1	5,7	37,6	74,8	42,3	124,8
100-199 "	31,3	9,7	12,6	8,6	58,7	83,1	47,3	148,1
200-499 "	54,4	35,0	19,4	14,1	84,9	109,5	61,3	199,1
500- "	108,5	99,7	36,2	24,6	115,5	107,8	83,7	279,0
								4 193

¹ Enkelte jordbruksbedrifter har både melkeku og ammeku.² Gjelder bedrifter med minst 5 dekar jordbruksareal i drift.³ Medregnet haner.⁴ Geit over 1 år medregnet hanndyr.⁵ Samdrifter osv. med mindre enn 5 dekar jordbruksareal i drift er medregnet.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.3.15. Husdyr på økologisk godkjente jordbruksbedrifter. 2002-2009*

	2002 ¹	2003 ²	2004 ²	2005 ²	2006 ³	2007 ³	2008 ³	2009 ³
Hester	186	159	211	162	100	114	107	91
Storfe	12 723	15 463	18 649	18 533	18 881	20 311	21 192	23 863
Melkekryr	4 070	5 226	5 643	5 461	5 441	6 030	6 847	7 622
Ammekryr	1 408	1 890	2 472	2 538	2 616	2 799	2 803	2 915
Andre storfe	7 245	8 347	10 534	10 534	10 824	11 482	11 542	13 326
Vinterfôra sauher	..	30 930	41 919	31 962	33 027	35 905	40 145	45 423
Geiter	2 482	2 204	2 230	1 443	1 249	1 353	1 296	1 337
Melkegeiter	1 234	1 294	1 252	645	522	591	497	576
Ammengeiter	338	395	382	360	297	305	336	333
Andre geiter	910	515	596	438	430	457	463	428
Svin	466	505	749	494	1 333	1 429	1 946	2 486
Verpehøner	34 321	38 628	57 511	32 656	66 273	84 310	119 323	170 409

¹ Per 31. juli.² Per 31. desember.³ Per 1. januar.

Kilde: Debio.

Tabell 2.3.16. Tamrein per 31. mars, etter reinbeiteområde. 2002-2009

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Hele landet	191 800	210 100	232 800	234 600	233 200	243 300	253 700	243 200
Reinbeiteområder i alt	180 100	197 900	220 700	221 900	220 900	230 800	240 900	230 700
Sør-Trøndelag/Hedmark	13 200	13 400	13 300	13 600	14 000	13 400	13 600	13 600
Nord-Trøndelag	13 000	12 900	12 300	12 400	11 800	12 500	12 600	12 100
Nordland	13 600	14 000	14 300	14 100	14 000	14 600	14 700	14 800
Troms/Romsdal	9 100	9 900	10 600	11 300	11 100	12 000	12 200	11 800
Vest-Finnmark	73 600	84 200	96 500	92 700	89 000	94 300	98 100	93 600
Øst-Finnmark	57 700	63 400	73 700	78 300	81 100	84 000	89 700	85 000
Utenfor reinbeiteområder (tamreinlag mfl.)	11 700	12 200	12 200	12 100	12 200	12 500	12 800	12 300

Kilde: Reindriftsforvaltningen.

Tabell 2.3.17. **Produksjon av kjøtt til salg og hjemmeforbruk. 1959, 1969, 1979, 1989 og 1999-2009*.****Tonn**

	I alt	Storfe	Kalv	Sau og lam	Geit og kje	Fjørfe	Svin ¹	Hest	Tamrein	Kanin
Tonn										
1959	119 018	41 070	7 455	14 907	315	2 937	48 243	2 246	1 600	245
1969	150 567	52 110	6 606	17 262	312	5 176	65 566	1 904	1 411	220
1979	182 084	69 617	1 902	19 014	258	9 818	78 932	750	1 625	168
1989	206 483	74 022	1 364	23 072	331	19 988	84 099	798	2 592	217
1999	267 058	94 051	1 525	22 946	266	36 528	109 250	606	1 616	270
2000	262 749	88 384	2 477	23 499	257	43 091	102 913	588	1 270	270
2001	264 021	83 438	2 315	24 482	241	42 321	108 756	636	1 572	260
2002	263 843	83 220	2 397	25 145	242	46 138	104 018	636	1 787	260
2003	268 027	83 115	2 173	24 534	240	49 382	106 039	569	1 715	260
2004	284 207	84 440	2 101	26 233	222	54 617	113 511	533	2 290	260
2005	286 182	85 303	2 067	26 096	247	56 861	112 818	465	2 065	260
2006	295 162	85 526	2 116	25 278	297	62 894	116 356	425	1 990	280
2007	299 210	82 566	2 089	23 544	285	70 282	117 742	383	2 069	250
2008	320 477	84 499	1 966	24 246	306	84 090	122 706	363	2 061	240
2009*	316 292	82 667	1 698	24 063	306	81 250	123 737	363	1 978	230

¹ Fra og med 2002 regnes vekt av svin uten hode og labb.

Kilde: Totalkalkulen for jordbruket, Budsjettetnemnda for jordbruket.

Tabell 2.3.18. **Produksjon av melk, egg, ull, honning og pelsskinn til salg og hjemmeforbruk. 1959, 1969, 1979, 1989 og 1999-2009***

	Melk		Egg ¹	Honing	Ull	Pelsskinn
	Kumelk ¹	Geitemelk				
	1 000 liter					
Tonn						
1959	1 417 000	19 700	31 179	900	4 556	647 300
1969	1 634 000	26 200	37 260	973	4 830	1 977 900
1979	1 782 000	23 300	44 939	600	4 764	1 345 000
1989	1 854 000	26 600	51 933	2 128	4 830	1 278 500
1999	1 654 000	21 700	47 705	1 000	5 105	786 600
2000	1 566 000	21 100	47 786	1 250	4 957	719 100
2001	1 523 000	20 300	47 760	1 000	5 130	722 900
2002	1 509 000	21 300	47 841	1 900	5 156	691 900
2003	1 524 000	21 200	50 239	1 500	5 095	712 800
2004	1 524 000	21 500	52 414	1 300	5 185	714 100
2005	1 515 000	22 100	50 702	1 500	5 064	592 000
2006	1 504 000	20 900	50 815	1 300	4 901	754 300
2007	1 545 000	20 300	53 187	1 400	4 490	735 500
2008	1 531 000	20 300	56 012	1 450	4 466	866 200
2009*	1 506 000	20 800	58 745	1 100	4 584	887 600

¹Inkludert hjemmeforbruk.

Kilde: Totalkalkulen for jordbruket, Budsjettetnemnda for jordbruket.

Tabell 2.3.19. Norge og EU. Storfehold. 2007

	Jordbruksbedrifter med storfe i alt	Antall storfe i alt	Jordbruksbedrifter med melkekyr	Antall melkekyr	Melkekyr per jordbruksbedrift	Jordbruksbedrifter med ammekyr	Antall ammekyr	Amme-kyr per jordbruksbedrift
EU-27								
2005	3 756 910	90 018 070	2 821 360	25 151 240	8,9	705 140	12 243 970	17,4
2007	3 334 210	89 470 080	2 486 670	24 370 680	9,8	647 690	12 380 700	19,1
2007								
Belgia	28 460	2 649 390	13 320	523 700	39,3	19 630	544 520	27,7
Bulgaria	133 330	601 980	120 820	350 180	2,9	3 330	16 300	4,9
Tsjekkia	13 960	1 419 010	5 620	416 520	74,1	5 020	154 470	30,8
Danmark	15 610	1 566 220	5 380	545 420	101,4	9 180	105 960	11,5
Tyskland	169 690	12 674 930	101 070	4 076 380	40,3	58 560	742 990	12,7
Estland	7 420	253 230	6 080	107 840	17,7	960	8 970	9,3
Irland	104 930	6 572 870	21 320	1 058 210	49,6	70 200	1 115 810	15,9
Hellas	21 520	732 000	8 020	157 410	19,6	9 520	188 810	19,8
Spania	124 010	5 740 560	37 290	974 860	26,1	77 670	1 670 020	21,5
Frankrike	219 960	19 350 470	93 120	3 814 630	41,0	134 470	4 276 820	31,8
Italia	146 990	6 364 350	62 790	1 890 910	30,1	44 150	600 520	13,6
Kypros	290	58 460	240	22 650	94,4	110	2 560	23,3
Latvia	47 350	397 860	43 690	182 320	4,2	1 500	10 640	7,1
Litauen	132 600	784 200	123 170	398 370	3,2	3 480	11 900	3,4
Luxembourg	1 480	191 930	1 090	40 040	36,7	1 450	32 820	22,6
Ungarn	19 800	703 500	12 170	265 430	21,8	2 230	56 170	25,2
Malta	230	18 910	190	8 080	42,5	0	0	-
Nederland	35 260	3 762 780	24 510	1 468 300	59,9	8 090	88 830	11,0
Østerrike	76 730	1 973 410	49 450	521 680	10,5	48 630	267 970	5,5
Polen	718 260	5 855 390	651 050	2 767 780	4,3	7 500	56 840	7,6
Portugal	52 130	1 324 290	13 500	272 660	20,2	21 970	370 610	16,9
Romania	1 067 730	2 733 560	1 012 410	1 586 690	1,6	21 560	45 630	2,1
Slovenia	40 840	472 360	19 200	124 190	6,5	17 460	52 250	3,0
Slovakia	15 450	501 660	11 540	177 220	15,4	940	36 010	38,3
Finland	18 620	926 690	14 390	296 070	20,6	2 160	43 280	20,0
Sverige	23 880	1 559 740	7 100	369 650	52,1	12 500	185 720	14,9
Storbritannia	97 680	10 280 330	28 140	1 953 490	69,4	65 420	1 694 280	25,9
Norge								
2005	21 770	933 700	15 890	265 190	16,7	5 230	55 650	10,6
2007	19 630	905 520	13 670	253 360	18,5	5 310	60 950	11,5

Kilde: Jordbruksstatistikk, Eurostat.

Tabell 2.3.20. Norge og EU. Jordbruksbedrifter med melkeku, etter buskapsstørrelse. 2007

	Jordbruks- bedrifter med melkekyr	Etter antall melkekyr				
		1-9	10-19	20-29	30-49	50-
		Prosent				
EU-27						
2005	2 821 360	82	6	3	4	4
2007	2 486 670	81	6	3	4	5
2007						
Belgia	13 320	11	11	17	31	30
Bulgaria	120 820	95	3	1	1	0
Tsjekkia	5 620	59	10	4	4	24
Danmark	5 380	7	4	6	12	71
Tyskland	101 070	14	21	19	22	24
Estland	6 080	84	6	3	2	6
Irland	21 320	5	8	13	30	44
Hellas	8 020	54	16	9	9	11
Spania	37 290	38	19	13	16	13
Frankrike	93 120	7	8	16	40	29
Italia	62 790	43	19	9	11	18
Kypros	240	8	4	0	8	79
Latvia	43 690	93	4	1	1	1
Litauen	123 170	95	3	1	1	0
Luxembourg	1 090	17	7	16	38	24
Ungarn	12 170	80	10	2	3	4
Malta	190	37	5	5	16	32
Nederland	24 510	11	6	7	18	58
Østerrike	49 450	57	29	10	4	1
Polen	651 050	88	8	2	1	0
Portugal	13 500	52	15	11	12	10
Romania	1 012 410	99	0	0	0	0
Slovenia	19 200	80	14	4	2	1
Slovakia	11 540	94	1	0	0	5
Finland	14 390	19	38	24	14	5
Sverige	7 100	3	13	18	31	36
Storbritannia	28 140	34	5	3	8	49
Norge						
2005	15 890	17	56	20	5	1
2007	13 670	14	52	23	8	2

Kilde: Jordbruksstatistikk, Eurostat.

Tabell 2.3.21. Norge og EU. Saue- og geitehold. 2007

	Jordbruksbedrifter med søyer	Antall søyer	Søyer per jordbruksbedrift	Jordbruksbedrifter med geiter som har kjea	Antall geiter som har kjea	Geiter som har kjea per jordbruksbedrift
EU-27						
2005	1 292 150	73 082 170	57	677 860	10 511 520	16
2007	1 128 180	71 473 110	63	595 220	10 540 450	18
2007						
Belgia	3 750	121 470	32	850	27 190	32
Bulgaria	133 110	1 283 560	10	108 730	344 520	3
Tsjekkia	4 270	105 190	25	1 500	8 680	6
Danmark	2 690	72 580	27	510	7 660	15
Tyskland	25 480	1 468 150	58	..	..	..
Estland	2 240	49 960	22	730	2 570	4
Irland	37 760	2 966 830	79	790	6 270	8
Hellas	125 910	8 116 400	64	107 440	4 109 150	38
Spania	77 110	17 072 220	221	34 950	2 295 760	66
Frankrike	64 950	6 814 190	105	18 670	1 159 800	62
Italia	70 450	5 891 940	84	30 610	797 480	26
Kypros	1 430	178 260	125	2 490	218 370	88
Latvia	4 330	40 450	9	4 340	12 440	3
Litauen	3 550	22 990	6	10 090	14 460	1
Luxembourg	200	4 330	22	50	1 220	24
Ungarn	15 540	976 710	63	9 630	37 230	4
Malta	980	7 520	8	520	5 000	10
Nederland	13 570	644 800	48	690	223 250	324
Østerrike	13 420	213 170	16	6 550	37 990	6
Polen	13 880	208 000	15	47 090	93 640	2
Portugal	45 410	1 953 060	43	29 510	323 360	11
Romania	373 150	7 339 120	20	164 490	728 480	4
Slovenia	5 500	89 460	16	3 590	19 820	6
Slovakia	3 280	281 980	86	3 790	12 330	3
Finland	1 840	62 170	34	410	4 620	11
Sverige	7 960	230 900	29	..	..	..
Storbritannia	76 420	15 257 700	200	7 200	49 160	7
Norge						
2005	17 390	927 170	53	1 110	49 160	44
2007	15 950	868 910	54	1 130	46 400	41

Kilde: Jordbruksstatistikk, Eurostat.

Tabell 2.3.22. Norge og EU. Svine- og fjørfehold. 2007

Jordbruksbedrifter med svin	Antall svin i alt	Jordbruksbedrifter med avlspurker	Antall avlspurker	Avlspurker per jordbruksbedrift	Jordbruksbedrifter med høner ¹	Antall høner ¹	Høner ¹ per jordbruksbedrift
EU-27						1 000 dyr	
2005	3 822 370	154 625 890	1 009 260	16 475 400	16	6 322 630	520 810 82
2007	3 519 780	155 669 970	890 620	16 015 080	18	5 971 890	509 320 85
2007							
Belgia	6 990	6 255 590	4 230	567 580	134	3 690	11 990 3 249
Bulgaria	153 860	847 790	32 200	133 760	4	312 490	6 910 22
Tsjekkia	11 390	2 875 870	2 900	301 380	104	14 850	8 850 596
Danmark	7 210	13 723 470	3 600	1 408 790	391	2 810	4 160 1 480
Tyskland	79 420	27 059 280	28 750	2 498 370	87	73 490	51 430 700
Estland	2 890	369 730	460	37 030	81	8 050	850 106
Irland	800	1 605 600	430	164 120	382	7 210	2 380 330
Hellas	33 310	1 111 540	10 930	172 740	16	283 750	8 400 30
Spania	108 160	23 423 680	36 410	3 217 730	88	182 310	59 940 329
Frankrike	35 290	14 282 950	10 890	1 217 260	112	109 010	73 670 676
Italia	100 950	9 040 250	14 530	707 790	49	69 150	37 030 536
Kypros	740	458 030	370	56 770	153	8 390	540 64
Latvia	29 570	419 390	3 310	50 080	15	46 240	2 850 62
Litauen	95 300	956 070	7 730	87 320	11	124 270	4 650 37
Luxembourg	180	83 260	100	7 470	75	420	60 143
Ungarn	282 510	3 822 660	44 370	300 190	7	298 290	13 090 44
Malta	140	79 190	140	7 280	52	1 030	560 544
Nederland	8 690	11 662 650	3 610	1 144 830	317	1 960	49 410 25 209
Østerrike	45 490	3 234 650	9 360	304 960	33	56 670	6 700 118
Polen	664 020	18 512 320	382 210	1 814 700	5	1 150 110	51 530 45
Portugal	67 140	1 798 500	20 390	248 060	12	145 840	9 140 63
Romania	1 697 580	4 708 810	255 170	569 810	2	2 951 970	39 350 13
Slovenia	31 690	544 410	5 170	50 310	10	37 980	1 270 33
Slovakia	39 620	837 090	3 360	74 760	22	41 290	4 490 109
Finland	2 820	1 448 040	1 880	174 600	93	1 310	4 260 3 252
Sverige	2 290	1 676 350	1 440	178 960	124	4 340	7 080 1 631
Storbritannia	11 730	4 832 800	6 680	518 430	78	34 970	48 730 1 393
Norge							
2005	3 470	824 240	2 110	98 700	47	2 590	4 710 1 819
2007	2 970	837 890	1 750	97 220	56	1 930	4 930 2 554

¹ Medregnet livkyllinger til verpehøner.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Eurostat.

2.4. Driftsmidler

Med driftsmidler menes varer, maskiner, bygninger og andre faste anlegg som brukes i produksjonen av jordbruksprodukter. Driftsmidlene deles ofte i varige og ikke-varige. I varige driftsmidler inngår driftsbygninger, maskiner og redskap, annet utstyr og anlegg med levetid utover ett år. Ikke-varige driftsmidler er varer som forbrukes i produksjonen i løpet av året, for eksempel såfrø, handelsgjødsel, plantevernmidler, kraftfør, drivstoff og annen energi.

- I 2008 investerte jordbruksbedriftene 3,45 milliarder kroner i driftsbygninger for jordbruk. Tilsvarende beløp i 2005 var 2,71 milliarder kroner, regnet i faste 2008-kroner.
- Jordbruksbedriftene investerte 2,77 milliarder kroner i nye eller brukte maskiner og redskap i 2008. Det er en økning på 2 prosent fra 2005.
- 11 prosent av jordbruksarealet i drift kan om nødvendig vannes.
- Salget av nitrogen i handelsgjødsel var forholdsvis stabilt fra slutten av 1970-tallet til 2007. I samme perioden er salget av fosfor i handelsgjødsel mer enn halvert. Salget i 2008 og 2009 er sterkt påvirket av den store prisøkningen i sesongen 2008/09.
- Totalt salg av kraftfør har økt svakt i siste tiårsperioden. Kraftfør til svin og fjørfe har økt, mens kraftfør til storfe har avtatt.

Driftsbygninger

Det er ikke gjennomført undersøkelser av antall og grunnflate av driftsbygninger på jordbruksbedrifter siden 1999, og bygningsmassen på alle landbrukseiendommer er ikke undersøkt siden 1989. I 1999

hadde 71 000 jordbruksbedrifter 131 300 driftsbygninger i bruk eller i brukbar stand, med en total grunnflate på 28,9 millioner kvadratmeter. Dette tilsvarer i gjennomsnitt 1,9 bygninger og 415 kvadratmeter per jordbruksbedrift med driftsbygning. Sammenlignet med tidligere tellinger har bygningsareal per jordbruksbedrift økt. Dette henger sammen med økende størrelse på jordbruksbedriftene. Hele eller store deler av 10 100 bygninger med en grunnflate på 1,4 millioner kvadratmeter var ikke i bruk.

I 2009 fantes det om lag 127 000 landbrukseiendommer med jordbruksarealet bortleid eller ute av drift. Mange av disse eiendommene har fortsatt driftsbygninger som er bygd for jordbruksdrift. Disse bygningene er i bruk i annen næringsvirksomhet eller er ute av bruk. Mye av den ubrukte bygningsmassen er gammel og lite egnet til jordbruksdrift eller annen virksomhet.

Driftsbygningene i landbruket, for eksempel de rødmalte kombinerte fjøs- og låvebygningene samt stabburene er godt synlige elementer i jordbrukslandskapet. Vedlikehold av disse bygningene medfører betydelige utgifter for eier/bruker.

I 2008 investerte 14 prosent av jordbruksbedriftene i driftsbygninger for jordbruk. Samlet investering var 3,45 milliarder kroner. I 2001 og 2005 ble det investert henholdsvis 1,35 og 2,71 milliarder kroner (faste 2008-kroner). 27 prosent av samlet investering i 2008 ble gjort på jordbruksbedrifter med driftsformen storfe melkeproduksjon. Samme år hadde 84 prosent av jordbruksbedriftene utgifter til vedlikehold av driftsbygninger. Vedlikeholdsutgifte utgjorde 1,13 milliarder kroner, som i gjennomsnitt svarer til 28 300 kroner per bedrift med utført vedlikehold.

Figur 2.4.1. Investering i driftsbygninger for jordbruk. 1988, 1997, 2001, 2005 og 2008*.

Faste 2008-kroner

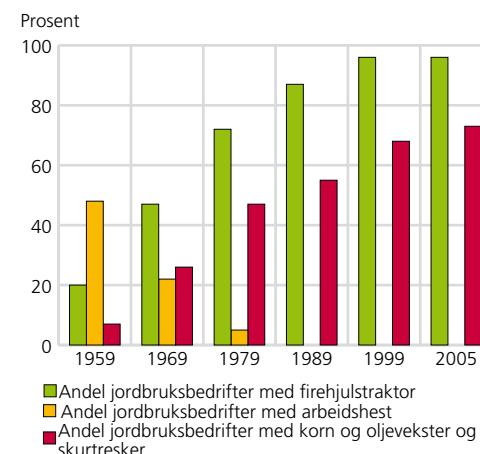
Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

44 100 jordbruksbedrifter hadde husdyr i 2003. Av disse hadde 65 prosent lager for bløtgjødsel, 34 prosent lager for fast gjødsel og 6 prosent lager for land (urin). 16 prosent av bedriftene nytte innendørs talle/dypstrø eller utendørs talle/utegård. Samme jordbruksbedrift kunne ha mer enn én type lager eller både lager og talle/dypstrø. Gjennomsnittlig lagerkapasitet regnet i måneder med inneføring utgjorde 10-13 måneder. Ifølge forskrift om husdyrgjødsel skal gjødsellageret ha så stor kapasitet at all gjødsel kan spres i perioden fra våronnstart til 1. september, dog med mulighet til forlengelse. Lagringskapasiteten skal være minimum åtte måneder.

Traktorer og maskiner

I 2005 hadde 50 900 jordbruksbedrifter i alt 114 100 firehjulstraktorer. 96 prosent av jordbruksbedriftene disponerte egen firehjulstraktor, og gjennomsnittlig antall traktorer var 2,2. Gjennomsnittlig jordbruksareal per firehjulstraktor var 91 dekar, mot 64 dekar i 1989 og 110 dekar i 1969. Over tid har andel traktorer med

Figur 2.4.2. Andel jordbruksbedrifter med firehjulstraktor, arbeidshest og skurtresker. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2005. Prosent

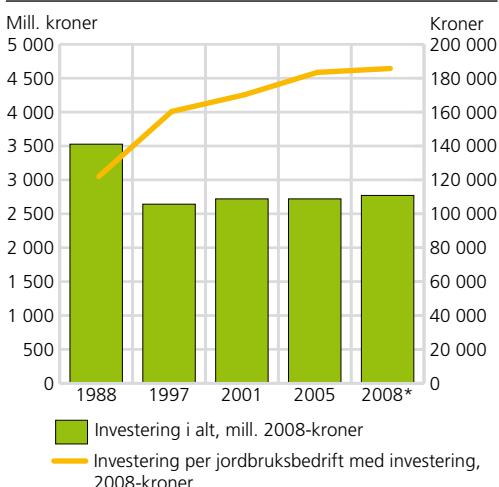
Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

firehjulstrekk økt, og det samme gjelder gjennomsnittlig motorstyrke.

73 prosent av jordbruksbedriftene som dyrket korn og oljevekster til modning i 2005, hadde skurtresker, inkludert deleie i tresker. Andelen deleiere har de senere årene gått litt ned. Trolig skyldes dette at flere går over til å leie skurtresker med fører. Gjennomsnittlig korn- og oljevekst-areal per skurtresker var 279 dekar i 2005, mot 212 dekar i 1989 og 232 dekar i 1969.

31 prosent av jordbruksbedriftene investerte i nye eller brukte maskiner og redskap for jordbruk i 2008. Samlet investering var 2,77 milliarder kroner, som er en liten økning sammenlignet med 2001 og 2005. Leasing av maskiner gjennom finansieringsselskap er også en del av de totale maskinkostnadene i jordbruket, og leasing har økt i omfang de siste årene. I 2008 ble det betalt 657 millioner kroner i leasing-leie, mot 470 millioner i 2005.

Figur 2.4.3. Investering i maskiner og redskap for jordbruk. 1988, 1997, 2001, 2005 og 2008*. Faste 2008-kroner

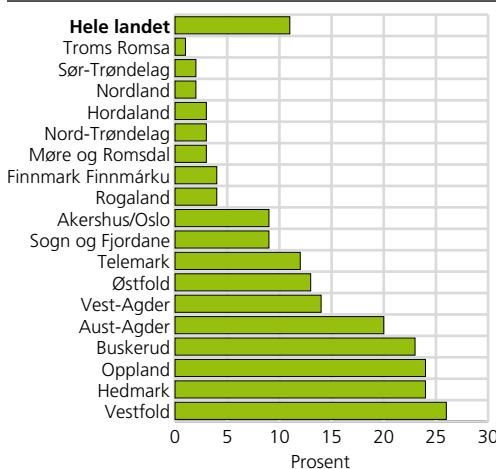
Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Vanningsanlegg

Nedbørmengden i vekstsesongen varierer mye mellom distrikter i Norge. Det meste av landet har i normale år nok nedbør til å unngå betydelige tørkeskader, men for eksempel nordre Gudbrandsdalen har så lite nedbør at vanning av jordbruksarealet har vært drevet i generasjoner. Jordtype og vekst som dyrkes, er viktig for vann-behovet. Generelt er sandholdig jord mer tørkesvak enn annen jord. Vekster som grønnsaker, poteter og gras trenger mer vann enn korn. For grønnsaker og poteter, der innsatsen av gjødsel, plantevernmidler og arbeid er stor og kvaliteten på avlingen avgjørende for det økonomiske resultatet, er det viktig med mulighet for vanning. Fram til begynnelsen av 1990-tallet ga staten tilskudd til bygging av vanningsanlegg.

I 2007 ble det på jordbruksbedriftene registrert 1 176 000 dekar jordbruks-areal som *kunne* vannes med eksisterende anlegg. I 2006 utgjorde jordbruksareal som faktisk ble vannet, knapt halvparten av dette, eller 564 000 dekar. Bruk av van-

Figur 2.4.4. Andel jordbruksareal som kan vannes med eksisterende vanningsanlegg, etter fylke. 2007. Prosent

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

ningsvogn eller rør/slange med spredere er de dominerende måtene å vanne på. Dryppvanning brukes noe i frukt- og bærproduksjon.

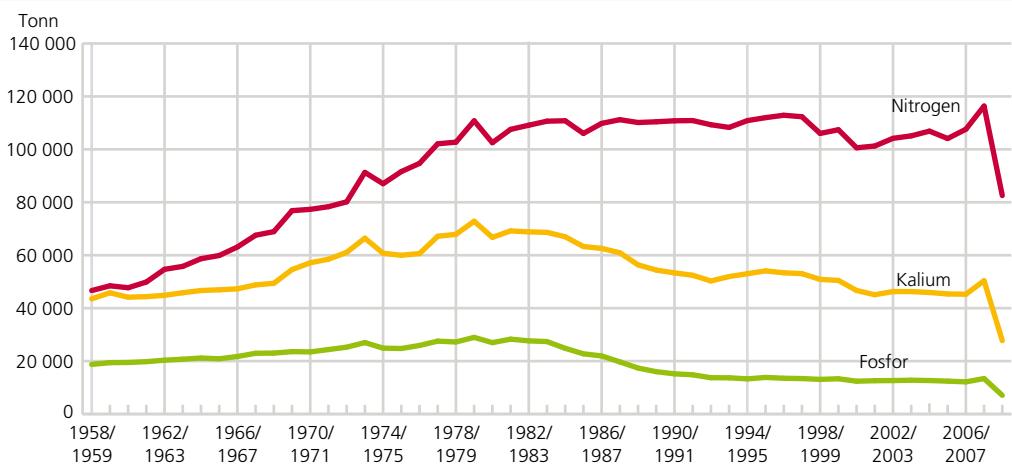
Grøfting av jordbruksareal

Fram til begynnelsen av 1990-tallet ga staten tilskudd til grøfting av jordbruksareal. For eksempel ble det på 1970-tallet i gjennomsnitt per år gitt tilskudd til grøfting av 60 000 dekar. I gjennomsnitt for årene 2002-2005 ble det grøftet 36 000 dekar.

Bruk av handelsgjødsel

Statistikken over omsetning av handelsgjødsel gjelder salg i perioden 1. juli et år til 30. juni året etter. En antar at mesteparten av gjødsla solgt etter 1. juli brukes i neste års vekstsesong. Salg av gjødsel til skogbruket og til bruk i småhager, grøntanlegg og lignende inngår i tallene, men utgjør en ubetydelig del. Statistikken bygger på rapportering av salg fra grossister og importører, og tar ikke hensyn til eventuell lagring av gjødsel i jordbruksbedriftene. Sett over noen år vil statistikken

Figur 2.4.5. Omsetning av nitrogen, fosfor og kalium i handelsgjødsel¹. 1958/1959-2008/2009. Tonn verdistoff

¹Inklusivt salg til skogbruk, småhager, grøntanlegg o.l.

Kilde: Mattilsynet.

vise et riktig bilde av utviklingen i forbruket av handelsgjødsel i jordbruket.

Salget av nitrogenengjødsel, regnet i verdistoff (N), ble mer enn doblet fra slutten av 1950-tallet til begynnelsen av 1980-tallet. Senere var salget nokså stabilt fram til 2007/08. Salget av fosforgjødsel, regnet i verdistoff (P), økte sakte fra slutten av 1950-tallet til slutten av 1970-tallet. Fra begynnelsen av 1980-tallet falt salget markert i løpet av en tiårsperiode.

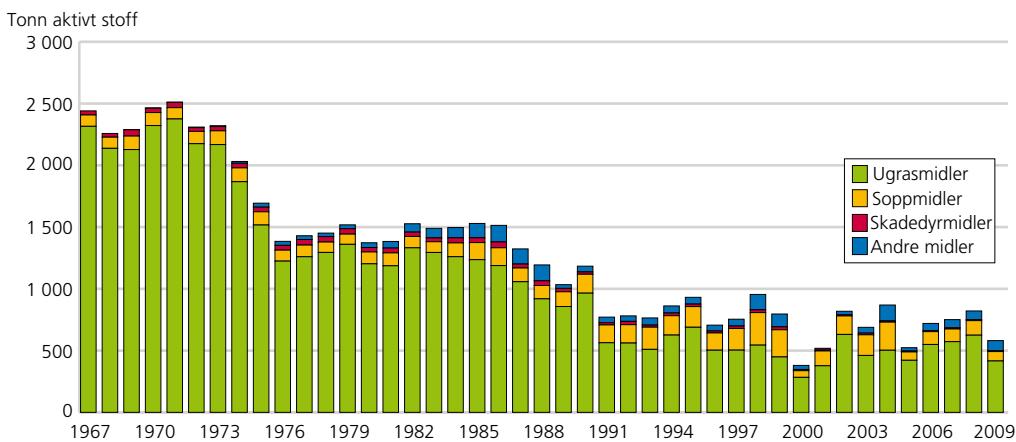
Omsetningen for 2007/08 og 2008/09 er sterkt påvirket av den store prisøkningen for sesongen 2008/09. I 2007/08 ble det hamstret gjødsel på grunn av forventet prisstigning for sesongen 2008/09. På grunn av de høye prisene i 2008/09 regnes det med en reell nedgang i forbruket. Budsjettet for jordbrukskalk har korrigert for hamstring og anslår forbruket av nitrogen til 103 000 tonn i 2008 og 99 400 tonn i 2009. For fosfor er anslått forbruk henholdsvis 11 700 og 8 900 tonn.

Omsatt vare av handelsgjødsel var i alt 366 000 tonn i 2008/09, av dette utgjorde allsidige gjødselslag (NPK-gjødsel) 77 prosent. Det er en nedgang fra 85 prosent i 2006/07. Nedgangen må ses i sammenheng med den før nevnte prisstigningen, som har ført til mer bruk av rimelige ensidige gjødselslag. I årene 1988-1999 var handelsgjødsel lagt en egen miljøavgift. Fra og med 1998 er det obligatorisk med gjødselplan for alle som søker produksjonstilskudd i jordbruket.

Omsetningen av jordbrukskalk var 183 500 tonn i 2008. De senere årene har salget av kalk til jordbruket avtatt, og sammenlignet med gjennomsnittet for årene 1990-1999 er salget i 2008 halvert. I forhold til det antatte behovet for vedlikeholdskalkning av jordbruksarealet er den tilførte mengden nå for liten.

Bruk av plantevernmidler

Statistikken over omsetning av plantevernmidler gjelder salg fra importør/norsk produsent til distributør/forhandler. De siste årene har statistikken vært preget av

Figur 2.4.6. Omsetning av plantevernmidler¹. 1967-2009. Tonn aktivt stoff

¹ Inklusiv salg til skogbruk, samferdsel, småhager, grøntanlegg o.l.

Kilde: Mattilsynet.

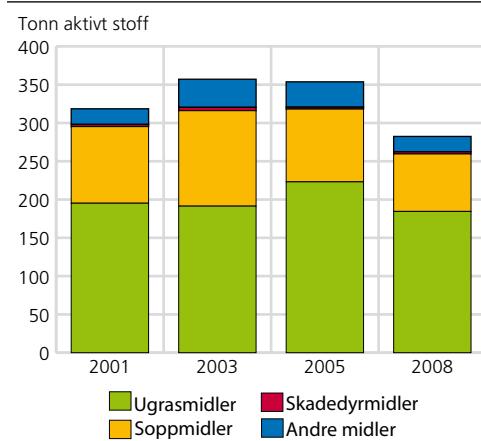
endringer av avgiftssystemet og økning av avgiftene, noe som har ført til varierende grad av hamstring og endring i lagerbeholdninger. Statistikken viser derfor ikke det faktiske årlige salget til sluttbrukerne. Plantevernmidler brukt utenom jordbruket inngår; for eksempel brukes det midler i småhager, på golfbaner og i grøntanlegg, langs jernbane og i skogbruket. Den store nedgangen i omsetningen av ugrasmidler fra 1970-tallet og til i dag skyldes i stor grad overgang fra preparater som krever store doser, til lavdosemidler innenfor korndyrkingen.

SSB har gjennomført undersøkelser av den faktiske bruken av plantevernmidler i jordbruket for årene 2001, 2003, 2005 og 2008. Undersøkelsene omfattet 96-97 prosent av det totale jordbruksarealet i drift. Midler brukt til beising av såfrø eller påført planter før utplanting inngår ikke i undersøkelsene. Undersøkelsen for 2008 omfattet for første gang plantevern i veksthus. Bruken av plantevernmidler kan variere betydelig fra et år til et annet på grunn av værforholdene.

Kraftfôr

Salget av kraftfôr har økt fra i underkant av 0,7 millioner tonn rundt 1960 til knapt 1,8 millioner tonn i 2009. De siste ti årene har det vært forholdsvis små endringer i totalsalget, mens fordelingen etter type kraftfôr har endret seg en del. Det har vært nedgang i salget av kraftfôr til drøvtygge. Dette skyldes trolig nedgangen i

Figur 2.4.7. Forbruk av plantevernmidler i jordbruket. 2001, 2003, 2005 og 2008. Tonn aktivt stoff

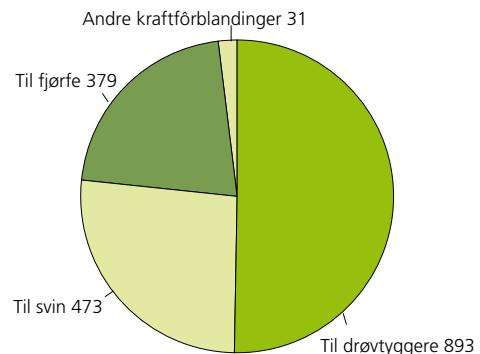
Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

melkeproduksjonen. I samme perioden har det vært økning i produksjonen av svine- og fjørfekjøtt, noe som forklarer det økte salget av kraftfôr til svin og fjørfe.

Energi

Forbruket av energi i jordbruket omfatter i første rekke diesel til traktorer og andre maskiner, elektrisk kraft til lys, drift av maskiner/redskap og oppvarming samt fyringsolje til oppvarming og tørking. Bioråstoff er på vei inn som energikilde til oppvarming og tørking. Til oppvarming av veksthus brukes dessuten noe naturgass og propangass.

Figur 2.4.8. Salg av kraftfôr til husdyrbrukere og detaljister, etter type fôr. 2009. 1 000 tonn

Kilde: Statens landbruksforvaltning.

Tabell 2.4.1. Forbruk av elektrisk energi og diesel i jordbruket¹. 2001, 2005 og 2008*

	Elektrisk energi	Forbruk per jordbruksbedrift med forbruk	Diesel	Forbruk per jordbruksbedrift med forbruk
				Liter
2001	1 000 kWh	22	1 000 liter	2 261
2005	1 222 213	24	128 812	2 727
2008*	1 142 109	26	131 659	2 979
	1 107 685		127 080	

¹ Forbruk i veksthus er ikke inkludert.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.4.2. Jordbruksbedrifter med driftsbygning, antall driftsbygninger og grunnflate av driftsbygningene, etter fylke. 1999

	Jordbruksbedrifter med driftsbygning	Driftsbygninger		Grunnflate av driftsbygningene	
		I alt	Av disse med driftsbygning der hele eller en stor del av bygningen ikke er i bruk	I alt	Av dette bygninger der hele eller en stor del av bygningene ikke er i bruk
I alt	69 576	8 502	131 318	10 136	28 905
Østfold	3 545	610	8 312	785	2 166
Akershus og Oslo	3 394	654	6 941	799	1 947
Hedmark	5 824	864	11 992	1 103	2 921
Oppland	6 943	1 003	13 986	1 321	2 987
Buskerud	3 765	585	7 006	705	1 588
Vestfold	2 422	299	4 901	339	1 258
Telemark	2 568	381	4 322	448	867
Aust-Agder	1 235	165	2 146	184	410
Vest-Agder	1 973	196	3 351	214	578
Rogaland	6 112	621	12 285	708	2 698
Hordaland	5 509	441	9 217	508	1 385
Sogn og Fjordane	5 239	519	8 607	585	1 542
Møre og Romsdal	4 954	420	8 445	464	1 737
Sør-Trøndelag	4 726	608	9 003	713	2 153
Nord-Trøndelag	4 947	641	9 839	714	2 562
Nordland	3 774	308	6 854	344	1 334
Troms Romsa	2 020	137	3 143	148	587
Finnmark Finnmark	626	50	968	54	185
					1 000 m ²

Kilde: Jordbruksstelling 1999, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.4.3. Firehjulstraktorer og skurtreskere, etter fylke og jordbruksareal i drift¹. 2005

	Jordbruksbedrifter i alt	Jordbruksbedrifter med firehjulstraktor	Tallet på firehjulstraktorer	Jordbruksbedrifter med skurtresker	Tallet på skurtreskere
1979 ¹	125 302	90 109	130 202	18 594	16 093
1989 ¹	99 382	86 785	154 696	18 299	16 671
1999 ²	70 740	67 830	134 341	14 901	13 813
2005 ²	53 003	50 918	114 110	12 251	11 877
Fylke					
Østfold	2 773	2 692	6 905	1 975	1 953
Akershus og Oslo	2 734	2 673	6 441	1 779	1 700
Hedmark	4 330	4 200	10 284	1 848	1 828
Oppland	5 681	5 381	12 793	1 364	1 331
Buskerud	2 822	2 777	6 286	1 109	1 088
Vestfold	1 882	1 855	4 433	1 099	1 030
Telemark	1 796	1 757	3 385	464	434
Aust-Agder	801	775	1 569	65	69
Vest-Agder	1 297	1 255	2 545	49	47
Rogaland	5 345	4 974	11 024	130	142
Hordaland	3 776	3 623	6 143	8	8
Sogn og Fjordane	3 865	3 723	7 011	16	23
Møre og Romsdal	3 596	3 473	7 453	188	179
Sør-Trøndelag	3 658	3 537	8 538	801	751
Nord-Trøndelag	3 996	3 806	9 177	1 283	1 236
Nordland	2 837	2 676	6 436	57	48
Troms Romsa	1 384	1 344	2 859	:	:
Finnmark Finnmárku	430	397	828	:	:
Jordbruksareal i drift					
- 49 dekar	6 411	5 188	7 958	356	318
50- 99 "	10 141	9 885	17 942	1 338	1 225
100-199 "	16 764	16 606	35 428	3 540	3 443
200-299 "	10 186	10 031	25 076	2 472	2 399
300-499 "	6 817	6 642	18 873	2 754	2 676
500- "	2 684	2 566	8 833	1 791	1 816

¹ Gjelder bedrifter med minst 5 dekar jordbruksareal i drift.² Samdrifter osv. med mindre enn 5 dekar jordbruksareal i drift er medregnet.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

**Tabell 2.4.4. Omsetning av handelsgjødsel.
1958/1959, 1968/1969, 1978/1979, 1988/1989 og
1998/1999-2008/2009. Tonn verdistoff**

	I alt	Nitrogen (N)	Fosfor (P)	Kalium (K)
1958/59	108 958	46 654	18 754	43 550
1968/69	141 328	68 908	23 027	49 393
1978/79	197 836	102 715	27 233	67 888
1988/89	183 867	110 138	17 376	56 353
1998/99	169 971	106 017	13 092	50 862
1999/00	171 215	107 410	13 325	50 480
2000/01	159 674	100 592	12 399	46 683
2001/02	158 926	101 258	12 593	45 075
2002/03	163 078	104 162	12 643	46 273
2003/04	164 163	105 096	12 786	46 281
2004/05	165 468	106 882	12 660	45 926
2005/06	161 878	104 088	12 431	45 359
2006/07	164 996	107 588	12 155	45 253
2007/08	180 111	116 351	13 403	50 357
2008/09	117 355	82 549	7 071	27 735

Kilde: Mattilsynet.

Tabell 2.4.5. Omsetning av plantevernmidler. 1969, 1979, 1989 og 1999-2009. Tonn aktivt stoff

	I alt	Soppmidler	Skadedyrmidler	Ugrasmidler	Andre midler, inkludert tilsetningsstoffer
1969	2 288,8	109,2	51,1	2 127,6	0,9
1979	1 518,0	82,8	43,8	1 360,3	31,2
1989	1 033,8	119,3	27,5	856,9	30,1
1999	796,3	219,9	23,8	448,7	103,9
2000	380,2	53,8	10,0	283,4	33,0
2001	518,7	119,9	8,5	377,2	13,1
2002	818,5	149,6	10,1	630,9	27,9
2003	688,5	167,1	13,6	460,8	47,0
2004	869,0	227,7	10,1	502,8	128,4
2005	523,5	67,7	7,6	421,5	26,7
2006	719,9	103,7	8,3	549,7	58,3
2007	750,7	102,7	9,9	572,4	65,8
2008	820,9	117,8	8,7	624,8	69,6
2009	581,0	76,0	7,6	416,1	81,2

Kilde: Mattilsynet.

Tabell 2.4.6. Salg av kraftfôr til husdyrbrukere og detaljister. 1998-2009. Tonn

	I alt	Til drøvtyggere	Til svin	Til fjørfe	Andre kraftfôrblandinger ¹
1998	1 710 625	1 016 719	427 013	229 961	36 932
1999	1 689 865	1 000 557	414 079	246 730	28 499
2000	1 589 793	915 862	386 104	259 740	28 087
2001	1 624 026	915 315	421 265	256 953	30 493
2002	1 639 009	909 470	428 305	264 126	37 108
2003	1 668 460	918 684	439 430	279 002	31 344
2004	1 685 892	913 470	449 770	290 217	32 435
2005	1 683 757	909 964	446 777	293 178	33 838
2006	1 702 780	907 249	448 249	310 592	36 690
2007	1 771 842	935 070	462 372	336 266	38 134
2008	1 832 457	943 288	472 408	380 069	36 692
2009	1 776 707	893 041	473 483	379 353	30 830

¹ Fiskefôrblandinger er ikke medregnet.

Kilde: Statens landbruksforvaltning.

2.5. Sysselsetting

- Sysselsettingen i jordbruket utgjorde i 2009 om lag 2 prosent av den totale sysselsettingen i Norge.
- I 2009 utgjorde arbeidsinnsatsen i jordbruket 57 900 årsverk à 1 845 timer.
- Gjennomsnittlig arbeidsinnsats i jordbruket per jordbruksbedrift var 1,2 årsverk.
- Jordbruksbedrifter med husdyrproduksjon sto for om lag tre fjerdedeler av den totale arbeidsinnsatsen. Av husdyrproduksjonene er melkeproduksjon den viktigste.
- I 2007 ble 70 prosent av arbeidsinnsatsen i jordbruket utført av bruker og ektefelle/samboer, 10 prosent av familiemedlemmer og 20 prosent av annen fast og tilfeldig hjelp.
- I 2007 ble tre fjerdedeler av arbeidsinnsatsen utført av menn og en fjerdedel av kvinner.

Andel sysselsatte i jordbruket

Jordbruks andel av den totale sysselsettingen har minket i hele perioden 1959-2009. Ifølge nasjonalregnskapet utgjorde

sysselsettingen i næringen jordbruk, jakt og viltstell 2,1 prosent av sysselsettingen i 2009, mot 17,2 prosent i 1959. Næringen jordbruk, jakt og viltstell omfatter noen få bedrifter som ikke inngår i jordbruksstatistikken. Det absolute antall personer som er sysselsatt i jordbruket, har også gått ned i hele perioden, unntatt årene 1976-1980 da antallet var stabilt. I denne perioden ble inntektene i jordbruket trappet opp, og optimismen i næringen var stor.

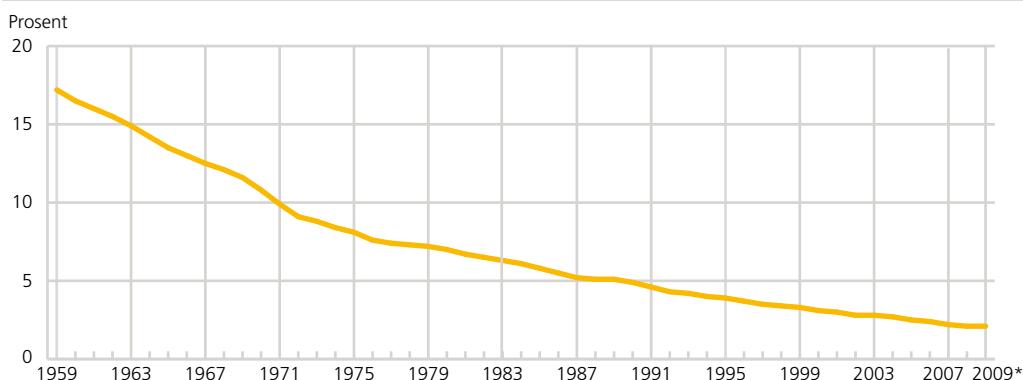
Arbeidsinnsatsen i jordbruksbedriftene

SSB gjennomfører regelmessig undersøkelser av arbeidsinnsatsen i jordbruksbedriftene. Arbeidsinnsatsen spesifiseres etter om den gjelder jordbruk eller annen næring drevet med utgangspunkt i jordbruksbedriftens ressurser. Tidligere var annen næring avgrenset til skogbruk og utmarksnæringer. Fra og med 1999 inngår alle nærlinger basert på jordbruksbedriftens arealer, bygninger, maskiner eller landbruksråvarer.

Arbeidsinnsatsen i jordbruket

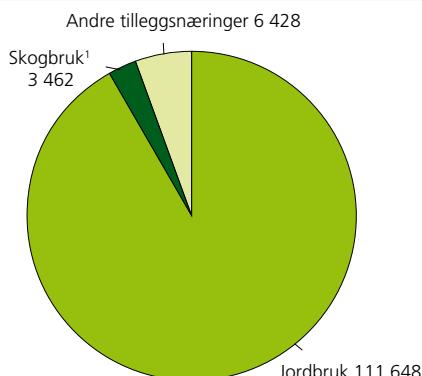
Basert på SSBs statistikk beregner Budsjettetnemnda for jordbruket årlige tall for total arbeidsinnsats i jordbruket, målt i timer eller årsverk. Antall timer per årsverk i jordbruket er over tid redusert i takt med timer per årsverk i arbeidslivet for øvrig.

Figur 2.5.1. Andel sysselsatte i jordbruket av total sysselsetting. 1959-2009*. Prosent

Kilde: Nasjonalregnskapet, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.5.2. Arbeidsinnsats i jordbruksbedriftene, etter næring. 2006/07. 1 000 timer

¹ Ikke medregnet arbeid utført av entreprenør og annen selvstendig næringsdrivende.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Fra og med 2002 tilsvarer ett årsverk 1 845 timer. Budsjettet nemnda for jordbruket gjør et tillegg for arbeidsinnsatsen i pelsdyrhold da denne fra og med 1998/99 ikke inngår i SSBs undersøkelser. Det totale antall årsverk som budsjettet nemnda kommer fram til, utgjør grunnlaget i de årlige jordbruksforhandlingene mellom staten på den ene siden og Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag på den andre siden.

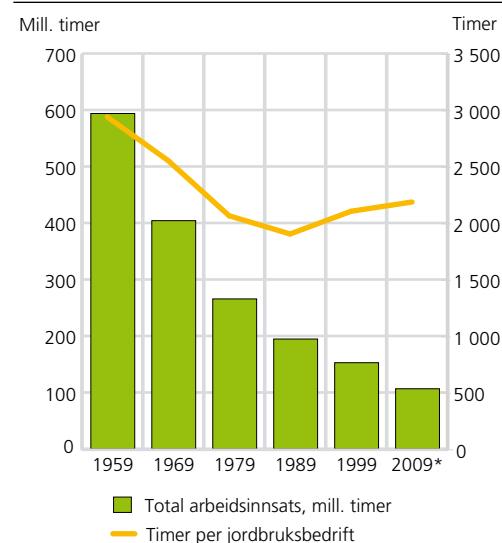
Fra 1959 til 2009 er arbeidsinnsatsen i jordbruket redusert med vel 80 prosent, til 106,8 millioner timer, eller 57 900 årsverk à 1 845 timer. I mesteparten av denne perioden har det vært lav arbeidsledighet, og arbeidskraft fra jordbruket har i betydelig grad gått over til andre næringer. Eldre jordbrukere har gått over på pensjon eller trygd. Plante- og husdyrproduksjonen økte fram til rundt 1990, senere har produksjonen vært stabil. Dermed har arbeidsproduktiviteten over tid økt kraftig.

I 2009 var gjennomsnittlig arbeidsinnsats i jordbruket per jordbruksbedrift 2 243

timer, eller 1,2 årsverk. Flere forhold påvirker arbeidsinnsatsen i den enkelte jordbruksbedrift. Nye og mer effektive maskiner og redskaper har redusert arbeidsinnsatsen per produsert enhet av en vare. Mange bedrifter har dessuten utvidet produksjonen, og på den måten redusert arbeidsinnsatsen per produsert enhet ytterligere ved å utnytte stordriftsfordeler.

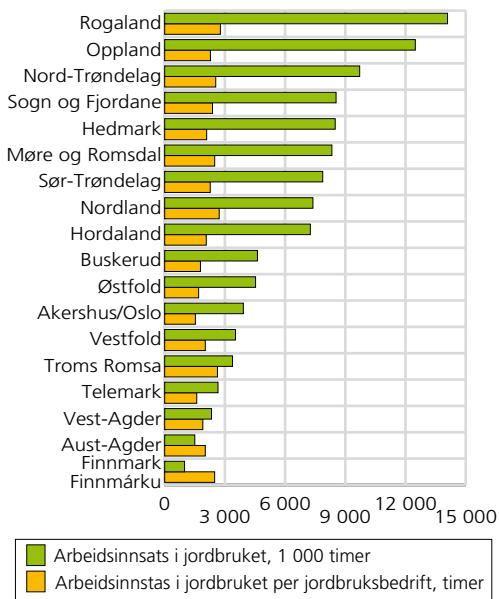
De siste årene har bruken av utenlandsk arbeidskraft i jordbruket økt. Utenlandsk arbeidskraft kom først til jordbruksbedriftet med produksjon av hagebrukstekster, og typiske arbeidsoppgaver er innhøstingsarbeid. Ifølge SSBs statistikk over sysselsatte på korttidsopphold i Norge var det i 2009 om lag 9 800 lønnstakere i næringene jordbruk, skogbruk og fiske. De fleste av disse var fra de nye EU-landene i Øst-Europa. Med korttidsopphold menes opphold under seks måneder. Blant innvandrere med opphold over seks måneder

Figur 2.5.3. Total arbeidsinnsats i jordbruket og arbeidsinnsats per jordbruksbedrift. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009*. Millioner timer og timer

Kilde: Totalkalkulen for jordbruket, Budsjettet nemnda for jordbruket.

Figur 2.5.4. Total arbeidsinnsats i jordbruket og arbeidsinnsats per jordbruksbedrift, etter fylke. 2006/07. 1 000 timer og timer

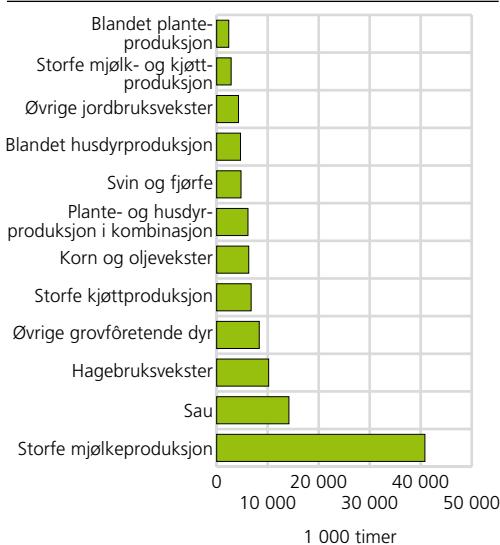
Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

var det 2 250 lønnstakere i næringene jordbruk, skogbruk og fiske i 2009. I tillegg til lønnstakere kommer personer registrert som selvstendig næringsdrivende.

Den totale arbeidsinnsatsen i jordbruksbedrifter med driftsformen hagebruk var den største i 2009. Denne var 37 prosent av arbeidsinnsatsen i jordbruksbedrifter med driftsformen hagebruk. Arbeidsinnsatsen i jordbruksbedrifter med driftsformen melkeproduksjon på storfe var 33 prosent av arbeidsinnsatsen i jordbruksbedrifter med driftsformen hagebruk. Arbeidsinnsatsen i jordbruksbedrifter med driftsformen sauehold og kornproduksjon var 18 prosent av arbeidsinnsatsen i jordbruksbedrifter med driftsformen hagebruk.

I 2007 sto jordbruksbedrifter med husdyrproduksjon for 74 prosent av arbeidsinnsatsen i jordbruksbedrifter med driftsformen hagebruk. Melkeproduksjon på storfe var den viktigste driftsformen og utgjorde 37 prosent av arbeidsinnsatsen. Arbeidsinnsatsen i jordbruksbedrifter med driftsformen sauehold og kornproduksjon var 18 prosent av arbeidsinnsatsen i jordbruksbedrifter med driftsformen hagebruk. Arbeidsinnsatsen i jordbruksbedrifter med driftsformen planteproduksjon var 18 prosent av arbeidsinnsatsen i jordbruksbedrifter med driftsformen hagebruk.

Figur 2.5.5. Arbeidsinnsats i jordbruket, etter driftsform. 2006/07. 1 000 timer

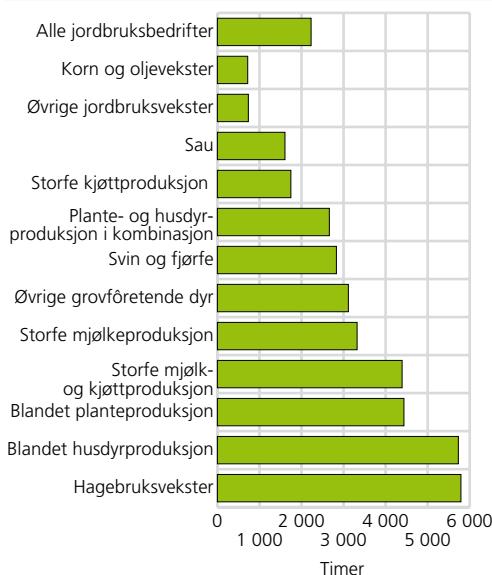
Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

i jordbruksbedrifter med driftsformen hagebruk. Arbeidsinnsatsen i jordbruksbedrifter med planteproduksjon i kombinasjon utgjorde 6 prosent.

Jordbruksbedrifter med hagebruk hadde i gjennomsnitt størst arbeidsinnsats i 2007 med 5 790 timer, som svarer til 3,1 årsverk à 1 845 timer. I jordbruksbedrifter med driftsformen melkeproduksjon på storfe var gjennomsnittlig arbeidsinnsats 3 320 timer (1,8 årsverk). Jordbruksbedrifter med driftsformene sauehold og kornproduksjon, som antallsmessig var mange, hadde respektive 1 610 timer (0,9 årsverk) og 720 timer (0,4 årsverk) i gjennomsnittlig arbeidsinnsats.

Arbeidskraften i jordbruksbedrifter med driftsformen hagebruk var tradisjonelt inndelt i tre kategorier: bruker og ektefelle/samboer, familiemedlemmer og annen fast eller tilfeldig hjelp. I løpet av det siste tiåret har bruk av innleid selvstendig næringsdrivende/firma til ulike arbeidsoppgaver fått et visst omfang og ble

Figur 2.5.6. Arbeidsinnsats i jordbruket per jordbruksbedrift, etter driftsform. 2006/07. Timer

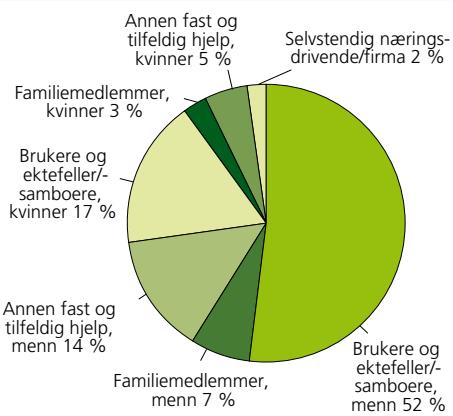
Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

fra og med 1998/99 registrert som egen kategori.

De fleste norske jordbruksbedrifter har hatt og har fremdeles en produksjon som ikke er større enn at det meste av arbeidet utføres av bruker, ektefelle/samboer og familiemedlemmer. I perioden 1969-2007 har andelen av arbeidsinnsatsen utført av disse variert mellom 80 og 95 prosent. Andelen steg noe på 1960- og 1970-tallet. Dette kan henge sammen med innføring av mer effektive maskiner og redskap samt store investeringer i driftsbygninger på slutten av 1970-tallet. Fra slutten av 1990-tallet har andelen fast og tilfeldig hjelpe økt. Årsaker kan være økt bruk av innleid selvstendig næringsdrivende/firma, større andel bedrifter organisert som ansvarlig selskap og lignende samt større produksjon per jordbruksbedrift.

I 1969 ble om lag to tredjedeler av arbeidsinnsatsen i jordbruket utført av menn

Figur 2.5.7. Arbeidsinnsats i jordbruket, etter type arbeidskraft og kjønn. 2006/07. Prosent

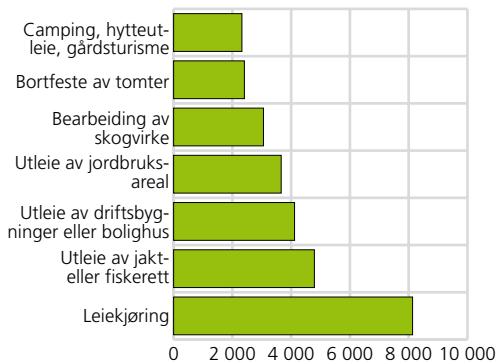
Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå

og en tredjedel av kvinner. Senere har andelen utført av menn steget til nesten tre fjerdedeler. I 2007 ble dessuten 2 prosent av arbeidet utført av selvstendig næringsdrivende/firma.

Tilleggsnæringer i jordbruksbedriftene

I den senere tid har det blitt større oppmerksomhet omkring næringsaktivitet som drives i tillegg til tradisjonelt jord- og skogbruk i jordbruksbedriftene. Eksempler på tilleggsnæringer er: leiekjøring med traktor, lokal foredling av mat, «grønn omsorg», produksjon av ved og utleie av jakt- eller fiskerett. Tilleggsnæringerne skaper inntekter og arbeid til erstatning for de som forsvinner i tradisjonelt jord- og skogbruk. I 2007 drev 40 prosent av jordbruksbedriftene én eller flere tilleggsnæringer utenom tradisjonelt skogbruk. Arbeidsinnsatsen i tilleggsnæringerne utgjorde i alt 6,5 millioner timer, noe som gir et gjennomsnitt på om lag 325 timer per bedrift. Flere av aktivitetene som her ingår som tilleggsnæringer, medfører vanligvis liten arbeidsinnsats, og inntektene er mer å regne for kapitalinntekter. Eksempler på dette er utleie av jakt- eller fiskerett, utleie av bolighus og bortfeste av tomter.

Figur 2.5.8. Antall jordbruksbedrifter¹ med de mest vanlige tilleggsnæringene. 2007

¹ En jordbruksbedrift kan drive mer enn en tilleggsnæring.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Boks 2.5.1. Tilleggsnæring – avgrensning

Med tilleggsnæring menes næringsaktivitet (vanligvis utenom skogbruk) som utnytter jordbruksbedriftens arealer, bygninger, maskiner og/eller landbruksråvarer. Aktiviteten skal gi inntekt eller sysselsetting for brukeren og/eller brukerens familie. Det er ingen avgrensning på omfanget av tilleggsnæringen. Den kan være større, regnet i omsetning eller arbeidsinnsats, enn jordbruksaktiviteten.

Det er ikke klare grenser mellom tilleggsnæring og «annen næring» som blir drevet av brukeren. Eksempler på gråsoner er driftsbygninger i jordbruket som bygges helt om til annen aktivitet, og maskiner som hovedsakelig brukes til annen aktivitet enn jordbruk.

I NILFs driftsgranskninger i jord- og skogbruk regnes bortleie av jordbruksareal til jordbruksformål og utleie av maskiner i mindre målestokk som jordbruk, og ikke som tilleggsnæring.

Eurostat har en strengere definisjon av tilleggsnæring: Tilleggsnæring skal gi en viss sysselsetting. Aktiviteter som i hovedsak er kapitalinntekt, som for eksempel utleie av jakt- eller fiskerett, bortfeste av tomter og lignende regnes ikke som tilleggsnæring.

Tabell 2.5.1. **Arbeidsinnsats i jordbruksbedriftene¹. 1958/59-2006/07. Millioner timeverk²**

	Arbeids- innsats i alt	Arbeids- innsats utført av selv- stendig nærings- drivende/ firma	Arbeidsinnsats utført av menn				Arbeidsinnsats utført av kvinner			
			I alt	Brukere og ekte- maker/ sam- boere	Arbeidshjelp		I alt	Brukere og ekte- maker/ sam- boere	Arbeidshjelp	
					Familie- med- lemmer	Annen fast og til- feldig hjelp			Familie- med- lemmer	Annен fast о til- feldig hjelp
1958/59 ³	876	..	415	277	88	51	461	358	81	22
1961/62 ³	823	..	381	255	85	41	442	356	69	16
1965/66 ³	711	..	330	235	65	31	381	320	50	11
1968/69 ⁴	403	..	280	212	68	123	101		22	
1971/72 ⁴	320	..	235	182	52	85	70		15	
1975/76 ⁴	283	..	207	164	28	14	76	64	9	4
1979/80 ⁴	262	..	194	151	27	16	68	56	8	4
1982/83 ⁴	245	..	184	143	26	15	61	49	8	4
1985/86 ⁴	230	..	171	129	26	16	59	45	8	6
1989/90 ⁴	195	..	147	114	19	14	48	37	7	4
1992/93 ⁴	181	..	138	106	17	14	43	32	6	4
1994/95 ⁴	179	..	136	104	17	15	43	33	6	4
1996/97 ⁴	169	..	128	100	15	13	41	32	5	4
1998/99 ^{4,5}	166	2	124	96	14	14	40	30	5	5
2002/03 ^{4,5}	142	2	106	79	11	16	34	24	4	6
2004/05 ^{4,5}	130	3	97	72	10	15	31	22	4	5
2006/07 ^{4,5}	122	2	90	65	8	17	29	20	3	6

¹ Gjelder bedrifter med minst 5 dekar jordbruksareal i drift til og med 1996/97. Fra og med 1998/99 er samdrifter osv. med mindre enn 5 dekar jordbruksareal i drift medregnet. Arbeid i skogbruk og utmarksnæringer er medregnet.

² For årene 1928/29-1971/72 er tallene på timeverk regnet om fra dagsverk etter tallet på timeverk per dagsverk i 1975/76.

³ Medregnet husarbeid.

⁴ Ikke medregnet husarbeid.

⁵ Medregnet arbeid utført i tilleggsnæringer i jordbruksbedriften og arbeid utført i jord- og hagebruk i jordbruksbedriften av selvstendig næringsdrivende eller firma.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.5.2. Arbeidsinnsats i jordbruksbedriftene, etter næring og type arbeidskraft. Fylke og driftsform. 1999, 2003, 2005 og 2007. 1 000 timer

	Arbeidsinnsats i alt	I jord- og hagebruk					I skogbruk ¹	I tilleggsnæringer
		I alt	Utført av brukere og ektemaker/samboere	Utført av familie-medlemmer	Utført av anna fast og tilfeldig hjelp	Utført av innleide selvstendig næringsdrivende/firma		
1999	165 613	151 442	115 072	16 773	17 135	2 463	6 003	8 168
2003	142 627	131 667	94 786	14 357	20 408	2 117	4 481	6 477
2005	130 389	119 744	85 404	12 516	19 151	2 673	3 837	6 808
2007	121 639	111 648	77 332	10 780	21 233	2 303	3 462	6 528
2007								
Fylke								
Østfold	5 111	4 529	2 979	410	1 061	78	260	322
Akershus/Oslo	4 573	3 919	2 654	375	784	106	160	493
Hedmark	9 421	8 497	5 696	821	1 717	263	385	539
Oppland	13 406	12 489	8 336	1 178	2 675	300	327	590
Buskerud	5 364	4 623	3 106	347	1 089	81	238	503
Vestfold	3 960	3 529	2 035	237	1 174	83	199	233
Telemark	3 086	2 657	2 026	184	399	48	155	273
Aust-Agder	1 671	1 501	887	101	488	25	83	87
Vest-Agder	2 607	2 334	1 707	156	440	32	108	164
Rogaland	14 816	14 093	9 429	1 526	2 792	346	174	550
Hordaland	7 870	7 258	5 337	841	925	155	205	407
Sogn og Fjordane	9 174	8 540	6 224	988	1 199	128	213	422
Møre og Romsdal	8 911	8 331	5 957	952	1 265	157	170	410
Sør-Trøndelag	8 684	7 875	5 578	749	1 429	119	258	551
Nord-Trøndelag	10 506	9 716	6 587	857	2 073	199	324	466
Nordland	7 849	7 387	5 400	602	1 244	141	124	339
Troms/Romsdalsfjorden	3 575	3 379	2 633	357	353	36	77	118
Finnmark/Finnmark	1 054	991	759	100	125	6	2	61
Driftsform								
Korn og oljevekster	8 000	6 286	5 201	542	327	216	770	944
Øvrige jordbruksvekster	5 121	4 284	3 019	379	745	141	239	599
Hagebruksvekster	10 561	10 192	3 544	626	5 913	109	97	271
Storfe mjølkeproduksjon	42 678	40 821	27 563	3 887	8 727	644	811	1 046
Storfe kjøttproduksjon	7 590	6 759	5 409	644	520	186	285	546
Storfe mjølk- og kjøttproduksjon i kombinasjon	3 001	2 837	1 960	375	455	46	58	106
Sau	15 528	14 165	11 746	1 606	549	265	492	871
Øvrige grovføretende dyr	9 470	8 348	6 424	912	832	180	237	885
Svin og fjørfe	5 063	4 774	3 348	418	814	193	95	195
Blandet planteproduksjon	2 623	2 369	1 287	205	835	41	65	189
Blandet husdyrproduksjon	5 046	4 676	3 325	550	692	109	69	302
Plante- og husdyrproduksjon i kombinasjon	6 958	6 137	4 505	636	822	173	246	575

¹ Ikke medregnet arbeid utført av innleide selvstendig næringsdrivende/firma.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.5.3. Jordbruksbedrifter, etter timer i jordbruket. Fylke, driftsform og brukers kjønn. 1998/1999 og 2006/07

	Jordbruks- bedrifter i alt	Etter årsverk					
		-0,4	0,5-0,9	1,0-1,4	1,5-1,9	2,0-2,4	2,5-
1998/1999 ¹	70 740	22 972	13 729	11 499	10 427	6 805	5 308
2006/2007 ²	49 763	13 657	10 120	9 695	7 776	4 532	3 984
2006/2007							
Fylke							
Østfold	2 669	1 361	496	347	163	117	186
Akershus/Oslo	2 537	1 262	553	293	157	139	133
Hedmark	4 044	1 376	680	783	517	362	325
Oppland	5 466	1 251	1 203	1 217	1 000	426	369
Buskerud	2 590	1 125	553	368	265	137	142
Vestfold	1 721	762	371	205	120	109	154
Telemark	1 664	738	361	272	136	83	74
Aust-Agder	733	277	172	107	103	28	46
Vest-Agder	1 227	430	269	249	158	50	71
Rogaland	5 034	741	1 058	975	949	671	640
Hordaland	3 493	896	907	735	465	278	212
Sogn og Fjordane	3 584	532	844	851	762	394	201
Møre og Romsdal	3 330	501	655	895	647	348	283
Sør-Trøndelag	3 453	967	556	636	617	431	247
Nord-Trøndelag	3 820	829	642	702	828	412	407
Nordland	2 716	341	517	639	552	326	341
Troms/Romsdalsfjorden	1 284	174	224	345	263	162	116
Finnmark/Finnmárku	399	92	59	76	76	60	36
Driftsform							
Korn og oljevekster	8 670	6 342	1 642	509	115	45	17
Øvrige jordbruksvekster	2 766	1 188	686	470	234	106	81
Hagebruksvekster	2 095	255	326	327	288	175	724
Storfe mjølkeproduksjon	11 964	53	564	2 858	4 320	2 590	1 578
Storfe kjøtproduksjon	3 676	758	1 320	976	403	154	65
Storfe mjølk- og kjøtproduksjon i kombinasjon	762	-	38	130	251	171	173
Sau	8 799	2 372	3 246	2 175	683	223	100
Øvrige grovførende dyr	3 978	1 186	814	814	492	329	342
Svin og fjørfe	1 658	151	342	421	300	208	236
Blandet planteproduksjon	884	303	138	123	97	81	141
Blandet husdyrproduksjon	1 389	94	215	260	275	241	305
Plante- og husdyrproduksjon i kombinasjon	3 123	954	791	631	318	209	219
Brukers kjønn							
Mann	40 893	11 767	8 454	7 723	6 293	3 629	3 028
Kvinne	6 239	1 764	1 475	1 310	839	473	378
Upersonlig bruker	2 631	126	192	663	644	430	577

¹ Det er regnet 1 875 timer per årsverk.

² Det er regnet 1 845 timer per årsverk.

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.5.4. Jordbruksbedrifter med personlig bruker, etter brukers arbeidstimer i jordbruksbedriften. Fylke, driftsform og brukers kjønn. 1988/1989, 1998/1999 og 2006/2007

	Jordbruksbedrifter med personlig bruker	Etter timeverk i jordbruksbedriften				
		0-99	100- 499	500- 999	1 000- 1 499	1 500-
1988/1989	98 610	11 821	20 433	16 617	10 735	39 004
1998/1999	69 959	3 240	14 360	12 870	8 369	31 120
2006/2007	47 132	1 648	9 339	9 254	6 899	19 991
2006/2007						
Fylke						
Østfold	2 607	130	950	615	250	661
Akershus/Oslo	2 475	162	895	554	315	550
Hedmark	3 893	244	979	587	502	1 581
Oppland	5 030	224	876	935	766	2 229
Buskerud	2 522	190	676	592	382	683
Vestfold	1 673	102	592	270	231	478
Telemark	1 619	87	518	320	231	463
Aust-Agder	693	36	186	169	86	217
Vest-Agder	1 167	53	224	293	197	401
Rogaland	4 662	88	502	871	817	2 384
Hordaland	3 341	21	562	840	685	1 233
Sogn og Fjordane	3 416	52	351	780	528	1 705
Møre og Romsdal	3 119	26	290	753	522	1 530
Sør-Trøndelag	3 245	72	685	556	436	1 495
Nord-Trøndelag	3 504	106	601	508	437	1 853
Nordland	2 546	15	303	427	287	1 513
Troms Romsa	1 237	21	96	132	216	772
Finnmark Finnmark	383	21	56	53	8	245
Driftsform						
Korn og oljevekster	8 591	934	4 351	1 919	771	616
Øvrige jordbruksvekster	2 716	129	815	654	400	717
Hagebruksvekster	1 839	13	264	329	276	955
Storfe mjølkeproduksjon	10 133	12	169	379	914	8 660
Storfe kjøttproduksjon	3 614	41	387	1 019	933	1 234
Storfe mjølk- og kjøttproduksjon i kombinasjon	707	-	21	16	62	608
Sau	8 704	163	1 327	2 972	1 911	2 330
Øvrige grovførende dyr	3 922	183	859	725	590	1 565
Svin og fjerfe	1 596	14	124	253	246	960
Blandet planteproduksjon	873	26	247	148	96	356
Blandet husdyrproduksjon	1 358	11	94	165	226	862
Plante- og husdyrproduksjon i kombinasjon	3 080	122	680	675	475	1 128
Brukers kjønn						
Mann	40 893	872	7 934	8 047	5 846	18 193
Kvinne	6 239	776	1 405	1 207	1 053	1 798

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.5.5. Jordbruksbedrifter med tilleggsnæringer, etter fylke. 2007

	Jordbruksbedrifter i alt	Jordbruksbedrifter med tilleggsnæringer	Leiekjøring	Utleie av jakt- og fiskerett	Arbeidning av eget skogvirke	Camping, hytteutleie, gårds- turisme	Utleie av driftsbygninger eller våningshus
1999	70 740	29 097	14 076	5 851	3 714	3 106	3 490
2003	58 231	21 260	9 775	4 794	3 915	3 023	4 021
2005	53 003	25 317	10 551	7 580	4 889	2 827	5 241
2007	49 935	20 105	8 133	4 791	3 058	2 325	4 116
2007							
Østfold	2 677	1 113	490	67	223	71	372
Akershus/Oslo	2 558	1 194	551	142	101	62	493
Hedmark	4 059	1 606	630	452	162	140	324
Oppland	5 477	2 266	1 028	724	296	209	505
Buskerud	2 593	1 469	614	568	276	312	314
Vestfold	1 743	955	400	152	119	64	308
Telemark	1 663	781	295	109	154	129	138
Aust-Agder	742	386	210	81	89	27	54
Vest-Agder	1 228	479	221	48	131	73	89
Rogaland	5 075	1 661	503	243	196	172	296
Hordaland	3 503	1 077	419	62	136	156	245
Sogn og Fjordane	3 584	1 276	368	346	224	229	147
Møre og Romsdal	3 342	1 305	601	368	193	179	184
Sør-Trøndelag	3 469	1 546	591	639	208	157	243
Nord-Trøndelag	3 819	1 571	598	592	189	195	191
Nordland	2 720	842	372	129	213	87	115
Troms/Romsdalsfjord	1 285	442	196	67	143	45	80
Finnmark/Finnmárku	398	136	48	0	7	18	16

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

2.6. Økonomi

- I 2009 utgjorde jordbruk 0,4 prosent av Norges bruttonasjonalprodukt (BNP).
- 71 prosent av inntektene i jordbruket stammer fra husdyrprodukter.
- Personlige brukere av jordbruksbedrifter hadde en gjennomsnittlig næringsinntekt fra jordbruket på 147 400 kroner i 2008.
- Gjennomsnittlig bruttoinntekt for brukerne var 468 000 kroner i 2008. Av dette utgjorde næringsinntekt fra jordbruket 31 prosent og lønnsinntekt 41 prosent.
- I 2009 utgjorde bevilgningene til gjennomføring av jordbruksavtalen og som direkte gjelder jordbruket, 11,5 milliarder kroner.

Jordbrukets økonomiske betydning i Norge

Ifølge nasjonalregnskapet har jordbrukets andel av bruttonasjonalproduktet (BNP) minket fra 3,1 prosent i 1970 til 0,4 prosent i 2009. I 1950 sto jordbruket for 7 prosent av BNP. Tilsvarende andel for

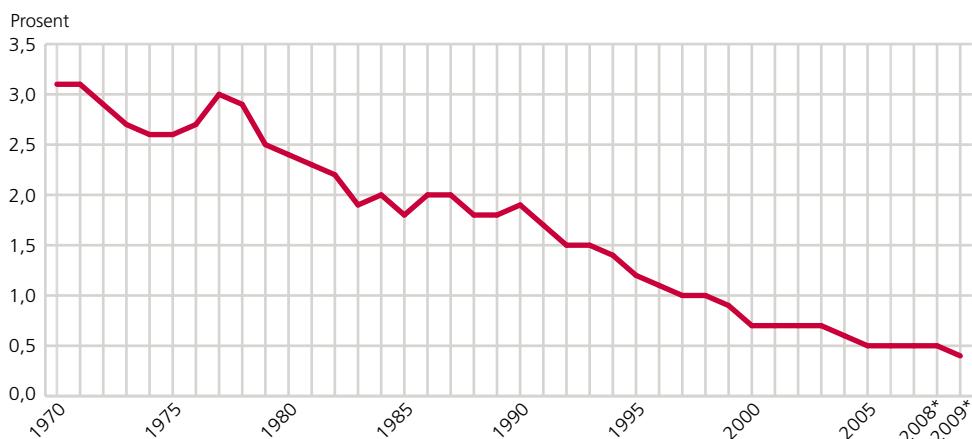
industrien var 24 prosent i 1950, 18 prosent i 1970 og 8,6 prosent i 2009. I 2009 sto nærings- og nytelsesmiddelindustrien, inkludert bearbeiding av fisk og skalldyr og produksjon av drikkevarer og tobakk, for 1,6 prosent av BNP. Status og utvikling i norsk matindustri er nærmere beskrevet i publikasjonen «Mat og industri», utgitt av Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning.

Selv om jordbruket på nasjonalt nivå økonomisk sett betyr lite, er betydningen større for enkeltfylker og kommuner. Fylkesfordelt nasjonalregnskap for 2007 viser at jordbruk og skogbruk til sammen utgjør 5,0 prosent av totalt bruttoprodukt i Hedmark. Andre fylker der landbruket lå betydelig over landsgjennomsnittet, var Nord-Trøndelag med 4,5 prosent og Oppland med 3,4 prosent.

Totalregnskapet for jordbruket

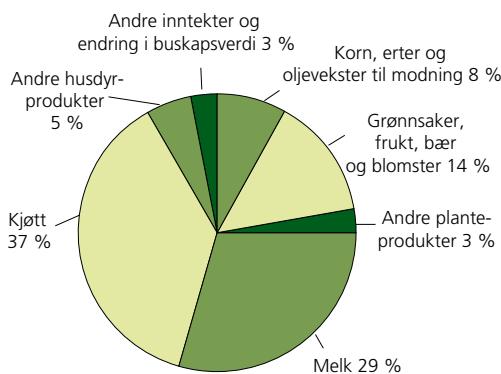
Totalregnskapet for jordbruket viser de totale inntektene og kostnadene i norsk jordbruk. Regnskapet blir utarbeidet av Budsjettetnemnda for jordbruket og brukes som grunnlag i de årlige jordbruksforhandlingene mellom Staten på den ene siden og Norges Bondelag og Norsk

Figur 2.6.1. Jordbrukets andel av bruttonasjonalprodukt (BNP). 1970-2009*. Prosent

Kilde: Nasjonalregnskap, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.6.2. Produksjonsinntekter i jordbruket, fordelt på hovedprodukter¹. 2009*. Prosent

¹ Eksklusive direkte tilskudd.

Kilde: Totalkalkulen for jordbruket, Budsjettetnemnda for jordbruket.

Bonde- og Småbrukarlag på den andre siden. Totalregnskapet er også datagrunnlag for nasjonalregnskapet.

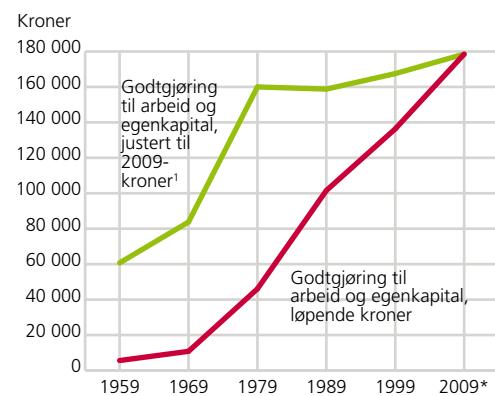
Produksjonsinntektene i jordbruket domineres av husdyrprodukter. I 2009 utgjorde husdyrprodukter 71 prosent av inntektene, planteprodukter 26 prosent og andre jordbruksinntekter 3 prosent. Sistnevnte omfatter visse kjøreinntekter, egen arbeidsinnsats ved investering i varige driftsmidler og endring i buskapsverdi. Direkte tilskudd er her holdt utenfor. Forholdet mellom husdyr- og planteprodukter har vært relativt stabilt de siste 50 årene.

For 2009 er samlet godtgjøring til arbeid og egenkapital beregnet til 10,3 milliarder kroner, mot 10,7 milliarder for 2008. Per årsverk utgjorde dette 180 300 kroner i 2008 og 178 500 kroner i 2009. Det er da ikke tatt hensyn til virkningen av jordbruksfradraget ved skatteligningen.

Bøndenes inntekter ifølge skatteligningen

Basert på opplysninger fra selvangivelsen utarbeider SSB statistikk over inntekter og formue for personlige brukere av

Figur 2.6.3. Godtgjøring til arbeid og egenkapital. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009*. Kroner per årsverk

¹ Justert ved bruk av konsumprisindeksen.

Kilde: Totalkalkulen for jordbruket. Budsjettetnemnda for jordbruket. Konsumprisindeksen, Statistisk sentralbyrå.

jordbruksbedrifter. Av i alt 48 825 jordbruksbedrifter i 2008 ble 45 700 drevet av personlig bruker. Gjennomsnittlig næringsinntekt fra jordbruket for de personlige brukerne økte fra 136 300 kroner i 2007 til 147 400 kroner i 2008. Ved sammenligning mellom år må en være oppmerksom på at endringer i skattereglene kan påvirke tallene for enkelte år. Dette gjelder for eksempel årene 2005 og 2006.

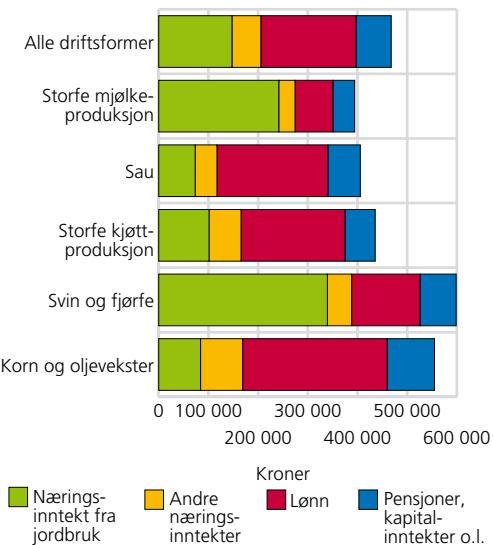
Blant brukerne er det stor variasjon i næringsinntekt fra jordbruket. Hovedsakelig skyldes dette at jordbruksbedriftene varierer mye i størrelse; her inngår alt fra hobbypreget virksomhet til bedrifter med millionomsetning. 16 prosent av brukerne hadde negativ næringsinntekt fra jordbruket (underskudd) i 2008. Dette kan gjelde brukere med liten produksjon, men også brukere som var i en oppstarts- eller utvidelsesfase av virksomheten. 8 prosent av brukerne var uten næringsinntekt fra jordbruket, men en tredjedel av disse hadde ektefelle/partner med jordbruksinntekt. De øvrige antas å ha drevet hobbypreget jordbruk som ikke oppfylte skattemyndighetenes krav til næringsvirksomhet.

9 prosent av brukerne hadde en næringsinntekt fra jordbruket på 400 000 kroner eller mer.

Ektefeller eller partnere som driver næring sammen, kan skattemessig dele næringsinntekta. I 2008 var det i alt 9 100 ektefeller/partnere med positiv næringsinntekt fra jordbruk, og gjennomsnittlig jordbruksinntekt for disse var 147 700 kroner. Fordelt på alle jordbruksbedrifter var gjennomsnittet for ektefeller/partnere 29 500 kroner.

Gjennomsnittlig bruttoinntekt for brukerne var 468 000 kroner i 2008. I gjennomsnitt var lønnsinntekta større enn næringsinntekta fra jordbruket, med respektive 41 og 31 prosent av bruttoinntekta. Resten av bruttoinntekta består av andre næringsinntekter, pensjoner og kapitalinntekter.

Figur 2.6.4. Gjennomsnittlig bruttoinntekt for brukere med utvalgte driftsformer, etter sammensetningen av bruttoinntekta. 2008. Kroner

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Driftsgranskninger i jord- og skogbruk

Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) samler årlig inn økonomiske data fra et utvalg av jordbruksbedrifter der en betydelig del av brukerfamilien inntekt kommer fra jordbruk og/eller skogbruk. For 2008 omfattet utvalget 860 bedrifter. De økonomiske resultatmålene blir beregnet per jordbruksbedrift/brukerfamilie og per årsverk. I 2008 var den samlede inntekta per brukerfamilie 761 800 kroner, mot 696 100 kroner i 2007.

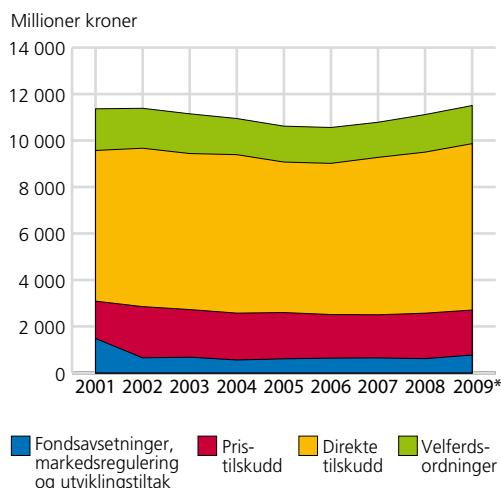
Inntektene i 2008 fordelte seg på 304 300 kroner fra jordbruk og 457 500 kroner fra andre nærlinger og lønnsarbeid. Fratrukket gjeldsrenter og kårytelser på 99 500 kroner ble nettoinntekta per brukerfamilie 662 300 kroner. Familiens arbeidsinnsats var 2,1 årsverk, og dette gir en nettoinntekt per årsverk på 320 200 kroner.

Bevilgninger til gjennomføring av jordbruksavtalen

Jordbruket er en sterkt regulert næring, og næringen mottar direkte støtte i form av overføringer over statsbudsjettet samt indirekte støtte gjennom importvern. Importvernet medfører at importerte jordbruksvarer blir lagt toll, og jordbrukerne i Norge kan oppnå høyere priser enn verdensmarkedets priser.

Så å si alle budsjettoverføringer til jordbruket går over Landbruks- og matdepartementets (LMD) budsjett. I 2009 utgjorde bevilgningene til gjennomføring av jordbruksavtalen over LMDs budsjett 12,5 milliarder kroner, av dette gjaldt 11,5 milliarder kroner jordbruket direkte. Resten, 1,0 milliarder kroner, ble regnet som ikke-jordbruksformål. I 2009 utgjorde direkte tilskudd 62 prosent av overføringene til jordbruket, pristilskudd 17 prosent og velferdsordninger 14 prosent.

Figur 2.6.5. Bevilgninger til jordbruket for gjen-nomføring av jordbruksavtalen. 2001-2009*.
Millioner kroner

Kilde: Totalkalkulen for jordbruket. Budsjettetnemnda for jordbruket.

Priser til produsent for jordbruksprodukter

Norge har et system med målpriser for melk, lamme- og svinekjøtt, egg, korn, poteter, grønnsaker og frukt. Målprisene skal være priser som jordbruket reelt sett skal kunne oppnå i gjennomsnitt for året ved balanserte markedsforhold, det fastsatte importvernet og de mulighetene for markedsregulering som er til disposisjon. Målprisene gjelder for representantvarer av definert kvalitet for kjøtt, egg, korn, poteter, grønnsaker og frukt samt for uforedlet ku- og geitemelk. Målprisene avtales i de årlige jordbruksforhandlingene og gjelder for perioden 1. juli-30. juni.

Dersom den faktiske markedsprisen for en vare overstiger målprisen med en fastsatt prosentsats to uker på rad, eller markedsprisen utvikler seg slik at gjennomsnittsprisen for avtaleåret vil overstige målprisen, iverksettes tiltak for å bringe prisen ned på målprisnivå, for eksempel tidsavgrenset nedsettelse av tollsatsen.

For andre jordbruksvarer enn de med målpris blir prisene styrt av utviklingen i prisene på verdensmarkedet, de gjeldende tollsatsene og den innenlandske markedsituasjonen.

Boks 2.6.1. Bruttoprodukt

Verdiskaping fra innenlandsk produksjonsaktivitet i en næring (eller totalt for alle næringer), definert som produksjon minus produktinnsats.

Boks 2.6.2. Totalregnskapet for jordbruket

Totalregnskapet viser hvilke verdier som er skapt i løpet av et år av arbeidskraft og kapital som er satt inn i jordbruket. I beregningene inngår produksjonsinntekter og -kostnader, inkludert kapitalslit og leasing, samt budsjettoverføringer. Omsetning innenfor jordbruksnæringen, som fôr, såkorn, livdyr med videre, inngår i hovedsak ikke i beregningene. Etter fradrag av realrente på lånt kapital kommer en fram til vederlag for egenkapital og all arbeidskraft.

Tabell 2.6.1. Totalregnskapet for jordbruket. 1969, 1979, 1989, 1999 og 2008-2009*

	1969	1979	1989	1999	2008	2009*
	Mill. kr					
A. Produksjonsinntekter	4 556	12 171	24 525	20 146	24 470	24 609
a. Planteprodukter ¹	1 188	2 787	6 044	5 544	6 896	6 397
Korn, erter og oljevekster til modning	472	1 393	3 053	2 404	2 690	2 076
Potet	204	310	522	424	593	619
Hagebruksprodukter (grønnsaker, frukt, bær, blomster)	508	1 064	2 330	2 595	3 411	3 486
Andre planteprodukter	5	20	139	120	201	216
b. Husdyrprodukter	3 245	8 873	17 551	14 120	16 826	17 468
Mjølk	1 639	4 321	9 176	6 216	6 677	7 101
Kjøtt	1 131	3 616	7 016	6 963	8 943	9 107
Ull	44	87	226	168	132	130
Egg	215	473	757	533	706	802
Pelsdyr	205	350	290	176	275	233
Andre husdyrproduksjoner	10	25	86	64	94	95
c. Andre inntekter	186	478	644	608	795	749
d. Endring i buskapsverdi	- 67	33	286	- 126	- 48	- 5
B. Kostnader	2 718	8 457	17 728	17 008	21 954	22 900
Handelsgjødsel og kalk	183	526	1 232	1 142	1 166	1 763
Innkjøpt fôr	1 128	3 300	6 044	4 832	5 672	6 064
Såfrø og planter	65	214	529	636	808	797
Energi og smøremidler	130	399	1 004	1 128	2 364	2 044
Andre kostnader	445	1 376	2 950	3 008	4 064	4 185
Vedlikehold	146	539	1 070	1 022	1 642	1 617
Leasing ²	.	.	.	90	829	868
Kapitalslit ³	622	2 104	4 899	5 150	5 410	5 563
C. Økonomisk resultat						
1. Direkte tilskudd	279	2 749	5 054	9 000	9 112	9 446
2. Godtgjørelse til arbeid og kapital (A-B+1)	2 117	6 462	11 851	12 138	11 628	11 155
3. Realrente på lånt kapital	39	260	1 573	1 014	884	819
4. Godtgjørelse til arbeid og egen kapital (2-3)	2 078	6 202	10 277	11 125	10 744	10 336
Kroner per årsverk						
Godtgjørelse til arbeid og kapital	11 000	48 000	117 100	148 800	195 100	192 700
Godtgjørelse til arbeid og egen kapital	10 800	46 100	101 600	136 300	180 300	178 500
1 000 årsverk						
Arbeidsinnsats i jordbruket	192,5	134,6	101,2	81,6	59,6	57,9

¹ Ikke medregnet jordbrukets eget forbruk til såkorn og fôr.² Før 1990 delvis en del av kapitalslitet.³ Omfatter verdiredusjon på driftsbygninger, maskiner, grøfter og biler, utregnet etter inflasjonsjustert saldometode.

Kilde: Totalkalkulen for jordbruket, Budsjettet nemnda for jordbruket.

Tabell 2.6.2. Næringsinntekt fra jordbruk for brukere, etter driftsform og brukers kjønn. 2008

Nærings- inntekt fra jord- bruk i alt	Per bruker	Brukere etter næringsinntekt fra jordbruk							
		Brukere i alt positiv inntekt	Uten inntekt	1- 49 999 kroner	50 000- 99 999 kroner	100 000- 249 999 kroner	250 000- 399 999 kroner	400 000- kroner	
Mill. kr	Kroner	Prosent							
1999	6 530	93 400	69 910	26	25	13	27	8	2
2004	5 975	112 200	53 257	25	24	13	25	11	4
2005	7 399	147 000	50 336	24	22	12	25	11	6
2006	5 652	117 200	48 243	25	23	12	24	11	5
2007	6 362	136 300	46 672	25	21	12	22	13	8
2008	6 708	147 410	45 507	25	17	15	21	13	9
2008									
Driftsform									
Korn og olje- vekster	708	84 230	8 400	30	24	21	16	5	4
Øvrige jord- bruksvekster	764	126 972	6 014	34	18	12	16	11	9
Hagebruksvek- ster	296	206 298	1 436	25	15	13	19	12	17
Størfe mjølke- produksjon	2 253	241 638	9 323	6	5	9	34	31	15
Størfe kjøtt- produksjon	378	101 288	3 733	29	19	19	22	8	4
Størfe mjølk- og kjøttproduksjon i kombinasjon	142	308 610	459	5	3	9	26	28	30
Sau	622	73 372	8 476	29	25	21	18	5	2
Øvrige grov- føretende dyr	264	105 687	2 500	36	16	13	18	12	5
Svin og fjørfle	543	339 407	1 601	11	8	8	18	20	35
Blandet plante- produksjon	124	252 379	491	19	13	11	20	16	21
Blandet husdyr- produksjon	221	317 375	697	12	7	7	19	22	34
Plante- og hus- dyrproduksjon i kombinasjon	394	165 591	2 377	34	13	12	16	11	14
Brukere etter kjønn									
Mann	6 117	156 300	39 135	23	16	15	21	14	10
Kvinne	591	92 800	6 372	33	20	16	19	8	4

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.6.3. Gjennomsnittlig bruttoinntekt for brukere, etter driftsform og brukers kjønn. 2008. Kroner

	Brutto- inntekt i alt	Lønn	Nærings- inntekt fra jord- bruk	Andre nærings- inntekter	Pen- sjoner	Kapital- inntekter o.l.
1999	285 100	109 900	93 400	31 800	16 900	33 100
2004	372 400	142 500	112 200	47 000	18 500	52 400
2005	465 200	148 900	147 000	62 200	18 700	88 300
2006	376 500	159 700	117 200	49 700	19 300	30 700
2007	439 700	175 200	136 300	54 600	21 200	52 300
2008	468 000	191 700	147 400	58 100	23 600	47 100
2008						
Driftsform						
Korn og oljevekster	555 000	290 900	84 200	84 700	30 700	64 500
Øvrige jordbruksvekster	505 800	222 500	127 000	73 400	23 700	59 300
Hagebruksvekster	546 400	170 900	206 300	88 800	26 000	54 300
Storfe mjølkeproduksjon	394 500	76 200	241 600	32 700	10 800	33 100
Storfe kjøttproduksjon	435 500	209 200	101 300	64 300	24 300	36 600
Storfe mjølk- og kjøttproduksjon i kombinasjon	491 000	65 700	308 600	41 700	11 800	63 100
Sau	405 800	223 200	73 400	43 800	31 200	34 100
Øvrige grovførende dyr	406 800	191 100	105 700	46 700	27 900	35 400
Svin og fjørfe	598 600	137 600	339 400	48 800	13 100	59 700
Blandet planteproduksjon	615 500	170 800	252 400	66 000	26 800	99 500
Blandet husdyrproduksjon	544 200	102 300	317 400	40 100	14 100	70 200
Plante- og husdyrproduksjon i kombinasjon	497 400	181 200	165 600	72 600	26 100	51 900
Brukere etter kjønn						
Mann	487 800	193 900	156 300	63 000	23 900	50 700
Kvinne	346 300	178 600	92 800	27 700	22 100	25 200

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.6.4. Brukere, etter næringsinntekt fra jordbruk i prosent av bruttoinntekt, etter driftsform og brukers kjønn. 2008. Prosent

	Brukere i alt	Etter næringsinntekt fra jordbruk i prosent av bruttoinntekt				
		0	1-90	10-49	50-89	90-
		Prosent				
1999	69 910	26	14	24	20	16
2004	53 257	25	15	26	18	17
2005	50 336	24	14	26	18	18
2006	48 243	25	15	26	18	16
2007	46 672	25	15	27	19	15
2008	45 507	25	15	29	19	13
2008						
Driftsform						
Korn og oljevekster	8 400	30	25	35	8	2
Øvrige jordbruksvekster	6 014	34	17	24	15	9
Hagebruksvekster	1 436	25	12	27	20	16
Storfe mjølkeproduksjon	9 323	6	3	22	39	30
Storfe kjøttproduksjon	3 733	29	15	36	15	6
Storfe mjølk- og kjøttproduksjon i kombinasjon	459	5	3	22	36	34
Sau	8 476	29	20	34	11	6
Øvrige grovføretende dyr	2 500	36	12	25	16	11
Svin og fjørfe	1 601	11	7	25	30	26
Blandet planteproduksjon	491	19	11	30	26	14
Blandet husdyrproduksjon	697	12	5	20	33	31
Plante- og husdyrproduksjon i kombinasjon	2 377	34	11	25	19	11
Brukere etter kjønn						
Mann	39 135	23	15	28	20	13
Kvinne	6 372	33	13	30	15	9

Kilde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.6.5. Regnskapsresultater i jordbruket, etter landsdel og jordbruksareal i drift. 2008

Tallet på jord- bruks- bedrifter som deltok i drifts- gransk- ningene	Jord- bruks- areal	Per jordbruksbedrift								Netto- inntekt per familie ³
		Jord- bruks- kapital per 31. de- seMBER	Produk- sjons- inn- tektter	Kostnader		Drifts- overs- kudd	Fami- liens ar- beids- fortje neste	Lønns- evne ¹	For- ren- ting ²	
		Dekar	1 000 kroner							
1985	1 016	165	687,0	486,5	320,2	43,2	166,3	102,7	145,9	12,2 190,3
1989	1 030	172	861,5	614,3	410,3	54,8	204,0	119,4	174,2	2,0 263,4
1995	1 020	194	945,8	616,3	433,2	61,1	183,0	117,0	178,1	-43,9 320,0
1999	970	215	1 076,3	653,4	482,7	66,7	170,7	95,1	161,8	-93,4 356,2
2005 ⁴	928	267	1 556,6	875,9	647,3	66,1	228,6	182,9	249,0	-95,2 527,3
2006 ⁴	912	278	1 674,4	915,4	692,8	67,1	222,6	156,5	223,6	-102,9 529,2
2007 ⁴	902	284	1 797,2	1 026,4	743,1	71,3	283,3	195,4	266,7	-43,1 624,1
2008 ⁴	861	296	1 987,5	1 148,3	844,0	80,8	304,3	189,3	270,1	-35,6 662,6
2008⁴										
Landsdel										
Østlandet										
Flatbygder	184	376	2 240,7	1 309,8	1 018,7	74,7	291,1	161,2	235,9	13,2 746,2
Andre bygder	150	271	1 516,4	872,1	644,3	66,3	227,8	139,9	206,2	-107,5 674,7
Agder og Roga- land										
Jæren	44	324	3 750,5	1 973,5	1 427,9	131,4	545,6	327,1	458,5	137,6 707,5
Andre bygder	81	275	2 275,2	1 322,2	996,5	95,5	325,7	195,1	290,6	-48,3 672,9
Vestlandet	164	218	1 669,2	972,5	689,9	77,8	282,6	185,7	263,5	-87,4 596,1
Trøndelag										
Flatbygder	65	327	2 159,1	1 172,1	840,0	69,7	332,1	207,1	276,8	10,8 691,3
Andre bygder	64	309	1 967,2	1 091,9	775,8	82,1	316,1	202,7	284,8	-65,2 624,5
Nord-Norge	109	290	1 671,3	1 076,1	748,0	90,6	328,1	232,3	322,9	-11,4 584,0
Jordbruksareal i drift										
50- 99 dekar	50	74	720,7	661,0	484,5	84,7	176,5	132,8	217,5	-70,7 576,5
100-199 "	228	158	1 224,2	776,1	560,7	56,5	215,4	142,9	199,4	-94,4 633,8
200-299 "	228	247	1 759,1	1 098,3	793,1	81,7	305,2	202,9	284,6	-26,9 638,0
300-499 "	240	380	2 369,9	1 275,3	947,8	84,7	327,5	192,4	277,1	-47,0 662,0
500- "	97	691	4 132,9	2 087,3	1 572,5	123,5	514,8	276,7	400,2	96,5 806,7

¹ Arbeidsinntekt i alt for familie og leiehjelp.² Driftsoverskudd minus beregnet normal godtgjørelse til familien.³ Driftsoverskudd fra jordbruk, skogbruk og annet, minus gjeldsrente og kår.⁴ Fra og med 2002 er det ikke regnet med tarifflønn på gratishjelp.

Kilde: Driftsgransinger i jord- og skogbruk, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning.

**Tabell 2.6.6. Gjenomsnittlig nettoinntekt for jordbruksbedrifter som deltok i driftsgranskningene.
1999 og 2004-2008. Kroner**

	1999	2004	2005	2006	2007	2008
Arbeidsvederlag og forrenting						
I alt	407 800	552 500	572 800	581 800	696 100	761 800
Jordbruket	170 700	228 900	228 600	222 600	283 300	304 300
Skog og annet	237 100	323 600	344 200	359 200	412 800	457 500
Gjeldsrenter og kåryting	51 600	44 600	45 800	52 600	72 000	99 500
Nettoinntekt per familie	356 200	507 900	527 300	529 200	624 100	662 300
Familiens arbeidsinnsats i årsverk ¹	2,0	2,0	2,0	2,0	2,1	2,1
Nettoinntekt per årsverk ¹	182 600	252 700	262 200	258 500	301 700	320 200

¹ Det er regnet med 1 875 timer per årsverk for 1999 og 1 845 timer for 2004-2008.

Kilde: Driftsgransinger i jord- og skogbruk, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning.

Tabell 2.6.7. Bevilgninger til gjennomføring av jordbruksavtalen. Landbruks- og matdepartementets budsjettkapittel 1150¹. 2004-2009*. Millioner kroner

	2004	2005	2006	2007	2008	2009*
Bevilgninger i alt (1150)	11 395	10 799	10 985	11 407	12 069	12 471
Inntektsført i totalregnskapet for jordbruket²	10 948	10 619	10 561	10 786	11 117	11 505
Fondsavsetninger (1150.50)	240	323	352	398	396	463
Tilskudd til Landbrukets utviklingsfond	233	296	308	315	382	427
Andre fondsavsetninger	7	27	44	82	14	36
Markedsregulering (1150.70)	239	202	208	190	146	220
Pristilskudd (1150.73)	2 017	1 992	1 876	1 856	1 957	1 936
Pristilskudd mjølk	452	459	460	480	508	524
Pristilskudd kjøtt	640	642	637	615	654	659
Pristilskudd ull	159	157	154	131	155	137
Frakttilstskudd ³	228	224	194	187	206	214
Prisnedskriving korn ³	483	453	381	378	376	328
Andre pristilskudd	54	59	50	65	58	74
Direkte tilskudd (1150.74)	6 818	6 476	6 504	6 774	6 930	7 160
Driftstilstskudd mjølkeproduksjon	1 212	1 067	1 008	951	1 025	972
Produksjonstilstskudd husdyr	2 295	2 111	2 107	1 872	1 879	2 123
Beitetilstskudd	.	.	.	352	403	459
Areal- og kulturlandskapstilstskudd	3 025	3 012	2 988	3 141	3 153	3 107
Økologisk landbruk ⁴	81	67	68	74	85	105
Regionale miljøprogram	.	54	332	384	385	387
Miljøvennlige spredemåter av husdyrgjødsel	.	.	.	.	.	7
Andre direkte tilskudd ⁵	205	165	.	.	.	.
Utviklingstiltak (1150.77)	79	80	77	57	71	87
Tilskudd til inseminering mv.	68	67	66	63	70	72
Oppkjøp av mjølkekvote	-4	-2	-3	-23	-15	-4
Økologisk landbruk ⁴	.	.	.	.	.	.
Andre utviklingstiltak	15	15	14	18	17	19
Velferdsordninger (1150.78)	1 556	1 545	1 544	1 511	1 616	1 640
Avløsing ferie og fritid	1 066	1 051	1 064	1 020	1 119	1 135
Avløsing ved sykdom	140	142	138	154	155	172
Andre velferdsordninger	350	351	343	337	342	333

¹ I tillegg kommer bevilgninger over budsjettene til Miljøverndepartementet (erstatning for rovdyrskader) og Forsvarsdepartementet (avlosertilstskudd ved rep.- og HV-øvelsen).

² Differansen mellom totale bevilgninger og inntektsført beløp i totalregnskapet gjelder bevilgninger som ikke regnes å gjelde jordbruket, f.eks. skogformål i LUF. Differansen kan også skyldes ulik periodisering.

³ Fra og med 2000 opphørte budsjettposten 1150.76 markedsordningen. Markedsordninger for korn ble videreført under tilskudd til kornfondet, post 1150.50. Fra 2002 ble posten overført til frakttilstskudd og prisnedskriving korn (post 1150.73).

⁴ Fra 2002 ble tilskuddsordningen for «økologisk landbruk» overført fra «utviklingstiltak» (1150.77) til «direkte tilskudd» (1150.74).

⁵ Fra 2002 ble «andre arealbaserte tilskuddsordninger» opprettet ved en overflytting av ordningene under «andre areal- og kulturlandskapstilstskudd», «endret jordarbeiding» og «tilskudd til dyrking av fôr i fjellet».

Tabell 2.6.8. Bruttoinvesteringer i jordbruket. 1979, 1989, 1999 og 2005-2009*. Millioner kroner

	1979	1989	1999	2005	2006	2007	2008	2009*
Bruttoinvestering	3 710	4 536	4 746	5 862	6 104	6 332	7 428	5 876
Driftsbygninger	1 465	2 125	1 617	2 782	2 930	2 953	3 796	3 000
Maskiner, redskaper og biler	1 880	2 223	2 939	2 894	2 977	3 153	3 389	2 633
Grøfter mv.	123	86	146	127	131	144	151	148
Nydyrkning	150	62	44	59	66	82	92	95
Senking, kanalisering og planering	92	40	0	0	0	0	0	0

Kilde: Totalkalkulen for jordbruket, Budsjettetnemnda for jordbruket.

Tabell 2.6.9. Prisindeks for jordbruket. 2002-2009*. 2008=100

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009*
Plante- og husdyrprodukter i alt	90,2	91,1	88,6	89,2	91,1	96,3	100,0	105,6
Planteprodukter	92,6	94,6	89,4	89,3	92,6	96,9	100,0	108,0
Korn	98,8	96,9	91,4	89,4	91,1	91,9	100,0	107,3
Poteter	82,4	83,8	84,5	88,3	97,9	106,4	100,0	109,8
Hagebruksprodukter	89,9	95,0	88,7	89,4	92,9	99,1	100,0	108,5
Husdyrprodukter	89,3	89,7	88,3	89,2	90,5	96,1	100,0	104,6
Mjølk	88,6	89,4	89,2	92,0	92,6	98,4	100,0	107,9
Kjøtt	89,5	89,9	87,3	87,1	88,6	94,4	100,0	103,1
Egg	85,7	90,3	86,5	83,3	88,4	98,0	100,0	108,4
Pelsdyr	93,9	81,0	91,0	89,8	102,1	81,5	100,0	86,0
Birøkt	98,9	96,6	90,0	91,2	94,6	97,2	100,0	101,1
Kostnader i alt	83,2	86,1	86,7	88,6	91,3	92,9	100,0	108,3
Uvarige produksjonsmidler	80,7	84,0	84,6	86,8	89,8	91,3	100,0	111,1
Handelsgjødsel og kalk	83,6	82,5	83,2	88,5	91,5	95,1	100,0	187,8
Innkjøpt fôr	91,0	91,2	90,5	89,4	90,5	91,8	100,0	110,3
Såvarer og planter	81,6	84,2	92,3	89,7	87,2	91,9	100,0	100,0
Andre kostnader	74,7	79,9	84,8	87,5	88,4	94,2	100,0	108,6
Kapitalkostnader	89,6	91,5	91,9	93,2	95,3	97,0	100,0	101,5
Leasing av maskiner	97,0	91,4	90,3	89,0	91,0	101,6	100,0	97,8
Kapitalslit, bygninger og maskiner/ redskaper	89,4	91,6	92,0	93,5	95,6	96,3	100,0	102,1
Vederlag arbeid og kapital	120,7	113,6	101,6	97,6	97,4	108,5	100,0	102,7

Kilde: Volum- og prisindeksar, Budsjettetnemnda for jordbruket.

Tabell 2.6.10. **Pris til produsent for norsk korn og oljefrø til modning¹. 1995-2009.** Kroner per 100 kilo

Avlingsår	Hvete	Rug	Oljevekster til modning	Bygg	Havre	Fôrkorn (bygg og havre)
1995	237	218	464	193	173	..
1996	230	211	444	188	170	..
1997	231	212	444	189	170	..
1998	231	215	444	192	173	..
1999	231	215	444	192	173	..
2000	217	201	430	178	159	..
2001 ²	231	215	444	193	171	185
2002 ²	226	210	439	188	166	180
2003 ²	223	207	436	185	162	177
2004 ²	215	199	428	179	157	172
2005 ²	212	196	429	180	158	173
2006 ²	212	196	433	179	160	173
2007 ²	215	199	439	181	165	..
2008 ²	235	219	459	201	185	..
2009 ²	248	232	487	214	198	..

¹ Pris for basis kvalitet. Prisene gjelder korn med 15,0 prosent vann og oljefrø med 8,0 prosent vann.² Fra 1. juli 2001: Målpris til produsent for mathvete, matrug, oljefrø og fôrkorn. Fra 2007 er det også målpris for bygg og havre, mens målpris for fôrkorn er avviklet. For 2001-2006 er det intensjonspris for bygg og havre.

Kilde: Statens landbruksforvaltning.

Tabell 2.6.11. **Pris til produsent for matpoteter og utvalgte hagebruksprodukter. 2002/2003-2008/2009.** Kroner per kilo

	Matpoteter	Hvitkål	Blomkål ¹	Gulrot	Tomater	Epler
Målpris etter jordbruksavtalen						
2002/2003	2,07	3,28	5,59	4,37	15,17	8,80
2003/2004	2,12	3,51	5,74	4,46	15,58	9,01
2004/2005	2,17	3,52	5,68	4,47	15,68	9,15
2005/2006	2,21	3,65	5,82	4,60	15,99	9,50
2006/2007	2,36	3,67	6,07	4,87	16,39	9,92
2007/2008	2,54	3,86	6,24	5,21	16,98	10,50
2008/2009	2,74	4,57	6,69	5,83	17,57	11,29
Markedspris						
2002/2003	2,24	3,91	5,68	4,75	15,45	7,83
2003/2004	2,33	3,43	5,22	4,77	15,23	9,55
2004/2005	2,32	3,31	5,39	4,68	12,62	8,93
2005/2006	2,43	3,03	4,91	5,01	15,39	10,28
2006/2007	2,91	3,68	5,51	5,41	15,41	8,99
2007/2008	3,42	4,89	7,98	5,63	15,44	11,32
2008/2009	2,77	4,14	7,45	6,29	15,91	11,01

¹ Kroner per stk.

Kilde: Statens landbruksforvaltning.

Tabell 2.6.12. Engrospriser for kjøtt, egg og melk. 2002/2003-2008/2009. Kroner per kilo

	Ung okse	Lam	Gris	Kylling ²	Egg	Ku- og geitmelk ¹
Målpris/styringspris etter jordbruks-avtalen						
2002/2003	35,89	44,00	27,37	26,15	13,59	..
2003/2004	38,11	44,00	27,37	26,18	13,69	..
2004/2005	38,11	44,00	27,22	26,03	13,60	3,77
2005/2006	40,01	44,00	27,22	25,01	13,60	3,82
2006/2007	40,13	45,89	26,22	25,01	13,83	3,84
2007/2008	42,04	50,00	26,22	25,01	14,18	3,94
2. halvår 2008	44,30		26,84		14,64	4,11
1. halvår 2009	47,57	55,21	27,78	25,75	15,23	4,41
Markedspris						
2002/2003	35,89	43,07	27,37	26,04	13,57	
2003/2004	38,06	43,79	27,32	26,04	13,38	
2004/2005	38,23	42,69	25,64	25,87	13,01	3,76
2005/2006	39,36	44,11	25,79	25,01	13,28	3,82
2006/2007	40,28	45,89	25,31	25,05	13,78	3,84
2007/2008	42,13	50,06	26,25	25,75	14,22	3,94
2. halvår 2008	44,42	54,99	26,99		14,62	4,11
1. halvår 2009	47,32		26,91	27,25	15,17	4,32

¹ Fra 1. januar 2007 ble målprissystemet for fjørfe avviklet og erstattet med en referansepris som grunnlag for administrering av tollvernet.

² Prisen gjelder uforedlet melk solgt fra TINE Råvare til videre bearbeiding.

Kilde: Statens landbruksforvaltning.

2.7. Import og eksport av jordbruksvarer

- I 2009 importerte Norge jordbruksvarer (råvarer og bearbeidede varer) for 33,8 milliarder kroner, mens vi eksporterte jordbruksvarer for 4,3 milliarder kroner.
- Samlet import av storfekjøtt, svinekjøtt samt sau- og lammekjøtt gikk ned fra 17 400 tonn i 2008 til 10 100 tonn i 2009.
- I 2009 ble det eksportert minkskinn og reveskinn til en samlet verdi av 230 millioner kroner.

Klima og tilgang på egnet areal begrenser hvilke vekster som kan dyrkes, avling per dekar og omfang av jordbruksproduksjonen i Norge. Små og ofte bratte jordstykker samt relativt store avstander gjør produksjonen kostbar. I tillegg er det generelle kostnadsnivået i Norge høyt. Til sammen gjør dette at norske jordbruksvarer til vanlig ikke er konkurransedyktige på verdensmarkedet.

Norge har i lang tid hatt et importvern for jordbruksvarer. Importvernet gjør at jordbruket i Norge oppnår høyere priser enn verdensmarkedets priser, og den innenlandske produksjonen av jordbruksvarer blir større enn den ellers ville ha blitt. Importvernet er en forutsetning for at det meste av melk, kjøtt, egg, korn med videre som forbrukes i Norge, også blir produsert i Norge. Importvernet er dessuten med på å opprettholde en næringsmiddelinndustri i Norge basert på norske råvarer.

Norge har inngått flere avtaler som vedrører tollvernet for jordbruksvarer. De viktigste er GATT/WTO-avtalen og EØS-avtalen. Videre har Norge gjennom EFTA inngått frihandelsavtaler med andre land, og som angår jordbruksvarer. Dessuten har Norge redusert tollen til utviklingsland og gitt

tollfrihet for varer fra de minst utviklede landene (MUL).

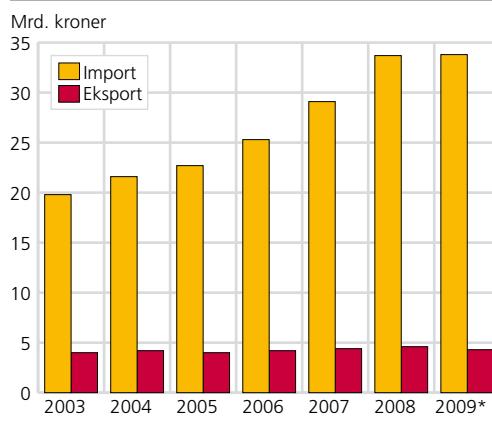
Det norske importvernet for jordbruksvarer kan grovt deles i tre grupper:

- Varer med lav eller ingen toll. Dette gjelder varer som ikke produseres i Norge, for eksempel sukker, kaffe, ris og tropisk frukt.
- Varer med moderat toll. Dette gjelder for det meste bearbeidede varer som sjokolade, kjeks, bakervarer, pizza med videre. For disse varene skal tollen i utgangspunktet bare utligne forskjellen i råvarepris mellom Norge og verdensmarkedet.
- Varer med relativt høy toll. Dette gjelder råvarer som det produseres mye av i norsk jordbruk.

Samlet import og eksport av jordbruksvarer og næringsmidler basert på jordbruksvarer

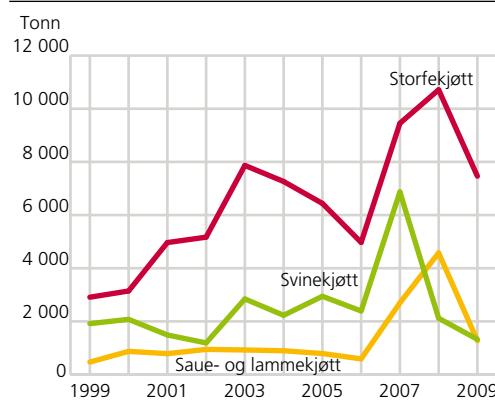
Norge importerer mye mer jordbruksvarer enn vi eksporterer. I 2009 var den samlede importen av jordbruksvarer, både råvarer og bearbeidede varer, på 33,8 milliarder

Figur 2.7.1. Eksport og import av jordbruksvarer. 2003-2009. Milliarder kroner

Kilde: Utenrikshandel, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.7.2. Import av storfekjøtt, svinekjøtt og saue-/lammekjøtt. 1999-2009. Tonn

Kilde: Utenrikshandel, Statistisk sentralbyrå.

kroner, mot 21,6 milliarder kroner i 2004. I løpet av denne femårsperioden har verdiens av importen økt med over 50 prosent, regnet i løpende kroner. Omregning av beløpet for 2004 til 2009-kroner gir en importøkning på 42 prosent. I 2009 utgjorde eksporten av jordbruksvarer 4,3 milliarder kroner, og den har vært så si stabil de siste fem årene, regnet i løpende kroner.

Norske husholdningers innkjøp av matvarer i andre land (grensehandel), i første

rekke i Sverige, kommer i tillegg til importtallene over.

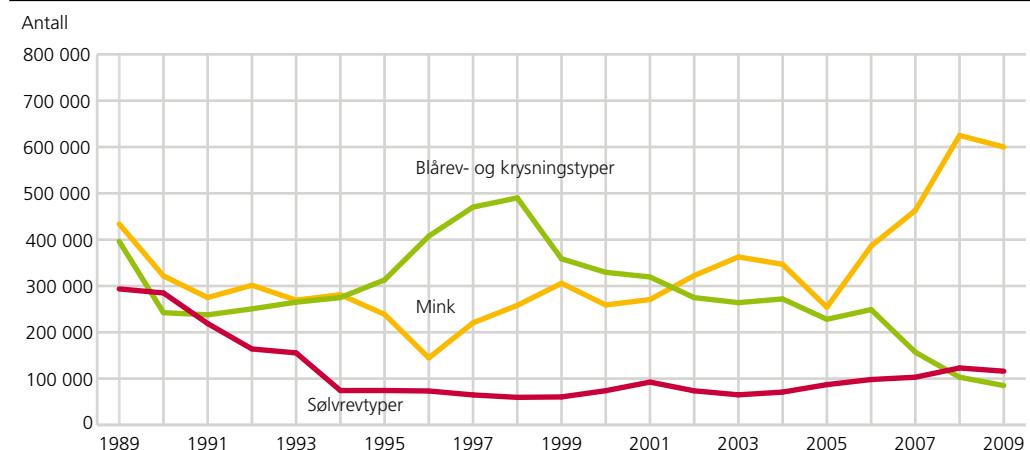
Import og eksport av utvalgte jordbruksvarer

I 2007 var det en stor økning i importen av storfekjøtt, svinekjøtt samt saue- og lammekjøtt. Importen av storfekjøtt samt saue- og lammekjøtt fortsatte å øke i 2008. Årsaken var økt etterspørsel etter kjøtt, samtidig som den norske produksjonen av storfekjøtt og saue-/lammekjøtt minket. I 2009 har importen falt ned mot nivået før 2007. Det er bare ubetydelig import av fjørfekjøtt. Importen av egg var vesentlig større i årene 2006-2008 enn i 2009.

Importen av ost har økt de siste årene, regnet både i kuantum og verdi. Det ble importert 8 700 tonn i 2009, mot 5 100 tonn i 2003. I samme perioden har eksporten av ost gått tilbake fra 18 000 tonn til 13 400 tonn.

Gjennomsnittlig årlig import av hvete og rug for årene 2005-2009 var 262 000 tonn, mot en gjennomsnittlig årlig norsk produksjon på 404 000 tonn. Mengde og kvalitet på importert vare varierer fra år

Figur 2.7.3. Salg av mink- og reveskinn. 1989-2009

¹ Salget av pelsskinn fra pelsdyrgårdene skjer på auksjoner, og skinna blir eksportert.

Kilde: Norges Pelsdyralslag.

til år, avhengig av størrelsen og kvaliteten på den norske avlingen. Det importeres i tillegg mel og andre mølleprodukter.

I 2009 ble det importert 52 000 tonn epler til Norge, mens den norske produksjonen utgjorde knapt 14 000 tonn. Importen av jordbær har økt med 1 000 tonn i perioden 2005-2009, til 5 100 tonn. I 2009 var den norske produksjonen av jordbær 9 800 tonn.

Import og eksport av forskjellige maskiner og redskap

I 2009 ble det importert 2 300 nye og 650 brukte firehjulstraktorer. Importen av nye traktorer i 2009 utgjorde bare halvparten av gjennomsnittet for årene 2005-2008. Tallene er inklusive traktorer til andre næringer enn jordbruk, og tallene kan omfatte annet enn tradisjonelle traktorer. Det er usikkert hvor mange av traktorene som selges til jordbruket. En undersøkelse om investeringer i maskiner i 2008 viste at jordbruksbedriftene kjøpte 1 840 nye firehjulstraktorer. I tillegg leide bedriftene et ukjent antall nye traktorer gjennom finansieringsselskaper (leasing). Samlet import i 2008 var 4 250 nye traktorer.

Med unntak for ploger har Norge ubetydelig eksport av maskiner og redskap til jordbruket.

Tabell 2.7.1. **Eksport og import av matvarer fra jordbruket. 2005-2009. Tonn og millioner kroner**

	Eksport		Import	
	Mengde, tonn	Verdi, millioner kroner	Mengde, tonn	Verdi, millioner kroner
2005	797 286	3 954	2 836 489	22 733
2006	732 027	4 220	3 190 841	25 338
2007	716 340	4 408	3 608 186	29 141
2008	688 148	4 602	3 782 202	33 673
2009	632 675	4 346	3 536 321	33 837

Kilde: Utenrikshandel, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.7.2. **Eksport og import av kjøtt. 2005-2009. Tonn og millioner kroner**

	Eksport		Import	
	Tonn	Mill. kroner	Tonn	Mill. kroner
Storfe				
2005	325	12	6 439	251
2006	1 354	23	4 972	233
2007	396	11	9 452	364
2008	189	9	10 714	453
2009	163	8	7 463	326
Svin				
2005	2 369	46	2 944	101
2006	4 842	84	2 392	94
2007	1 228	43	6 869	169
2008	1 030	34	2 119	87
2009	2 558	42	1 326	70
Sau				
2005	522	10	791	44
2006	108	5	591	32
2007	81	3	2 696	78
2008	123	5	4 578	133
2009	36	2	1 272	70
Fjørfe#1				
2005	568	12	641	24
2006	354	8	512	19
2007	370	20	182	9
2008	728	23	264	9
2009	835	23	416	15

¹ Medregnet spiselig slakteavfall.

Kilde: Utenrikshandel, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.7.3. Eksport og import av smør, ost, egg og honning. 2005-2009. Tonn og millioner kroner

	Eksport		Import	
	Tonn	Mill. kroner	Tonn	Mill. kroner
Smør				
2005	1 643	18	372	6
2006	310	4	311	5
2007	2 286	36	267	5
2008	3 228	52	360	10
2009	3 482	40	350	8
Hvitost				
2005	15 242	510	5 524	273
2006	15 432	527	5 574	285
2007	13 783	498	5 939	315
2008	13 224	471	6 195	361
2009	12 364	496	6 380	379
Brunost				
2005	2 898	66	1 751	52
2006	2 380	62	1 941	56
2007	1 256	51	2 065	67
2008	1 093	46	2 048	68
2009	897	42	2 088	72
Smelteost				
2005	77	3	156	8
2006	134	5	223	10
2007	107	4	250	12
2008	123	5	207	11
2009	95	5	249	14
Egg (av høns)				
2005	170	1	583	4
2006	130	1	1 887	15
2007	153	1	2 436	21
2008	84	0	1 390	12
2009	392	6	462	5
Honing				
2005	25	1	336	6
2006	24	1	297	5
2007	22	1	279	5
2008	8	0	290	6
2009	16	1	345	9

Kilde: Utenrikshandel, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.7.4. Import av korn. 2005-2009. Tonn og millioner kroner

	2005		2006		2007		2008		2009	
	Tonn	Mill. kr	Tonn	Mill. kr	Tonn	Mill. kr	Tonn	Mill. kr	Tonn	Mill. kr
Korn i alt	218 122	346 357 339	524 529 078	920 594 052	1 314 389 474	814				
Hvete og blandinger av hvete og rug	155 999	192 227 402	284 278 434	456 302 394	671 303 178	515				
Rug	5 741	11 10 413	13 9 417	15 7 581	19 11 513	19				
Bygg	103	0 23 630	23 81 967	100 27 102	52 4 955	7				
Havre	2 139	6 57 868	75 53 941	82 47 576	86 12 437	23				
Mais	16 234	20 16 324	23 45 387	76 78 971	139 32 371	51				
derav til dyrefor	16 076	19 15 855	21 44 983	74 78 540	137 31 805	46				
Ris	20 455	97 20 051	102 21 677	120 23 067	170 23 283	193				
derav til dyrefor	319	1 264	1 319	1 499	1 443	2				
Annet korn	17 452	20 1 650	4 38 255	71 107 360	176 1 736	6				
derav til dyrefor	17 112	18 1 213	1 37 708	68 106 833	173 1 088	2				

Kilde: Utenrikshandel, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.7.5. Import av frukt og bær¹. 2005-2009. Tonn og millioner kroner

	2005		2006		2007		2008		2009	
	Tonn	Mill. Kr	Tonn	Mill. Kr	Tonn	Mill. Kr	Tonn	Mill. Kr	Tonn	Mill. Kr
Epler	50 296	318 49 612	343 55 173	414 52 252	439 52 026	423				
Pærer	22 556	159 19 283	155 22 773	158 24 844	228 21 325	198				
Kirsebær og moreller	1 064	40 1 138	42 1 137	45 1 013	46 879	41				
Plommer	3 360	33 2 959	34 3 387	38 3 063	39 2 954	34				
Jordbær	4 085	111 4 446	135 4 598	134 4 434	150 5 089	175				
Bringebær	35	4 71	7 181	21 201	20 221	24				
Solbær, rips og stikkelsbær	13	1 15	2 14	2 18	2 15	2				

¹ Gjelder friske varer.

Kilde: Utenrikshandel, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.7.6. Import av poteter og grønnsaker¹. 2005-2009. Tonn og millioner kroner

	2005		2006		2007		2008		2009	
	Tonn	Mill. kr								
Poteter	27 115	87	53 091	164	51 409	184	59 556	199	27 924	111
Tomat	19 661	283	20 397	285	21 459	335	23 613	390	22 220	389
Løk og purre	6 445	64	8 672	84	11 051	99	12 291	104	10 062	95
Kål	13 000	173	13 717	168	14 255	167	14 906	184	14 015	195
Salat	9 469	139	11 754	155	11 956	153	12 973	179	12 081	164
Gulrøtter, neper, rødbeter, knollselleri og andre spiselige røtter	5 013	38	6 097	44	6 878	41	7 526	54	7 372	56
Agurk	6 403	66	7 386	83	6 925	73	7 123	79	6 523	86
Erter og andre belgfrukter	792	29	960	39	1 253	50	1 428	60	1 436	57
Andre grønnsaker ²	22 061	385	24 043	441	25 585	525	27 328	568	27 437	546

¹ Gjelder friske og kjølte varer.² Inklusive sopp.

Kilde: Utenrikshandel, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.7.7. Import av jordbruksmaskiner. 2005-2009. Antall

	2005	2006	2007	2008	2009
Firehjulstraktorer, nye	4 166	4 765	5 280	4 253	2 297
Firehjulstraktorer, brukte	612	531	532	630	648
Tohjulstraktorer	147	162	341	187	145
Gjødselspredere	3 554	3 714	4 422	1 685	1 242
Såmaskiner og plantemaskiner	520	606	438	456	334
Slåmaskiner	1 845	1 897	1 916	1 921	1 584
Potetsetttere	28	67	87	18	9
Ploger	199	489	261	277	230
Harver og ugrasrenser	2 952	3 093	7 180	3 125	5 100
Førhøstere	75	14	24	25	9
Skurtreskere	190	179	126	101	134
Halm-, høy- og forpresser	893	1 001	1 157	1 074	952
Potet- og rotvekstopptakere	53	50	46	40	32
Melkemaskiner	106	200	494	240	275

Kilde: Utenrikshandel, Statistisk sentralbyrå.

2.8. Matvareforbruk

- I 2008 var den norskproduserte andelen av matvareforbruket (selvforsyningssgraden), regnet på energibasis, 52 prosent.
- Den norskproduserte andelen av matvareforbruket som kom fra norsk jordbruk i 2008, var 51 prosent. Importert fôr er da ikke trukket fra.

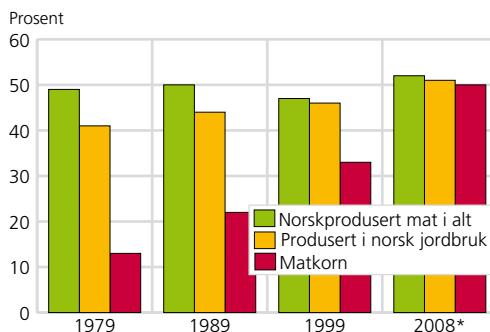
Matvareforbruk

Statistikken over matvareforbruk og selvforsyningssgrad utarbeides av Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning og publiseres av Helsedirektoratet. Forbruket av matvarer beregnes på engrosnivå. Både forbruk og selvforsyningssgrad har energi (joule) som måleenhet.

Evnen til å dekke matvarebehovet med innenlandsk produksjon i en eventuell krisesituasjon kommer ikke til uttrykk i den oppgitte selvforsyningssgraden. Beregningene er basert på at jordbruks behov for importerte produksjonsmidler er dekket, og det er ikke tatt hensyn til eksport. Norge eksporterer for eksempel store mengder fisk og fiskeolje som kunne vært brukt innenlands. Under visse forutsetninger kan norsk fiskemel som nå eksporteres, erstatter noe av det importerte fôret. Der som en krisesituasjon oppstår, vil en også kunne legge om forbruket av matvarer slik at en større del dekkes av planteprodukter i stedet for husdyrprodukter. Energitapet er stort når planteprodukter som kan nyttes til mat, blir brukt til fôr.

Dersom en skal beregne hvor stor selvforsyningsevnen er i en krisesituasjon, må en også ta hensyn til at en relativt stor del av kraftfôret som blir brukt i husdyrproduksjonen, er importert, og at det både i fiskeriene og i jordbruket blir brukt andre importerte innsatsvarer.

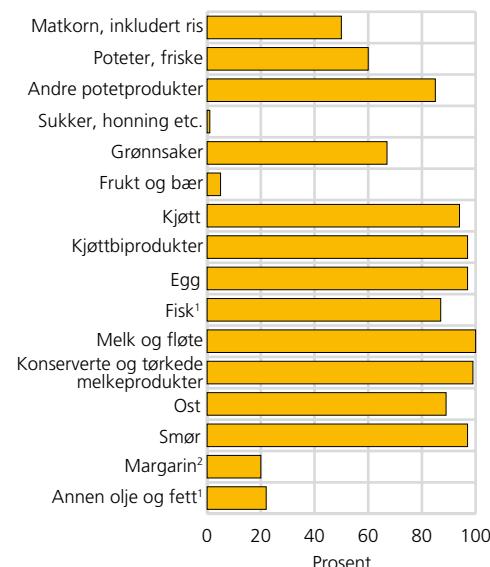
Figur 2.8.1. Norskprodusert andel av matvareforbruket på energibasis. 1979, 1989, 1999 og 2008*. Prosent

Kilde: Helsedirektoratet.

Den norskproduserte andelen av matvareforbruket var relativt stabil på 1980-tallet, med om lag 50 prosent. På 1990-tallet varierte selvforsyningssgraden mellom 47 og 55 prosent på grunn av variasjon i kornavlingene, både med hensyn til mengde og kvalitet, og dermed bruken av norsk korn til mat. Etter 2000 har selvforsyningssgraden vært over 50 prosent, unntatt i 2002.

Figur 2.8.2. Norskprodusert andel av forbruket av ulike matvarer på energibasis. 2008*. Prosent

¹ Tall bygger på usikkert datagrunnlag.

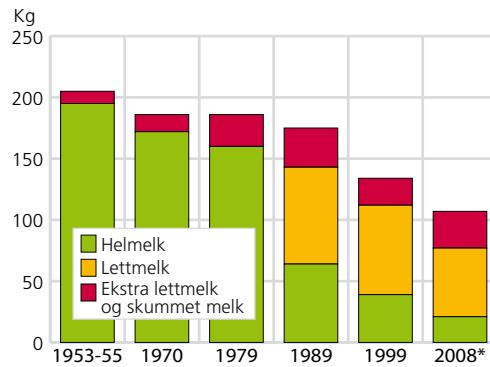
² Basert på norskproduserte råvarer.

Kilde: Helsedirektoratet.

Da gikk selvforsyningssgraden ned til 47 prosent, hovedsakelig på grunn av liten norsk produksjon av matkorn.

Forbruket av ulike matvarer per person per år har endret seg mye over tid. Fra 1970 til 2008 er for eksempel forbruket av friske poteter redusert fra 79 til 31 kilo, mens forbruket av andre potetprodukter har økt fra 7 til 34 kilo, beregnet som friske poteter. I samme perioden har forbruket av kjøtt økt fra 41 til 72 kilo, og forbruket av frisk melk har falt fra 186 til 107 kilo. Det har også skjedd store endringer innenfor disse varegruppene; for kjøtt har det vært en stor økning i forbruket av fjørfekjøtt, mens helmelkens andel av forbruket av frisk melk har falt fra vel 90 til 20 prosent.

Figur 2.8.3. Forbruket av melk per innbygger per år. 1953-1955, 1970, 1979, 1989, 1999 og 2008*. Kilo

Kilde: Helsedirektoratet.

Boks 2.8.2. Forbruket av matvarer per person – datagrunnlag

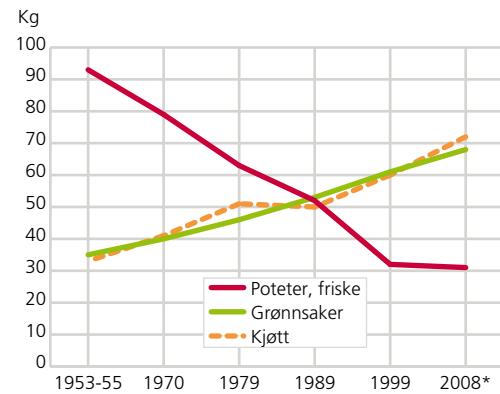
Det er tre ulike kilder for statistikk over matvareforbruket per person:

- matforsyningssstatistikk
- forbruksundersøkelser over anskaffelse av matvarer i private husholdninger
- kostholdsundersøkelser

Figurer og tabeller i dette kapittelet bygger på matforsyningssstatistikk. Matforsyningssstatistikken er basert på statistikk over produksjon, import, eksport og omsetning av matvarer, og gir tall på engrosnivå over tilgangen på matvarer. Matforbruket regnet per person vil være høyere enn i forbruksundersøkelsene, blant annet på grunn av svinn.

SSBs forbruksundersøkelser omfatter mat som blir kjøpt, er fått som gave, blir tatt fra egen produksjon og lignende. Mat som blir kjøpt og spist utenfor husholdningen, for eksempel på kafé, restaurant, kantine og lignende, inngår ikke.

Figur 2.8.4. Forbruket av friske poteter, grønnsaker og kjøtt per innbygger per år. 1953-1955, 1970, 1979, 1989, 1999 og 2008*. Kilo

Kilde: Helsedirektoratet.

Boks 2.8.1. Matvareforbruk – selvforsyning

Norskprodusert andel av matvareforbruket (selvforsyningssgrad): Selvforsyningssgraden viser hvor stor del av matvareforbruket på energibasis som kommer fra norsk produksjon. Selvforsyningssgraden er basert på den faktiske fordelingen av forbruket på norske og importerte produkter det enkelte året. Denne fordelingen er påvirket av avlingsmengde, kvalitetskrav, priser, internasjonale handelsavtaler med mer.

Andel av matvareforbruk som er produsert i norsk jordbruk, viser hvor stor del av matvareforbruket som kommer fra norsk jordbruk, og omfatter både husdyr- og planteprodukter. Det er ikke gjort fradrag for importert ført.

Tabell 2.8.1. Forbruk av matvarer på engrosnivå. 1979, 1989, 1999, 2004 og 2007-2008. TJ (terajoule) og MJ (megajoule)

	1979	1989	1999	2004	2007	2008*
Forbruk i alt	18 900	18 500	20 400	21 500	22 500	22 900
Matkorn (medregnet ris)	4 630	4 920	5 640	6 060	6 280	6 170
Poteter, friske	750	650	420	370	350	440
Potetmel	100	100	100	150	170	160
Andre potetprodukter	140	240	390	440	460	470
Sukker, honning, sukkervarer	2 950	2 780	3 170	2 970	2 510	2 550
Erter, nøtter, kakao	480	610	650	1 060	1 610	1 920
Grønnsaker	180	210	250	270	290	300
Frukt og bær	610	650	600	700	840	880
Kjøtt ¹	1 720	1 710	2 120	2 340	2 600	2 630
Kjøttbiprodukter ¹	80	70	90	140	140	140
Egg	270	300	290	300	330	340
Fisk ²	320	370	710	760	780	800
Helmank	1 870	780	420	350	320	290
Lettmelk ³	-	660	640	550	530	530
Skummet melk	160	200	160	200	210	220
Fløte, rømme (som 38 prosent fett)	400	430	450	500	550	510
Konserverte og tørkede melkeprodukter ⁴	120	240	630	790	970	980
Ost	780	890	940	1 090	1 170	1 160
Smør	690	430	460	450	420	440
Margarin	1 950	1 600	1 590	1 300	1 250	1 230
Annen olje og fett ²	750	640	670	690	710	720
Produsert i Norge	9 300	9 200	9 500	11 300	11 700	11 900
Produsert i norsk jordbruk	7 800	8 100	9 000	10 700	11 000	11 200
Forbruk per innbygger per dag (MJ)	12,7	12,0	12,5	12,8	13,1	13,2

¹ Kjøtt er uten hode og labb på gris fra 2002. Hode og labb på gris er lagt til kjøttbiprodukt fra samme år.

² Tallene bygger på usikkert datagrunnlag.

³ Medregnet ekstra lettmelk fra 2000.

⁴ Ny serie fra 1982.

Kilde: Helsedirektoratet.

Tabell 2.8.2. Norskprodusert andel av matvareforbruket på energibasis. 1979, 1989, 1999, 2004 og 2007-2008*. Prosent

	1979	1989	1999	2004	2007	2008*
Matkorn (medregnet ris)	13	22	33	49	49	50
Poteter, friske	93	99	70	73	56	60
Potetmel	75	84	55	91	74	91
Andre potetprodukter	67	93	87	85	81	85
Sukker, honning, sukkervarer	2	3	1	1	1	1
Erter, nøtter, kakao	0	0	0	0	0	0
Grønnsaker	72	73	75	73	68	67
Frukt og bær	29	27	6	7	4	5
Kjøtt	92	97	97	95	92	94
Kjøttbiprodukter	86	96	98	96	97	97
Egg	100	100	97	99	95	97
Fisk ¹	94	88	73	86	87	87
Helmelk	100	100	100	100	100	100
Lettmelk	-	100	100	100	100	100
Skummet melk	100	100	100	100	100	100
Fløte, rømme (som 38 prosent fett)	100	100	100	100	100	100
Konserverte og tørkede melkeprodukter	86	100	99	100	99	99
Ost	97	97	95	92	90	89
Smør	92	100	99	98	98	97
Margarin ²	44	40	20	20	20	20
Annen olje og fett ¹	60	20	22	22	22	22
Norskprodusert	49	50	47	53	52	52
Produsert i norsk jordbruk	41	44	46	52	51	51

¹ Tallene bygger på usikkert datagrunnlag.

² Basert på norskproduserte råvarer.

Kilde: Helsedirektoratet.

Tabell 2.8.3. Forbruk av matvarer på engrosnivå. Kilo per innbygger per år. 1953-1955, 1970, 1979, 1989, 1999, 2005 og 2008*

	1953-1955 ¹	1970	1979	1989	1999	2005	2008*
Korn som mel, ekskl. ris	97,2	69,2	75,1	76,4	82,1	84,3	82,4
Ris, gryn og mel	1,5	1,7	2,5	3,1	4,9	6,1	6,7
Poteter, friske ²	92,5	78,7	62,5	52,0	32,1	22,8	31,1
Potetprodukter ²	..	7,0	11,5	19,2	29,6	31,8	33,7
Potetmel ³	14,6	9,9	8,1	8,8	7,8	9,1	11,6
Sukker, honning o.l.	40,1	42,0	44,6	40,5	43,8	35,5	32,9
Erter, nøtter og kakao ⁴	4,1	6,2	7,1	4,7	6,1	13,3	19,0
Kakao og kakaoprodukter ⁴	..	..	..	3,9	3,1	5,6	6,5
Grønnsaker ⁵	35,4	40,2	46,4	53,2	60,5	63,8	68,4
Frukt og bær ⁶	41,2	66,8	75,6	77,8	68,7	82,4	93,7
Kjøtt ⁷	33,3	40,5	51,1	49,7	59,5	66,2	71,5
Kjøttprodukter	2,4	2,8	3,2	3,1	3,3	5,1	5,1
Egg	7,4	9,5	10,8	11,6	10,8	10,8	11,8
Helmelk	194,5	172,0	160,1	63,6	32,4	24,8	21,2
Lettmelk	-	-	-	79,2	72,6	59,0	56,2
Skummet melk og ekstra lettmelk	10,0	14,2	26,3	32,2	22,2	27,4	29,5
Konserverte melkeprodukter ⁸	3,2	11,6	14,5	18,5	30,0	38,5	43,6
Fløte, inkl. rømme som 38 prosent fett ⁹	5,0	6,7	6,6	6,9	6,7	7,5	7,1
Ost	8,0	9,0	12,0	13,3	14,5	16,7	16,7
Smør	3,8	5,4	5,4	3,3	3,3	3,3	2,9
Margarin	24,2	18,8	15,3	13,0	12,1	9,2	8,7
- herav lett margarin	-	-	0,2	1,9	2,5	2,6	2,6
Annet fett ¹⁰	3,8	4,4	4,9	4,0	4,0	4,0	4,0

¹ Tallene er ikke helt sammenlignbare med tallseriene f.o.m. 1970. For korn er forbruket til mat pga. kraftørrasjonerings anslagsvis 10-15 prosent for høyt.

² Revidert serie f.o.m. 1980. Potetprodukter er omregnet til friske poteter f.o.m. 1999.

³ Beregnet som friske poteter.

⁴ Kakao og kakaoprodukter er skilt ut som egen matvaregruppe f.o.m. 1989.

⁵ Revidert serie fra 1980 og 1986. Beregningsgrunnlaget for grønnsaker er endret i 2002, og tallene er justert tilbake t.o.m. 1999.

⁶ Revidert serie fra 1977 og 1986. Beregningsgrunnlaget for frukt og bær er endret i 2002. Anslag for produksjon i villahager og sanking av skogsbær er utelatt. Tallene er justert tilbake t.o.m. 1999.

⁷ Eksklusive kjøttprodukter og grensehandel, inklusiv hval og vilt.

⁸ Ny serie f.o.m. 1982.

⁹ T.o.m. 1990 beregnet som 35 prosent fett.

¹⁰ Usikkert datagrunnlag. Beregnet som 100 prosent fett. Anslag for 1989-97.

Kilde: Helsedirektoratet.

Definisjoner og ordforklaringer

Ammeku

Ku som holdes hovedsakelig for produksjon av kalv for kjøttproduksjon.

Avling

Høstet produksjon av jordbruks- og hagebruksvkster. Omfatter produksjon for salg og eget forbruk. Avling oppgis vanligvis som kilo per dekar eller tonn totalavling.

Bruker

Den personen som er hovedansvarlig for drifta av en jordbruksbedrift (innehaveren).

Driftsform

En jordbruksbedrifts driftsform fastsettes ut fra andelen de ulike plante- og husdyrproduksjonene i bedriften utgjør av bedriftens totale produksjon. Felles måleenhet for ulike produksjoner er standard dekningsbidrag.

Dyrka jord

Se jordbruksareal.

Dyrkbar jord

Areal som ved oppdyrkning kan settes i slik stand at det vil oppfylle kravene til lettbrukt eller mindre lettbrukt fulldyrka jord, og som oppfyller kravene til klima og jordkvalitet for plantedyrking.

Enkeltperson

Brukerkategorien «enkeltperson» omfatter jordbruksbedrifter der enkeltperson eller ektefeller er ansvarlige for drifta, samt bedrifter drevet av medlemmer av samme familie dersom driftsfellesskapet ikke er registrert som ansvarlig selskap eller aksjeselskap.

Fulldyrka jordbruksareal

Areal som er dyrka til vanlig pløyedybde, og som kan nyttas til åkervekster eller til eng som kan fornyses ved pløyning.

Gjødseldyrenhet (GDE)

Enhett for husdyr definert etter mengde fosfor som dyra skiller ut i gjødsel og urin. Omregningsfaktorene for de ulike husdyrslagene er gitt i forskrift om gjødselvarer av organisk opphav.

Hektar

1 hektar = 10 dekar = 10 000 kvadratmeter.

Innmarksbeite

Areal som kan nyttas som beite, men som ikke kan høstes maskinelt. Minst 50 prosent av arealet skal være dekket av grasarter. Arealet skal være avgrenset med permanent gjerde mot utmark, naboeiendom og annet areal, eller ha naturlig grense mot elv, sjø, fjell og lignende. Restarealer av skog, myr, vann og fjell som per enhet er større enn 1,0 dekar, skal trekkes fra.

Jordbruksareal

Jordbruksareal omfatter areal av fulldyrka jord, overflatedyrka jord og innmarksbeite.

Jordbruksareal i drift

Jordbruksareal som er høstet minst en gang i løpet av et år. Også inkludert plantet areal av flerårige vekster som ennå ikke gir avling, og areal av åpen åker der det ikke blir tatt avling i løpet av året, men som er tenkt høstet neste år (ettårig brakk).

Jordbruksareal under omlegging til økologisk drift (karensareal)

Jordbruksareal påbegynt omlagt, men ennå ikke godkjent som økologisk drevet jordbruksareal. I omleggingstiden kalles arealet ofte for karensareal.

Jordbruksareal ute av drift

Jordbruksareal som ikke lenger er i bruk, men som uten nybrottslignende arbeid kan tas i bruk igjen som jordbruksareal.

Areal av åpen åker som brakkes for ett år (ettårig brakk) inngår ikke.

Jordbruksbedrift

Virksomhet med jordbruksdrift, inkludert hagebruk og husdyrhold. Bedriften omfatter alt som blir drevet som en enhet under en ledelse og med felles bruk av produksjonsmidler. Jordbruksbedriften er uavhengig av kommunegrenser. En jordbruksbedrift skal ha et driftssenter på en landbrukseiendom.

Jordbruksbedrift ble tidligere kalt «driftsenhet i jordbruksbedrift» eller bare «driftsenhet». Før «driftsenhet» ble det brukt termen «bruk». Før 1999 omfattet jordbruksbedrift virksomhet som ble drevet som en driftsenhet innenfor én kommune. Ved for eksempel leie av tilleggsjord i en nabokommune ble denne jorda regnet som en egen jordbruksbedrift.

Jordstykke

Sammenhengende jordbruksareal som er avgrenset av vei, bekk, steingjerde, skog med videre.

Nydyrket jordbruksareal

Nydyrkning omfatter opparbeiding fra udyrka areal til fulldyrka eller overflatedyrka jordbruksareal. Rydding av innmarksbeite inngår ikke.

Overflatedyrka jordbruksareal

Jordbruksareal som for det meste er ryddet og jevnet i overflaten, slik at maskinell høsting er mulig.

Samdrift i melkeproduksjon

Samarbeid mellom to eller flere melkeprodusenter om felles melkeproduksjon på helårsbasis.

Tilleggsnæringer i jordbruket

Aktivitet som utnytter jordbruksbedriftens arealer, bygninger, maskiner og/eller landbruksråvarer. Aktiviteten skal gi inntekt og/eller sysselsetting for brukeren og/eller brukerens familiemedlemmer.

Økologisk drevet jordbruksareal

Jordbruksareal som er ferdig omlagt til økologisk drift, og som drives i henhold til kravene i forskrift om produksjon og merking av økologiske landbruksvarer.

Økologisk jordbruk

Plante- eller husdyrproduksjon som tilfredsstiller produksjonskravene i forskrift om produksjon og merking av økologiske landbruksvarer.

Årskyr

Begrep som blir brukt når en oppgir gjennomsnittlig antall kyr i en buskap i et år. Antall årskyr er lik totalt antall fördager for kyr i buskapen dividert med 365.

Litteratur

Budsjettnemda for jordbruket: Totalkal-
kylen for jordbruket. Jordbrukets total-
regnskap 2008 og 2009 og budsjett for
2010. Avgitt juni 2010.

Norsk institutt for landbruksøkonomisk
forskning: Mat og industri 2010. Status og
utvikling i norsk matindustri

St.meld. nr. 19 (1999-2000): Om norsk
landbruk og matproduksjon, Landbruks-
departementet.

Statens landbruksforvaltning: Oppnådde
priser i forhold til målpris samt prisutvik-
ling for fjørfekjøtt, matmel og kraftfør i
jordbruksavtaleåret 2007-2008. Rapport
nr. 18/2008

Statens landbruksforvaltning: Oppnådde
priser i forhold til målpris samt prisutvik-
ling for fjørfekjøtt, matmel og kraftfør i
jordbruksavtaleåret 2008-2009. Rapport
nr. 13/2009

Statistisk sentralbyrå: Jordbruk og miljø.
Tilstand og utvikling 2009.
Rapporter 2009/37

Statistisk sentralbyrå: Bruk av plantevern-
midler i jordbruket i 2008.
Rapporter 2009/52

Statistisk sentralbyrå: Bruk av plantevern-
midler i veksthus i 2008.
Rapporter 2010/24

Nyttige nettsteder

Debio: <http://www.debio.no/>

Direktoratet for naturforvaltning:
<http://www.dirnat.no/>

Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

Landbruks- og matdepartementet: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd>

Mattilsynet: <http://www.mattilsynet.no/>

Norsk institutt for landbruksøkonomisk
forskning (NILF):
<http://www.nilf.no/>

Norsk institutt for skog og landskap:
<http://www.skogoglandskap.no/>

Reindriftsforvaltningen:
<http://www.reindrift.no/>

Helsedirektoratet:
<http://www.helsedirektoratet.no/>

Statistisk sentralbyrås jordbruksstatistikk:
<http://www.ssb.no/emner/10/04/10/jordbruk/>

Statistisk sentralbyrås nasjonalregnskap:
<http://www.ssb.no/emner/09/01/regnskap/>

Statistisk sentralbyrås utenrikshandel:
http://www.ssb.no/emner/09/ur_økonomi/

Statens landbruksforvaltning:
<http://www.slf.dep.no/>

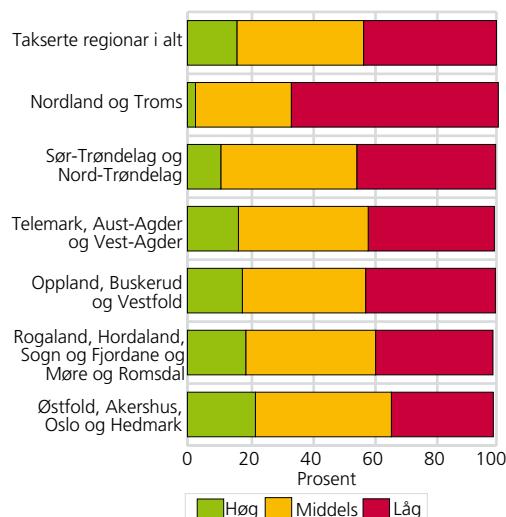
3. Skogbruk

Utnytting av tømmer har lange tradisjonar i landet vårt. Frå byrjinga av 1800-talet vart det drive storstilt høgst langs dei største vassdraga og i kyststroka. Etterspørselet etter tømmer og ved auka, og gode høve for transport gjorde at mykje tømmer og trelast vart eksportert.

Naturgitte tilhøve

Om lag ein fjerdedel av landarealet i Noreg er produktiv skog. Til saman er noko over ein tredjedel av landarealet skogkledd. I dei sentrale stroka i Sør-Noreg ligg skoggrensa på omkring 1 000 meter over havet, på Vestlandet går skogen mange stader ikkje lenger opp enn til 300 meter over havet. I dei aller nordlegaste delane av landet ligg skoggrensa ved havnivået, og skogen blir borte. Boniteten seier noko om kor godt eigna skogmarka er til å produsere skog. For landet sett under eitt har om lag 40 prosent av det produktive skogarealet låg bonitet, 44 prosent har middels bonitet, og 16 prosent har høg eller svært høg bonitet. Dei naturgitte tilhøva varierer mykje mellom landsdelane. I Nordland og Troms har over 60 prosent av den produktive skogen låg bonitet, medan Austlandet og Vestlandet berre har om lag 30 prosent med låg bonitet. Vestlandet har den største delen av den aller beste skogsmarka, men dei beste skogfylka på Austlandet er ikkje langt etter. Det er regionen med fylka Akershus, Oslo og Hedmark som har mest høg bonitet, med 22 prosent. I Nord-Noreg

Figur 3.1. Produktivt skogareal, etter bonitet¹. 2005-2009

¹ Bonitetsfordelinga frå H_{40} -systemet er gjort om til låg, middels og høg bonitet, sjå bonitet under avsnittet definisjoner og ordforklaringar.

Kjelde: Norsk institutt for skog og landskap. Landsskogtakseringa. 2005-2009.

er det berre 3 prosent som er klassifisert som høg bonitet.

Mange stader i landet vårt er terrenget bratt og skogen vanskeleg tilgjengeleg for hogst. I 2008 meinte skogeigarane at tre fjerdedeler av den produktive skogen var økonomisk drivverdig. Terrengtilhøva er ei viktig årsak til at skogeigarane reknar nesten 25 prosent som ikkje drivverdig.

Utviklinga i skogbruket dei siste hundre åra

Tidleg på 1900-talet auka uroa for at skogane våre skulle armast ut av for stor hogst. Den første verdskriga førde til ein ny høgkonjunktur for norsk trelast, og hogsten var framleis stor. Det vart meir og meir påtrengjande å skaffe betre kunnskap om skogressursane. Kartlegging av skogressursane tok til i 1919, og i 1920-åra vart den første skogbruskteljinga halden. Resultata frå desse undersøkingane var mest alvorlege for Hedmark og Østfold, der teljinga synte at ein hogg eit tømmerkvantum som var høvesvis 19 og 12 prosent større enn den årlege tilveksten. Det var stor skilnad mellom landsdelane; i Trøndelag og Nordland var tilveksten monaleg større enn den årlege hogsten. Den årlege hogsten av tømmer til industriføremål var likevel relativt stabil fram til den andre verdskriga tok til i 1940.

I det første tiåret etter den andre verdskriga nådde skogbruket ein topp. Prisane var gode, nye driftstekniske metodar fekk gjennomslag, og talet på sysselsette har ikkje vore større korkje før eller seinare. Med innføring av bestandsskogbruket og med flatehogst som den dominerande hogstmetoden auka skogkultur- og vegbyggingsaktiviteten mykje i tiåra etter krigen.

Heilt sidan byrjinga av andre verdskriga har det årlege salet av tømmer til industriføremål variert mellom 7 og 10 millionar kubikkmeter. Frå byrjinga av 1920-åra og fram til 1940 var den årlege hogsten til industriføremål i gjennomsnitt eit par millionar kubikkmeter mindre.

Utviklinga i samfunnet

Den gode lønsutviklinga i arbeidslivet elles i dei siste tiåra gjer at inntektene frå skogbruket blir ein gradvis mindre del av inntektene til skogeigarane. Med lågare

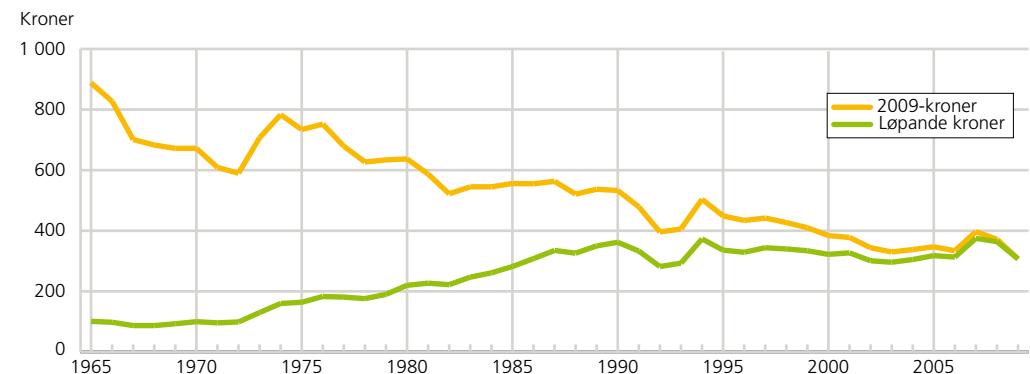
lønsemdu har det vorte færre som høgg tømmer for sal kvart år, og hogstkvantumet har vorte gradvis større dei gongene skogeigarane høgg. Når stadig færre skogeigarar er avhengige av den årlege inntekta, fører det til at mange freistar å hogge når prisane er gode. Som ei følgje av finanskrisa var prisane historisk låge i 2009, og det same var hogstkvantumet, som for første gong på fleire tiår var under 7 millionar kubikkmeter.

I løpet av dei siste to tiåra har det vorte stadig mindre skogplanting og pleie av ungskogen, sjølv om det svingar litt etter korleis rammevilkåra endrar seg. Innføringa av betre økonomiske ordningar for investeringar i skogbruket frå 2007 har gitt auka aktivitet i åra som følgde. Det er likevel langt opp til aktivitetsnivået i byrjinga av 1990-åra.

Skogbruk har tradisjonelt vore ei av fleire inntektskjelder på mange gardsbruk. Når drifta blir lagt ned på fleire og fleire gardsbruk, verkar det inn på skogbruksaktiviteten òg. For dei som tek seg lont arbeid på heiltid i staden for å drive garden, blir ikkje inntekta frå skogbruket så viktig lenger. Det er derfor fleire blant dei som driv aktivt jordbruk som har inntekt frå skogbruket, enn det er blant resten av skogeigarane.

Økonomiske rammer

Skogbruket og skogindustrien er del av ein uskjerma verdsmarknad og er prisgjeve utviklinga på denne marknaden. Prisutviklinga på tømmer samanlikna med prisutviklinga på varer og tenester elles i samfunnet syner at skogeigarane over tid har fått mindre og mindre att for tømmeret sitt. Prisane for tømmer i midten av 1960-åra svarar til over 800 kroner per kubikkmeter omrekna i 2008 kroner. I 2007 fekk skogeigarane i gjennomsnitt 370 kroner per kubikkmeter, og då var det

Figur 3.2. Prisutviklinga på tømmer i løpende kroner og i 2009-kroner. 1965-2009

Kjelde: Skogstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

betre prisar enn på over ti år. I byrjinga av 2008 tok sagtømmerprisane til å gå nedover att, og tala for 2009 syner at skogeigaren fekk 307 kroner i gjennomsnittspris per kubikkmeter dette året.

I 2009 var det samla tilskottsbeløpet til nærings- og miljøtiltak i skogbruket 150 millionar kroner. Av dette gjekk 10 millionar til kystsogbruket.

Sentrale mål for skogbruket

Norsk skogpolitikk skal legge grunnlaget for berekraftig forvaltning av skogressursane, der ein tek omsyn til viktige miljøverdiar og alle artene som lever i skogen. Målet er å auke verdiskapinga frå skog og utmark gjennom å leggje til rette for tiltak for å produsere trevirke, bioenergi og andre produkt og tenester knytte til skog og utmark. Meir bruk av bioenergi og auka bruk av tre er viktige satsingsområde.

Skogpolitikken legg vekt på at skogeigaren har fridom under ansvar. Lov- og regelverk stiller samtidig klare krav til miljøomsyn som ein sjølvsagt del av skogforvaltninga. Myndighetene har i samråd med næringa utarbeidd ein strategi for meir hogst av tømmer.

Boks 3.1. Den første skogbruks-teljinga og landstaksten

I budsjettet for åra 1916-1917 gjorde Statistisk sentralbyrå framlegg om at skogressursane i landet måtte takserast. Dette fekk samtykke i Stortinget, og i 1919 tok registreringane til. Det var den nyskipa landsskogtakseringa som stod for dette arbeidet. I 1932 var skogressursane for alle fylka, med unntak av Troms og Finnmark, ferdig takserte. Samstundes med denne takseringa tok arbeidet med den første landsomspennande skogbrukssteljinga til. I 1927 vart dei første resultata frå desse to undersøkingane publiserte. Etter den første teljinga har det med om lag ti års mellomrom vore tilsvarende skogbrukssteljingar. Landsskogtakseringa, som er ein del av Norsk institutt for skog og landskap, er no i gang med den tiande landstaksten. Denne taksten blir gjennomført i tidsrommet 2010-2014.

3.1. Skogen i Noreg

- I alt er om lag to femtedelar av landarealet dekt av skog
- Omkring ein fjerdedel av landarealet er produktivt skogareal
- Hedmark har det største produktive skogarealet, med 13 000 kvadratkilometer
- Volumet av skogen har auka med 500 millionar kubikkmeter sidan den første landstaksten for 80 år sidan
- Den årlege tilveksten har auka frå 10 til 25 millionar kubikkmeter i året i den same perioden
- Gran utgjer 44 prosent av det ståande tømmervolumet

Produktivt skogareal

I alt er om lag 123 800 kvadratkilometer, eller godt og vel ein tredjedel av landarealet vårt, dekt med skog i ei eller anna form. Bortimot 80 000 kvadratkilometer er produktivt skogareal når ein også reknar med areal over barskoggrensa, og då er Finnmark ikkje med. I tillegg er det vel 22 500 kvadratkilometer uproduktiv skog og vel 21 000 kvadratmeter med anna tresett mark. Det er likevel stor skilnad mellom landsdelane. I Austlandsfylka er litt over halvparten av landarealet produktivt skogareal, medan tilsvarande tal for Nord-Noreg og Vestlandet er ein sjuandedel.

Av fylka er det Hedmark som skil seg ut ved å ha mest produktivt skogareal med om lag 13 000 kvadratkilometer. Det er dobbelt så mykje som Oppland, som følgjer som nummer to. Finnmark er registrert med det minste produktive skogarealet, men for dette fylket er tala nokså usikre.

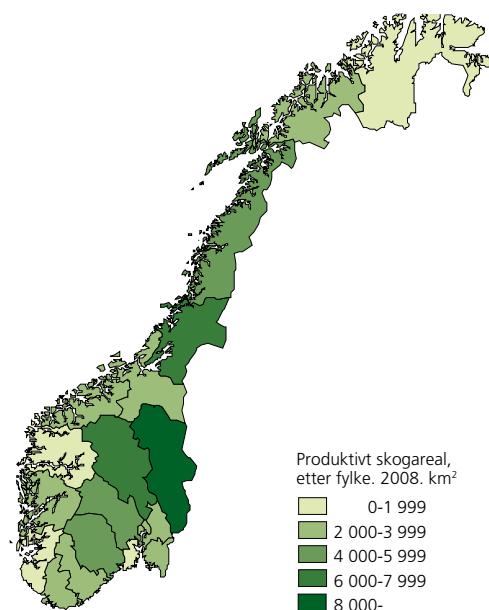
Kartlegging av ressursgrunnlaget

Den første landsomfattande kartlegginga av skogressursane og den første skogbrukssteljinga vart gjennomførte i 1920-åra. Resultata frå desse undersøkingane var mest alvorlege for Hedmark og Østfold, der teljinga synte at den årlege tømmerhogsten var høvesvis 19 og 12 prosent større enn den årlege tilveksten. Det var stor skilnad mellom landsdelane; i Trøndelag og Nordland var tilveksten monaleg større enn den årlege hogsten. Sidan den gongen har det vore regelmessige teljingar mest kvart tiande år, og ein er no ferdig med den niande landstaksten.

Skogressursane før og no

Sidan skogene vart takserte for første gong for om lag 80 år sidan, har volumet av skogen auka med 155 prosent. I 1932 var det 322 millionar kubikkmeter ståande tømmer i skogene våre. I 2009 vart

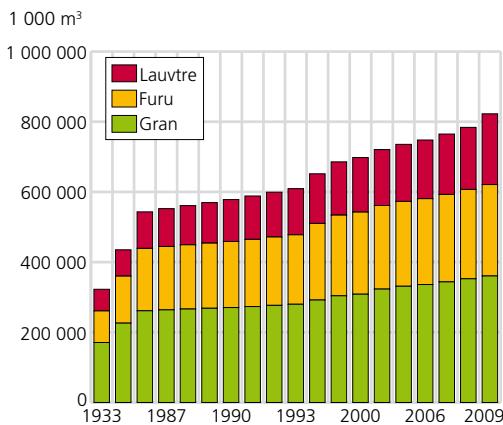
Figur 3.1.1. Produktivt skogareal¹, etter fylke. 2008. km²

¹ Omfattar skogeigedomar i Landbruksregisteret med minst 25 dekar produktivt skogareal.

Kjelde: Skogstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.1.2. Ståande kubikkmasse¹ under bork, etter treslag. 1933-2009. 1 000 m³

¹ Heile landet unntatt Finnmark. Omfattar frå og med takst-perioden 2005-2009 også areal over barskoggrensa.

Kjelde: Norsk institutt for skog og landskap. Landsskogtakseringa. 2005-2009.

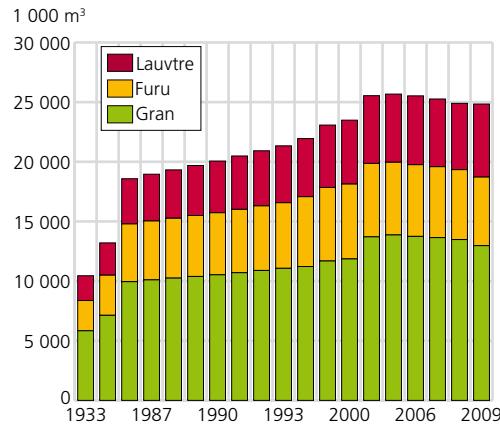
tømmervolumet rekna ut til å vere 823 millionar kubikkmeter.

Den årlege tilveksten av tømmer har auka tilsvarende frå vel 10 millionar kubikk-meter til vel 25 millionar kubikkmeter i den same perioden. Hovudårsaka til denne utviklinga er målretta skogskjøtsel og skogplanting gjennom fleire tiår. Ein reknar òg med at klimaendringa har vore medverkande til at tilveksten har auka. Resultat frå dei siste fire åra tyder på at tilvekststauen har stogga.

Grana er det vanlegaste treslaget og utgjer 44 prosent av det ståande tømmervolumet i skogene våre, deretter følgjer furua med 32 prosent og lauvorea med 25 prosent av volumet. Dei siste tiåra har delen lauvtre blitt større, medan delen gran har minka tilsvarende. I 1967 var 52 prosent av skogvolumet gran og 17 prosent lauvtre. Delen furu har vore relativt stabil.

Det er regionale skilnader for utbreiinga av treslagene. Grana står sterkest i Trøndelagsfylka, der 62 prosent av skogvolumet

Figur 3.1.3. Årleg tilvekst¹ under bork, etter treslag. 1933-2009. 1 000 m³

¹ Heile landet unntatt Finnmark. Omfattar frå og med takst-perioden 2005-2009 også areal over barskoggrensa.

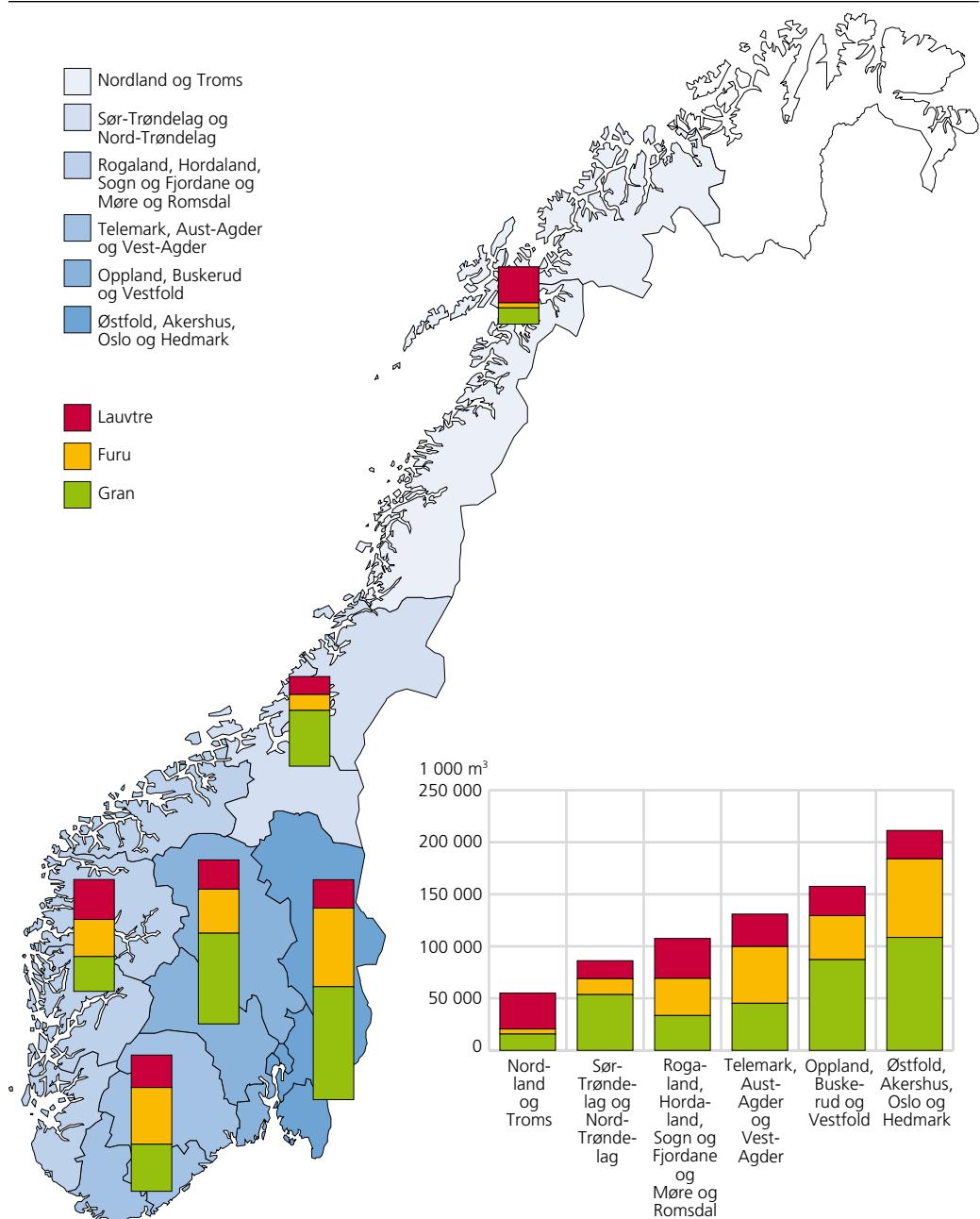
Kjelde: Norsk institutt for skog og landskap. Landsskogtakseringa. 2005-2009.

er gran. Men òg i skogfylka på Austlandet utgjer grana over halvparten av skogvolumet. I Nordland og Troms er 63 prosent av volumet lauvskog. På Vestlandet er volumet no ganske jamt delt mellom gran, furu og lauv, medan grana for 15 år sidan utgjorde ein fjerdedel av skogvolumet. Ein ser no tydelege resultat av skogreisinga som gjekk føre seg i denne landsdelen for nokre tiår sidan.

Aldersfordelinga til den ståande skogen har òg endra seg. Sidan takseringane tok til har det vorte meir gammal eller såkalla hogstmogen skog, og den relative delen av den gamle skogen har òg auka. Utrekningar for seks av dei viktige skogfylka synte at 33 prosent av skogen var hogstmogen i 2009. Vel 40 år tidlegare var tilsvarende del hogstmogen skog for desse fylka 22 prosent.

Vern av skog

Det er registrert om lag 22 000 ulike plante- og dyrearter knytte til skogareala i Noreg. Om lag 1 800 av desse artene er

Figur 3.1.4. Ståande kubikkmasse under bork, etter treslag og takserte regionar. 2005-2009. 1 000 m³

Kjelde: Norsk institutt for skog og landskap. Landsskogtakseringa. 2005-2009.

sjeldne eller truga. Noreg er forplikt av Konvensjonen for biologisk mangfold, som er utarbeidd av Dei sameinte nasjonane (SN), til å identifisere og overvake desse artene. I slutten av 2009 var 1 346 kvadratkilometer produktiv skog verna i Noreg. Det utgjer 1,7 prosent av alt produktivt skogareal.

**Tabell 3.1.1. Ståande kubikkmasse under bork og årleg tilvekst under bork. Heile landet. 1933-2009¹.
1 000 m³**

	Ståande kubikkmasse				Årleg tilvekst			
	I alt	Gran	Furu	Lauvtre	I alt	Gran	Furu	Lauvtre
1933	322 635	170 960	90 002	61 673	10 447	5 835	2 535	2 077
1967	435 121	226 168	133 972	74 981	13 200	7 131	3 364	2 706
1986	543 234	261 359	177 771	104 104	18 579	9 951	4 838	3 790
1987	552 414	263 992	180 634	107 788	18 958	10 103	4 935	3 920
1988	561 004	266 383	183 014	111 607	19 321	10 249	5 018	4 054
1989	569 664	268 497	185 642	115 525	19 688	10 388	5 109	4 191
1990	578 317	270 543	188 279	119 495	20 058	10 528	5 200	4 330
1991	588 476	273 333	191 540	123 603	20 485	10 703	5 310	4 473
1992	599 243	276 788	194 806	127 649	20 921	10 892	5 411	4 618
1993	609 399	279 968	197 904	131 526	21 337	11 070	5 498	4 769
1994-1998	651 688	292 018	218 305	141 364	21 945	11 219	5 855	4 871
1999	685 682	304 081	229 874	151 727	23 076	11 684	6 163	5 229
2000	697 998	308 614	233 949	155 436	23 488	11 858	6 273	5 357
2000-2004	720 789	323 213	238 137	159 439	25 540	13 709	6 151	5 680
2001-2005	735 610	331 236	241 730	162 644	25 674	13 868	6 092	5 714
2002-2006	747 945	336 201	244 622	167 122	25 526	13 746	6 010	5 769
2003-2007	764 952	343 720	249 201	172 031	25 262	13 644	5 944	5 674
2004-2008	783 982	352 558	254 554	176 870	24 897	13 482	5 857	5 559
2005-2009	822 569	360 501	260 521	201 547	24 839	12 969	5 748	6 122

¹ Omfattar frå og med takstperioden 2005-2009 også areal over barskoggrensa.

Kjelde: Norsk institutt for skog og landskap. Landsskogtakseringa. 2005-2009.

Tabell 3.1.2. Totalareal, etter markslag¹ og takserte regionar. 2005-2009. km²

Region	I alt	Produktiv skogmark	Tresett impediment	Lauv- og furumyr	Starr- og mosemyr	Anna areal ²
Takserte regionar i alt	275 130	79 963	31 006	7 307	8 735	148 118
Østfold, Akershus, Oslo og Hedmark	37 028	19 739	2 565	1 470	956	12 299
Oppland, Buskerud og Vestfold	42 249	15 455	3 247	828	1 075	21 644
Telemark, Aust-Agder og Vest-Agder	31 743	11 898	5 292	707	975	12 872
Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal	58 409	10 543	6 339	837	1 046	39 644
Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag	41 099	10 907	5 338	2 257	2 879	19 718
Nordland og Troms Romsa	64 602	11 422	8 226	1 209	1 804	41 941
Finnmark Finnmark	..	..	..	..	..	..

¹ Omfattar frå og med takstperioden 2005-2009 også areal over barskoggrensa.² Medrekna ferskvatn.

Kjelde: Norsk institutt for skog og landskap. Landsskogtakseringa. 2005-2009.

Tabell 3.1.3. Produktivt skogareal¹, etter hogstklasse, bonitetsklasse og takserte regionar. 2005-2009.**Prosent**

	I alt	Hogstklasse					I alt	Bonitet H ₄₀						
		I	II	III	IV	V		26-23	20	17	14	11	8	
Takserte regionar i alt	100	3	19	19	21	38	100	2	4	10	17	24	30	13
Østfold, Akershus, Oslo og Hedmark	100	3	23	24	21	30	100	2	6	14	20	24	24	9
Oppland, Buskerud og Vestfold	100	3	21	19	21	36	100	2	5	11	19	21	29	13
Telemark, Aust-Agder og Vest-Agder	100	2	19	17	18	43	100	1	4	11	19	23	31	10
Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal	100	3	10	21	26	40	100	4	6	9	14	28	27	11
Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag	100	2	21	18	18	41	100	0	1	9	20	24	30	15
Nordland og Troms Romsa	100	2	15	14	23	47	100	-	0	3	8	23	42	25
Finnmark-Finnmark	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..

¹ Omfattar frå og med takstperioden 2005-2009 også areal over barskoggrensa.

Kjelde: Norsk institutt for skog og landskap. Landsskogtakseringa. 2005-2009.

Tabell 3.1.4. Produktivt skogareal¹, etter fylke og storleiksklasser i dekar. 2008

	I alt	Storleiksklasse, etter produktivt skogareal i dekar			
		25-99	100-249	250-499	500-999
Heile landet	69 022 409	2 078 278	5 307 950	10 599 955	7 647 696
Fylke					
Østfold	2 401 964	97 094	232 504	433 346	336 656
Akershus og Oslo	3 378 895	105 405	221 135	411 932	320 991
Hedmark	12 996 663	195 245	402 701	961 043	601 832
Oppland	6 581 569	193 735	471 417	920 235	619 939
Buskerud	5 740 283	106 174	284 489	815 867	475 884
Vestfold	1 430 782	79 881	183 516	216 555	200 070
Telemark	5 172 359	84 687	229 536	751 777	444 728
Aust-Agder	3 301 115	56 031	146 521	476 178	237 914
Vest-Agder	2 428 954	58 376	235 094	736 108	459 338
Rogaland	1 212 724	101 911	217 067	283 603	249 114
Hordaland	2 015 522	180 190	469 817	497 357	560 223
Sogn og Fjordane	1 852 937	107 947	314 366	478 039	433 597
Møre og Romsdal	2 184 954	168 544	400 224	587 954	509 255
Sør-Trøndelag	3 793 021	115 718	310 399	851 088	538 564
Nord-Trøndelag	6 316 781	84 908	236 006	690 664	427 731
Nordland	4 351 179	185 355	484 206	868 211	675 155
Troms Romsa	2 969 720	138 099	452 723	618 019	547 078
Finnmark Finnmárku	892 987	18 978	16 229	1 979	9 627
Storleiksklasse, etter produktivt skogareal i dekar					
Heile landet	10 693 520	10 177 454	8 502 016	14 015 540	
Fylke					
Østfold	427 645	343 569	346 623	184 527	
Akershus og Oslo	388 012	341 192	515 888	1 074 340	
Hedmark	1 191 039	1 751 122	2 870 018	5 023 663	
Oppland	1 044 666	1 073 356	1 114 087	1 144 134	
Buskerud	960 737	1 368 180	1 124 131	604 821	
Vestfold	173 870	114 071	59 421	403 398	
Telemark	1 086 660	1 127 232	672 849	774 890	
Aust-Agder	865 274	1 109 125	359 599	50 473	
Vest-Agder	655 796	259 249	24 993	-	
Rogaland	239 573	108 841	12 615	-	
Hordaland	219 307	65 946	22 682	-	
Sogn og Fjordane	336 170	77 895	84 923	20 000	
Møre og Romsdal	367 452	116 652	34 873	-	
Sør-Trøndelag	818 249	521 869	206 944	430 190	
Nord-Trøndelag	756 065	1 110 160	707 312	2 303 935	
Nordland	709 728	375 984	211 097	841 443	
Troms Romsa	452 277	306 578	105 198	349 748	
Finnmark Finnmárku	1 000	6 433	28 763	809 978	

¹ Omfattar eigedommar i Landbruksregisteret med minst 25 dekar produktivt skogareal.

Kjelde: Skogstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

3.2. Skogbruk som næring

- Det var registrert om lag 119 600 skogeigedomar i 2008
- Gjennomsnittseigedomen var på 580 dekar produktivt skogareal
- Einskildpersonar eig 97 prosent av eigedomane og fire femtedelar av det produktive skogarealet
- Kvinner eig ein fjerdedel av skogeigedomane
- I 1978 vart 96 prosent av tømmeret høge manuelt. I 2007 stod hogstmaskinane for 91 prosent av hogsten
- Sysselsetjinga i skogbruket utgjer om lag 3 800 årsverk

Skogeigedomar

I 2008 var det registrert om lag 119 600 skogeigedomar med minst 25 dekar produktivt skogareal. Om lag 97 prosent av desse skogeigedomane var eigde av ein eller fleire einskildpersonar. I alt åtte dei personlege skogeigarane bortimot 113 000 skogeigedomar. Resten av skogeigedomar er det dødsbu og upersonlege eigarar som staten, kommunar, fylke, allmenninger og aksjeselskap som står som eigarar av.

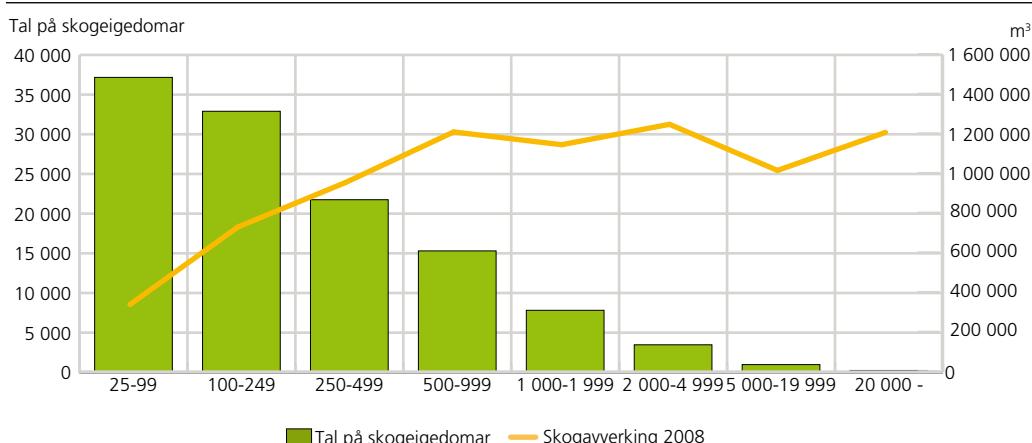
Dei upersonlege skogeigarane eig snautt 3 prosent av eigedomane, men dei har hand om ein femtedel av skogarealet. Til dømes har bygdeallmenningane i gjennomsnitt nesten 30 000 dekar produktivt skogareal, medan gjennomsnittseigedomen i Noreg er på 580 dekar. Færre enn ein fjerdedel av skogeigedomane er større enn dette gjennomsnittet. Om ein berre reknar gjennomsnittstorleiken til eigedomane med personleg eigar, er den omkring 450 dekar.

Det er store fylkesvise skilnader i gjennomsnittstorleik. Det største gjennomsnittet finn ein i Finnmark med nesten 1 700 dekar. Hedmark kjem deretter med knapt 1 200 dekar. Det minste gjennomsnittet finn ein på Vestlandet.

Skogeigaren

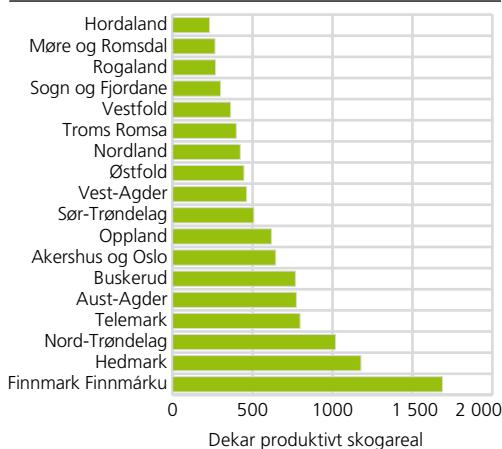
Tre fjerdedelar av skogeigarane er menn. Gjennomsnittsalderen er i underkant av 57 år, og han aukar stadig. I 1989 var

Figur 3.2.1. Skogavverking for sal og talet på skogeigedomar, etter storleiken på produktivt skogareal. 2008

Kjelde: Strukturstatistikk for skogbruket, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.2.2. Gjennomsnittleg storleik på det produktive skogarealet til skogeigedomane, etter fylke. 2008. Dekar

Kjelde: Strukturstatistikk for skogbruket, Statistisk sentralbyrå.

gjennomsnittsalderen 53 år. Ei mogleg forklaring på denne utviklinga er at levealderen aukar – forventa levealder for 50 år gamle menn har auka med tre år sidan 1989 – og at folk sit lenger med eigedommen før dei overdreg han. Dette kan også bli forsterka av at mange av eigedomane betyr mindre som inntektsgrunnlag.

Ein fjerededel av eigarane er kvinner, og dei hadde hand om ein femtedel av det produktive skogarealet i 2008. Størst del kvinner er det blant dei yngste og eldste skogeigarane. Ein av årsakene til det kan vere at fleire unge kvinner har overteke eigedomar etter at dei fekk dei same arverettane som menn etter endring av odelslova i 1975. I 1989 var 17 prosent av skogeigarane kvinner.

Tabell 3.2.1. Utviklinga i talet på kvinnelege skogeigarar. 1979, 1989, 1999 og 2009

	Kvinneleg eigar	Prosent
1979	15 000	13
1989	21 000	16
1999	26 000	22
2009	28 500	25

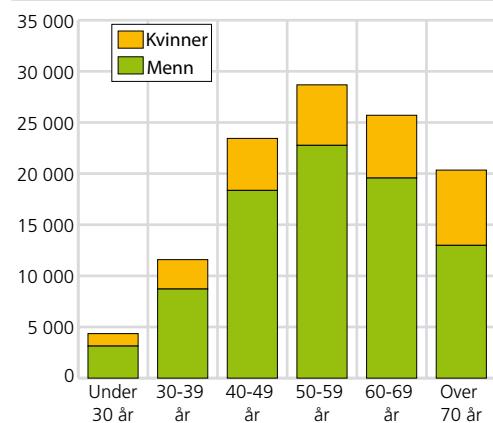
Kjelde: Skogstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Det at det er ein større del kvinner blant dei eldste skogeigarane, kan ein truleg tilskrive høgare levealder for kvinner enn for menn. Men ein ser også at di større eigedomane er, di færre av dei er eigde av ei kvinne. Dei store eigedomane blir overdregne til neste generasjon tidlegare enn dei små.

Det er noko færre skogeigarar med høgre utdanning enn det ein finn for resten av folket. I 2008 hadde kvar femte skogeigar høgre utdanning, medan tilsvarende tal blant alle personar over 16 år var ein av fire. Den relativt høge gjennomsnittsalderen og den låge delen kvinner er hovudforklaringa på denne skilnaden. Dei kvinnelege eigarane har det same utdanningsnivået som hjå reisten av folket.

Mange skogeigarar bur ein annan stad enn der dei har skogen sin. Ein femtedel av det produktive skogarealet ligg i ei anna kommune enn den skogeigaren bur i. I dei skogrike fylka på Austlandet er denne delen noko mindre, men den aukar nær byane. Skogeigarane som bur i Akershus, har over halvparten av skogarealet sitt i andre kommunar enn der dei bur.

Figur 3.2.3. Personlege skogeigarar, etter kjønn og alder. 2008

Kjelde: Strukturstatistikk for skogbruket, Statistisk sentralbyrå.

Hogstmaskina overtok for tømmer-hoggaren

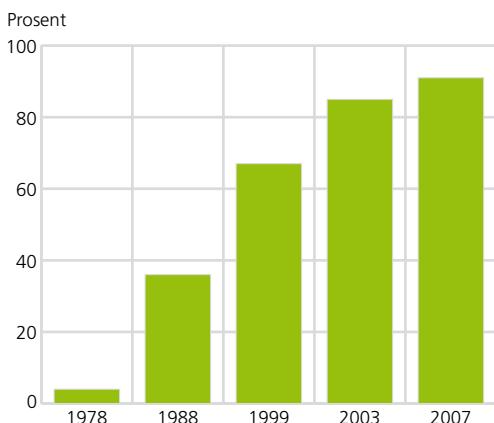
I dei siste tiåra har mekaniseringa i skogbruket ført til at det no stort sett er maskinar som står for tømmerhogsten. I 1978 vart 4 prosent av tømmeret hogd av hogstmaskinar. Ti år seinare stod hogstmaskinane for ein tredjedel av hogsten, og i 2007 for 91 prosent. Denne utviklinga held fram, og det er no svært få heilårstilsette skogsarbeidarar att.

Mekaniseringa kom først og har òg kome lengst i skogstroka. I Nord-Noreg og på Vestlandet er det framleis ein langt mindre del av kvantumet som blir hogge med hogstmaskin. Tal frå 2007 syner at skogeigarane på Vestlandet og i Nord-Noreg avverka monaleg meir tømmer manuelt enn skogeigarar andre stader i landet.

Næringsaktivitet på skogeigedomane

I 2008 vart det hogge tømmer for sal på 14 700 skogeigedomar, det vil seie at det var hogst på bortimot kvar åttande eigedom. Dei siste ti åra er det til saman hogge tømmer for sal på snautt halvparten av skogeigedomane. Frå over halvparten

Figur 3.2.4. Del av hogstkvantum felt og kvista med hogstmaskin. 1978, 1988, 1999, 2003 og 2007. Prosent

Kjelde: Utvalstellingar og fullteljingar for landbruket, Statistisk sentralbyrå.

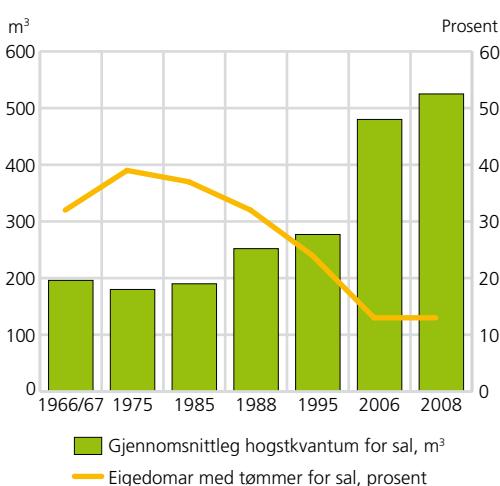
av skogeigedomane har det med andre ord ikkje vore selt tømmer dei siste ti åra. Mange av desse eigedomane er små.

Eit prov på at mange skogeigarar ikkje lenger er avhengige av årlege inntekter frå skogen, er at berre halvparten så mange høgg tømmer for sal kvart år no som for 20 år sidan. I same tidsrommet har gjennomsnittleg hogstkvantum meir enn dobla seg. På dei små eigedomane ser ein dette enno tydlegare. Når det er aktivitet, blir det no oftast hogge eit relativt sett stort kvantum sett i høve til storleiken på eigedomen. Då er det naturleg at det går lenger tid enn før mellom kvar gong.

På dei store og mellomstore eigedomane er det berre nokre få av eigitarane som ikkje har selt tømmer dei siste ti åra. Blant dei finn ein eigedomar som er underlagt vern, eller som har hogge ut mykje av skogen i tidlegare periodar.

Av det totale produktive skogarealet gav skogeigarane opp at ein fjerdedel ikkje var

Figur 3.2.5. Gjennomsnittleg hogstkvantum for sal og delen eigedomar med tømmer for sal. Utvalde år

Kjelde: Utvalstellingar og fullteljingar for landbruket, Statistisk sentralbyrå.

økonomisk drivverdig i 2007. Her var det store fylkesvise skilnader. Medan skogeigarane i Hedmark meinte at bortimot 90 prosent av arealet var økonomisk drivverdig, meinte skogeigarane på Vestlandet og i den nordlege landsdelen at berre vel halvparten kunne kallast økonomisk drivverdig.

Kor viktig skogbruket er som næringsveg, varierer mykje mellom fylka og landsdelane. I dei skogrike fylka Hedmark, Buskerud og Vestfold har det vore hogge tømmer for sal på til saman to tredjedelar av skogeigedomane dei siste ti åra.

I Hedmark var gjennomsnittskvantumet for dei som hogg for sal i 2008, på 855 kubikkmeter, nesten dobbelt så mykje som gjennomsnittet i landet. Årsaka til det er at Hedmark har mange store eigedomar med gode tilhøve for skogproduksjon. Det var likevel Østfold og Vestfold som hadde det største hogstkvantumet sett i høve til det produktive skogarealet, men desse fylka har òg den mest produktive skogen.

I dei tre nordlegaste fylka er det heller få som driv kommersielt skogbruk. Det vart berre hogge tømmer for sal på knapt 1 og 4 prosent av eigedomane i høvesvis Troms og Nordland i 2008. I Finnmark er det berre nokre få som sel tømmer, og årleg hogstkvantum er ikkje registrert.

Det er ikkje så mykje større aktivitet i skogbruket på Vestlandet. Sogn og Fjordane var på topp i denne landsdelen i 2008 med sal av tømmer frå 6 prosent av skogeigedomane. Men det er planta mykje skog på Vestlandet, som no så smått tek til å bli hogstmogen.

I 2008 hadde 25 200 personlege skogeigarar positiv næringsinntekt frå skogbruket. Denne inntekta var i gjennomsnitt 32 000 kroner. Næringsinntekta viser kor mykje

skogeigaren sit att med frå sal av tømmer og attåtnæringer i skogbruket før skatt, men etter at investeringar og andre kostnader er trekt frå. For det store fleirtalet av skogeigarar kan ein nok seie at skogbruk mest er å rekne som ei attåtnæring, når ein ser på dei årlege inntektene. Les meir om inntektene i skogbruket i kapittel 3.5.

Tabell 3.2.2. Skogeigedomar i kombinasjon med aktiv jordbruksdrift. 1979, 1989, 1999 og 2008.

	Kombinert drift	Prosent
1979	75 000	62
1989	67 000	53
1999	53 000	44
2008	37 500	31

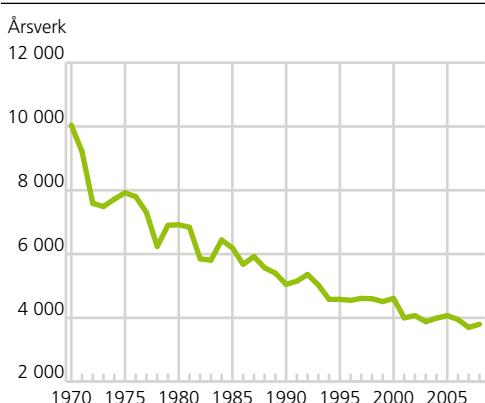
Kjelde: Skogstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Mange skogeigedomar blir drive i kombinasjon med jordbruk. I 2008 vart vel 37 500 skogeigedomar, eller ein knapp tredjedel, drive i kombinasjon med jordbruk. Delen av eigedomane som blir drive som kombinerte jord- og skogeigedomar, har gått nedover etter som det har vorte færre aktive jordbrukarar. I 1979 vart 62 prosent av skogeigedomane drive i kombinasjon med jordbruk. I 1999 var talet redusert til 44 prosent.

Tilsette i skogbruket

Det var 4 100 personar med lønt arbeid i skogbruket i 2008. For 100 år sidan var det om lag 20 000 som hadde registrert arbeid i skogbruket. Rett etter den andre verdskrigen var den registrerte arbeidsstyrken i skogbruket snautt 40 000 personar. Dette talet vart gradvis mindre, og rasjonaliseringa av arbeidsplassar gjekk fortast frå 1960 til 1970. I 1990 var talet på sysselsette i underkant av 8 000. Dei siste åra har talet på sysselsette vore nokså stabilt. Ser ein på normalårsverk, har sysselsetjinga i skogbruket lege rundt 4 000 årsverk så langt i det nye hundreåret.

Figur 3.2.6. Sysselsetjinga i skogbruket, etter normalårsverk. 1970-2008

Kjelde: Nasjonalrekneskapen, Statistisk sentralbyrå.

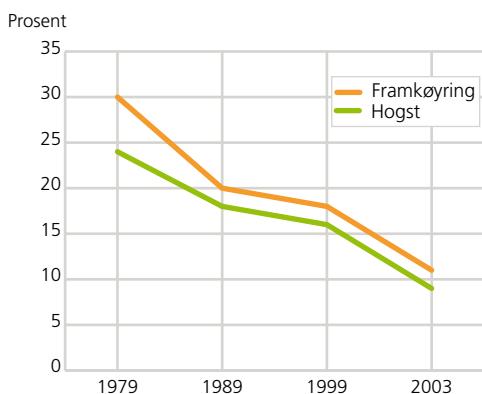
Tømmerfløytinga gav øg arbeid til mange. Rett etter den andre verdskriga var det over 10 000 som var sysselsett med fløyting og tilhøyrande arbeid. I byrjinga av 1970-åra var talet under 1 000. Så seint som i 1985 var det framleis over 300 sysselsette.

Skogen som arbeidsplass for eigaren

I 1966 vart det utført 1,43 millionar dagsverk til planlegging og praktisk skogsarbeid av skogeigaren og familie-medlemmene deira. I byrjinga av 1980-åra låg den årlege arbeidsinnsatsen rundt 800 000 dagsverk. I 2007 var dagsverka i skogbruket for skogeigar og deira eventuelle ektefelle eller sambuar redusert til det halve av dette.

Nedgangen i utførde dagsverk kjem i hovudsak av mekaniseringa som har funne stad i denne perioden. Mange skogeigarar har teke anna arbeid, i alle fall dei som har slutta som aktive jordbrukarar. Ein annan grunn er at därlegare lønsemd i skogbruket relativt sett har ført til lågare aktivitet på alle område, også skogkulturarbeid som planting og pleie av skogen.

Figur 3.2.7. Delen av hogst og framkøyring utført av skogeigaren og familiemedlemmer. 1979, 1989, 1999, 2003. Prosent

Kjelde: Utvalstellingar for skogbruket, Statistisk sentralbyrå.

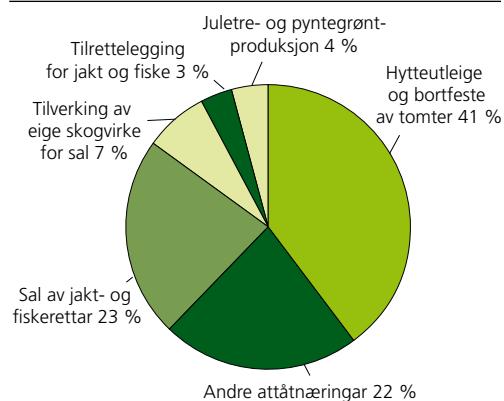
For 25 år sidan stod eigaren med familie for over ein fjerdedel av hogsten, og dei transporterte ut nesten ein tredjedel av hogstkvantumet sjølve. I 2003 var eigarens del av hogsten 9 prosent medan dei køyrd ut 11 prosent av årleg hogstkvantum. Etter 2003 er ikkje dette undersøkt meir, men hogstmaskinane sin del har blitt endå større.

Attåtnæringer i skogbruket

På mange skogeigedomar blir det drive med attåtnæringer. I 2007 gav 25 prosent av skogeigarane med minst 100 dekar skog opp at dei hadde ei attåtnæring som nytta ressursane i skogen og i resten av utmarka. Av attåtnæringane er det inntekter frå hytteutleige, festetomter og jaktutleige som er dei viktigaste. Deretter følgjer tilverking av tømmer til ved og trelast.

Det er stor variasjon mellom fylka i kva grad det blir drive attåtnæring i skogbruket. Flest skogeigedomar hadde ei attåtnæring i Nord-Trøndelag, der nesten halvparten av eigedomane hadde ei eller anna form for attåtnæring i 2007.

Figur 3.2.8. Attåtnæringer i skogbruket¹, etter bruttoomsetnad. 2007. Prosent

¹ Omfattar eigedomar med minst 25 dekar produktiv skog.
Kjelde: Landbruksundersøkinga 2008, Statistisk sentralbyrå.

Entreprenørane i skogbruket

Ein har ingen fullgod oversikt over skogs-entrepenørane, men mange av dei er organiserte i Maskinentrepreneurenes Forbund. Til saman 133 skogsentrepreneurbedrifter er organiserte i dette forbundet, og desse bedriftene utfører om lag tre fjerdedelar av all sluttavverking og framkøyring. I alt hadde dei ein totalomsetnad på 0,6 milliardar kroner i 2008.

Tabell 3.2.3. Skogeigedomar¹, etter type eigar og fylke. 2008

	Skogeigedomar i alt	Personlege skogeigarar		Upersonlege skogeigarar	Dødsbu	Uidentifisert
		Menn	Kvinner			
Heile landet	119 614	84 874	27 942	1 950	2 962	1 886
Fylke						
Østfold	5 183	3 689	1 193	146	76	79
Akershus og Oslo	5 235	3 585	1 188	203	93	166
Hedmark	11 030	7 562	2 756	199	275	238
Oppland	10 656	7 746	2 381	117	188	224
Buskerud	7 417	5 171	1 784	150	201	111
Vestfold	3 598	2 644	754	84	54	62
Telemark	6 488	4 475	1 598	113	222	80
Aust-Agder	4 299	3 116	980	66	98	39
Vest-Agder	5 440	3 925	1 236	70	133	76
Rogaland	4 570	3 444	867	86	84	89
Hordaland	8 712	6 453	1 891	85	179	104
Sogn og Fjordane	6 168	4 738	1 183	33	162	52
Møre og Romsdal	8 161	6 135	1 708	105	178	35
Sør-Trøndelag	7 467	5 578	1 534	102	127	126
Nord-Trøndelag	6 202	4 639	1 214	123	73	153
Nordland	10 281	6 577	2 984	181	412	127
Troms/Romsdals	8 178	5 075	2 532	72	392	107
Finnmark/Finnmárku	529	322	159	15	15	18

¹ Eigedom i Landbruksregisteret med minst 25 dekar produktivt skogareal. Ein skogeigedom er det totale produktive skogarealet ein eigar i ein kommune.

Kjelde: Skogstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3.2.4. Skogeigedomar med industrivirke¹ for sal, etter fylke og produktivt skogareal. 2008

	I alt	Storleiksklasse, etter produktivt skogareal i dekar						
		25-99	100-249	250-499	500-999	1 000-1 999	2 000-4 999	5 000- > 20 000
Heile landet	15 376	1 427	2 596	2 974	3 289	2 551	1 716	645
Fylke								
Østfold	961	93	179	216	212	147	79	29
Akershus og Oslo	904	93	180	196	186	125	63	43
Hedmark	2 575	372	425	380	417	366	329	216
Oppland	1 978	204	319	402	388	321	224	98
Buskerud	1 791	126	247	299	411	318	267	112
Vestfold	802	115	263	188	132	66	32	3
Telemark	1 183	65	133	210	267	254	186	57
Aust-Agder	761	28	60	108	150	208	183	24
Vest-Agder	592	23	90	131	192	121	34	1
Rogaland	180	36	38	39	27	32	8	-
Hordaland	315	43	100	86	66	18	-	2
Sogn og Fjordane	358	47	122	96	66	24	1	2
Møre og Romsdal	430	35	74	112	117	78	14	0
Sør-Trøndelag	955	63	127	195	276	198	80	8
Nord-Trøndelag	1 171	71	168	239	252	194	182	43
Nordland	402	13	71	76	124	75	31	6
Troms Romsa	18	-	-	1	6	6	3	1
Finnmark Finnmark	..	..	..	..	..	..	..	..

¹ Data om hogstaktivitet kjem frå virkesdatabasen for skogfond og måleopplysningar (VSOP).

Kjelde: Skogstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3.2.5. Skogmark¹ i EU. 1 000 ha. 2008

Region og land	Skogmark	Region og land	Skogmark
EU-27	155 584	Nederland	365
Belgia	667	Polen	9 192
Bulgaria	3 625	Portugal	3 783
Danmark	500	Romania	6 370
Estland	2 284	Slovakia	1 929
Finland	22 500	Slovenia	1 264
Frankrike	15 554	Spania	17 915
Hellas	3 752	Storbritannia	2 845
Irland	669	Sverige	27 528
Italia	9 979	Tsjekkia	2 648
Kypros	174	Tyskland	11 076
Latvia	2 941	Ungarn	1 976
Litauen	2 099	Østerrike	3 862
Luxemburg	87	Noreg	9 387
Malta	..		

¹ Skogmark svarar til ECE/FAOs definisjon av skog.

Kjelde: FAOSTAT. 2008.

3.3. Hogst av tømmer for sal

- Den årlege hogsten av industrivirke har stort sett variert mellom 7 og 10 millionar kubikkmeter dei siste 60 åra
- I 2009 vart det berre hogge 6,6 millionar kubikkmeter til industriføremål
- Over ein fjerdedel av kvantumet vart hogge i Hedmark
- Tre fjerdedelar av hogstkvantumet var gran
- Litt over halvparten vart nytta til sagtømmer
- Forbruket av ved i hushald og hytter var på vel 3,1 millionar kubikkmeter i 2009

Bruttoverdien

For skogeigarane er sal av tømmer den viktigaste inntektskjelda frå skogbruket, og i 2009 utgjorde bruttobetalinga for tømmer om lag 2 milliardar norske kroner. I alt vart det hogge 6,6 millionar kubikkmeter tømmer til industriføremål dette året.

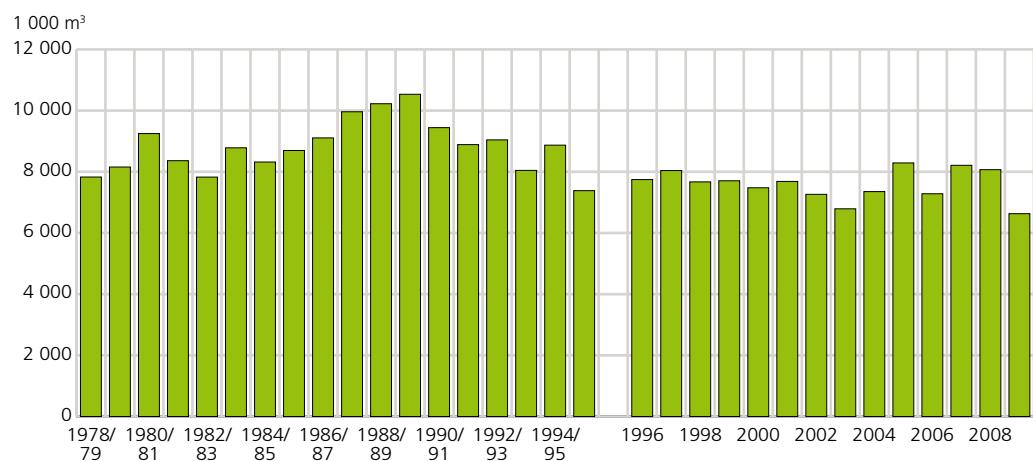
Mest hogst i Hedmark

Hedmark er det viktigaste skogfylket målt etter årleg hogstkvantum for sal. Over ein fjerdedel av all hogsten skjer vanlegvis i dette fylket. Oppland og Buskerud følgjer deretter. Desse tre fylka står normalt for over halvparten av det årlege hogstkvantumet i landet. I 2009 vart det hogge litt under 2 millionar kubikkmeter industrivirke i Hedmark. Til samanlikning var den samla årlege hogsten i dei fire vestlandsfylka på litt over 260 000 kubikkmeter. I dei tre nordlegaste fylka var hogsten endå noko mindre enn på Vestlandet.

Treslag og sortiment

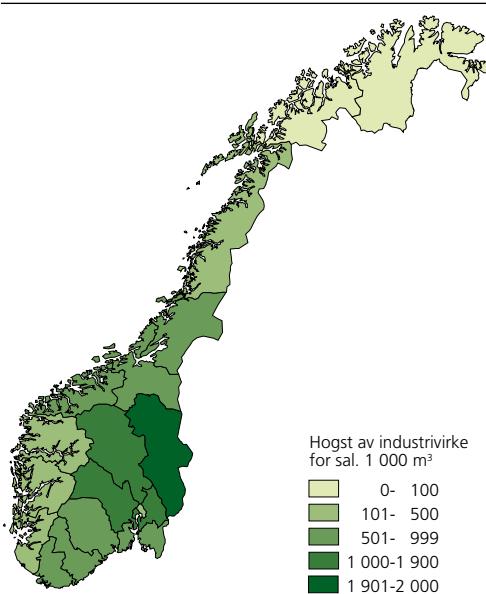
Om lag tre fjerdedelar av tømmeret som quart år blir avverka for sal, er gran, og ein knapp fjerdedel er furu. Lauvvirke utgjer berre om lag 1 prosent av det årlege hogstkvantumet. Dei siste ti åra har fordeling i hogstkvantum mellom treslaga vore stabil. Fordelinga mellom kvantum sagtømmer og massevirke har òg vore stabil. Om lag 55 prosent av hogstkvantumet i perioden 1999-2009 var sagtømmer, og 45 prosent var massevirke.

Figur 3.3.1. Hogst av industrivirke for sal. 1978/79-2009. 1 000 m³

Kjelde: Skogavverkingsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

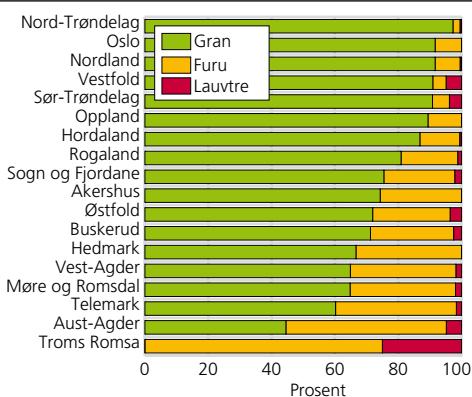
Figur 3.3.2. Hogst av industrivirke for sal, etter kvantum og fylke. 2009. 1 000 m³

Kjelde: Skogavverkingsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

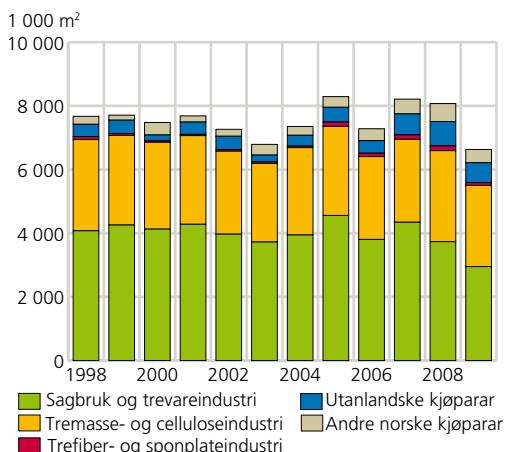
Om ein samanliknar med tilveksten, er det gran vi nyttar mest intensivt som råstoff. For furua er tilveksten fleire gonger så stor som årleg hogst. Lauvtre blir knapt nytta som råstoff til industrien, men situasjonen er ein annan om ein tek omsyn til uregist-

Figur 3.3.3. Industrivirke for sal, etter treslag og fylke. 2009. Prosent

Kjelde: Skogavverkingsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.3.4. Industrivirke for sal, etter kjøpargruppe. 1998-2009. 1 000 m³

Kjelde: Skogavverkingsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

rert kvantum nytta til ved. Mykje av det kjem frå lauvtre.

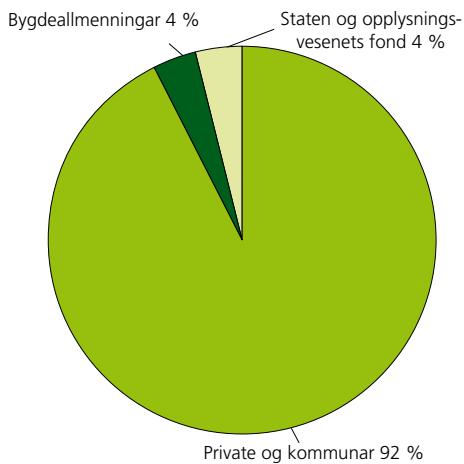
Det var berre i Aust-Agder og Troms det vart hogge ein større del furu enn gran i 2009. I alle dei andre fylka vart det hogge mest gran.

Seljarar og kjøparar av tømmer

Sagbruka og trevareindustrien kjøper kvarter år omlag halvparten av tømmeret som blir hogge, medan tremasse- og celluloseindustrien kjøper noko over ein tredjedel. Trefiberplate- og sponplateindustrien kjøper berre eit lite kvantum tømmer; i 2009 utgjorde det under 2 prosent av tømmeret. Resten av tømmeret, vanlegvis om lag 10 prosent, går til andre norske og utanlandske kjøparar.

Det meste av tømmeret som vart selt i 2009, kom frå private skogeigarar og kommunar. I alt leverte dei 92 prosent av tømmerkvantumet som gjekk til industrien dette året. Staten, Opplysningsvesenets fond og bygdeallmenningane stod for resten av tømmersalet.

Figur 3.3.5. Kvantum industrivirke for sal, etter type seljar. 2009. Prosent

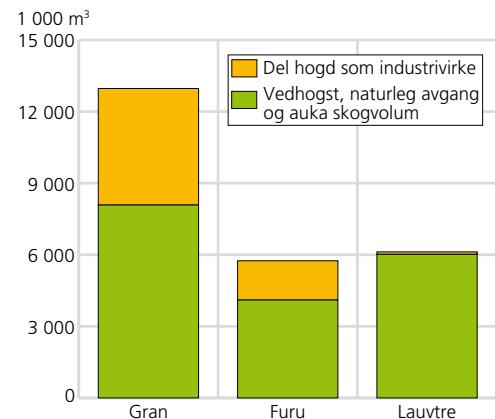

Kjelde: Skogavverkingsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tømmerprisar

Tømmeret har i heile perioden ein har tal ein kan samanlikne med, fått gradvis redusert verdi. Når ein samanliknar prisane på tømmer frå ulike år, og etter å ha teke omsyn til den generelle prisstiginga (konsumprisindeksen), ser ein at skogeigarane får mindre for råstoffet no enn tidlegare. Om ein reknar om prisane i 1980

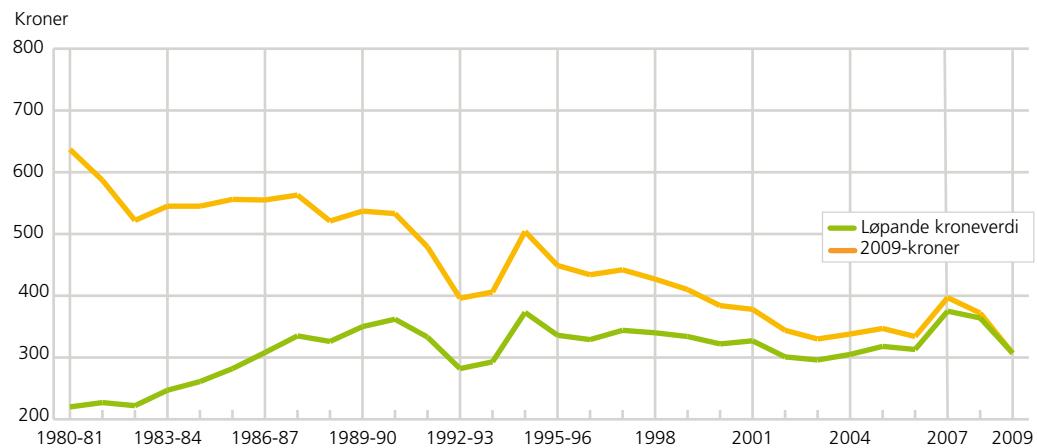
Figur 3.3.7. Utnytting av tilveksten, etter treslag. 2009. 1 000 m³

Kjelde: Landsskogtakseringa og Skogavverkingsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

til 2009-kroner, blir gjennomsnittsprisen på 637 kroner. I 2008 var gjennomsnittet 364 kroner per kubikkmeter, medan det i 2009, som var eit botnår for skogeigarane, var på 307 kroner per kubikkmeter. Det er under halvparten så mykje som i 1980, når ein tek omsyn til prisutviklinga på varer og tenester elles.

Figur 3.3.6. Gjennomsnittspris per kubikkmeter industrivirke for sal. 1980/81-2009. Kroner

Kjelde: Skogavverkingsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Ved til brensel

Hogst av ved er ein annan viktig bruk av trevirke, men her har ein ikkje like god oversikt over årleg hogstkvantum. Ei undersøking som kartlegg forbruket av ved, syner at nesten 3,1 millionar kubikkmeter ved vart nytta i hushald og fritidsbustader i 2009. Av dette var importen på 120 000 kubikkmeter.

Tilvekst og bruk

Den årlege tilveksten til dei ulike treslaga blir nytta i varierande grad. I 2009 vart 38 prosent av volumtilveksten av gran nytta til industrivirke, medan tilsvarande tal var om lag 30 prosent for furu. Av lauvtre vart berre knapt 2 prosent av den årlege tilveksten nytta som industrivirke. For å få ei samla oversikt over korleis skogressursane blir nytta, må ein også ta med vedforbruk og bruk av tømmer til eige bruk.

Tabell 3.3.1. Hogst av industrivirke for sal, etter fylke. 2009. 1 000 m³

	Avverka i alt	Gran	Furu	Lauvtre
Heile landet	6 631	4 884	1 644	103
Østfold	414	314	93	6
Akershus	502	404	92	6
Oslo	36	34	2	0
Hedmark	1 955	1 263	663	29
Oppland	871	755	111	5
Buskerud	780	510	260	11
Vestfold	279	256	12	11
Telemark	429	258	164	7
Aust-Agder	229	101	118	11
Vest-Agder	150	109	38	5
Rogaland	76	56	20	1
Hordaland	85	77	8	0
Sogn og Fjordane	32	20	11	0
Møre og Romsdal	73	52	20	2
Sør-Trøndelag	196	180	16	1
Nord-Trøndelag	403	393	8	2
Nordland	116	105	6	5
Troms Romsa	4	0	3	1
Finnmark Finnmark	-	-	-	-

Kjelde: Skogavwerkingsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3.3.2. **Hogst av industrivirke i EU. 2005 og 2006. 1 000 m³**

	Bartre		Lauvtre	
	2005	2006	2005	2006
EU-27	293 948	263 857	74 681	74 654
Belgia	3 285	3 375	1 015	1 030
Bulgaria	1 929	1 855	1 255	1 252
Danmark	1 559	1 060	122	136
Estland	3 070	3 240	1 380	1 460
Finland	40 928	39 575	6 188	5 946
Frankrike	18 205	19 480	10 048	10 660
Hellas	329	329	189	189
Irland	2 625	2 649	4	6
Italia	1 221	1 341	1 796	1 672
Kypros	5	4	1	1
Latvia	7 935	7 772	3 958	4 093
Litauen	2 940	2 470	1 975	2 170
Luxemburg	120	132	117	123
Malta	0	0	0	0
Nederland	607	600	213	219
Polen	21 357	21 656	7 174	7 111
Portugal	3 268	3 501	6 878	6 704
Romania	5 262	4 838	6 280	6 377
Slovakia	6 077	4 643	2 928	2 919
Slovenia	1 541	1 776	248	420
Spania	8 191	7 710	5 160	6 399
Storbritannia	7 864	7 923	301	165
Sverige	88 100	53 200	4 200	2 900
Tsjekkia	13 163	15 298	1 122	1 035
Tyskland	41 837	45 213	9 068	8 787
Ungarn	683	703	2 121	1 964
Østerrike	11 846	13 514	940	916
Noreg	8 427	7 350	63	67

Kjelde: FAOSTAT, 2008.

3.4. Skogsvegar og skogkultur

- Skogsvegbygginga i 2009 utgjorde under ein tiandedel av det som vart bygd for 20 år sidan
- Skogsbilvegnettet utgjer om lag halve lengda av alle offentlege vinar
- Skogplanting er redusert med nesten to tredjedelar på 20 år
- Ungskogpleia er halvert på 20 år
- Dei siste 10 åra er grøfting av skog redusert til eit heilt ubetydeleg nivå
- Kjemisk ugraskontroll er redusert til 5 prosent av nivået for 20 år sidan
- Investeringane i skogsvegar og skogkul- tur utgjorde i 2009 høvesvis 117 millionar kroner og 252 millionar kroner

Lite skogsvegbygging

Med nokre unntak har det vore nedgang i bygginga av skogsbilvegar sidan byrjinga av 1990-åra, men òg mellom 1970 og 1990 gjekk vegbygginga noko attende. I 2009 vart det ferdigstilt 69 kilometer nye vinar, og 232 kilometer veg vart ombygd eller omlagd. Til samanlikning vart det i 1971 ferdigstilt over 1 000 kilometer med nye skogsbilvegar.

Vinterbilvegar og traktorvegar har lågare standard enn skogsbilvegane, og dei blir oftare bygde i samband med einskilddrifter. I 2009 vart det bygd 291 kilometer med slike vinar, og 91 kilometer vart omlagd eller ombygd. I åra rett før 1990 var det ein topp for skogsvegbygginga, og det vart bygd over 2 000 kilometer traktorvegar årleg.

Totalt vart det bygd og ombygd skogsvegar for 117 millionar kroner i 2009. Offentlege tilskott dekkja 35 millionar kroner av kostnadene. Dei gjennomsnittlige byggjekostnadene per meter skogsbilveg var 263 kroner. Vinterbilvegar og traktorvegar kosta i gjennomsnitt 100 kroner per meter.

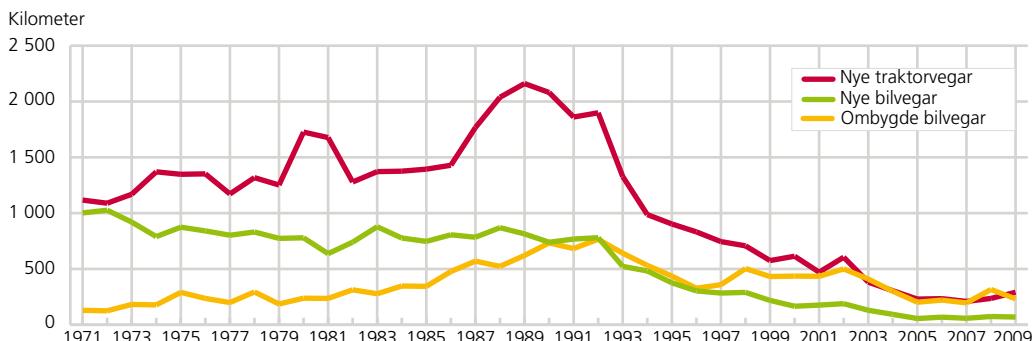
Skogsbilvegnettet er omfattande

Sjølv om det blir bygd få nye skogsbilvegar, er vegnettet i norske skogar likevel svært omfattande. Per 31. januar 2006 var det registrert 48 600 kilometer med skogsbilvegar. Til samanlikning er det om lag 93 000 kilometer med offentlege vinar i landet.

Skogplantinga

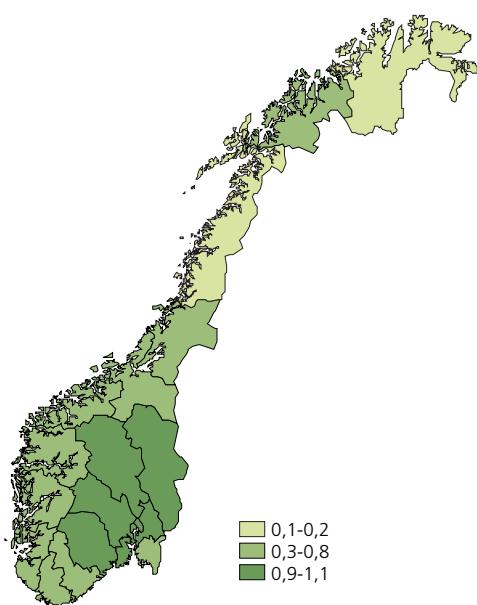
Etter den andre verdskriga vart flatehogst med etterfølgjande planting den domine- rande måten å forynge skogen på. På Vestlandet vart det òg planta skog der det ikkje var skog frå før. Skogplantinga var på topp

Figur 3.4.1. **Bygging av skogsvegar. 1971-2009. Kilometer**

Kjelde: Skogstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.4.2. Kilometer skogsbiøveg per kvadratkilometer produktivt skogareal.¹ 2009

¹Offentlege vegar som går gjennom skog, er ikkje inkludert.
Kjelde: Skogstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

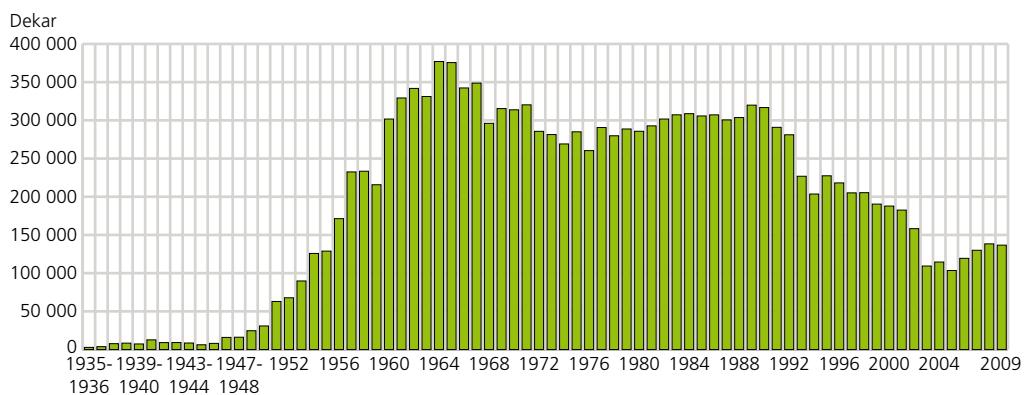
i midten av 1960-åra. Dei siste 20 åra har skogplantinga gått gradvis attende. I 1980-åra og fram til første halvdel av 1990-åra vart det årleg tilplanta om lag 300 000 dekar. I 1994 var dette arealet redusert til

200 000 dekar, og etter det har nedgangen halde fram. Då statstilkotta vart fjerna i 2003, førde det til ein markert nedgang i plantinga dette året. Ein førebels botn vart nådd i 2005, då litt over 100 000 dekar vart tilplanta. I 2006 var det ein gryande optimisme i skogbruket på grunn av von om gode tømmerprisar og betre rammevilkår, og nedgangen i plantinga snudde. Det var i første rekke skogeigarane i Hedmark og i Trøndelagsfylka som planta meir skog. Denne oppgangen heldt fram i 2007, då 130 000 dekar vart tilplanta. I 2009 var skogavverkinga svært låg, men likevel vart 137 000 dekar tilplanta, om lag det same som i 2008.

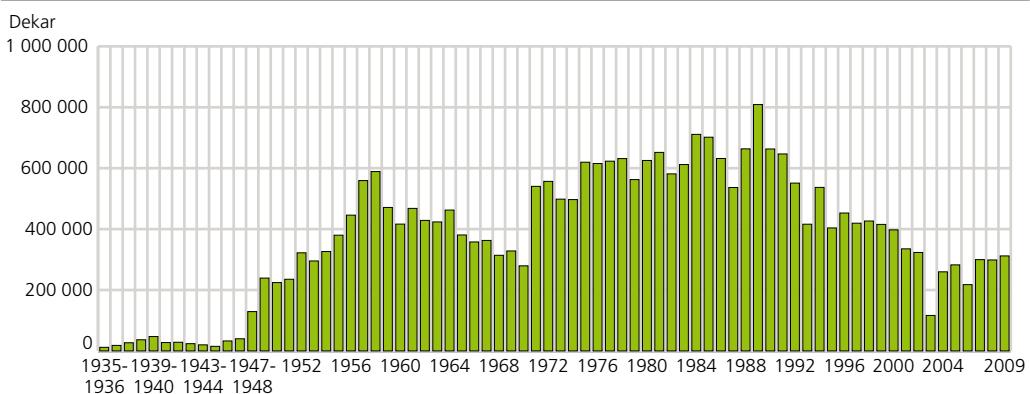
Mindre ungskogpleie

Ungskogpleie er stell av ungskogen fram til han skal tynnast første gongen. I hovudsak går arbeidet ut på å gje dei beste skogplantene plass slik at dei kan vekse utan at ugras og tett vegetasjon er til for stort hinder for veksten. Mest ungskogpleie vart utført frå midt i 1970-åra til ikring 1990. Det årlege arealet det vart utført ungskogpleie på i denne perioden, varierte rundt 600 000 dekar. Frå 1990 til 2003 var det med få unntak ein årleg nedgang i utført ungskogpleie. I 2003 forsvann statstilkot-

Figur 3.4.3. Skogplanting. 1935/36-2009. Dekar

Kjelde: Skogkulturstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.4.4. **Ungskogpleie. 1935/36-2009. Dekar**

Kjelde: Skogkulturstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

ta, og arealet det vart utført ungskogpleie på, nådde eit historisk botnnivå på litt over 116 000 dekar. I åra etterpå vart det på nytt løyvd tilskott til slikt arbeid, og arealet auka monaleg. I 2007 vart skattereglane for investeringar i skogkultur endra til det betre for skogeigarane, og om lag 300 000 dekar har vorte pleidde årleg. Tala for 2009 syner at det vart utført ungskogpleie på 312 000 dekar.

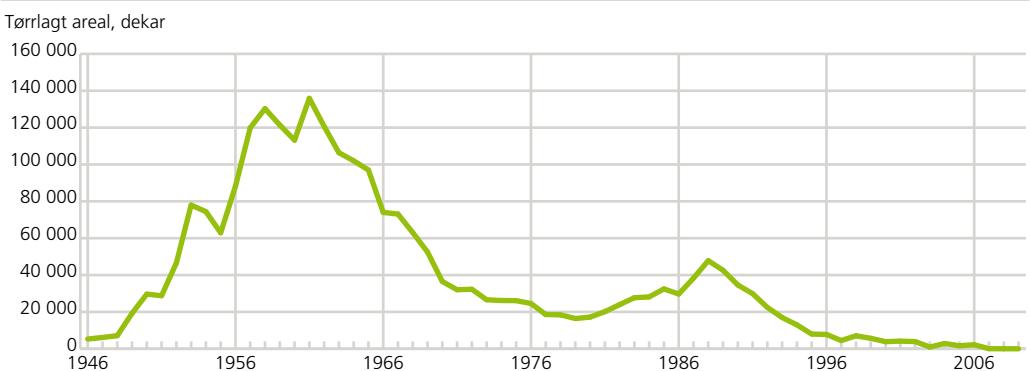
Grøfting

Både på grunn av miljøomsyn og låg lønsemd er grøftearealet redusert dei siste

åra. I 2009 vart det ikkje registrert nygrøfting. I 2007 forsvann alle statstilskott, og det vart grøfta vel 50 dekar som vart finansiert med skogfondmidlar. Etter det er det ikkje registrert grøfteaktivitet finansiert over skogfondordninga. Ser ein lenger bakover, hadde grøfteaktiviteten ein topp rundt 1960. På det meste vart 136 000 dekar tørrlagde på eitt år.

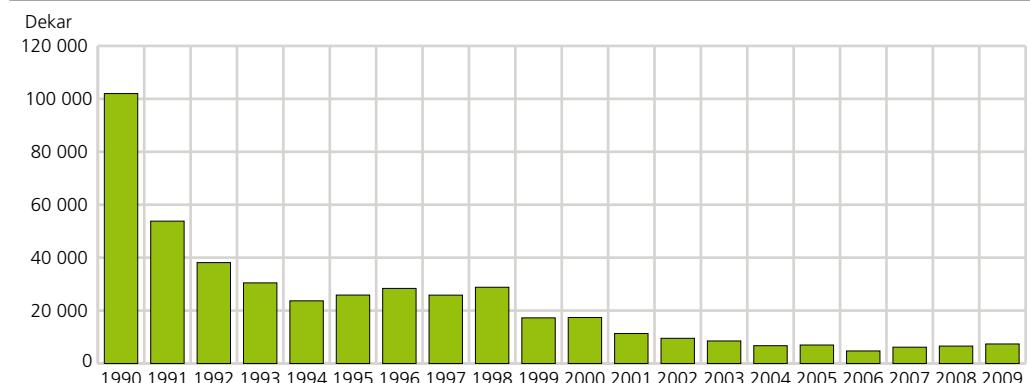
Kjemisk ugraskontroll

I skogbruket blir kvart år noko areal sprøytt med kjemiske middel for å halde gras og uynskt lauvskog i sjakk i nyplan-

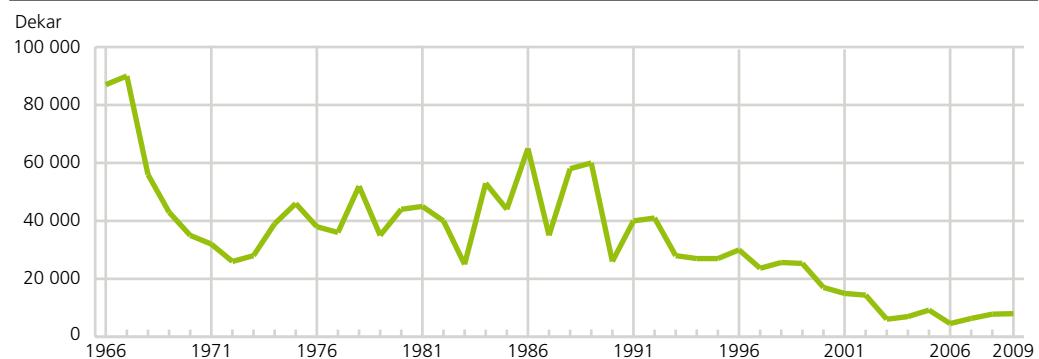
Figur 3.4.5. **Tørrlagt areal¹ ved grøfting av skogsmark og myr. 1946-2009. Dekar**

¹ I perioden 1946/47-1970 gjeld tala berre nye anlegg. Frå og med 1971 gjeld dei også etterarbeid.

Kjelde: Skogstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.4.6. Kjemisk ugraskontroll. 1990-2009. Dekar

Kjelde: Skogkulturstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.4.7. Gjødsling av skog.¹ 1966-2009. Dekar

¹Tala gjeld arbeid som er finansiert med skogfond og/eller statstilskott.

Kjelde: Skogstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

tingar og ungskogfelt. Frå rundt 1990 har det blitt sprøyttet stadig mindre areal, men dei siste fem åra har nivået stabilisert seg. I 2009 vart 7 400 dekar sprøytte med kjemiske middel.

I 1990 vart omlag 100 000 dekar sprøytte, men året etter var arealet nesten halvert. I slutten av 1990-åra var det årlege arealet på om lag 25 000 dekar. Etter det har sprøyteaktiviteten i skogbruket gått gradvis attende. Miljøomsyn, kostnader og ein generell nedgang i skogkulturarbeid er dei viktigaste årsakene til denne nedgangen.

Gjødsling

Gjødsling av skog har vore rekna som ei lønsam investering. I 1966 vart 90 000 dekar gjødsla. Etter det vart arealet redusert år for år. I slutten av 1980-åra låg det årlege arealet ikking 50 000 dekar. Etter det har det gått gradvis attende, men dei siste åra har nedgangen stogga opp. I 2008 vart knapt 8 000 dekar gjødsla.

252 millionar til skogkultur

I alt vart det investert 252 millionar kroner i skogkultur i 2009. Skogeigarane brukte 111 millionar kroner til skogplanting og 107 millionar til ungskogpleie. Det er 11 millionar meir enn året før.

Tabell 3.4.1. Bygging og ombygging av skogsvegar for motorkøyrety, etter fylke, tal på anlegg og lengd. 2009

	Heilårs bilvegar og sommarbilvegar			Vinterbilvegar og traktorvegar		
	Tal på anlegg	Lengd, nybygde vegar	Lengd, om- legging og ombygging	Tal på anlegg	Lengd, nybygde vegar	Lengd, om- legging og ombygging
	km			km		
1991	1 132	768	683	2 936	1 861	61
1992	1 252	780	766	3 010	1 899	53
1993	865	523	641	1 934	1 328	50
1994	803	482	532	1 526	987	30
1995	778	376	436	1 466	903	43
1996	709	303	327	1 410	832	18
1997	721	284	359	1 361	745	79
1998	690	290	503	1 332	707	30
1999	656	218	432	925	575	29
2000	636	166	436	1 025	614	30
2001	511	176	434	761	470	25
2002	597	189	500	989	605	59
2003	480	130	410	703	382	63
2004	343	93	300	681	305	77
2005	270	56	202	525	230	63
2006	283	68	221	504	234	55
2007	320	58	196	553	209	79
2008	413	74	316	609	236	86
2009	327	69	232	506	291	91

Fylke

Østfold	8	1	6	-	-	-
Akershus/Oslo	4	0	1	11	2	3
Hedmark	22	4	39	9	10	3
Oppland	53	9	63	51	19	3
Buskerud	44	5	28	45	20	5
Vestfold	24	2	20	26	2	8
Telemark	47	4	31	114	96	33
Aust-Agder	24	3	16	40	17	3
Vest-Agder	15	3	3	41	15	7
Rogaland	6	0	2	10	10	-
Hordaland	8	2	2	9	6	1
Sogn og Fjordane	13	8	2	36	25	2
Møre og Romsdal	14	6	6	24	11	3
Sør-Trøndelag	12	13	2	22	8	0
Nord-Trøndelag	20	4	8	22	15	12
Nordland	5	2	1	35	27	6
Troms Romssa	8	2	3	11	8	2
Finnmark Finnmárku	-	-	-	-	-	-

Kjelde: Skogkulturstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3.4.2. **Ungskogpleie¹ og skogplanting, etter fylke. 2009**

	Ungskogpleie		Planting		
	Areal	Kostnad	Areal	Tal på planter ²	Kostnad ²
	Dekar	1 000 kr	Dekar	1 000 stk	1 000 kr
Heile landet	311 933	106 658	136 649	22 689	110 547
Fylke					
Østfold	19 696	6 966	4 728	893	4 394
Akershus og Oslo	24 893	8 195	6 622	1 228	5 630
Hedmark	84 631	28 946	26 766	4 609	19 696
Oppland	30 105	10 359	27 886	4 541	21 036
Buskerud	31 106	11 314	11 489	1 824	9 077
Vestfold	17 387	5 927	6 812	1 053	5 564
Telemark	24 268	8 210	6 666	992	5 931
Aust-Agder	17 024	5 553	3 053	477	2 733
Vest-Agder	7 906	2 940	2 121	347	2 279
Rogaland	2 491	845	1 121	270	1 623
Hordaland	714	510	740	179	909
Sogn og Fjordane	817	480	760	206	1 076
Møre og Romsdal	7 524	2 610	1 477	344	1 850
Sør-Trøndelag	12 559	4 084	10 432	1 604	8 236
Nord-Trøndelag	22 067	6 673	19 666	3 040	14 617
Nordland	7 259	2 435	4 532	651	3 343
Troms Romsa	1 486	612	1 778	429	2 551
Finnmark Finnmárku ³	-	-	-	-	-

¹ Tala gjeld skogkulturarbeid som er utført med skogfondmidler, og/eller som har fått statstilskott.

² Suppleringsplanting er inkludert.

³Tal for Finnmark manglar.

Kjelde: Skogkulturstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

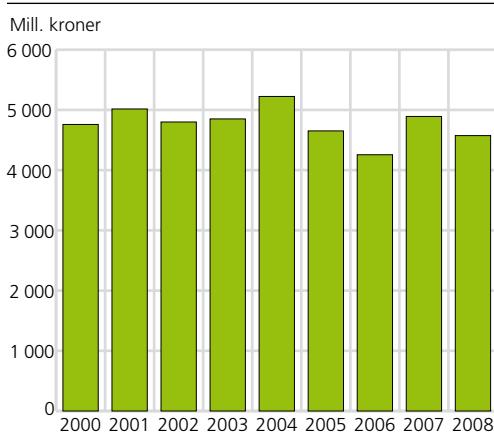
3.5. Økonomien i skogbruket

- Nesten kvar fjerde personlege skogeigar hadde positiv næringsinntekt frå skogbruket i 2008
- I gjennomsnitt hadde personlege skogeigarar med positiv næringsinntekt frå skogbruk ei næringsinntekt på 36 000 kroner
- Skogeigarane i Hedmark hadde den største gjennomsnittlege inntekta frå skogbruket, med vel 62 000 kroner
- Samla tilskott til miljø- og næringsførremål i skogbruket i 2009 var på 150 millionar kroner
- Samla avsetjing frå skogeigarane til skogfondrekneskapen var på 228 millionar kroner i 2009
- Samla investeringar betalte med skogfond og statstilskott var på 380 millionar kroner, av det utgjorde tilskott 100 millionar kroner
- Skogeigarane hadde til saman bortimot ein milliard kroner ståande på skogfondkontoane sine i slutten av 2009

Totalrekneskap for skogbruket

Totalrekneskapen for skogbruket skal gje eit økonomisk bilet av skogbruket i Noreg. I 2008 var den samla verdien av tømmer og andre skogprodukt, medrekna inntekter frå jakt og fiske, på knapt 4 milliardar kroner. Tek ein med verdien av den årlege nettotilveksten, var verdien av skogprodukt på knapt 5 milliardar kroner i

Figur 3.5.1. Bruttoproduktet i skogbruket. 2000-2008. Millionar kroner

Kjelde: Totalrekneskap for skogbruk og tenester knytte til skogbruk, Statistisk sentralbyrå.

2008. Driftskostnadene var på litt over 1,5 milliardar kroner, medan bruttoproduktet frå skogbruket, som er skogbruket sitt bidrag til bruttonasjonalproduktet, var på 4,6 milliardar kroner. Etter at kapitalslit og lønskostnader var trekt frå, og tilskotta til skognæringa lagt til, sat ein att med eit driftsresultat for skogbruket på 2,9 milliardar kroner i 2008.

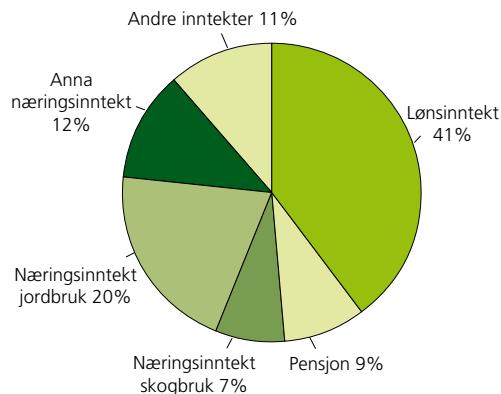
Inntektstilhøva for skogeigarane

I alt har ein inntektsopplysningar for om lag 112 000 personlege skogeigarar i 2008. Av dei hadde 25 200 positiv næringsinntekt frå skogbruket. Det gav ei samla næringsinntekt frå skogbruket på 903 millionar kroner, eller i gjennomsnitt 36 000 kroner til kvar skogeigar. I tillegg var 99 millionar kroner inntektsførte som næringsinntekt frå skogbruk hjå ektefeliane til eigarane.

Boks 3.5.1. Totalrekneskapen for skogbruket

Tidsserien for denne rekneskapen vart revidert i 2008. Grunnen til denne revideringa var at totalrekneskapen for skogbruket frå då av blir ført etter dei same prinsippa som delrekneskapen for skogbruk i nasjonalrekneskapen. For somme mindre postar kan det likevel vere avvik.

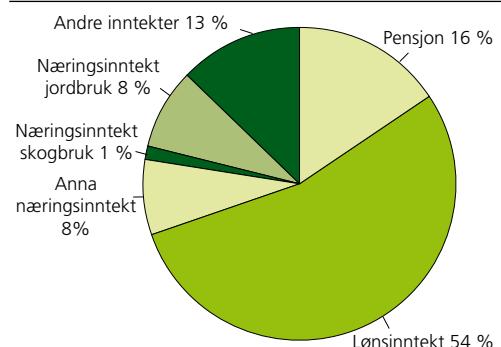
Figur 3.5.2. Gjennomsnittleg inntektsfordeling for personlege skogeigarar med positiv næringsinntekt fra skogbruk i 2008, etter type inntekt. Prosent

Kjelde: Inntektsstatistikk og skogstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

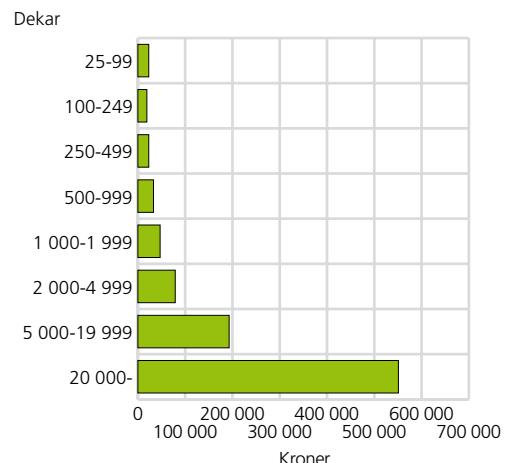
Det er berre eit fåtal som har store næringsinntekter fra skogbruket. Godt og vel fire av fem skogeigarar med positiv næringsinntekt fra skogbruket hadde mindre enn 50 000 kroner i næringsinntekt fra skogbruket. Litt over 4 000 skogeigarar hadde meir enn 50 000 i næringsinntekt fra skogbruket i 2008. Gjennomsnittleg næringsinntekt fra skogbruket var 193 000 kroner for dei som eig mellom 5 000 og 20 000 dekar skogareal. Denne gruppa var på vel 500 personar. Det er under 50 per-

Figur 3.5.3. Fordelinga av samla inntekter for personlege skogeigarar og deira ektefelle/-sambuar. 2008. Prosent

Kjelde: Inntektsstatistikk og skogstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.5.4. Gjennomsnittleg næringsinntekt fra skogbruket for personlege skogeigarar med positiv skoginntekt i 2008, etter storleiken på produktivt skogareal. Kroner

Kjelde: Inntektsstatistikk og skogstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

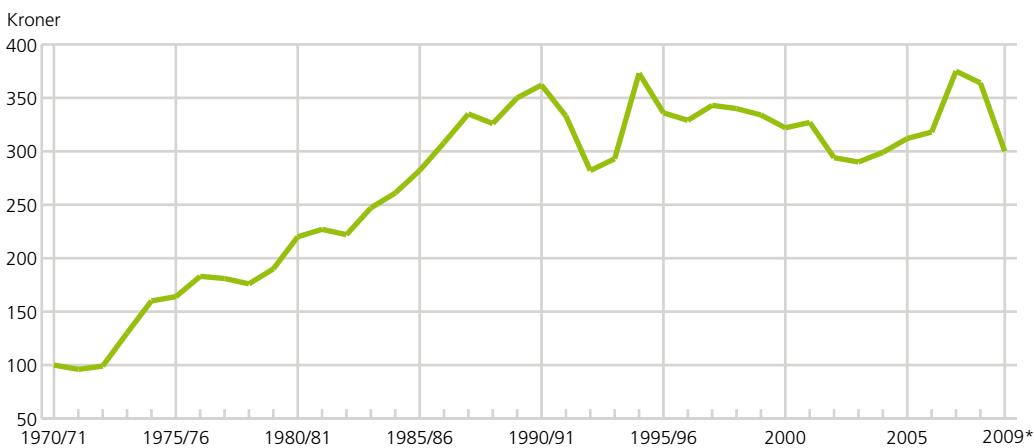
sonlege eigarar som har meir enn 20 000 dekar produktiv skog. Desse eigarane hadde ei gjennomsnittleg næringsinntekt fra skogbruket på 551 000 kroner.

Skogeigarane i Hedmark med positiv skogbruksinntekt i 2008 hadde i gjennomsnitt 62 000 kroner i inntekt fra skogbruket. I alt hadde 36 prosent av dei personlege skogeigarane i dette fylket positiv inntekt fra skogbruket dette året. I Nord-Trøndelag hadde nesten annankvar skogeigar positiv næringsinntekt fra skogbruket, medan dette i Nord-Noreg berre gjaldt nokre få prosent.

Dei personlege skogeigarane hadde ei gjennomsnittleg bruttoinntekt på 483 000 kroner i 2008. Gjennomsnittleg bruttoinntekt for skogeigarane og deira ektefellar og sambuarar var 665 000 kroner.

Prisar på tømmer

Sal av tømmer er den viktigaste inntektskjelda for skogbruket. Tømmerprisane blir fastsette lokalt, og varierer frå område

Figur 3.5.5. Gjennomsnittleg tømmerpris per kubikkmeter under bork. 1970/71-2009*. Kroner

Kjelde: Skogavverkingsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

til område i landet. Prisane varierer òg mellom treslag og ulike tømmersortiment. Hovudtrenden i prisutviklinga blir likevel påverka av prisutviklinga internasjonalt. Over tid vil prisane endre seg ulikt for industrivirke til sagbruk og industrivirke til papir og tremasseprodukt. I 2006 og 2007 auka dei internasjonale og nasjonale prisane på trelast mykje. Det påverka prisen på sagtømmer, som auka monaleg. I byrjinga av 2008 gjekk trelastsetterspurnaden og sagtømmerprisane ned att, medan etterspurnaden og prisane på massevirke auka. I 2009 var prisen på sagtømmer historisk låg, medan massevirkeprisen ikkje vart påverka like mykje.

Driftskostnader

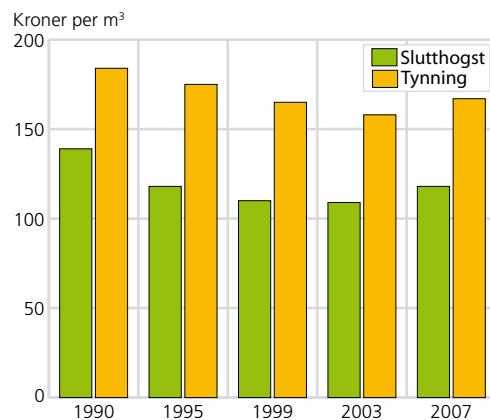
Driftskostnadene i skogbruket har gått ned etter at hogstmaskinene overtok. Frå 1990 til 2003 vart dei gjennomsnittlege kostnadene til hogst og framkøyring ved slutt-hogstar redusert frå 139 til 109 kroner per kubikkmeter for landet sett under eitt. Dei fylkesvise variasjonane har heile tida vore store. Fram til 2007 steig gjennomsnittleg driftskostnad for slutthogst til 118 kroner per kubikkmeter.

Skogfondrekneskapen

Kvar gong ein skogeigar høgg tømmer for sal, blir ein del av oppgjaret sett inn på ein skogfondkonto, vanlegvis ikring 10 prosent. Desse pengane skal nyttast til investeringar i planting og stell av ungskogen, vedlikehald av skogsvegar, skogbruksplanar og andre investeringar i skogkultur. I 2009 sette skogeigarane av 228 millionar kroner, medan 380 millionar kroner vart ført attende til skogeigarane. Av dei tilbakeførte midla var 100 millionar tilskott. Sidan utbetalingane var større enn innbetalingane, minka den samla skogfondsaldoen til 995 millionar kroner ved utgangen av 2009.

Frå og med 1. januar 2007 vart skogfondordninga endra. Ein kan no investere i skogkultur og planting og få skattefritak for 85 prosent av investeringa om ein nytta midlar frå eigen skogfondkonto. Pengane som står på skogfondkontoen, skal førast som inntekt når dei blir nytta. Frå 2007 betaler ein skatt berre av 15 prosent av det inntektsførte beløpet, mot 40 prosent året før. Målet med endringa var å auke investeringane i skogbruket, og frå 2006 til 2007 auka utbetalingane til inves-

Figur 3.5.6. Gjennomsnittlige driftskostnader til hogst og framdrift¹. 1990, 1995, 1999, 2003 og 2007. Kroner per m³

¹ Gjeld skogsdrifter der både hogst og framdrift er utført av entreprenør.

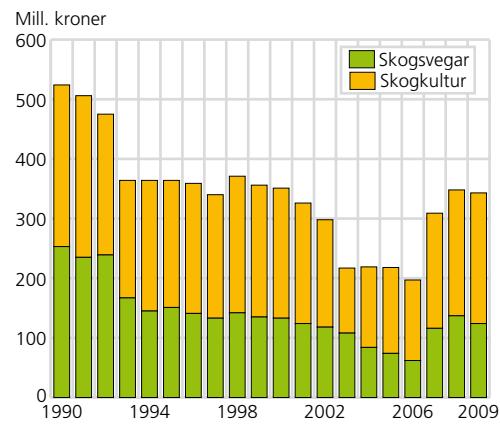
Kjelde: Utvalstellingar i skogbruket, Statistisk sentralbyrå.

teringar i skogkultur og skogsvegar med høvesvis 43 og 87 prosent. Utbetalingane til skogkultur i 2007 var nesten på høgd med tala frå 1990-åra, men somme av utbetalingane var knytte til investeringar utførte i 2006. Utbetalingane til skogkultur auka endå litt i både 2008 og 2009, og for første gong på mange år minka den samla skogfondsaldoen i 2009.

Tilskott til nærings- og miljøføremål

I 2009 var samla beløp til nærings- og miljøtiltak i skogbruket på 150 millionar kroner. Av desse gjekk 10 millionar kroner til særskild satsing på kystskogbruket.

Figur 3.5.7. Utbetaling av skogfondmidlar til investeringar i skogkultur og skogsvegar. 1992-2009. Millionar kroner

Kjelde: Statens landbruksforvaltning.

Tabell 3.5.1. Totalrekneskap for skogbruk og tenester knytte til skogbruk. 2008*. Millionar kroner

Inntekter	
Tømmer for sal	2 934
Tømmer til eige bruk	46
Ved til sal og eige bruk	323
Juletre og pyntegrønt	185
Jakt	490
Nettotorilvekst	1 009
Produksjon av tenester knytte til skogbruket	1 032
Investeringsarbeid utført med eigne produksjonsfaktorar	95
Sum inntekter (I)	6 115

Kostnader	
Leige av maskinar og reiskap frå jordbruket	26
Andre varer og tenester	90
Reparasjon og vedlikehald	401
Tenester knytte til skogbruket	1 004
Fellingsavgift, hjortevilt	20
Kostnader i alt (K)	1 542

Bruttoproduktet i skogbruket (I-K)	4 574
- Kapitalslit	949
+ Næringssubsidiar	199
- Næringskattar	0
- Lønskostnader	951
= Driftsresultat i skogbruket	2 874

Kjelde: Totalrekneskap for skogbruk og tenester knytte til skogbruk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3.5.2. **Gjennomsnittlege inntekter, gjeld, bruttoformue og utlikna skatt for personlege skogeigarar med positiv næringsinntekt frå skogbruk¹, etter fylke. 2008. Kroner**

	Talet skogeigarar med positiv næringsinntekt frå skogbruk	Brutto- inntekt ²	Personinntekt løn og pensjon	Person- inntekt, løn	Nærings- inntekt i alt	
Heile landet	25 178	483 000	236 000	193 000	192 000	
Fylke						
Østfold	1 987	532 000	260 000	212 000	213 000	
Akershus og Oslo	2 096	634 000	308 000	252 000	223 000	
Hedmark	3 327	497 000	233 000	181 000	212 000	
Oppland	3 315	443 000	208 000	172 000	187 000	
Buskerud	2 515	503 000	249 000	207 000	191 000	
Vestfold	1 389	566 000	283 000	241 000	211 000	
Telemark	1 611	443 000	278 000	219 000	119 000	
Aust-Agder	946	441 000	265 000	205 000	121 000	
Vest-Agder	763	447 000	256 000	203 000	148 000	
Rogaland	340	485 000	208 000	177 000	233 000	
Hordaland	675	424 000	222 000	189 000	162 000	
Sogn og Fjordane	701	410 000	199 000	173 000	167 000	
Møre og Romsdal	713	410 000	177 000	150 000	190 000	
Sør-Trøndelag	1 865	434 000	206 000	169 000	182 000	
Nord-Trøndelag	2 437	449 000	182 000	158 000	227 000	
Nordland	462	379 000	186 000	136 000	165 000	
Troms Romsa	36	484 000	237 000	200 000	183 000	
Finnmark Finnmárku	-	-	-	-	-	
	Av dette nærings- inntekt skogbruk ³	Av dette nærings- inntekt jordbruk ⁴	Andre inntekter	Gjeld	Skattepliktig bruttoformue	Utlikna skatt
Heile landet	36 000	99 000	55 000	1 138 000	2 321 000	117 000
Fylke						
Østfold	33 000	116 000	60 000	1 428 000	2 693 000	132 000
Akershus og Oslo	51 000	101 000	103 000	1 417 000	4 291 000	183 000
Hedmark	62 000	104 000	52 000	1 396 000	2 468 000	116 000
Oppland	33 000	94 000	47 000	1 031 000	2 098 000	100 000
Buskerud	45 000	74 000	63 000	1 076 000	2 603 000	128 000
Vestfold	34 000	112 000	73 000	1 428 000	2 539 000	143 000
Telemark	28 000	43 000	46 000	759 000	1 942 000	112 000
Aust-Agder	34 000	46 000	55 000	742 000	1 632 000	108 000
Vest-Agder	23 000	65 000	43 000	924 000	1 620 000	107 000
Rogaland	32 000	142 000	44 000	1 403 000	2 200 000	109 000
Hordaland	14 000	102 000	39 000	779 000	1 559 000	98 000
Sogn og Fjordane	12 000	103 000	44 000	838 000	1 953 000	91 000
Møre og Romsdal	17 000	117 000	43 000	978 000	1 748 000	88 000
Sør-Trøndelag	22 000	115 000	45 000	871 000	1 800 000	99 000
Nord-Trøndelag	26 000	146 000	39 000	1 294 000	1 846 000	95 000
Nordland	25 000	110 000	28 000	810 000	1 328 000	79 000
Troms Romsa	30 000	89 000	64 000	986 000	1 864 000	123 000
Finnmark Finnmárku	-	-	-	-	-	-

¹ Tabellen er basert på opplysningene fra skattestatistikken for personar og gir opplysningar etter likningskommune.

² Bruttoinntekt er summen av lønsinntekter, pensjonar, næringsinntekter og andre inntekter.

³ Næringsinntekt skogbruk omfattar også næringsinntekt frå primærnæring i andre kommunar.

⁴ Næringsinntekt jordbruk omfattar også sjukepengar frå primærnæring.

Kjelde: Skattestatistikk og skogstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3.5.3. **Gjennomsnittsprisar for tømmer, etter treslag og fylke. 2008. Kroner per kubikkmeter under bork**

	Alle treslag	Gran	Furu	Lauvtre
Heile landet	364	362	374	239
Østfold	357	363	342	226
Akershus	376	375	385	247
Oslo	381	385	287	253
Hedmark	376	374	386	251
Oppland	371	372	365	239
Buskerud	362	355	378	252
Vestfold	355	358	389	219
Telemark	349	347	357	219
Aust-Agder	349	349	359	229
Vest-Agder	342	334	371	275
Rogaland	302	302	298	293
Hordaland	318	316	340	264
Sogn og Fjordane	316	309	368	.
Møre og Romsdal	385	360	445	217
Sør-Trøndelag	363	362	381	228
Nord-Trøndelag	356	357	350	240
Nordland	342	344	324	240
Troms Romsa	350	408	348	290
Finnmark Finnmark	.	.	.	.

Kjelde: Skogavverkingsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3.5.4. Gjennomsnittsprisar på tømmer, etter sortiment. 1970/71-2008. Kroner per kubikkmeter under bork

	Alt virke	Spesial-tømmer		Prima skurtømmer		Sekunda skurtømmer		Anna skurtømmer		Spesial- og sag-tømmer av lauv	Massevirke		
		Gran	Furu	Gran	Furu	Gran	Furu	Gran	Furu		Gran	Furu	Lauv
1970/71	100	169	179	119	117	101	100	108	109	105	92	79	74
1971/72	96	184	175	117	117	99	101	105	106	104	82	70	73
1972/73	99	191	183	124	124	102	104	109	110	106	81	69	70
1973/74	130	250	248	161	168	129	132	139	144	126	102	88	86
1974/75	160	273	266	176	176	166	167	172	170	144	150	142	95
1975/76	164	301	268	183	182	174	171	174	182	144	148	140	93
1976/77	183	304	318	216	227	195	193	206	212	158	142	135	94
1977/78	181	364	317	218	230	198	196	208	212	159	132	126	94
1978/79	176	319	321	211	226	188	194	201	210	176	131	126	101
1979/80	190	386	366	226	246	201	208	213	217	196	147	139	122
1980/81	220	348	421	257	292	229	238	232	256	234	179	162	156
1981/82	227	356	434	261	311	233	243	239	249	268	193	183	160
1982/83	222	345	433	262	319	229	240	247	256	272	170	165	156
1983/84	247	381	475	298	363	261	274	272	292	297	185	176	163
1984/85	261	386	521	308	395	271	274	277	305	323	218	203	172
1985/86	282	434	599	338	427	294	291	303	326	327	230	213	183
1986/87	308	483	613	381	440	323	300	328	349	360	261	231	204
1987/88	335	532	645	420	463	361	313	345	349	393	286	239	218
1988/89	326	503	696	403	457	350	310	342	348	407	294	254	224
1989/90	350	481	713	432	507	374	357	373	358	396	304	263	228
1990/91	362	503	685	457	513	382	358	389	350	405	308	241	221
1991/92	333	502	660	417	485	347	325	365	343	411	291	234	212
1992/93	282	418	621	347	437	282	273	307	279	394	237	194	198
1993/94	293	397	692	391	476	305	294	317	290	402	224	177	195
1994/95	373	598	823	498	587	385	377	357	369	433	266	240	227
1995/96	336	524	764	429	535	344	328	317	364	426	275	247	231
1996	329	530	759	429	530	340	322	297	369	417	262	238	221
1997	343	540	755	475	550	369	339	302	375	439	239	200	208
1998	340	520	787	454	547	349	340	318	398	458	260	200	216
1999	334	581	796	453	532	347	328	305	375	394	248	198	207
2000	322	574	799	447	501	345	321	306	352	382	235	190	201
2001	327	541	693	440	502	345	318	319	355	406	254	191	197
2002	294	433	624	408	458	326	296	314	323	404	237	168	201
2003	290	499	598	408	449	322	300	352	337	388	221	160	221
2004	299	581	606	428	468	346	319	372	360	384	220	174	214
2005	312	507	607	434	434	366	336	399	382	413	232	189	201
2006	318	461	619	459	455	371	338	412	396	415	227	188	200
2007	375	507	702	536	534	468	441	500	478	414	241	209	215
2008	364	501	697	508	488	437	395	455	451	396	275	258	232

Kjelde: Skogavverkingsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3.5.5. Skogfondrekneskap. Utbetaling av skogfond, etter føremål og fylke. 2009. 1 000 kroner

	Utbetaling i alt	Etter føremål			Behaldning per 31.12
		Skogsvegar	Skogkultur	Skogbruksplanar	Andre føremål, inkl. mva.
1992	570 154	239 013	236 347	22 157	72 637
1993	428 196	166 563	197 246	17 451	46 936
1994	420 229	145 437	218 893	18 263	37 637
1995	413 830	150 762	212 907	13 599	36 562
1996	414 046	140 531	218 461	16 906	38 149
1997	393 758	132 668	206 703	18 026	36 361
1998	425 551	141 850	228 559	19 393	35 749
1999	414 988	135 208	221 274	23 847	34 659
2000	412 228	133 476	217 706	24 957	36 088
2001	388 187	124 347	202 470	26 667	34 703
2002	351 406	117 550	179 605	19 848	34 403
2003	265 643	108 221	109 360	23 921	24 140
2004	267 309	84 102	135 097	22 357	25 753
2005	252 810	73 979	144 184	11 520	23 127
2006	223 828	62 169	134 761	7 866	19 032
2007	348 898	116 391	192 539	16 390	23 578
2008	385 178	136 897	211 404	8 014	28 863
2009	379 970	218 542	124 088	10 092	27 248
2009					
Fylke					
Østfold	35 287	5 879	12 943	262	16 203
Akershus	33 920	5 245	12 755	1 323	14 597
Oslo	187	0	93	0	94
Hedmark	134 548	20 382	51 522	2 901	59 743
Oppland	80 308	12 665	31 124	683	35 836
Buskerud	66 184	16 852	21 923	2 694	24 716
Vestfold	28 637	4 179	11 832	100	12 525
Telemark	39 755	12 219	12 008	1 684	13 844
Aust-Agder	27 385	9 040	8 619	54	9 672
Vest-Agder	16 602	5 858	5 250	12	5 483
Rogaland	12 509	4 184	4 067	0	4 257
Hordaland	7 336	3 939	1 567	4	1 825
Sogn og Fjordane	6 675	3 521	1 557	1	1 596
Møre og Romsdal	14 838	5 459	4 551	197	4 631
Sør-Trøndelag	29 384	3 994	12 256	53	13 081
Nord-Trøndelag	45 131	5 686	19 176	96	20 174
Nordland	14 470	4 937	4 674	27	4 831
Troms Romsa	5 356	49	2 624	0	2 683
					2 165

Kjelde: Statens landbruksforvaltning.

**Tabell 3.5.6. Skogfondrekneskap. Innbetaling av skogfondmiddel og statstilskott. Fylke. 2009.
1 000 kroner**

	Skogfond-middel ¹	Stats-tilskott ²
1991	383 016	205 976
1992	331 216	230 185
1993	156 972	165 381
1994	179 251	193 294
1995	374 614	167 147
1996	245 637	160 712
1997	260 201	151 886
1998	246 525	184 957
1999	243 167	182 790
2000	225 073	174 336
2001	234 733	158 446
2002	203 607	134 754
2003	189 943	66 903
2005	202 179	80 714
2006	242 474	71 008
2007	224 473	73 814
2008	379 220	90 677
2009	346 162	96 351
	228 183	99 827

2009

Fylke

Østfold	15 640	2 968
Akershus	13 112	3 838
Oslo	493	66
Hedmark	60 408	10 208
Oppland	30 805	8 558
Buskerud	30 186	6 217
Vestfold	11 768	4 087
Telemark	13 365	7 104
Aust-Agder	9 180	6 302
Vest-Agder	5 312	5 685
Rogaland	5 419	3 734
Hordaland	2 269	4 349
Sogn og Fjordane	1 471	3 928
Møre og Romsdal	3 053	7 350
Sør-Trøndelag	7 873	6 532
Nord-Trøndelag	14 269	8 955
Nordland	3 054	7 323
Troms Roma	506	2 624

¹ Innbetalinger over skogfondkontiane av ikkje avgiftspliktige sal er ikkje tekne med.

² Statstilskott godskrive skogeigaranes konti.

Kjelde: Statens landbruksforvaltning.

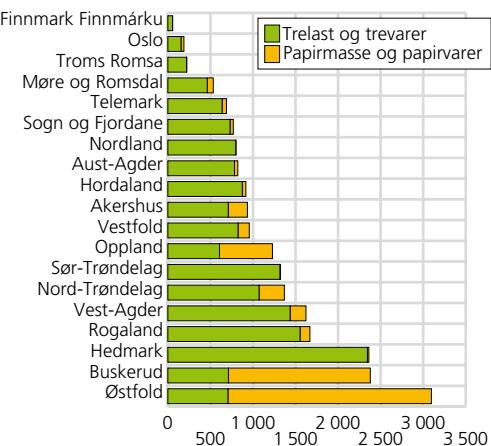
3.6. Skogindustrien

- Skogindustrien sysselsette knapt 22 000 personar i 2008
- Same året var det vel 2 000 registrerte skogindustribedrifter
- Treforedlingsindustrien hadde 109 registrerte bedrifter
- Samla omsetnad frå skogindustrien i 2009 var på 40,3 milliardar kroner
- Samla verdi av dei eksporterte varene frå skogindustrien var på 11,8 milliardar kroner i 2009
- Hedmark har flest bedrifter i trelast- og trevareindustrien, medan Buskerud har flest bedrifter i treforedlingsindustrien

Sysselsetjing

Skogindustrien har lange tradisjonar. Alt for hundre år sidan arbeidde 30 000 personar i denne næringa. I dag er tilsvarende tal vel 22 000. Det utgjer nesten kvar tiande som er sysselsett i norsk industri. I byrjinga av 1970-åra var sysselsetjinga i norsk industri høg, og meir enn dobbelt så mange som i dag var sysselsette i skogindustrien, i alt 46 000 personar. Skog-

Figur 3.6.2. Sysselsette i skogindustrien, etter fylke. 2008

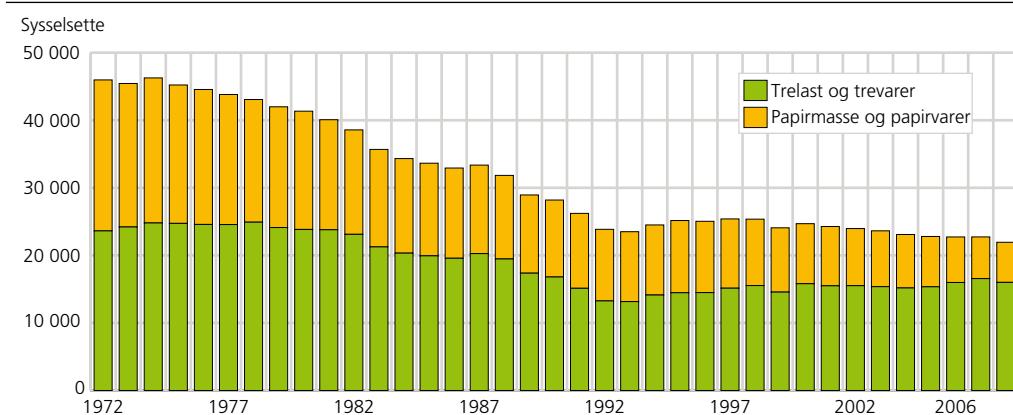
Kjelde: Industristatistikk, Statistisk sentralbyrå.

industrien hadde den gongen 13 prosent av den samla arbeidsstyrken i industrien. Om ein følgjer utviklinga i sysselsetjinga, ser ein at det særleg er sysselsette i papirmasse- og papirindustrien som har vorte borte sidan den gongen.

Flest trelast- og trevarebedrifter

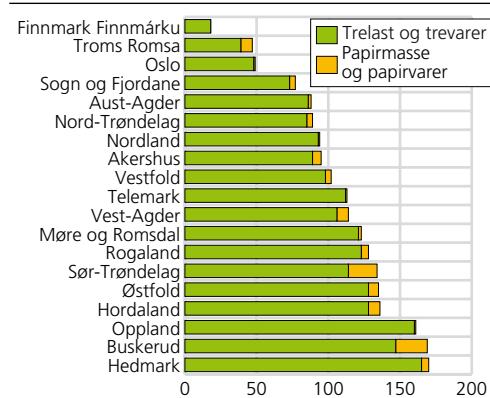
I 2008 var det registrert 2 032 bedrifter i trelast- og trevareindustrien. Hedmark hadde flest, med 170 bedrifter. I røynda er talet på bedrifter noko høgare om ein tek

Figur 3.6.1. Sysselsette i skogindustrien. 1972-2008

Kjelde: Industristatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.6.3. Bedrifter i skogindustrien, etter fylke og type industri. 2008

Kjelde: Industristatistikk, Statistisk sentralbyrå.

med bygdesager, små laftebedrifter og andre småbedrifter som ikkje blir fanga opp i statistikken. Papirmasse- og papirvareindustrien har om lag 110 bedrifter i Noreg, og nesten 40 prosent av dei ligg i Buskerud og Østfold.

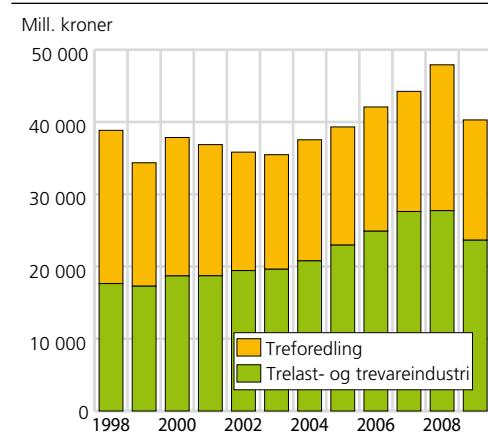
Omsetnaden i skogindustrien

I 2009 var samla omsetnad i skogindustrien 40,3 milliardar norske kroner. Det var 7,6 milliardar mindre enn i 2008. Trelast- og trevareindustrien utgjer ein veksande del av samla omsetnad i skogindustrien. I 2009 stod denne delen av industrien for tre femtedelar av omsetnaden, medan treforedlingsindustrien hadde godt over halvparten av omsetnaden i slutten av 1990-åra.

Verdiskaping i skogindustrien

Skogindustrien sin del av bruttonasjonalproduktet (BNP) utgjorde 0,4 prosent i 2009. Denne prosenten svarer til eit bruttoprodukt frå næringa på knapt 10 milliardar norske kroner. Sjølv om dette berre er ein liten del av bruttonasjonalproduktet, må ein òg ta med at skogindustrien forsyner annan industri med råstoff. Ser ein lenger bakover i tid, utgjorde skogindustrien 1,9 prosent av bruttonasjonalproduktet i 1979.

Figur 3.6.4. Omsetnad i trelast-, trevare- og treforedlingsindustrien. 1998-2009. Millionar kroner

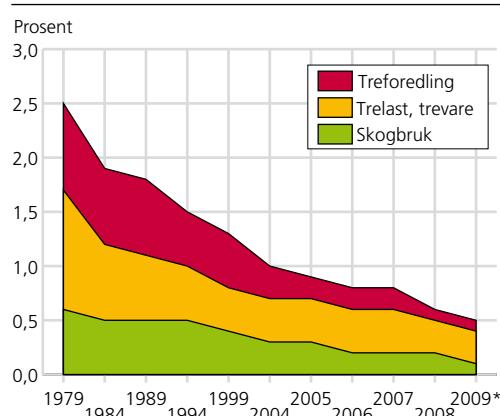

Kjelde: Omsetnadsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Verdiskaping i fylka

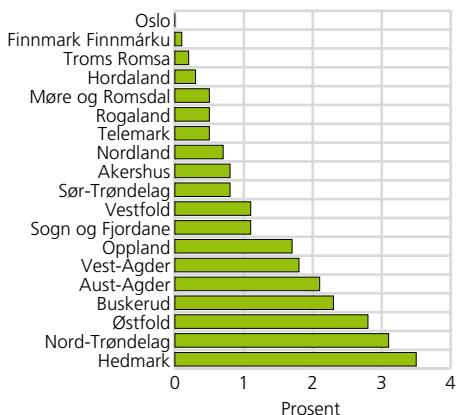
Skogindustrien sin del av BNP varierer mykje mellom fylka. I Hedmark, som har flest skogindustribedrifter, var skogindustrien sin del av BNP 3,5 prosent i 2007. Om ein tek omsyn til primærskogbruket og ringverknaden av skogindustrien, utgjer skogbruket og skogindustrien ein ikkje ubetydeleg del av verdiskapinga i dette fylket, der det er mest berre trelast- og trevareindustri og lite treforedling.

Figur 3.6.5. Skogbruk og skogindustrien som del av BNP. Utvalde år. Prosent

Kjelde: Nasjonalrekneskapen, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.6.6. Skogindustrien sin del av BNP, etter fylke. 2007. Prosent

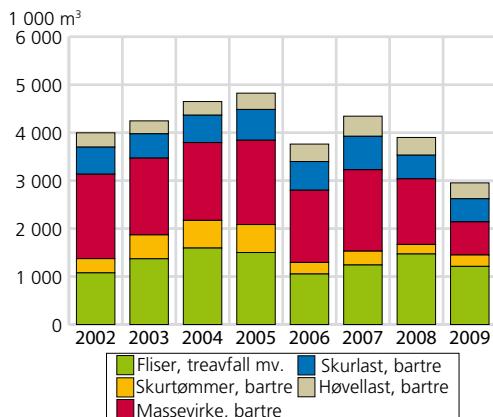

Kjelde: Nasjonalrekneskapen, Statistisk sentralbyrå.

Utanrikshandel med varer

Det er papirmasse- og papirindustrien som eksporterer dei største verdiane. I 2009 utgjorde eksportverdien av produkt frå denne industrien nesten 10 milliardar kroner. Verdien av eksportert skurlast og høvellast var på til saman 0,6 milliardar kroner.

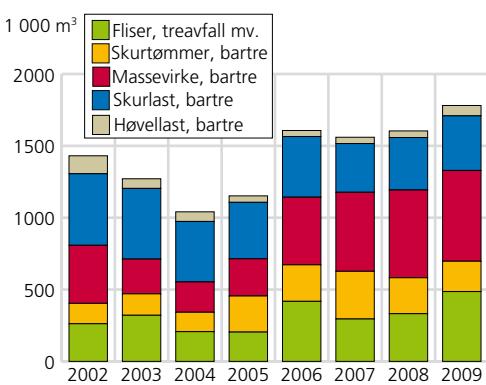
Figur 3.6.8. Innførsel av skogsvirke og nokre viktige skogindustrivarer. 2002-2009. 1 000 m³

Kjelde: Utanrikshandelsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

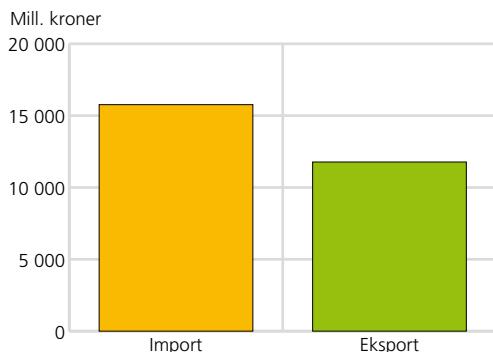
Noreg importerte 690 000 kubikkmeter massevirke og 237 000 kubikkmeter sagtømmer i 2009. Same året eksporterte vi 630 000 kubikkmeter massevirke og 210 000 kubikkmeter sagtømmer. Det vart òg importert 1,2 millionar kubikkmeter flis og treavfall til industrien, medan eksporten av flis var på 490 000 kubikkmeter.

Figur 3.6.7. Utførsel av skogsvirke og nokre viktige skogindustrivarer. 2002-2009. 1 000 m³

Kjelde: Utanrikshandelsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.6.9. Utanrikshandel med tømmer og skogindustrivarer. 2009. Millionar kroner

Kjelde: Utanrikshandelsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3.6.1. Hovudtal for skogindustribedriftene. 1999-2008

	Produksjon av trelast og trevarer				Produksjon av papirmasse, papir og papirvarer			
	Bedrifter	Syssel-sette	Omset-nad. Mill. kr	Produk-sjonsverdi. Mill. kr	Bedrifter	Syssel-sette	Omset-nad. Mill. kr	Produk-sjonsverdi. Mill. kr
1999	2 252	15 922	17 628	16 962	129	9 547	19 906	19 727
2000	2 358	15 807	19 107	18 347	125	8 885	20 511	20 357
2001	2 301	15 498	19 878	19 293	123	8 774	20 861	20 636
2002	2 272	15 514	19 262	18 226	119	8 456	17 366	17 016
2003	2 153	15 367	19 847	18 558	118	8 266	17 417	17 098
2004	2 118	15 176	22 781	21 109	114	7 914	20 372	19 980
2005	2 055	15 350	23 811	22 404	114	7 449	19 277	19 054
2006	2 029	15 987	26 594	24 513	110	6 738	19 420	18 969
2007	1 846	16 563	30 966	28 997	102	6 169	20 407	20 098
2008	1 933	16 004	27 895	25 959	109	5 934	20 640	20 287

Kjelde: Industristatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3.6.2. Innførsel og utførsel av skogsvirke og viktige skogindustrivarer. 2002-2009

Vareslag	Eining	Innførsel								
		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*	2009*	
Ved til brensel	1 000 m ³ f.m.	95	281	164	113	175	164	138	117	
Fliser, treavfall mv.	"	1 077	1 370	1 594	1 501	1 053	1 241	1 470	1 212	
Fliser og spon	"	786	1 000	1 097	1 101	781	929	867	677	
Treavfall og sagflis	"	279	350	472	383	251	260	243	238	
Skurtømmer, bartre	"	296	498	577	583	241	288	199	237	
Massevirke, bartre	"	1 761	1 601	1 623	1 758	1 506	1 698	1 369	691	
Skurlast	"	564	507	570	642	598	697	492	482	
Høvellast	"	299	270	285	340	364	420	370	331	
Sponplater	1 000 tonn	90	89	91	106	63	:	:	:	
Kryssfiner	"	50	47	57	56	64	76	64	53	
Trefiberplater	"	67	66	79	93	123	128	138	128	
Mekanisk tremasse ¹	"	0	1	1	2	1	0	2	0	
Halvkjemisk tremasse ¹	"	1	0	0	0	0	22	0	0	
Avfall av papir eller papp	"	87	83	64	52	60	0	80	103	
Cellulose ¹	"	92	96	91	77	72	64	82	71	
Dissolvingmasse ¹	"	0	0	0	0	0	0	0	0	
Kjemisk soda- eller sulfattremasse ¹	"	74	82	81	63	48	42	34	51	
Kjemisk sulfittremasse ¹	"	17	14	10	14	24	22	23	20	
Papir og papp mv.	"	648	669	659	691	708	740	719	664	
Avispapir	"	36	56	50	64	67	79	90	73	
Skrivepapir og trykkpapir	"	86	80	87	92	100	109	103	99	
Kraftpapir og kaftpapp	"	66	63	60	63	62	58	46	45	

Tabell 3.6.2 (forts.). Innførsel og utførsel av skogsvirke og viktige skogindustrivarer. 2002-2009

Vareslag	Eininger	Utførsel							
		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*	2009*
Ved til brensel	1 000 m ³ f.m.	1	2	2	2	5	3	2	5
Fliser, treavfall mv.	"	262	321	207	204	418	295	332	486
Fliser og spon	"	151	125	106	85	23	27	65	65
Treavfall og sagflis	"	97	168	94	108	376	238	186	381
Skurtømmer, bartre	"	142	149	135	251	254	332	250	211
Massevirke, bartre	"	404	242	211	259	471	550	611	632
Skurlast	"	498	492	421	393	422	339	365	380
Høvella last	"	125	67	67	45	42	44	46	72
Sponplater	1 000 tonn	210	194	225	208	144	:	:	:
Kryssfiner	"	2	2	1	1	2	3	2	1
Trefiberplater	"	37	42	36	40	46	43	34	33
Mekanisk tremasse ¹	"	169	194	203	205	199	194	216	183
Halvkjemisk tremasse ¹	"	19	31	44	42	24	6	6	0
Avfall av papir eller papp	"	161	153	199	232	261	28	287	285
Cellulose ¹	"	426	415	411	424	421	414	425	358
Dissolvingmasse ¹	"	129	134	139	134	154	148	160	156
Kjemisk soda- eller sulfattremasse ¹	"	270	264	260	281	257	260	265	200
Kjemisk sulfittremasse ¹	"	27	17	13	8	11	6	0	2
Papir og papp mv.	"	1 932	1 934	2 069	1 974	1 889	1 784	1 712	1 353
Avispapir	"	691	673	775	686	669	648	538	391
Skrivepapir og trykkpapir	"	613	637	673	660	576	522	564	451
Kraftpapir og kaftpapp	"	262	282	273	276	286	270	294	242

¹Utrekna som vekt med 10 prosent vassinhald.

Kjelde: Utanrikshandelsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3.6.3. Verdien av innførsel og utførsel av skogsvirke og viktige skogindustrivarer. 2003-2009.

Millionar kroner

Vareslag	Innførsel								Utførsel							
	2003	2004	2005	2006	2007	2008*	2009*		2003	2004	2005	2006	2007	2008*	2009*	
Ved til brensel	147	81	58	103	96	88	81	1	1	1	0	1	1	1	1	2
Fliser, treavfall mv.	291	357	335	236	341	578	469	31	33	44	77	59	49	49	49	69
Fliser og spon	217	267	270	186	252	234	185	12	11	9	2	7	18	20		
Treavfall og sagflis	68	84	60	43	76	69	52	12	16	30	70	50	27	35		
Skurtømmer, bartre	220	283	267	122	166	116	130	56	56	121	126	180	135	99		
Massevirke, bartre	520	606	658	540	756	664	302	45	41	59	141	174	225	231		
Skurlast	927	1 041	117	1 109	1 593	1 026	897	627	567	512	620	612	494	488		
Høvellast	598	655	724	805	1 131	933	739	120	124	87	84	90	78	110		
Sponplater	259	267	272	265	:	:	:	288	327	326	348	:	:	:		
Kryssfiner	323	386	403	500	612	588	422	38	19	13	21	34	25	11		
Trefiberplater	342	388	453	612	708	808	727	234	254	288	352	373	255	268		
Mekanisk tremasse	3	2	4	5	0	6	1	485	524	503	519	552	638	519		
Halvkjemisk tremasse	0	0	0	3	2	3	0	101	138	133	81	96	22	0		
Avfall av papir eller papp	68	58	42	48	70	78	90	101	145	167	165	216	251	204		
Cellulose	328	353	275	215	197	185	211	:	:	:	1 893	1 916	2 214	1 824		
Dissolvingmasse	1	1	0	1	0	0	0	776	790	779	878	870	1 105	1 119		
Kjemisk soda- eller sulfattremasse	279	305	218	170	150	133	169	:	:	:	962	1 016	1 107	704		
Kjemisk sulfittremasse	48	47	57	44	47	52	42	67	63	43	53	29	2	1		
Papir og papp mv.	6 502	6 712	6 772	6 986	7 483	7 603	7 475	:	:	:	8 432	8 061	7 583	6 841		
Avispapir	216	186	253	255	326	52	320	:	:	:	2 435	2 460	1 839	1 569		
Skrivepapir og trykkpapir	606	652	657	674	720	696	651	2 626	2 840	2 789	2 473	2 197	2 436	2 438		
Kraftpapir og kraftpapp	317	320	311	316	310	3	214	1 130	1 099	1 036	1 081	1 108	1 143	810		

Kjelde: Utanrikshandelsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Definisjonar og ordforklaringar

Attåtnæringer i skogbruket

Næring som nyttar areal og andre ressurser enn tømmer i skog og anna utmark på eigedomen.

Bonitet

Eit uttrykk for marka si evne til å produse trevirke når ho er bestokka med eit treslag som høver for veksttilhøva på denne staden. Bonitetten i H40-systemet blir gitt ved overhøgda (gjennomsnittshøgda til dei ti trea per dekar med størst diameter) ved 40-årsalder i brysthøgd (1,3 meter over bakken). Skalaen for produktiv skog går frå bonitet 6 til bonitet 26. Bonitet 6 og 8 er definert som låg, bonitet 11 og 14 som middels bonitet og 17, 20, 23 og 26 som høg eller svært høg bonitet.

Bruttoinntekt

Omfattar lønsinntekter, næringsinntekter, pensjonar og kapitalinntekter før skatt.

Bruttonasjonalproduktet (BNP)

Verdien av alt som vert skapt/produsert i eit land. BNP omfattar verdiskapinga i all marknadsretta næringssektoren, dessutan offentleg forvaltning, ideelle organisjonar og produksjon for eige bruk. BNP per innbyggjar blir ofte nytta som eit mål på velstandsnivået i eit land.

Bruttoprodukt, skogbruk

Verdiskaping og opptent bruttoinntekt frå innanlandsk produksjonsaktivitet i ei næring eller ein sektor, avleda og definert som produksjon minus produktinnsats. Bruttoprodukt blir publisert i basisverdi, det vil seie at produktsubsidiar er inkluderte, men ikkje meirverdiavgift eller andre produktkattar (basisverdi).

Driftsresultat

Driftsresultatet i ei næring er definert som summen av bruttoprodukt og næringssub-

sidiar minus summen av lønskostnader, næringsskattar og kapitalslit.

Gjennomsnittsinntekt i skogbruket

Den skattbare næringssinntekta frå skogbruket er eit gjennomsnitt av næringssinntekta i skogbruket dei siste fem åra.

Industrivirke

Alt høgd skogsvirke ein kan foredle, det vil seie alt virke med unntak av ved til brensel.

Kapitalslit

Reduksjon i verdien av fast realkapital (maskiner, bygningar og anna) på grunn av normal slitasje, skade og elde.

Næringsinntekt, skogbruk

Skattbar næringssinntekt frå skogbruket.

Personlege skogeigarar

Personleg eigar eig skog i eige namn med personleg ansvar. Dei fleste skogeigarar er personlege eigarar, også dei som eig skog saman med andre einskildpersonar i eit sameige. Upersonlege skogeigarar er staten, kommunar, aksjeselskap med fleire.

Produktivt skogareal

Skogareal der den årlege produksjonen i gjennomsnitt er større enn 0,1 kubikkmeter trevirke per dekar ved optimalt tretettleik og optimal skogskjøtsel.

Skogeigedom

Landbrukseigedom med minst 25 dekar produktivt skogareal. Skogeigedomane er avgrensar av kommunegrensene. Alt produktivt skogareal som tilhører same eigar innanfor grensene til ein kommune, blir rekna som ein eigedom.

Skogfondrekneskap

Sentralt rekneskap over alle investeringar som er dekte med skogfondmidlar og tilskott.

Ståande volum under bork

Volumet av tømmeret som står i skogen, oppgitt utan bork.

Treforedlingsindustri

Omfattar papir- og celluloseindustri, og sponplate- og trefiberplateindustrien.

Trelast- og trevareindustri

Omfattar sagbruka og annan industri som produserer trebaserte produkt.

Ungskogpleie

Stell av skogen etter han er forynga, fram til tidspunktet for første tynning.

Årleg tilvekst under bork

Den årlege volumtilveksten til skogen, oppgitt utan bork.

Litteratur

Landbruks- og matdepartementet (2006): Verdiskapingsprogrammet for bruk og foredling av trevirke, Rapport.

Landbruksdepartementet (1999): St.mld. nr. 17 (1998-1999). Verdiskaping og miljø – muligheter i skogsektoren.

Landbruks- og matdepartementet (2008): St.ppr. nr. 1 (2007-2008) – Næringsutvikling, ressursforvaltning og miljøtiltak.

Maskinentreprenørenes Forbund (2009): Fakta om MEF (www.mef.no).

Statens landbruksforvaltning (2009): Årsrapport 2009, 60 sider.

Østlandsforskning (2004): Skogindeksen 2004, Rapport, 25 sider.

Nyttige nettsteder

Skogstatistikk, Statistisk sentralbyrå:
www.ssb.no/skog/

Norsk institutt for skog og landskap:
www.skogoglandskap.no

Landbruks- og matdepartementet:
www.lmd.dep.no

Statens landbruksforvaltning:
www.slf.dep.no

Maskinentreprenørnes Forbund:
www.mef.no

Artsdatabanken:
www.artsdatabanken.no

4. Jakt

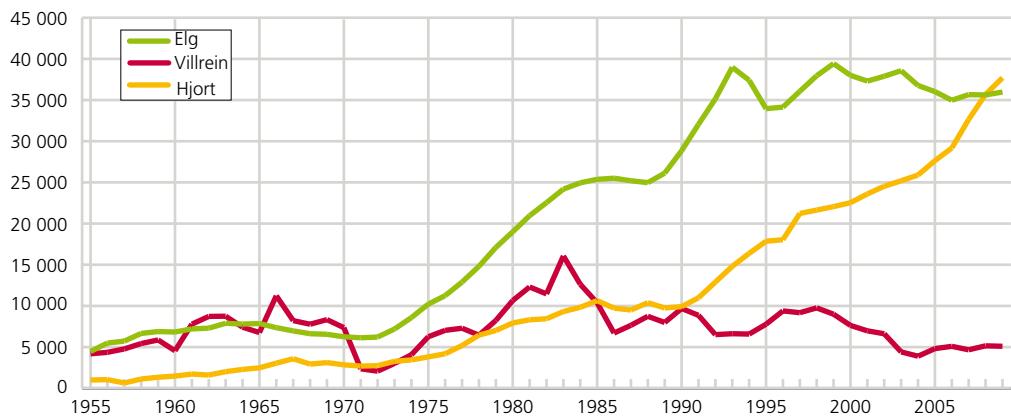
Jakt er og har vore ein viktig del av naturbruken, og bortimot kvar tiande mann over 16 år går kvart år på jakt. Kvar fjerde mann er registrert som jeger i det nasjonale Jegerregisteret. Talet på kvinner som jaktar, er veksande, men dei utgjer enno berre snautt 7 prosent av jegerane. Hjorteviltjakta betyr mest økonomisk, men det er omrent like mange som tek del i småviltjakta.

Vekst og utbreiing

Det har vore jakta på hjortevilt langt attende i tid, men dei siste tiåra har omfanget av denne jakta og utbytet vorte monaleg større. Det er peikt på fleire grunnar til veksten i hjorteviltstammene. Med

innføring av ny og strengare praktisert viltlov frå 1951 vart avskytinga mindre enn tilveksten. Hjorteviltstammene tok til å auke. Etter det har moderne skogbruk ført til god tilgang på lauvskogbeite samstundes som konkurransen frå beitande husdyr har vorte mindre, og stammene av store rovdyr har vore relativt små. Målretta viltforvaltning med retta avskyting og ei rekje milde vintrar har òg verka positivt på bestandsutviklinga. For hjortevilte er tilgangen på beite ofte ein avgjeraende faktor for kor stor bestanden blir, men utan målretta jakt kan bestanden vekse langt over berelevna til beitet før han bryt saman.

Figur 4.1. Hjortevilt. Felt elg, hjort og villrein. 1955-2009

Kjelde: Jaktstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Frå matauk til rekreasjon

Fangst og jakt har vore viktig så lenge det har budd folk i landet vårt. Heilt opp til vår tid har det vore viktig matauk for mange. Med stadig høgare velstand er ikkje matauken ein så viktig del av jakta lenger. No er rekreasjon og naturopplevingar viktige, og for somme gjev jakta sosial status. Dette gjev seg utslag i at talet på jegerar har auka, og at ein stor del av jegerane reiser langt for å gå på jakt. For landet sett under eitt vart til dømes nesten halvparten av rypene felte av jegerar som jakta utanfor fylket dei var busette i. Dei siste tretti åra har talet på jegerar som årleg løyser jegeravgiftskort, auka med om lag 50 000, og det ligg no rundt 190 000.

Økonomisk verdi

Utleige av jakt er attåtnæringer for mange grunneigarar. I Landbruksundersøkinga 2008 gav skogeigarane opp at bruttoinntektene frå jaktutleige var på 190 millionar kroner, medan inntekter frå anna tilrettelegging av jakt var på 29 millionar kroner. Desse inntektene må sjåast på som eit minimum. Skogeigarforbundet har rekna ut at omsetjinga for småvilt- og storviltjakta var på 1,1 milliardar kroner i 2009. Her utgjer tilleggstenester som overnatting, tilrettelegging og kjøp av andre varer og tenester 840 millionar kroner.

Kjøtverdien av hjorteviltjakta utgjer årleg grovt rekna 500 millionar kroner. I tillegg kjem kjøtverdien av småviltjakta, som òg utgjer fleire titals millionar. Det er derfor ingen tvil om at jakta gjev ei attåtinntekt for mange eigarar av skog og utmark.

4.1. Jaktutbyte og annan avgang av vilt

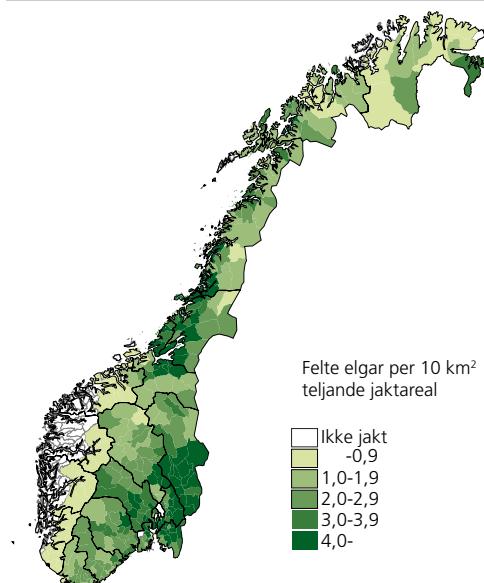
- Det vart skote høvesvis 36 000 elgar og 37 700 hjortar jaktåret 2009/10
- Hausten 2009 vart det skote 5 100 villrein og 30 800 rådryr

- Samla verdi av kjøtet frå hjorteviltjakta utgjer godt og vel ein halv milliard kroner
- Det vart skote 160 000 ryper i jaktåret 2009/10
- Det vart skote 90 jervar under lisensfellinga og 136 gauper under kvotejakta i jaktåret 2008/09
- Til saman 10 200 hjortevilt vart registrert drepne eller omkomne utanom ordinær jakt dette jaktåret

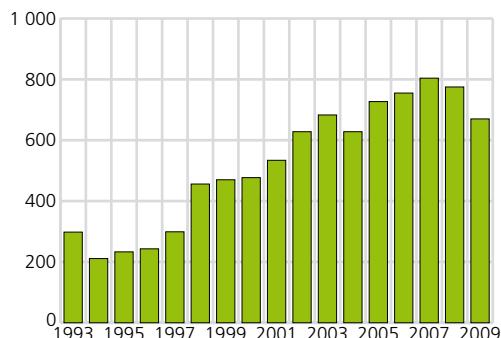
Hjorteviltjakt

Fram til midten av 1970-åra var årleg utbyte frå elgjakta mellom 5 000 og 10 000 felte dyr kvart år. Etter det vart det årlege utbytet fort større, og i løpet av tjue år hadde det nådd nesten 40 000 dyr. Dei siste ti åra har utbytet variert mellom 35 000 og 40 000 felte elgar. Jaktåret 2009/10 vart det i alt felt 36 000 elgar.

Figur 4.1.1. Felte elgar per 10 km² teljande jaktareal, etter kommune. 2009/10

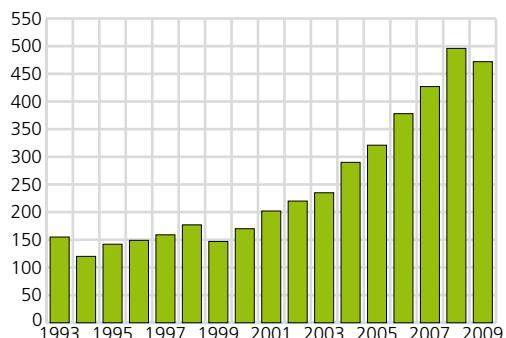
Kjelde: Jaktstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.1.2. Felte elgar i Finnmark. 1993-2009/10

Kjelde: Jaktstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

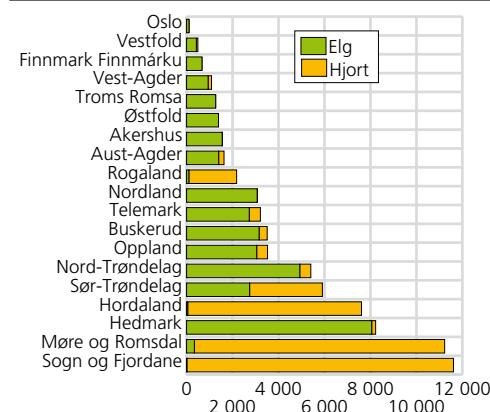
Flest elgar per 10 kvadratkilometer jaktareal vart felte i Akershus og Østfold, med høvesvis 4,8 og 4,6 elgar. Sjølv om veksten i elgstammen stort sett har stogga der det har vorte mest elg, søker elgen gjerne til nye område. Frå tidleg i 1990-åra og fram til 2007 auka talet på felte dyr i Finnmark raskt. Frå 2007 har talet på felte elg i dette fylket gått litt attende.

Utbrytet frå hjortejakta har òg auka mykje dei seinare åra, men det steig nokså sakte frå midten av 1970-åra og nådde eit årleg uttak på 10 000 dyr rundt 1990. Etter det har veksten i utbrytet vore årvis, og i jaktå-

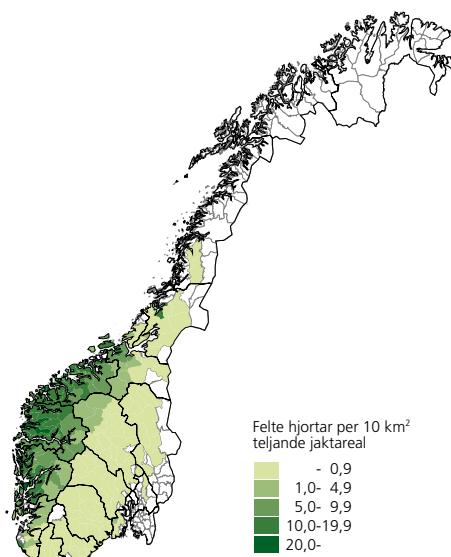
Figur 4.1.4. Felte hjortar i Oppland. 1993-2009/10

Kjelde: Jaktstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

ret 2009/10 vart det skote over 37 700 dyr. Dette var andre jaktsesongen det vart felt fleire hjortar enn elgar. Hjorten blir no stadig vanlegare på Austlandet, og sjølv om stammen framleis er liten i høve til på Vestlandet, blir det kvart år felt fleire hjortar på Austlandet enn tidlegare. I Oppland er talet på hjort som blir skotne i jakta, mest tredobla på snautti ti år.

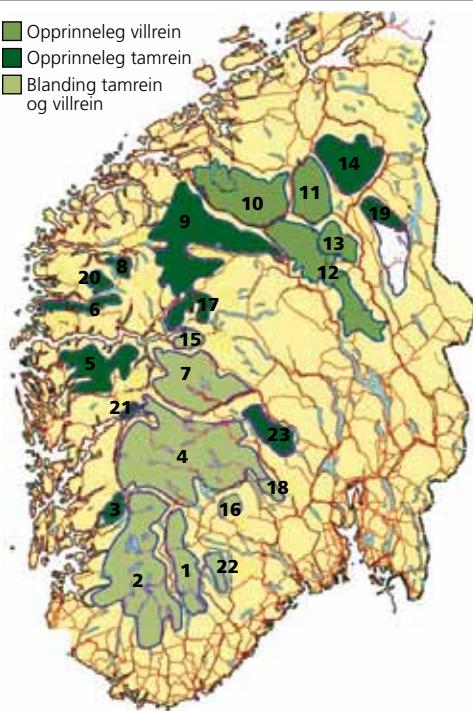
Figur 4.1.3. Felte elgar og hjortar, etter fylke. 2009/10

Kjelde: Jaktstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.1.5. Felte hjortar per 10 km² teljande jaktareal, etter kommune. 2009/10

Kjelde: Jaktstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.1.6. Villreinområde. 2009

1. Setesdal - Austhei	12. Rondane
2. Setesdal - Ryfylke	13. Sølnkletten
3. Skaulen - Etnefjella	14. Forelhogna
4. Hardangervidda	15. Lærdal - Årdal
5. Fjellheimen	16. Brattefjell - Vindeggen
6. Sunnfjord	17. Vest-Jotunheimen
7. Nordfjella (tidl. Hallingskarvet)	18. Blefjell
8. Svartebotnen	19. Tolga øst
9. Ottadalsområdet	20. Førdefjella
10. Snøhetta	21. Oksehalvøya
11. Knutshø	22. Våmûr - Roan
	23. Norefjell - Reinsjøfjell

Kjelde: Direktoratet for naturforvaltning.

Villreinen er døme på ein art som har fått dårlegare kår med stadig aukande utbygging og bruk av naturområde som før var bortimot urørte. Villreinstammen er også utsett når stammen blir for stor, med overbeiting som resultat. Etter kraftig nedbeiting kan det gå fleire tiår før lavet produserer like mykje beite som før. Villreinjakta har gått mykje attende dei seinare åra, og denne tilbakegangen kan, i tillegg til det vi har nemnt, forklarast med at jakta har vore for intensiv i nokre område.

Villreinjakta hadde ein topp i jaktutbytte i byrjinga av 1980-åra. I 1983 vart det skote litt over 16 000 villrein. Etter det har uttaket gått ned. Det har likevel i det store og heile svinga mellom 6 000 og 10 000 dyr i året. I 2004 vart botn nådd, og det vart berre felt 3 895 villrein. Deretter har det auka litt att, og fra 2006 til 2009 har det årlege fellingstalet lege på omkring 5 000 dyr. Det var særleg på Hardangervidda at fellingstala gjekk sterkt ned, og i 2004 vart det så godt som ikkje jakta villrein på Hardangervidda.

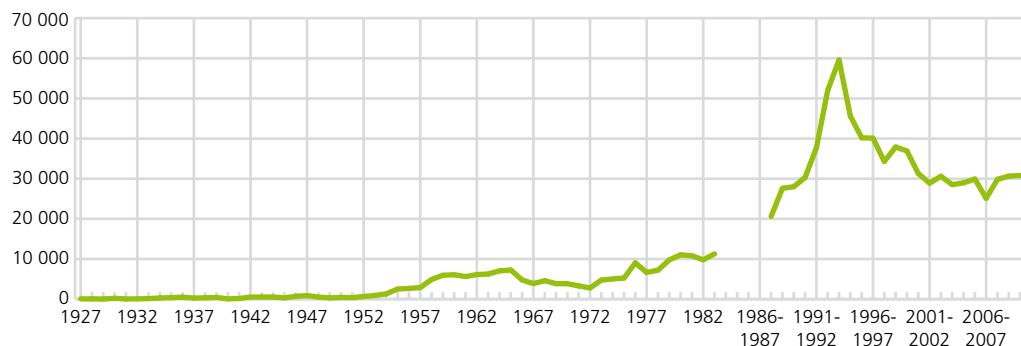
Utbrytet frå rådyrjakta har også auka dei siste tiåra. I 1980 vart det felt 11 025 rådyr. I jaktåret 2009/10 var utbrytet 30 800 rådyr. Mykje av veksten for rådyrjakta kom i 1980-åra. På ti år vart årleg utbryte tredobla. Etter det har utbrytet stort sett variert omkring 30 000 dyr.

Den økonomiske verdien av jakta er vanskeleg å fastsetje, men verdien av kjøtet kan ein rekne ut. I 2009 var samla slaktekvekt for elg, hjort og villrein 6 900 tonn. Om ein reknar kjøtverdien til 75 kroner kiloen, blir samla kjøtverdi frå hjorteviltjakta 518 millionar kroner.

Småviltjakta

Statistikken over småviltjakta omfattar dei fleste av dei artene det er lov å jakte på. Rypa er den viltarten som flest småviltjegerar jaktar på, men ikkje alle bur slik til at dei kan jakte rype i heimfylket sitt.

Dei siste åra har det vorte skote færre li- og fjellryper, men nedgangen har vore størst for fjellrypene. I jaktåret 2009/10 skaut jegerane 54 000 fjellryper og 110 000 liryper, til saman 164 000 ryper. Til samanlikning vart det skote over 550 000 ryper i jaktåret 1999/2000, då fellingstala nådde ein topp. Den gongen vart det felt 208 000 fjellryper og 343 600 liryper. Etter det har utbrytet gått ned, sjølv om det har vore ein

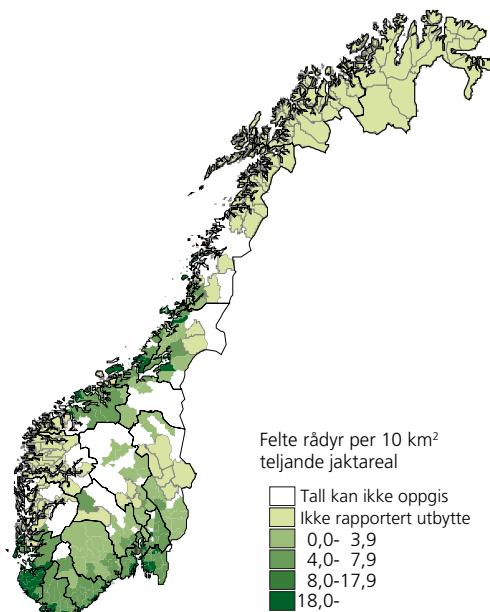
Figur 4.1.7. Felte rådyr¹ 1927-2009

¹Tal for åra 1983-1987 manglar.

Kjelde: Jaktstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

del fylkesvise variasjonar. I eit lenger perspektiv ser ein store svingingar i utbytet frå rypejakta, men eit så lågt utbyte som det var i jaktåret 2009/10, har ein aldri opplevd så lenge det er samla inn statistikk.

Småviltjakta er ikkje berre rypejakta. I alt blir det samla inn årleg fellingsstatistikk

Figur 4.1.8. Felte rådyr per 10 km² produktivt skogareal, etter kommune. 2009/10

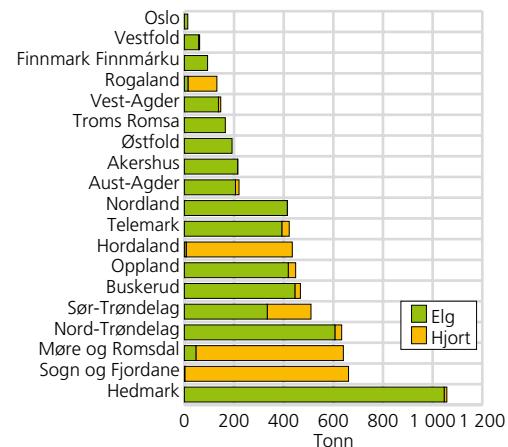
Kjelde: Jaktstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

for 35 ulike småviltarter det er opna for jakt på. I jaktåret 2009/10 vart det mellom anna skote nesten 57 000 ringduer og 45 000 kråker. Skogsfugl og ender vart det òg jakta mykje på, og det vart felt over 38 000 skogsfugl og vel 36 000 ender.

Fleire felte rovdyr

Frå midten av 1800-talet og fram til 1900 vart det kvart år felt mange rovdyr og rovfuglar. I dei første tiåra på 1900-talet hadde rovdyrbestanden vorte relativt liten, og den årlege rovdyrfellinga var mykje

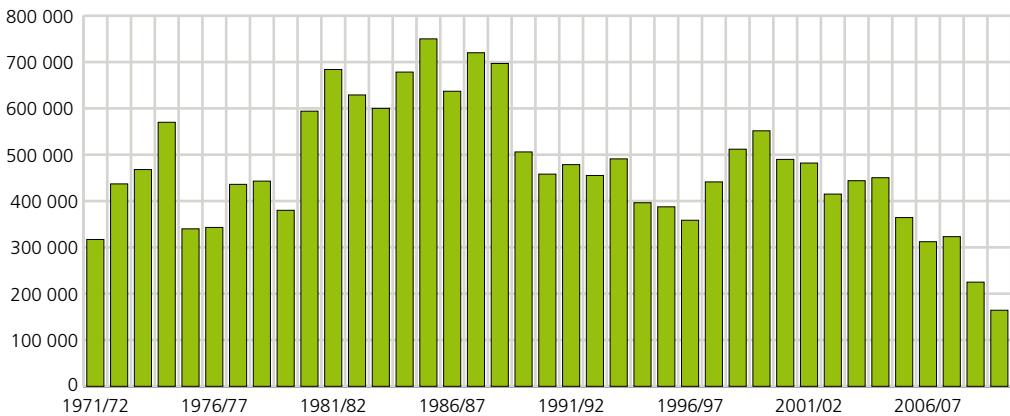
Figur 4.1.9. Hjortevilt, berekna slaktevekt av elg og hjort, etter fylke. 2009. Tonn

¹Utrekna på grunnlag av gjennomsnittsvekter.

Kjelde: Jaktstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.1.10. Utbyte av rypejakta. 1971/72-2009/10

Kjelde: Jaktstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

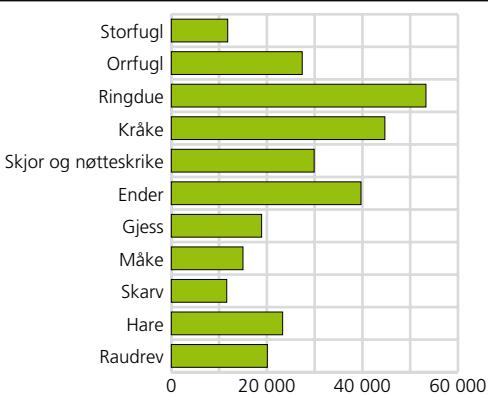
mindre. I 1960- og 1970-åra vart dei fleste av rovdyra verna, men i 1990-åra vart det igjen innført kvotejakta på gaupe og lisensfelling for dei tre andre store rovdyra. Kvotejakta på gaupe hadde ei samla kvote på 119 dyr i jaktåret 2008/09, og 98 vart felte. I område der det er naudsynt å regulere veksten i ein rovdyrbestand på grunn av skader på husdyr og tamrein, kan ein få løyve til lisensfelling. I jaktåret 2008/09 vart 35 jervar av ei kvote på 91 felte i samband med lisensfelling. To bjørnar vart og felte under lisens. I alt 50 jervar,

14 gauper, ni bjørnar og to ulvar laut bøte med livet på grunn av skadefelling.

Registrert avgang utanom ordinær jakt

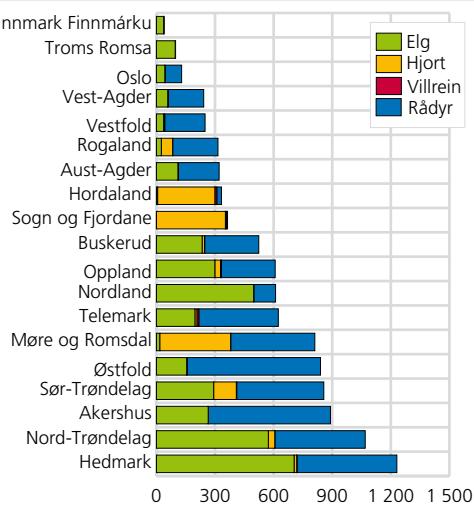
Mange hjortevilt dør av ulike årsaker utanom jakta. Det er trafikken som tek flest liv. I jaktåret 2008/09 omkom 7 500 hjortevilt i trafikken. Til saman døydde 10 200 hjortevilt av andre årsaker enn jakt.

Figur 4.1.11. Felte småvilt. Utvalde arter. 2009/10

Kjelde: Jaktstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.1.12. Registrert avgang av hjortevilt utanom ordinær jakt, etter fylke. 2008/09

Kjelde: Jaktstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.1.1. Hjorteviltjakt. 1952-2009

	Elg			Hjort			Villrein		
	Tillate felt	Felte dyr	Fellings-prosent ¹	Tillate felt	Felte dyr	Fellings-prosent ¹	Tillate felt	Felte dyr	Fellings-prosent ¹
1952	5 258	3 571	68	1 724	562	33	3 968	2 632	66
1953	6 038	4 228	70	1 794	637	36	4 000	3 030	76
1954	6 354	4 427	70	2 011	786	39	5 760	3 921	68
1955	6 580	4 469	68	2 547	1 002	39	5 589	4 186	75
1956	7 649	5 489	72	2 694	1 048	39	5 627	4 365	78
1957	8 164	5 728	70	2 908	647	22	6 318	4 777	76
1958	9 241	6 659	72	3 001	1 123	37	6 867	5 432	79
1959	9 399	6 889	73	3 182	1 340	42	7 660	5 868	77
1960	9 647	6 829	71	3 589	1 479	41	7 864	4 557	58
1961	10 136	7 213	71	4 081	1 726	42	11 594	7 785	67
1962	10 416	7 300	70	4 660	1 604	34	12 330	8 725	71
1963	11 183	7 889	71	5 169	2 014	39	12 413	8 751	70
1964	11 108	7 795	70	5 536	2 288	41	12 068	7 417	61
1965	11 289	7 864	70	6 861	2 484	36	11 317	6 768	60
1966	10 859	7 357	68	7 473	3 050	41	15 435	11 233	73
1967	10 339	6 969	67	8 472	3 586	42	16 330	8 218	50
1968	9 672	6 623	68	8 342	2 932	35	15 333	7 777	51
1969	9 330	6 553	70	8 223	3 115	38	14 299	8 335	58
1970	9 284	6 251	67	7 993	2 849	36	12 681	7 362	58
1971	9 069	6 130	68	7 334	2 695	37	3 224	2 357	73
1972	9 403	6 220	66	6 910	2 749	40	2 912	2 076	71
1973	10 324	7 198	70	7 527	3 272	43	4 713	3 016	64
1974	11 629	8 581	74	8 250	3 443	42	6 666	4 075	61
1975	13 519	10 218	76	9 159	3 807	42	10 010	6 256	62
1976	14 741	11 251	76	9 904	4 192	42	11 269	7 034	62
1977	16 935	12 898	76	11 575	5 189	45	11 395	7 291	64
1978	18 667	14 808	79	13 112	6 453	49	11 795	6 446	55
1979	21 967	17 101	78	14 631	7 016	48	15 710	8 236	52
1980	23 925	18 999	79	15 478	7 927	51	19 068	10 652	56
1981	26 581	20 957	79	16 848	8 316	49	22 179	12 302	55
1982	28 779	22 542	78	17 357	8 436	49	22 004	11 457	52
1983	29 677	24 181	81	18 268	9 320	51	23 893	16 069	67
1984	30 943	24 949	81	18 842	9 832	52	22 652	12 626	56
1985	32 148	25 372	79	20 467	10 644	52	18 409	10 371	56
1986	32 406	25 513	79	20 735	9 732	47	13 032	6 706	51
1987	31 739	25 199	79	20 383	9 502	47	15 491	7 647	49
1988	31 453	24 972	79	20 042	10 394	52	16 183	8 739	54
1989	31 472	26 127	83	20 368	9 753	48	16 292	7 988	49
1990	33 998	28 841	85	19 765	9 911	50	18 396	9 686	53
1991	37 312	32 053	86	20 409	10 990	54	17 987	8 859	49
1992	39 544	35 145	89	21 893	12 900	59	12 753	6 514	51
1993	44 854	38 980	87	25 076	14 803	59	12 754	6 625	52
1994	44 964	37 401	83	27 489	16 380	60	15 862	6 581	41

Tabell 4.1.1 (forts.). **Hjorteviltjakt. 1952-2009**

	Elg			Hjort			Villrein		
	Tillate felt	Felte dyr	Fellingsprosent ¹	Tillate felt	Felte dyr	Fellingsprosent ¹	Tillate felt	Felte dyr	Fellingsprosent ¹
1995	40 005	33 955	85	28 982	17 855	62	18 087	7 777	43
1996	39 785	34 141	86	28 544	18 043	63	19 769	9 395	48
1997	41 743	36 059	86	31 570	21 226	67	20 411	9 179	45
1998	43 822	37 957	87	32 268	21 636	67	21 933	9 761	45
1999	45 952	39 423	86	33 943	22 063	65	22 081	8 992	41
2000	45 210	38 000	84	35 463	22 534	64	21 287	7 631	36
2001	44 437	37 300	84	35 810	23 599	66	13 821	6 976	50
2002	44 486	37 892	85	36 576	24 533	67	11 367	6 617	58
2003	46 733	38 564	83	37 028	25 195	68	8 601	4 417	51
2004	45 597	36 770	81	38 368	25 896	67	7 102	3 895	55
2005	45 096	36 026	80	40 503	27 635	68	10 214	4 817	47
2006	44 460	34 978	79	41 869	29 173	70	10 986	5 091	46
2007	44 280	35 657	81	43 518	32 646	75	9 302	4 670	50
2008	43 907	35 620	81	48 390	35 686	74	9 380	5 155	55
2009	44 369	35 971	81	50 923	37 695	74	9 648	5 098	53

¹ Fellingsprosent: Felte dyr i prosent av tillate felte.

Kjelde: Jaktstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.1.2. **Felte småvilt. 2002/03-2009/10**

	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10
Alle småviltarter¹	788 700	830 800	825 400	702 500	624 354	677 453	564 176	497 500
Av dette								
Storfugl	10 100	9 900	10 500	7 200	10 500	15 900	11 800	11 500
Orrfugl	27 400	28 200	23 400	16 900	21 900	34 400	27 400	26 200
Ryper	414 900	443 900	450 300	364 300	312 200	323 100	224 900	164 250
Ringduer	53 600	58 600	61 700	56 500	49 300	56 500	53 300	56 870
Kråke	46 600	47 800	46 200	42 300	40 800	44 300	44 700	44 800
Skjor og nøtteskrike	35 600	34 400	31 800	33 100	29 900	32 900	29 900	32 200
Ender	57 400	57 300	55 400	45 300	37 500	39 000	39 600	36 200
Gjess	13 900	14 500	14 900	15 500	14 800	17 000	18 900	18 600
Måke	18 000	20 700	19 500	16 500	16 100	17 500	15 000	15 100
Skarver	13 900	15 000	12 700	9 700	9 500	9 600	11 600	9 700
Hare	24 200	28 500	29 400	25 000	22 900	24 600	23 300	20 400
Raudrev	19 300	18 300	19 600	21 100	18 200	19 600	20 100	18 800

¹ Inkluderer arter som ikke er spesifiserte under.

Kjelde: Jaktstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.1.3. **Felte rovdyr¹. Årlig gjennomsnitt. 1846-2008/09**

	Bjørn	Ulv	Jerv	Gaupe	Ørn
1846-50	265	226	67	118	2 143
1851-55	210	224	51	113	3 738
1856-60	222	213	43	129	3 790
1861-65	196	116	48	109	2 561
1866-70	143	39	55	175	..
1871-75	100	44	63	138	1 068
1876-80	149	48	90	121	993
1881-85	99	32	64	87	975
1886-90	82	26	43	70	893
1891-95	63	55	43	60	959
1896-1900	39	73	49	33	693
1901-05	41	42	43	27	823
1906-10	24	35	34	25	721
1911-15	15	40	41	26	535
1916-20	6	32	31	19	389
1921-25	3	13	39	16	404
1926-30	3	5	19	8	465
1931-35 ²	2	3	5	1	272
1936-40	1	-	9	1	199
1941-45	1	2	12	2	153
1946-50	2	10	53	6	307
1951-55	1	2	14	7	217
1956-60	3	-	19	6	198
1961-65	2	1	25	27	190
1966-70 ³	2	-	26	50	69
1971-75 ³	2	-	9	35	-
1976-80	1	-	5	43	..
1981/82-1985/86 ³	2	-	3	13	18
1986/87-1990/91	1	1	4	32	37
1991/92-1995/96 ³	2	1	12	55	47
1996/97-2000/01	4	4	26	109	51
2001/02	3	2	48	102	42
2002/03	1	7	38	71	59
2003/04	4	6	39	46	34
2004/05	1	7	50	58	43
2005/06	6	5	63	51	53
2006/07	4	2	79	82	58
2007/08	13	5	77	111	33
2008/09	12	5	90	136	40

¹ Statistikkene syner talet på utbetalte rovtiltpremiar. Etter at artene vart freda, er all registrert avgang med. Etter 1961 er også bjørn som det ikkje er utbetalat premie for, teken med.

² Frå perioden 1933-1940 kjem i tillegg 40 ulvar og 56 ørnar.

³ Ørn vart freda frå og med 1969, ulv frå og med 1972 og bjørn frå og med 1974. Jerv vart freda i Sør-Noreg frå 1975 og i heile landet frå 1981, inntil lisensjakt vart innført i 1993. Gaupe vart freda i Sør-Noreg frå 1992, inntil kvotejakt vart innført i 1994.

Kjelde: Statistiske oversikter 1948, Historisk statistikk 1968, 1978 og jaktstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.1.4. **Villreinjakt, etter villreinområde og fellingsprosent. 2009**

Villreinområde	Felte dyr i alt	Felte dyr i prosent av tillate felt
Setesdal Ryfylke	54	20
Skaulen Etnefjella	10	30
Setesdal Austhei	409	46
Hardangervidda	601	39
Blefjell	2	100
Nordfjella (Hallingskarvet)	263	38
Fjellheimen	72	42
Brattfjell-Vindeggen	154	51
Lærdal-Årdal	36	41
Ottadalsområdet	610	74
Sunnfjord	17	68
Svarobotnen	20	95
Snøhetta	383	46
Rondane	798	52
Sølnkletten	263	48
Forelhogna	766	85
Knutshø	447	62
Norefjell-Reinsjøfjell	173	90
Våmry-Roan	20	67

Kjelde: Jaktstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.1.5. **Avgang av hjortevilt utanom ordinær jakt, etter art og årsak. 2008/09**

Dyr i alt som skade- dyre	Felt som verge	Felt nödverge	Felt ulovlig	Påkjørt av bil	Påkjørt av tog	Omkomne av andre	Årsaker
Elg	3 648	30	14	12	1 433	940	1 219
Hjort	1 289	52	1	23	750	58	405
Villrein	34	0	0	1	6	0	27
Rådyr	5 184	37	0	11	4 085	215	836

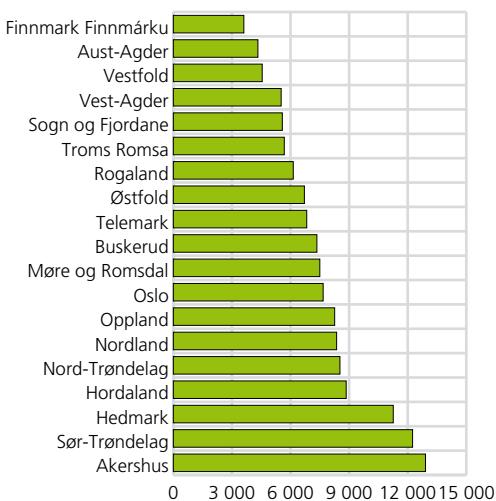
Kjelde: Jaktstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

4.2. Jegerar

- 437 000 jegerar står no oppførte i Jegerregisteret
- 196 500 betalte jegeravgift i jaktåret 2009/10
- 143 100 gjekk på jakt i jaktåret 2009/10
- 6,9 prosent av dei som betalte jegeravgift, var kvinner, medan ein knapp fjerdedel av dei som tok jegerprøva, var kvinner
- 7 prosent av alle menn i Noreg var på jakt i 2009/10

I jaktåret 2009/10 var det 196 500 personar som betalte jegeravgifta. Vanlegvis er det ein del av desse som likevel ikkje går på jakt. Etter jaktåret 2009/10 var det 143 100 som gav opp at dei hadde vore på jakt. I alt er det 437 000 personar som står oppførte i Jegerregisteret, og som har høve

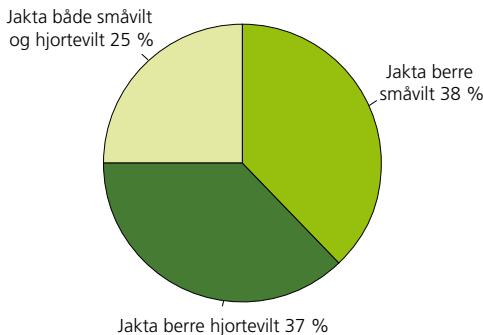
Figur 4.2.1. Talet på jegerar som deltok på ein eller fleire former for jakt, etter bustadfylke. 2009/10

¹ Omfattar ikkje nordmenn busette på Svalbard og i utlandet og personar med ukjent bustadadresse.

Kjelde: Jaktstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.2.2. Delen jegerar på småviltjakt eller hjorteviltjakt. 2009/10. Prosent

Kjelde: Jaktstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

til å jakte om dei betaler jegeravgift. Av dei er 6 600 utanlandske.

Kva jaktar vi på?

Det har heilt til no vanlegvis vore fleire småviltjegerar enn storviltjegerar, men dei siste åra har det vore lite rype i mange fylke, og talet på småviltjegerar har gått noko ned. I jaktåret 2009/10 var det fleire som jakta hjortevilt enn småvilt. I alt 88 600 jegerar gav opp at dei hadde vore på småviltjakt. Akershus er det fylket som har flest småviltjegerar, og her var i alt 9 700 personar på småviltjakt i 2009/10. Av småviltartene er det rype som er mest populær å jakte på. 52 000 jegerar gav opp at dei hadde jakta rype.

Til saman 90 800 jegerar var på hjorteviltjakt, og det var elgjakta flest tok del i. I alt 60 000 jakta elg. Rådyr- og hjortejakta er òg populær, og høvesvis 40 500 og 40 300 personar tok del i denne jakta.

Fleire kvinner går på jakt

Kvinnene har tradisjonelt vore i klart mindretal blant jegerane. I jaktåret 2009/10 var delen kvinner av dei som betalte jegeravgift, på 6,9 prosent. Sjølv om det er lenge att før kjønna er jamstelte, er talet på kvinnelege jegerar mest blitt

dobra på ti år. Delen kvinner som gjekk på småviltjakt, var på godt og vel 5 prosent, medan delen som tok del i hjorteviltjakt, var snautt 5 prosent. Det er likevel grunn til å tru at kvinnedelen vil auke fortare i tida som kjem. Av dei som tok jegerprøva i 2009/10, var 21 prosent kvinner.

Innlandsfylka har størst jegertettleik

For landet sett under eitt hadde 10 prosent av mennene betalt jegeravgift medan 7 prosent faktisk gjekk på jakt i 2009/10. Det er likevel store skilnader mellom fylka. Den største delen jegerar finn ein i Nord-Trøndelag og Hedmark, der høvesvis 15 og 14 prosent av dei mannlige innbyggjarane var på jakt. I Oslo var 3 prosent av mennene på jakt.

Tabell 4.2.1. Jegerar¹ som har løyst jegeravgift. 1995/96-2009/10

	I alt	Menn	Kvinner
	Prosent		
1995/1996	173 200	96,7	3,3
1996/1997	173 200	96,5	3,5
1997/1998	177 100	96,2	3,8
1998/1999	177 600	96,0	4,0
1999/2000	188 100	95,5	4,5
2000/2001	188 900	95,0	5,0
2001/2002	187 900	94,8	5,2
2002/2003	189 200	94,5	5,5
2003/2004	189 400	94,4	5,6
2004/2005	194 170	94,1	5,9
2005/2006	192 250	93,9	6,1
2006/2007	188 520	93,7	6,3
2007/2008	191 300	93,5	6,5
2008/2009	193 200	93,2	6,8
2009/2010	193 400	93,1	6,9

¹ Omfattar ikkje utanlandske jegerar og nordmenn busette i utlandet.

Kjelde: Jaktstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.2.2. Jaktutøving, etter alder og kjønn, etter kva det vart jakta på. 2009/10. Prosent

	Under 20 år		20-29 år		30-39 år		40-49 år		50-59 år		60-69 år		70 år og over	
	Menn	Kvin-ner	Menn	Kvin-ner	Menn	Kvin-ner	Menn	Kvin-ner	Menn	Kvin-ner	Menn	Kvin-ner	Menn	Kvin-ner
Jegerar på jakt	92	8	90	10	93	7	93	7	96	4	98	2	99	1
Småviltjakt	94	6	92	8	94	6	94	6	96	4	98	2	99	1
Hjorteviltjakt	90	10	91	9	93	7	94	6	97	3	99	1	100	0
Elgjakt	89	11	90	10	93	7	94	6	97	3	99	1	100	0
Hjortejakt	91	9	93	7	95	5	95	5	98	2	100	0	100	0
Villreinjakt	88	12	88	12	92	8	93	7	96	4	99	1	100	0
Rådyrjakt	93	7	94	6	95	5	96	4	98	2	99	1	100	0
Rypejakt	94	6	91	9	94	6	93	7	94	6	97	3	99	1
Harejakt	95	5	94	6	96	4	96	4	98	2	99	1	100	0

Kjelde: Jaktstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Definisjonar og ordforklaringar

Avgang av vilt

Omfattar dyr som døyr eller blir avliva utanom ordinær jakt, til dømes ved at dei blir påkøyrd eller omkjem i andre ulykker, blir skotne som skadedyr eller i naudverje, blir avliva av humanitære grunnar eller skotne ulovleg. Kvotejakt på gaupe og lisensfelling av jerv og ulv inngår òg i omgrepet «avgang».

Fellingsprosent

Fellingsprosent er delen felte dyr av tillate felte dyr.

Hjortevilt

Hjortevilt omfattar elg, hjort, villrein og rådyr.

Jaktår

Jaktåret går frå 1. april til 31. mars året etter.

Jegeravgift

For å få lov til å utøve jakt må ein først betale jegeravgift.

Jegerprøve

For å få lov til å utøve jakt må ein ha gyldig jegerprøve.

Retta avskyting

Ved retta avskyting følgjer ein ein plan som syner kva slags dyr som skal skytast ved jakta.

Teljande areal

Det jaktarealet som kommunane har lagt til grunn ved tildeling av fellingsløyve.

Litteratur

Hjeljord, Olav (2008): *Viltet. Biologi og forvaltning*, Tun forlag, 352 sider.

Skogeierforbundet (2009): Jakt og fiske for 3,6 milliarder (www.skog.no).

Nyttige nettsteder

Hjorteviltregisteret: www.hjortevilt.no

Direktoratet for naturforvaltning: www.dirnat.no

Norsk institutt for naturforskning: www.nina.no

Noregs jeger- og fisker forbund: www.njff.no

Skogeierforbundet: www.skog.no

Figurregister

1. Landbruk

1.1.	Landbrukseiendommer, etter fylke. 2009	8
1.2.	Landbrukseiendommer, etter størrelsen på jordbruksarealet. 2009. Dekar.....	8
1.3.	Landbrukseiendommer, etter størrelsen på produktivt skogareal. 2009. Dekar	9
1.4.	Landbrukseiendommer med boligbygning som er uten fast bosetting. 2009. Prosent.....	10
1.5.	Jordbruksbedrifter eid av personlig bruker med/uten odelsrett ved overtakelse. 1999. Prosent	10
1.6.	Omsetning av landbrukseiendommer. 2000, 2004-2008.....	11
1.7.	Landbrukseiendommer med bygning omsatt i fritt salg, etter eiendommens formål. 2000, 2004-2008	11

2. Jordbruk

2.1.	Norge og EU. Jordbruksareal i drift i prosent av totalt landareal. 2007	19
2.2.	Andel jordbruksbedrifter med ymse husdyr og vekster. 1959 og 2009. Prosent.....	21
2.1.1.	Antall jordbruksbedrifter og gjennomsnittlig jordbruksareal per bedrift. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009	22
2.1.2.	Jordbruksbedrifter, etter størrelsen på jordbruksarealet i drift. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009	22
2.1.3.	Jordbruksbedrifter, etter fylke. 1959 og 2009.....	23
2.1.4.	Andel jordbruksareal i drift som er leid. 1979, 1989, 1999 og 1999. Prosent.....	23
2.1.5.	Andel jordbruksareal i drift som er leid, etter fylke. 2009. Prosent.....	23
2.1.6.	Jordbruksbedrifter, etter driftsform og fylke. 2009. Prosent	24
2.1.7.	Jordbruksbedrifter med økologisk drift. 1993-2009. Antall og andel.....	24
2.1.8.	Jordbruksbedrifter, etter brukertype og kjønn for personlig bruker. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009. Prosent.....	25
2.1.9.	Jordbruksbedrifter der bruker og/eller ektefelle/samboer har landbruksutdanning. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2005. Prosent.....	25
2.2.1.	Jordbruksareal i drift, etter fylke. 1959 og 2009. Dekar	35
2.2.2.	Jordbruksareal i drift, fordelt etter hovedgrupper av vekster. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009. Dekar	36
2.2.3.	Jordbruksareal i drift, fordelt etter hovedgrupper av vekster og fylke. 2009. Dekar	36
2.2.4.	Økologisk jordbruksareal og karensareal i prosent av jordbruksareal i drift, etter fylke. 2009	37
2.2.5.	Avling av korn og poteter. 1959-2009. 1 000 tonn.....	37
2.2.6.	Avling av hvete, bygg og havre. 1959-2009. 1 000 tonn	38
2.2.7.	Avling per dekar av hvete, bygg og havre. 1959-2009. Kilo	38
2.2.8.	Omdisponering av dyrka jord, etter jordloven og etter plan- og bygningsloven. 1967-2009. Dekar	39
2.2.9.	Fulldyrka jordbruksareal i drift per gjødseldyrenhet, etter fylke. 2009. Dekar.....	41
2.2.10.	Areal med utbetalt tilskudd for endret jordarbeiding, etter fylke. 2008/09. 1 000 dekar....	41
2.2.11.	Andel areal av ulike vekster som ble behandlet med plantevernmidler. 2001, 2003, 2005 og 2008. Prosent.....	42

2.2.12. Gjennomsnittlig antall behandlinger med plantevernmidler for ulike vekster. 2001, 2003, 2005 og 2008	42
2.3.1. Produksjon av kumelk. 1959-2009. Millioner liter	57
2.3.2. Melkekyr og ammekyr, etter fylke. 2009.....	57
2.3.3. Produksjon av storfe- og kalvekjøtt og andel av total kjøtproduksjon. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009. Tonn og prosent.....	58
2.3.4. Sauer over ett år, etter fylke. 2009	58
2.3.5. Produksjon av saue- og lammekjøtt og andel av total kjøtproduksjon. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009. Tonn og prosent.....	58
2.3.6. Melkegeiter, etter fylke. 2009.....	59
2.3.7. Produksjon av geitemelk. 1959-2009. Millioner liter	59
2.3.8. Avlspurker, etter fylke. 2009.....	60
2.3.9. Produksjon av svinekjøtt og andel av total kjøtproduksjon. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009. Tonn og prosent.....	60
2.3.10. Høner og slaktekyllinger, etter fylke. 2009.....	61
2.3.11. Produksjon av fjørfekjøtt og andel av total kjøtproduksjon. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009. Tonn og prosent.....	61
2.4.1. Investering i driftsbygninger for jordbruk. 1988, 1997, 2001, 2005 og 2008. Faste 2008-kroner	75
2.4.2. Andel jordbruksbedrifter med firehjulstraktor, arbeidshest og skurtresker. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2005. Prosent.....	75
2.4.3. Investering i maskiner og redskap for jordbruk. 1988, 1997, 2001, 2005 og 2008. Faste 2008-kroner	76
2.4.4. Andel jordbruksareal som kan vannes med eksisterende vanningsanlegg, etter fylke. 2007. Prosent.....	76
2.4.5. Omsetning av nitrogen, fosfor og kalium i handelsgjødsel. 1958/1959-2008/2009. Tonn verdistoff	77
2.4.6. Omsetning av plantevernmidler. 1967-2009. Tonn aktivt stoff.....	78
2.4.7. Forbruk av plantevernmidler i jordbruket. 2001, 2003, 2005 og 2008. Tonn aktivt stoff	78
2.4.8. Salg av kraftfør til husdyrbrukere og detaljister, etter type før. 2009. 1 000 tonn.....	79
2.5.1. Andel sysselsatte i jordbruket av total sysselsetting. 1959-2009. Prosent.....	84
2.5.2. Arbeidsinnsats i jordbruksbedriftene, etter næring. 2006/07. 1 000 timer.....	85
2.5.3. Total arbeidsinnsats i jordbruket og arbeidsinnsats per jordbruksbedrift. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009. Millioner timer og timer.....	85
2.5.4. Total arbeidsinnsats i jordbruket og arbeidsinnsats per jordbruksbedrift, etter fylke. 2006/07. 1 000 timer og timer	86
2.5.5. Arbeidsinnsats i jordbruket, etter driftsform. 2006/07. 1 000 timer.....	86
2.5.6. Arbeidsinnsats i jordbruket per jordbruksbedrift, etter driftsform. 2006/07. Timer.....	87
2.5.7. Arbeidsinnsats i jordbruket, etter type arbeidskraft og kjønn. 2006/07. Prosent	87
2.5.8. Antall jordbruksbedrifter med de mest vanlige tilleggsnæringerne. 2007	88
2.6.1. Jordbrukets andel av bruttonasjonalprodukt (BNP). 1970-2009. Prosent	94
2.6.2. Produktionsinntekter i jordbruket, fordelt på hovedprodukter. 2009. Prosent	95
2.6.3. Godtgjøring til arbeid og egenkapital. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009. Kroner per årsverk	95

2.6.4. Gjennomsnittlig bruttoinntekt for brukere med utvalgte driftsformer, etter sammensetningen av bruttoinntekta. 2008. Krone	96
2.6.5. Bevilgninger til jordbruket for gjennomføring av jordbruksavtalen. 2001-2009. Millioner kroner.....	97
2.7.1. Eksport og import av jordbruksvarer. 2003-2009. Milliarder kroner.....	108
2.7.2. Import av storfekjøtt, svinekjøtt og saue-/lammekjøtt. 1999-2009. Tonn.....	109
2.7.3. Salg av mink- og reveskinn. 1989-2009	109
2.8.1. Norskprodusert andel av matvareforbruket på energibasis. 1979, 1989, 1999 og 2008. Prosent.....	114
2.8.2. Norskprodusert andel av forbruket av ulike matvarer på energibasis. 2008. Prosent	114
2.8.3. Forbruket av melk per innbygger per år. 1953-1955, 1970, 1979, 1989, 1999 og 2008. Kilo	115
2.8.4. Forbruket av friske poteter, grønnsaker og kjøtt per innbygger per år. 1953-1955, 1970, 1979, 1989, 1999 og 2008. Kilo	115

3. Skogbruk

3.1. Produktivt skogareal, etter bonitet. 2005-2009.....	123
3.2. Prisutviklinga på tømmer i løpende kroner og i 2009-kroner. 1965-2009.....	125
3.1.1. Produktivt skogareal, etter fylke. 2008. km ²	126
3.1.2. Ståande kubikkmasse under bork, etter treslag. 1933-2009. 1 000 m ³	127
3.1.3. Årleg tilvekst under bork, etter treslag. 1933-2009. 1 000 m ³	127
3.1.4. Stående kubikkmasse under bork, etter treslag og takserte regionar. 2005-2009. 1 000 m ³	128
3.2.1. Skogavverking for sal og talet på skogeigedomar, etter storleiken på produktivt skogareal. 2008	132
3.2.2. Gjennomsnittleg storlek på det produktive skogarealet til skogeigedomane, etter fylke. 2008. Dekar	133
3.2.3. Personlege skogeigarar, etter kjønn og alder. 2008	133
3.2.4. Del av hogstkvantum felt og kvista med hogstmaskin. 1978, 1988, 1999, 2003 og 2007. Prosent.....	134
3.2.5. Gjennomsnittleg hogstkvantum for sal og delen eigedomar med tømmer for sal. Utvalde år	134
3.2.6. Sysselsetjinga i skogbruket, etter normalårsverk. 1970-2008.....	136
3.2.7. Delen av hogst og framkøyring utført av skogeigaren og familiemedlemmer. 1979, 1989, 1999, 2003. Prosent.....	136
3.2.8. Attåtnæringer i skogbruket, etter bruttoomsetnad. 2007. Prosent	137
3.3.1. Hogst av industrivirke for sal. 1978/79-2009. 1 000 m ³	139
3.3.2. Hogst av industrivirke for sal, etter kvantum og fylke. 2009. 1 000 m ³	140
3.3.3. Industrivirke for sal, etter treslag og fylke. 2009. Prosent	140
3.3.4. Industrivirke for sal, etter kjøpargruppe. 1998-2009. 1 000 m ³	140
3.3.5. Kvantum industrivirke for sal, etter type seljar. 2009. Prosent	141
3.3.6. Gjennomsnittspris per kubikkmeter industrivirke for sal. 1980/81-2009. Krone	141
3.3.7. Utnytting av tilveksten, etter treslag. 2009. 1 000 m ³	141
3.4.1. Bygging av skogsvegar. 1971-2009. Kilometer	144
3.4.2. Kilometer skogsbilveg per kvadratkilometer produktivt skogareal. 2009.....	145

3.4.3. Skogplanting. 1935/36-2009. Dekar	145
3.4.4. Ungskogpleie. 1935/36-2009. Dekar	146
3.4.5. Tørrlagt areal ved grøfting av skogsmark og myr. 1946-2009. Dekar	146
3.4.6. Kjemisk ugraskontroll. 1990-2009. Dekar	147
3.4.7. Gjødsling av skog. 1966-2009. Dekar	147
3.5.1. Bruttoproduktet i skogbruket. 2000-2008. Millionar kroner	150
3.5.2. Gjennomsnittleg inntektsfordeling for personlege skogeigarar med positiv næringsinntekt frå skogbruk i 2008, etter type inntekt. Prosent	151
3.5.3. Fordelinga av samla inntekter for personlege skogeigarar og deira ektefelle/-sambuar. 2008. Prosent	151
3.5.4. Gjennomsnittleg næringsinntekt frå skogbruket for personlege skogeigarar med positiv skoginntekt i 2008, etter storleiken på produktivt skogareal. Kroner	151
3.5.5. Gjennomsnittleg tømmerpris per kubikkmeter under bork. 1970/71-2009. Kroner	152
3.5.6. Gjennomsnittlege driftskostnader til hogst og framdrift. 1990, 1995, 1999, 2003 og 2007. Kroner per m ³	153
3.5.7. Utbetaling av skogfondmidlar til investeringar i skogkultur og skogsvegar. 1992-2009. Millionar kroner	153
3.6.1. Sysselsette i skogindustrien. 1972-2008	160
3.6.2. Sysselsette i skogindustrien, etter fylke. 2008	160
3.6.3. Bedrifter i skogindustrien, etter fylke og type industri. 2008	161
3.6.4. Omsetnad i trelast-, trevare- og treforedlingsindustrien. 1998-2009. Millionar kroner	161
3.6.5. Skogbruk og skogindustrien som del av BNP. Utvalde år. Prosent	161
3.6.6. Skogindustrien sin del av BNP, etter fylke. 2007. Prosent	162
3.6.7. Utførsel av skogsvirke og nokre viktige skogindustrivarer. 2002-2009. 1 000 m ³	162
3.6.8. Innførsel av skogsvirke og nokre viktige skogindustrivarer. 2002-2009. 1 000 m ³	162
3.6.9. Utanrikshandel med tømmer og skogindustrivarer. 2009. Millionar kroner	162
4. Jakt	
4.1. Hjortevilt. Felt elg, hjort og villrein. 1955-2009	169
4.1.1. Felte elgar per 10 km ² teljande jaktareal, etter kommune. 2009/10	170
4.1.2. Felte elgar i Finnmark. 1993-2009/10	171
4.1.3. Felte elgar og hjortar, etter fylke. 2009/10	171
4.1.4. Felte hjortar i Oppland. 1993-2009/10	171
4.1.5. Felte hjortar per 10 km ² teljande jaktareal, etter kommune. 2009/10	171
4.1.6. Villreinområde. 2009	172
4.1.7. Felte rådyr 1927-2009	173
4.1.8. Felte rådyr per 10 km ² produktivt skogareal, etter kommune. 2009/10	173
4.1.9. Hjortevilt, berekna slaktevekt av elg og hjort, etter fylke. 2009. Tonn	173
4.1.10. Utbyte av rypejakta. 1971/72-2009/10	174
4.1.11. Felte småvilt. Utvalde arter. 2009/10	174
4.1.12. Registrert avgang av hjortevilt utanom ordinær jakt, etter fylke. 2008/09	174
4.2.1. Talet på jegerar som deltok på ein eller fleire former for jakt, etter bustadfylke. 2009/10.178	178
4.2.2. Delen jegerar på småviltjakt eller hjorteviltjakt. 2009/10. Prosent	178

Tabellregister

1. Landbruk

1.1.	Landbrukseiendommer og jordbruksbedrifter. 1949, 1957, 1959, 1967, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009	8
1.2.	Landbrukseiendommer med boligbygning og bosetting, etter type eiendom. 2009.....	10
1.3.	Landbrukseiendommer med ulike kombinasjoner av jordbruksareal og produktivt skogareal, etter fylke, etter eid jordbruksareal og etter produktivt skogareal. 2009	13
1.4.	Landbrukseiendommer med bebyggelse, med boligbygning og med fast bosetting, etter fylke, etter eiers kjønn, etter jordbruksdrift, etter eid jordbruksareal og etter eid produktivt skogareal. 2009	14
1.5.	Omsatte landbrukseiendommer, etter type omsetning. 2000, 2004-2008.....	16
1.6.	Landbrukseiendommer med bygning omsatt i fritt salg, etter fylke. 2006-2008	16

2. Jordbruk

2.1.1.	Jordbruksbedrifter, etter størrelsen på jordbruksareal i drift og fylke	27
2.1.2.	Jordbruksareal per jordbruksbedrift, etter fylke. 1949, 1959, 1969, 1979, 1989, 1999, 2008 og 2009. Dekar	28
2.1.3.	Jordbruksbedrifter, etter driftsform og fylke. 2009.....	29
2.1.4.	Jordbruksbedrifter, etter brukertype og fylke. 2009	31
2.1.5.	Personlige brukere, etter alder og fylke 2009.....	32
2.1.6.	EU og Norge. Jordbruksbedrifter, etter størrelsen på jordbruksarealet i drift og gjennomsnittlig jordbruksareal per jordbruksbedrift. 2007	33
2.1.7.	EU og Norge. Jordbruksbedrifter, etter driftsform. 2007	34
2.2.1.	Avling av grønnsaker, hagebær og frukt. 1996-2009. Tonn.....	39
2.2.2.	Jordbruksbedrifter som dyrker ymse vekster, og gjennomsnittlig areal av vedkommende vekst, etter fylke og etter jordbruksareal i drift	43
2.2.3.	Jordbruksbedrifter med korn og oljevekster til modning, etter korn- og oljevekstarealet	44
2.2.4.	Jordbruksbedrifter med poteter, etter potetarealet	44
2.2.5.	Jordbruksareal, etter bruken. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999, 2008 og 2009. Dekar	45
2.2.6.	Jordbruksareal, etter fylke og bruken av arealet. 2009. Dekar	46
2.2.7.	Økologisk godkjent jordbruksareal, etter bruken og areal under omlegging til økologisk drift. 1995, 2000, 2005-2009. Dekar	47
2.2.8.	Avling i jordbruket. 2007-2009	48
2.2.9.	Avling i jordbruket, etter fylke. 2008. 1 000 tonn	48
2.2.10.	Avling per dekar av ymse jordbruksvekster, etter fylke. 2008. Kilo	49
2.2.11.	Avling av hagebruksvekster. 2009	50
2.2.12.	Omdisponering av dyrka og dyrkbar jord, etter jordloven og etter plan- og bygnings-loven. Fylke	51
2.2.13.	Bruk av plantevernmidler i forskjellige vekster. 2001, 2003, 2005 og 2008	52
2.2.14.	Norge og EU. Jordbruksareal i drift, etter bruken og annet areal tilhørende jordbruks-bedrifter. 2007. Hektar.....	54
2.2.15.	Norge og EU. Areal av ymse jordbruksvekster. 2007. Hektar	55
2.3.1.	Storfehold. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009	56
2.3.2.	Kumelkproduksjon drevet i samdrift og utenom samdrift. 1999 og 2009.....	56

2.3.3. Melk per årsku. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009. Kilo	57
2.3.4. Sauehold. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009	58
2.3.5. Svinehold. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009	60
2.3.6. Hørnsehold. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009	61
2.3.7. Pelsdyrhold. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 og 2009	62
2.3.8. Reindrift. 31. mars 2009	62
2.3.9. Andel økologiske husdyr og husdyr i karens. 2009. Prosent	63
2.3.10. Husdyr som går minst åtte uker på utmarksbeite. 1985, 1995, 2005 og 2009	63
2.3.11. Jordbruksbedrifter med ulike husdyrslag, etter fylke og bruksstørrelse	64
2.3.12. Husdyr. 1959, 1969, 1979, 1989, 1999, 2008 og 2009	65
2.3.13. Husdyr, etter fylke. 2009	66
2.3.14. Dyretall per jordbruksbedrift med vedkommende husdyr, etter fylke og bruksstørrelse	67
2.3.15. Husdyr på økologisk godkjente jordbruksbedrifter. 2002-2009	68
2.3.16. Tamrein per 31. mars, etter reinbeiteområde. 2002-2009	68
2.3.17. Produksjon av kjøtt til salg og hjemmeforbruk. 1959, 1969, 1979, 1989 og 1999-2009. Tonn	69
2.3.18. Produksjon av melk, egg, ull, honning og pelsskinn til salg og hjemmeforbruk. 1959, 1969, 1979, 1989 og 1999-2009	69
2.3.19. Norge og EU. Storfehold. 2007	70
2.3.20. Norge og EU. Jordbruksbedrifter med melkeku, etter buskapsstørrelse. 2007	71
2.3.21. Norge og EU. Saue- og geitehold. 2007	72
2.3.22. Norge og EU. Svine- og fjørfehold. 2007	73
2.4.1. Forbruk av elektrisk energi og diesel i jordbruket. 2001, 2005 og 2008	79
2.4.2. Jordbruksbedrifter med driftsbygning, antall driftsbygninger og grunnflate av driftsbygningene, etter fylke. 1999	80
2.4.3. Firehjulstraktorer og skurtreskere, etter fylke og jordbruksareal i drift. 2005	81
2.4.4. Omsetning av handelsgjødsel. 1958/1959, 1968/1969, 1978/1979, 1988/1989 og 1998/1999-2008/2009. Tonn verdistoff	82
2.4.5. Omsetning av plantevernmidler. 1969, 1979, 1989 og 1999-2009. Tonn aktivt stoff	82
2.4.6. Salg av kraftfør til husdyrbrukere og detaljister. 1998-2009. Tonn	83
2.5.1. Arbeidsinnsats i jordbruksbedriftene. 1958/59-2006/07. Millioner timeverk	89
2.5.2. Arbeidsinnsats i jordbruksbedriftene, etter næring og type arbeidskraft. Fylke og driftsform. 1999, 2003, 2005 og 2007. 1 000 timer	90
2.5.3. Jordbruksbedrifter, etter timer i jordbruket. Fylke, driftsform og brukers kjønn. 1998/1999 og 2006/07	91
2.5.4. Jordbruksbedrifter med personlig bruker, etter brukers arbeidstimer i jordbruksbedriften. Fylke, driftsform og brukers kjønn. 1988/1989, 1998/1999 og 2006/2007	92
2.5.5. Jordbruksbedrifter med tilleggsnæringer, etter fylke. 2007	93
2.6.1. Totalregnskapet for jordbruket. 1969, 1979, 1989, 1999 og 2008-2009	98
2.6.2. Næringsinntekt fra jordbruk for brukere, etter driftsform og brukers kjønn. 2008	99
2.6.3. Gjennomsnittlig bruttoinntekt for brukere, etter driftsform og brukers kjønn. 2008. Kroner	100
2.6.4. Brukere, etter næringsinntekt fra jordbruk i prosent av bruttoinntekt, etter driftsform og brukers kjønn. 2008. Prosent	101

2.6.5.	Regnskapsresultater i jordbruket, etter landsdel og jordbruksareal i drift. 2008	102
2.6.6.	Gjennomsnittlig nettoinntekt for jordbruksbedrifter som deltok i driftsgranskningene. 1999 og 2004-2008. Kroner	103
2.6.7.	Bevilgninger til gjennomføring av jordbruksavtalen. Landbruks- og matdepartementets budsjettkapittel 11501. 2004-2009. Millioner kroner.....	104
2.6.8.	Bruttoinvesteringer i jordbruket. 1979, 1989, 1999 og 2005-2009. Millioner kroner.....	105
2.6.9.	Prisindeks for jordbruket. 2002-2009. 2008=100	105
2.6.10.	Pris til produsent for norsk korn og oljefrø til modning. 1995-2009. Kroner per 100 kilo .106	
2.6.11.	Pris til produsent for matpoteter og utvalgte hagebrukssprodukter. 2002/2003-2008/2009. Kroner per kilo	106
2.6.12.	Engrospriser for kjøtt, egg og melk. 2002/2003-2008/2009. Kroner per kilo.....	107
2.7.1.	Eksport og import av matvarer fra jordbruket. 2005-2009. Tonn og millioner kroner	110
2.7.2.	Eksport og import av kjøtt. 2005-2009. Tonn og millioner kroner.....	110
2.7.3.	Eksport og import av smør, ost, egg og honning. 2005-2009. Tonn og millioner kroner ..111	
2.7.4.	Import av korn. 2005-2009. Tonn og millioner kroner	112
2.7.5.	Import av frukt og bær. 2005-2009. Tonn og millioner kroner.....	112
2.7.6.	Import av poteter og grønnsaker. 2005-2009. Tonn og millioner kroner	113
2.7.7.	Import av jordbruksmaskiner. 2005-2009. Antall	113
2.8.1.	Forbruk av matvarer på engrosnivå. 1979, 1989, 1999, 2004 og 2007-2008. TJ (terajoule) og MJ (megajoule)	116
2.8.2.	Norskprodusert andel av matvareforbruket på energibasis. 1979, 1989, 1999, 2004 og 2007-2008. Prosent	117
2.8.3.	Forbruk av matvarer på engrosnivå. Kilo per innbygger per år. 1953-1955, 1970, 1979, 1989, 1999, 2005 og 2008	118

3. Skogbruk

3.1.1.	Ståande kubikkmasse under bork og årleg tilvekst under bork. Heile landet. 1933-2009. 1 000 m ³	129
3.1.2.	Totalareal, etter markslag og takserte regionar. 2005-2009. km ²	130
3.1.3.	Produktivt skogareal, etter hogstklasse, bonitetsklasse og takserte regionar. 2005-2009. Prosent	130
3.1.4.	Produktivt skogareal, etter fylke og storleiksklasser i dekar. 2008.....	131
3.2.1.	Utviklinga i talet på kvinnelege skogeigarar. 1979, 1989, 1999 og 2009	133
3.2.2.	Skogeigedomar i kombinasjon med aktiv jordbruksdrift. 1979, 1989, 1999 og 2008.....	135
3.2.3.	Skogeigedomar, etter type eigar og fylke. 2008.....	137
3.2.4.	Skogeigedomar med industrivirke for sal, etter fylke og produktivt skogareal. 2008.....	138
3.2.5.	Skogmark i EU. 1 000 ha. 2008	138
3.3.1.	Hogst av industrivirke for sal, etter fylke. 2009. 1 000 m ³	142
3.3.2.	Hogst av industrivirke i EU. 2005 og 2006. 1 000 m ³	143
3.4.1.	Bygging og ombygging av skogsvegar for motorkøyretøy, etter fylke, tal på anlegg og lengd. 2009	148
3.4.2.	Ungskogpleie og skogplanting, etter fylke. 2009	149
3.5.1.	Totalrekneskap for skogbruk og tenester knytte til skogbruk. 2008. Millionar kroner	154
3.5.2.	Gjennomsnittlege inntekter, gjeld, bruttoformue og utlikna skatt for personlege skogeigarar med positiv næringsinntekt frå skogbruk , etter fylke. 2008. Kroner	155

3.5.3. Gjennomsnittsprisar for tømmer, etter treslag og fylke. 2008. Kroner per kubikkmeter under bork	156
3.5.4. Gjennomsnittsprisar på tømmer, etter sortiment. 1970/71-2008. Kroner per kubikkmeter under bork	157
3.5.5. Skogfondrekneskap. Utbetaling av skogfond, etter føremål og fylke. 2009. 1 000 kroner	158
3.5.6. Skogfondrekneskap. Innbetaling av skogfondmiddel og statstilskott. Fylke. 2009. 1 000 kroner	159
3.6.1. Hovudtal for skogindustribedriftene. 1999-2008	163
3.6.2. Innførsel og utførsel av skogsvirke og viktige skogindustrivarer. 2002-2009	163
3.6.3. Verdien av innførsel og utførsel av skogsvirke og viktige skogindustrivarer. 2003-2009. Millionar kroner	165

4. Jakt

4.1.1. Hjorteviltjakt. 1952-2009	175
4.1.2. Felte småvilt. 2002/03-2009/10	176
4.1.3. Felte rovdyr. Årleg gjennomsnitt. 1846-2008/09	177
4.1.4. Villreinjakt, etter villreinområde og fellingsprosent. 2009	177
4.1.5. Avgang av hjortevilt utanom ordinær jakt, etter art og årsak. 2008/09	177
4.2.1. Jegerar som har løyst jegeravgift. 1995/96-2009/10	179
4.2.2. Jaktutøving, etter alder og kjønn, etter kva det vart jakta på. 2009/10. Prosent	179